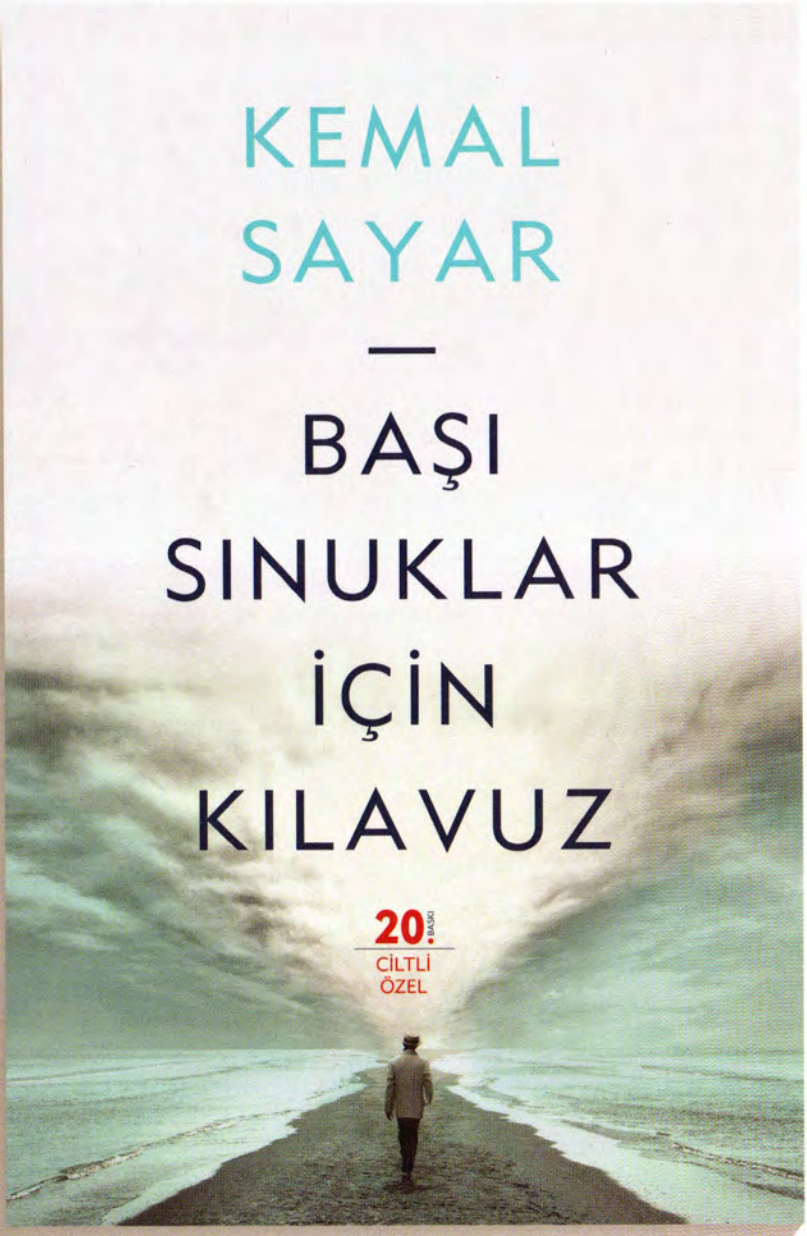
vadileri tanıyorum, kaybolsan da elini tutma ihtimalim var. İkimiz de o uçsuz bucaksız yolu, o inanılmaz yeşilliği arıyoruz.

Her arayan bulamaz ama bulanlar kaybolanlardır. Senin dolaştığın

KEMAL SAYAR

—

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ

kapı

Kapı Yayınları 640
Psikoloji 19

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ
Kemal Sayar

1-19. Basım: Mayıs 2019 – Nisan 2021
Özel Baskı: Ekim 2021

ISBN: 978-625-7706-70-4
Sertifika No: 43949

Editör: Didem Ünal
Kapak Tasarımı: Füsun Turcan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı: Mürüvet Durna

© 2021; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa/İstanbul
Tel. (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

KEMAL
SAYAR

—

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ

kapı

İçindekiler

Başı Sınuklar ve Kalbi Kırıklar İçin Önsöz • 9

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ • 13

Başı Sınuklar İçin Kılavuz • 15

Şair ve Ben • 21

Umut Ediyorum, Öyleyse Yaşıyorum • 27

Aldır Gönül • 33

Koşma, Düşersin! • 39

Güzelin Tesellisi • 45

Buse'nin Rüyası • 51

Güle Dair Bir Neden Yok • 59

Yaraya Işık Düştüğünde • 65

BEN ORUCU • 73

Ben Orucu • 75

Bil, Bul, Ol • 81

Kendini Bil • 87

Dostu Görmez isem, Bu Gözler Neme Gerek? • 95

Kayıp Bağ • 103

Benliğin Süreksizliği • 109
Dur ve Seyret • 117
Mükemmeli Aramak: İmkânsız Koşu • 121
Dine Karşı Din • 135

KİBRİT-İ AHMER • 141

Kibrit-i Ahmer • 143
Huve'l-Bâkî • 151
Son Nefes • 163
İyi Hayat: "Sen Uçuşu Hatırla..." • 169
Akşam Ülkesi • 187
Tasavvuf Günümüzün Psikoterapilerine Ne Söyler? • 191

YÜREKTE BUKAĞI • 201

Yürekte Bukağı: Affetmenin İmkân ve İmkânsızlığı • 203
Barbar İstilası • 211
Şeffaf Ol, Bu Bir Emirdir! • 219
"Psikolojik İnsan"ın Yükselişi • 227
Dinlemeye Övgü • 235
Modern Aile • 251
Bir Evi Yuva Yapan Nedir? • 257
Çocukluğun Sosyal İnşası • 263
Bir Cisim Yaklaşıyor • 271
Maarif Meselesi • 277

Sonsöz: Buraya Kanatlarıyla Gelmiş Birisi Var mı? • 285

Sitemin taşıyla başı sınuk bedeni şikeste Fuzûlî'yim
Bu alâmet ile bulur beni soran olsa nâm u nişânımı

Fuzûlî

BAŞI SINUKLAR VE KALBİ KIRIKLAR İÇİN ÖNSÖZ

Dünyaya düşmekle başı yarılanlar ve kalbi kırılanlar için bu kitap. Kalbin ışığını söndürmemek için bir kılavuz. Samimiyet ve ihtimamın olduğu yerde kalp kırıklığı vardır, bize insan olduğumuzu hatırlatır. Ne umdun, ne buldun, neyi kaybettin?' Sevginin o güzel çaresizliğidir ki kalp kırıklığı olarak tecelli eder ve bizi büyütür. Sevdiğin, ihtimam gösterdiğin, baş tacı ettiğin için kalbin kırılır. Artık senin elinden tutmayanı, senin de bırakman gerektiğini anladığın o an, kalbin kırılmış demektir. Sevdiğimizden inciniriz. Bir şeyler daha güzel olsun diye düş kurduğumuz için dünya bizi yaralar.

Yarık başlar ve kırık kalpler, dünyanın kenarından geçerken gerçeğin kaza oklarıyla yaralanmış ruhlardır. Onlar kaybolmuşlara fener tutmak, susamışlara bir tas su vermek için kalabalıklara sokuldukları her

seferinde incinir ama dünyayı imar etmekten de geri durmazlar. "Bir tek hayatın bile sırf siz yaşadınız diye daha rahat soluk almış olduğunu" bilmek, bu nazenin ruhların sevincidir. Dünyayı bulduklarından daha iyi bırakmak ödevindedirler. Çünkü vicdan, aldırış etmektir. Umursamaktır. İçimizin derinliklerinden gelen ve bizi ahlaka çağıran o sestir. Bize "Başka türlü yapamazdım!" dedirten şeydir.

Tıpkı taş kütlesinin altında fazlalıkların atılmasıyla açığa çıkan bir heykel gibi, içimizde açığa çıkmayı bekleyen bir hayatı saklarız. Daha çok ekleyerek değil, fazlalıkları atarak özümüze ulaşırız. Her insan büyük bir ruhun tohumunu içinde taşır; sanat onu filizlendirmekte. Yaşamak ister ölmekten korkarız, bağ kurmak ister reddedilmekten korkarız, değişmek ister bilinmeyenden korkarız. Lao Tzu'nun söylediği gibi, "Dışa dönük cesareti olan ölmeyi göze alır, içe dönük cesareti olan ise yaşamayı." Yaşamayı göze almak zorundayız.

Bir dostumuzun 95 yaşındaki babasıyla sohbet ediyordum, "Ömür nasıl geçti anlamadım," dedi, "sanki bir yıldız kayması gibi." Yunus da, "Şol göz açıp yummuş gibi," diyor. Bazen hayatlarımıza birkaç ölüm sığar. Oraya iyiliği de sığdırabiliyor muyuz, mesele bu.

İnsan neden okur? Bir dizeye yahut bir cümleye tesadüf edersiniz, dersiniz ki "İşte bu tam da benim yaşadığım ama adını koyamadığım o duyguyu anlatıyor!" Yalnızlığınız bir anlığına uçar gider. Başka ruhlarla aranızda bir akrabalık bulursunuz. Çoğalır ve iyileşirsiniz.

Başı Sınuklar İçin Kılavuz, birlikte iyileşme arzusuyla kaleme alınmış denemelerden oluşuyor. Her yazı, hem kendi ruhuma hem de başka yaralı ruhlara yazdığım birer mektup. Kimseye şifa verecek takatim yok, vicdan ve merhamet açısından kimseden üstün değilim. Bana şifa verecek her hikmetin, bir inci avcısı gibi peşinde olmakla tamamlanıyor ömrüm. Dalabildiğim kadar derinden ne çıkardıysam, burada okurlara sunuyorum. Kusurlar bana, mutlak güzellik ve tamlık yüce Allah'a aittir.

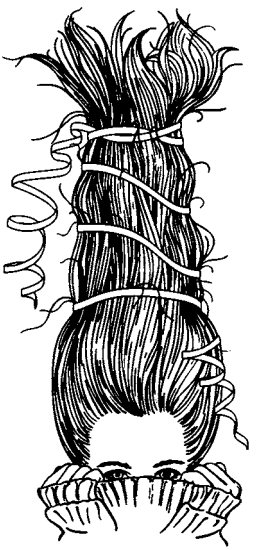
İyiler yalnız değildir, birlikte iyileşelim.

Kemal Sayar
Mayıs 2019

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ

Başı Sınuklar İçin Kılavuz

Odaya önce gözyaşları giriyor. Gözyaşları sağı solu kolaçan ediyor, masanın üzerinde duran kalem ve kâğıtları inceliyor, sonra yanaklarından süzülerek iskemlenin üzerine şıp diye damlıyor. Önce gözyaşıyla konuşuyorum. Neden geldin sen buraya? İlk gelen ben değilim herhalde, diyor. Yok, senden önce de çokları geldi ama sahibinin önü sıra yürüyen pek yoktu. Pek mi büyük derdin? Bu da soru mu doktor? Sadece hakikati konuşmak değil, onu duymak da cesaret ister. Cesaretin varsa sus ve dinle.

Neden sonra, nemli gözlerin sahibi konuşmaya başlıyor. Genç bir kadın, başörtüsünün altında bir baş de-

ğil sanki dünya kadar büyük bir dert yumağı gizli. "Sesime cevap verecek bir ses, ruhumu onda seyredeceğim bir yüz yok. Bu insan çölünün ortasında kimsesizim." İlk yumruk beklemediğim bir yerden geldi. Bir nefes alıp devam edelim. "Allah bizi bu kadar seviyordu madem, neden tutmadı cennetinde? Neden onca acıya duçar etti?" Ben bu soruda Hz. İsa'nın çağlar ötesinden yankılanan sesini duyar gibiyim: "Tanrım, beni neden terk ettin?" Gücenecek kimse kalmadığı için Allah'a gücenenler cemaatine bir üye daha. "Belki sessizliğimiz ve kimsesizliğimiz ona konuşuyordur," diye bir cümle geveleyecek oluyorum, sözlerin dudaklarımdan dökülmesiyle bir hiddet işareti alnının ortasında kabarıyor: "O zaman neden bir ses gelmedi ötelerden? Yalnızlık kavururken ruhumu, niye azıcık yağmur serpiştirmedi bu kuraklığa?" Zor sorular. Ona hayatın bütün sorularını çözmüş, ununu eleyip eleği duvara asmış bir bilge pozu kesecek değilim. Bu dünya çölünde kaybolmuş ruhunu arayan zavallılardan birisiyim sadece. O'nun lütfunu hissettiğim zaman kanatlanan bir yüreğim, O'ndan yalnızlaştığım her seferinde, can sıkıntısının bir mengene gibi sıktığı bir ruhum var. Sana bir dert verdiyse güzel kardeşim, o dert hangi dünyalara açılıyor gel bir bakalım. O dert hangi dehlizlerden geçiyor, geçtiği yerlerde senin göremediğin neler var...

Yalnızlığın acısı tıpkı susuzluk gibi. Konuşmak istiyoruz, kendimizi hikâye etmek istiyoruz, bir yere, bir topluluğa ait olmak istiyoruz. Kozmik yalnızlık: İnsanı Allah'tan koparan, onu kendi fıtratına ve âleme yabancılaştıran bir bağlantısızlık hali. Lütfun ışığının sönmesi.

Akan zamanın içinde şikâyet etmeden, gönül koymadan eriyip gitmek de bir nimet oysa. Ömür denen o kısacık nehirde akıp gitmek ve bir okyanusa kavuşacağın anı özlemek. Kendi iradenin O'nun iradesi karşısında hiçliğini idrak edebilmek. Tevekkül ve teslimiyet. İnsandan yalnızlık fiziki bir yara gibi canımızı acıtır, rahat bir uyku vermez, ruhun en dip hücrelerinden yayılan o ağrı kolay dinmez. Kendisiyle baş başa kaldığında mutsuz olan insanın yalnızlığı ne acıdır. Ne bedbahttır o kişi ki, kaderin hükmüne ram olmak istemez. Ben yokum, O var. O bende var. Kendini nefsinden boşalt. İnsan insana bağlı ve bağımlı, insan Allah'a bağımlı. Sevgi ve dikkatle tefekkür ettiğinde açılır o derdin kapısı sana, çiçekler o zaman kokar, gökyüzü o zaman içine dolar. İşte o zaman, nereye gidersen seni aşk taşır oraya.

Sonra derler ki bir gurbet daha var, adı duygusal yalnızlık. Kendi duygularımdan çok uzaklara gittiğimde olur. Seviniyor muyum, üzülüyor muyum, âşık mıyım, bir derdim mi var, hiç bilmiyorum. İnsan kendinin gurbetine çıktığında, işte orası en koyu yalnızlıktır. Kalbimi okumayı unutursam eğer, bir el bana değsin ve harfleri yüzüme tutsun isterim. Hecelemeyi yeni söken bir çocukmuşum gibi, otursun biri yanımda ve bana okumayı öğretsin. Bak bu kalp atışı aşkın alametidir. Bak bu özlem, yurt ağrısı olarak okunur. Yurdundan ayrı düşen ağrır. Böyle tek tek öğretsin bana kelimeleri. Yüzleri okumayı öğretsin, kâinata bakmayı.

Bir çocuk emekleyebileceğini fark ettiği andan itibaren odadan odaya annesini takip eder. Onun mevcudiyetinden emin olduğunda oyuna başlar. Zamanla

çocuk anne babasının yanı başında olmamasının, terk edildiği anlamına gelmediğini fark eder. Evin dışına gidebilir arık, zira döndüğünde anne ve babasının onu beklediğini, terk edip gitmeyeceklerini bilmektedir. Ayrılığa karşı tahammül, çocuğun artık bir bağ istemediği anlamına gelmez, sadece o bağın sebat edeceğine duyduğu itimadı gösterir. İnsan, ömrü boyunca bağ kurmak istiyor. İnsanla kuramadığı bağı nesnelerle kuruyor, susuzluğunu gidereceği, sırtını yaslayacağı bir istinatgâh arıyor.

Hayatta hiçbir karşılaşma tesadüf değil. Yüz yüze geldiğimiz her insan bize bir şey öğretebilir, bizi mutluluğa veya mutsuzluğa gark edebilir. Bir ilişkiyle tamamlanmak, bütünlenmek istiyoruz. Muhatabımızın bizde eksik olan parçayı yerine koymasını ümit ediyoruz; onunla bütünleşerek kusurlarımızı iyileştirebilmeyi... Oysa tamlık ve bütünlük dışarıdan değil, kendi içimizden gelmeli. Sevdiğimiz bir başkasıyla tamlık arayışı, bizim yetersiz, eksik olduğumuz ve sevgiyi tek başımıza üretemeyeceğimiz düşüncesine yaslanıyor. Sevecek birini aramak yerine, neden kendimizi daha çok sevilmeye değer kılmıyoruz? Almak istediğimizden daha fazlasını vermeye neden talip değiliz? Bir yoldaş ara, bir refiki özle ama bir tarikin de düşünü kur. Yolu düşlemeyene yoldaş nasip olur mu kuzum? Önce sen dünyaya kıymetli bir hediye ol. Karşına seni sukutuhayale uğratacak insanlar çıkacaktır, belki de onlar senin en büyük öğretmenlerin olacak. Her ilişki ruhumuza tutulmuş bir ayna, kendi zayıflık, keder ve sevincimizi çıplak gözle görmemizi sağlıyor.

Teslimiyette acı ve zayıflık yoktur. "Denize vardığında, akarsuyu düşünme," diyor bilge. Her şeyin bir sahibi var ve o bize merhamet ediyor, işte bunu bilmenin kudretidir teslimiyet. Bir gül gibi, sadece zamanı geldiğinde yapraklarını açar hayat. Her durumu kontrol edemediğimizi, her savaşı kazanamadığımızı fark ettiğimizde tevekkül ve teslimiyet sökün eder. Dalganın aktığı yönde akmak. Kader atının dizginlerinin elimizde olmadığını bilmek. "Niçin oldu?" diye sormak yerine, "Ne oldu ve bu bana ne öğretiyor?" demek. Ben bilmiyorum, ben bilme makamında değilim artık, Allah biliyor. Bildiğimizi sandığımız zamanlar bir yanılsamadan ibaretti. Hiçbir zaman tam olarak bilmedik ve bilemeyeceğiz. "Kaderin üzerinde bir kader vardır." Teslimiyet ruhumuzu gaybın bağışlarına açmaktır. "Ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır; tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikâyet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara daha az zalim olurlar," der Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu* adlı romanında. Değiştirilemeyeni değiştirmek istiyorsan, kontrol odasından çıkmak istiyorsan, hayat akmıyor ve ruhun itminan bulmuyorsa teslim ol. Gizli bir el, sen geriye çekilip sırtını duvara yasladığında, bakarsın hayatı onarır. Bazı hakikatler var ki onları saf zihinle kavramaya çalıştığımızda kendimizden uzaklaştırmış oluruz. O yüzden, "Kalbin aklın bilemeyeceği sebepleri vardır."

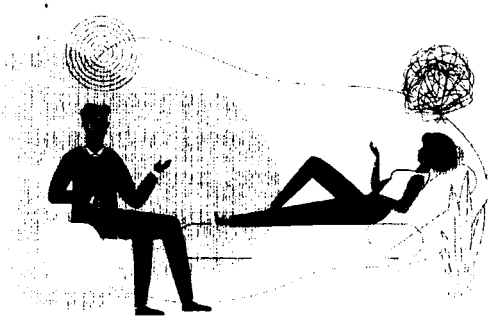
Bu dünyada bir alametimiz var mı? Yakamızda taşıdığımız bir gül, ruhumuzda bir yara, yüzümüzde bir iz? Sözün büyük ustası gibi diyebiliyor muyuz: "Site-

min taşıyla başı sınık bedeni şikeste Fuzûlî'yim / Bu alâmet ile bulur beni soran olsa nâm u nişânımı." Bu dünyada yaralanmış, kalbi kırılmış, başı yarılmış ruhlarız hepimiz. Bir içgörü kıvılcımı çakıyor içimizde ve "Bundan daha fazlası olmalı!" diyoruz.

Eee, gözyaşı, bak ben de doluymuşum, anlatacak bir dolu sözüm varmış. Ağzım kalabalıktır ama sana ne kadar merhem oldum bilmiyorum. Şimdi bir kılavuz vereyim de var git sahibine söyle: Hûş der dem. Aldığın her nefesin farkında ol; ömür iki nefes arasında mademki, her nefes arası bir ömürdür, yaşadığının hakkını ver. Şükret, hamd et, sabret. Halvet der encümen. Kalabalıklar içinde yalnız ol, elin kârda gönlün yârda olsun, elin işte gönlün Hak ile oynaşta bulunsun. Nazar ber kadem. Toprağa nazar eyle, ölümü daima gezdir içinde, tevazu ile donan. Sefer der vatan. İyiliğin ve güzelliğin yurduna hicret eyle. Nefsinden sefer et, hakikati kendine yurt bil.

Bazen naz ile niyaz ederiz. O bize küsmez, darılmaz, bizi yarı yolda bırakmaz. Bunu da en çok, başı yarıklar ve gönlü kırıklar bilir.

Şair ve Ben

"Bir odada iki kişi buluştuğunda," diyor William James, "aslında altı kişi vardır. Kendimi gördüğüm halimle ben, onun beni gördüğü haliyle ben, benim onu gördüğüm haliyle o, onun kendisini gördüğü haliyle o, gerçekte olan ben ve gerçekte olan o." Çok mu karmaşık? Dünyaya bıraktığımız izler, varlıktan yansıyan gölgeler bazen kendi gerçekliğimizin yerine geçer. Mağaranın dışındaki gölgeleri hakikat zannettiğimiz çok olur. İnsanların gözünden nasıl göründüğümüzü önemseriz, kendi değer ve özsaygımızı biraz da buradan devşirir ve iyi bilinmeye gayret ederiz. Yazdıklarımızın, yaptıklarımızın takdir görmesi bizi kıvandırır ve aldığımız bu onay, âdeta boşa yaşamadığımızı, varlığımızın bir amaca hizmet ettiğini teyit eder.

"Ben Rüknettin'in şairine gelmiştim," diyor, sesi bir hayal kırıklığının içine bükülerek. Bir ikindi yağmuru

var sesinde, bir düş serazat kollarını açarak uçurum aşağı süzülüyor. Bir şifacı arıyor, bilge bir hekim, sözleriyle şifa veren bir şaman. Ben o değilim. Aradığınız kişi artık burada oturmuyor. Tıp eğitimi almış, psikiyatri tahsil etmiş, teşhis sanatında yıllar içinde ustalaşmış, ilaçları nasıl kullanacağını bilen bir doktor var karşınızda. Şiirden anlarım ama size şiir söylemeyeceğim. Bir kaza oku, önce onun sonra benim kalbimi deliyor.

Terapiye önceden tanıdığımızı sandığımız birisiyle karşılaşmaya gelmek: "Ben Rüknettin'le konuşan doktoru arıyorum. Sizin isminiz çok büyümüş, Rüknettin'in doktorunu köşelere itmiş, onu ezip geçmiş," diyor. Her terapi bir buluşmadır, bir karşılaşma, insanlığımızı birbirimizin aynalarında seyretme imkânı. Modern Batı'da geliştirildiği biçimiyle bir seküler itiraf ayini. Biz ona bu topraklarda manevi bir soluk üfleyebilirsek eğer, daha fazlası olacak.

Yücelttiğimiz kişiyi, kendi âlicenaplığımızdan göklere çıkarıyor olmayabiliriz. Derdimiz bize göre öylesine büyük, yaralarımız o kadar ulaşılmazdır ki onu sıradan bir doktorun anlayabileceğine ihtimal vermeyiz. Bazen kibir yaralarımıza saklanır. Onun anlaşılabilmesi bizim acı çeken melekler katından yeryüzüne düşmemiz demektir; kanatlarımız yanmış, bir boran bizi yeryüzünde sığınacak bir kovuk aramaya mecbur etmiştir artık. İnsanlar bize baktıklarında öfkeli birini görürler, hayır bazen sadece üzgünüzdür ve üzgünlüğümüzün fark edilmesini ister, bağırır çağırır, etrafı gürültüye veririz.

Sesindeki üzgün tını ve beklediği doktor olmadığıma dair yorumu, beni içimdeki o ezeli soru ile yüzleştiriyor: Zaman içinde kendi özüme yabancılaşmış olabilir miyim? Bana o şiiri yazdıran saflık ve duruluktan uzaklaşmış, bir mesleğin adamı olmuş, dünyaya çokça sokulmuş olabilir miyim? Artık yirmili yaşlarımda değilim, bir duygunun sarhoş edebildiği adam değilim, sevdiklerimi toprağa verdim, o kadar içine gömüldüm ki acıya âdeta uyuştum. Melankoli, her seferinde çok meşgul bir adam bulunca karşısında, mutat ziyaretlerinden vazgeçti. Hüzün size bir şeyler sunmak ister, o bağışa gönlünüzü açmazsanız, sizi terk eder. Kelebekler çiçek tozlarını getirmiyorsa odanıza, belki de pencereleri açmayı unutmuşsunuzdur.

İçine gömüldüğümüz evreni mutlak zannediyoruz. Rahatlık alanımızdan dışarı çıkmak gerek, üzerimizde unvanlarımızdan ve şanlı zaferlerimizden bir hale taşımaksızın insan yüzlerini dolaşmak, pişmekte olan bir yemeğin kokusunu içimize çekmek, kalabalığın içinde bir fani olduğumuzu idrak etmek gerek. "Size hemen anlatamayacağım şeyler var," diyor, tamam buna alışığım. Ruh ayarı olmadan, ruhlar birbirine ayarlanmadan, insandan insana bir köprü kurulmuyor. Bir yaşantı içimizde olgunlaşmadan dışarı çıkmak, söze dökülmek istemiyor. Ama galiba o bir imkânsızı arıyor. Kaybolmuş bir şair, az bilinen bir yolda, ansızın onun karşısına çıksın ve bütün derdini dinlesin. Onunla konuşsun, ona derdini hafifletecek tılsımlı sözler söylesin. Ah, o kadim hikâyelerde olmuyor muydu? Mesela bir Sadi, bir Attar hikâyesine karışsak da orada

karşılaşsak? Yaşadığımız ve söylediğimiz her şey, bir hikmete bağlansa sonra. Sonra, sen, ben ve okuyucu o hikâyeden mutlu mesut ayrılsak.

İnsan olarak en çetin uğraşımız sahici ve halis olabilmek. Sözü ortamına göre eğip bükmemek, kendi olmak cesaretini gösterebilmek, kalabalığın isterisine kapılıp gitmemek. Selamet der kenarest. Özü sözü bir, hayallerine ve değerlerine sadık insan olarak, iç bütünlüğünü büyütebilmek. Çakallaşmamak. Kendi hakikatine sadık kalabilen insan ne yiğit bir insandır. İç sesini dinler o, duyduğu hoşuna gitmese bile. Bir yalanın onu avutması yerine, hakikatin incitmesine razıdır. Şairsen başkasının alkışına, methüsenasına aldırmamak mesela, kendi zaaflarını bilerek yola devam etmek. İşte en zoru bu, yaşlandıkça övgülere daha çok bağımlı hale geliyoruz. Hz. Resul, "Sizi övenlerin yüzüne toprak saçınız," diyor. Bu dünyada yapıp ettiğimiz şey ne için? Kendi zavallı benliğimizi büyütmek mi derdimiz? Yoksa bir kutlu ülkünün toprağının tozu olmaya mı talibiz? Düşmanlığımız ve dostluğumuz sadece nefsimiz için mi? Dünyayı biteviye bir sahne olarak gördüğümüzde, oynamaktan kendimiz olmaya sıra gelmiyor. Mış gibi hayatların maskeli balosu. Bulunduğu her ortama göre renk ve fikir değiştiren bukalemun kişilikler. İnsan, çağımızda hep yorgun: Oynamaktan, örtmekten, gizlemekten, kendisi olmaya giden yolu yürüyememekten yorgun. Oyuncu benliklerin sahici benlikleri gizlediği gösteri toplumunda, aldığımız alkış kadar var olduğumuzu sanıyoruz.

Aradan birkaç gün geçmişti ki, posta kutuma, çok yakınlarda gördüğüm bir başka danışanımdan bir sitem mesajı düştü:

"Tıkıştırılarak dolaba konmuş bir yığın kıyafetin, kapağı açar açmaz üzerinize dökülmesi gibi, bir anda çıktı tüm düşünceler. 'Öyküdeki gizli şiir' izi sürülemeyecek kadar dağınık ve karman çorman... Hatta öyle bir şiir var mı? O bile meçhul. Bundan sebep sanırım, kendimi iyi ifade edemediğimi ve anlaşılmadığımı düşündüm. Belki içinde bulunduğum durumdan dolayı böyle hissettim ya da dikkatinizi bana vermediğinizi düşündüğümden. Bilemiyorum. Yaratılmışların en şereflisi insana olan hürmetiniz, saygınız, merhametiniz beni size getirdi. Elim boş dönmek istemiyor, artık iyi olmak istiyorum. 'Doktorum / Gayya kuyusuna inmek istemem / Bana bir ip uzat, yağmurlar istemem'..."

Aman Allahım, bir kez daha Rüknettin ve doktoru. Bir kez daha o kişi olmaya davet ediliyorum. Şairi bulamadığı, şairle karşılaşamadığı için içlenmiş bir kazazede daha. Belki de sorun bende, her insanı standart bir görüşme içinde anlayabileceğimi zannetme ukalalığında. Bazen daha derinlere inmek gerek, hikâyenin ardındaki asıl hikâyeyi, hikâyenin içindeki asıl şiiri bulmak gerek. Rüknettin'in doktoru bir ilhamın kanatlarında dolaşıyordu, benim böyle bir gücüm yok. Okuduğum kitaplardan, dinlediğim hocalardan, seyrettiğim filmlerden, dinlediğim müzik ve şiirlerden insana ulaşmanın bir yordamını bulmaya çalıştım.

Rüknettin'in doktorunun avarelik etmeye, kelimelerin koynunda oynaşmaya zamanı vardı, oysa benim zamanım sayılı. Şairle doktor arasındaki mesafe giderek açıldı. Galiba sorun bende...

Yine de söylenen hiçbir söz boşuna sarf edilmiş değil. İki nazik uyarı. Öptüm o sözleri, kalbimin üzerine koydum. Daha derin yaralar için bazen doktor yetmez. Şairin orada olması gerekir.

Umut Ediyorum, Öyleyse Yaşıyorum

1.

"Var olmanın sancısı var içimde," diyor. "Acı bütün etrafıma yayılıyor gibi. Hayata benzemiyor ama benim hayatım bundan ibaret, yaşadığım bütün acı olaylardan sonra hiçbir şey olmamış gibi devam ettim. O zamandan beri geçmişi tekrar tekrar yaşıyorum, çok yalnız hissediyorum, çok korkmuş... İfade etmeyi beceremiyorum. Bu hayatta var olduğum için suçluluk hissediyorum. Varlığım anneme yük vermiş gibi, annem sürekli suçluluk duyar. Suçluluk duygumla başa çıkamıyorum. Bu belki de doğmuş olmamla ilgili. Öyle bir kırılma noktasındayım ki ya batacağım ya çıkacağım, kendime karşı tahammülüm tükendi. Kendime karşı yenildim ben, her şey bana bir oyun gibi geliyor, günlük ilişkiler, burası, artık her şey bir oyun gibi geliyor. İnsanlara iyi gibi görünerek oyun oynadım."

"Girdaptan çıkamadığım için kendime öfke doluyum: Keşke doğmasaydım. Acı çekmem gerekiyor gibi hissediyorum. Annemi mutsuz ettim. Bunun yükü çok ağır. Benden kopan bir şeyler var, içimi bir yere oturtamıyorum. Her şeyin sonunda bir endişe yaşıyorum, çok yalnızlık hissediyorum, bir şey eksik, bir şey yarım... O kadar somut ve dolaysız ki anlatamam. İçimde size tarif etmeye çalıştığım duygu... bunun adı boşluk. Bu Tanrı'yla ilgili. Çocukluğumdaki Tanrı'yı çok özlüyorum, saflığı çok özlüyorum. Bunu onarmak çok güç, bir şeyleri çok bozmuşum ve bunun yoksunluğunu çok hissediyorum. Bu yalnızlık hissi beni çocukluğa götürüyor, sanki hep örtbas etmem gereken bir şeyler var."

"Annemin suçluluğunu üstleniyorum. Hikâyesi öyle ağırdı ki daha öğrenmeden sözlerinden, yüzünden dinledim. Hamileliğinde ben beş aylıkken ateşlenmiş ve hastalanmış, fiziksel hastalığımı ona bağlar. Çocukken insanlara anlatırken duyardım bu hikâyeyi. Suçluluk, önce yüzüne ve gözüne sonra sesine ve sözlerine yerleşmişti benim için, her baktığımda görürdüm. Kendimi yalnızlıkla cezalandırıyorum şimdi, yalnızlığa hapsediyorum, bir hücre cezası gibi."

2.

Bazen keder yatıya gelir ve zamanı eriştiğinde dengini toplayıp gitmez. Ziyareti uzamış bir misafir gibi varlığı oyar, orayı kendine bir ev beller. Kişiliğinizi, kimliğinizi, geçmişinizi bir kenara iter ve sizin adınıza söz alır. Sizin ağzınızdan konuşur. Ruhu kaplayan bir dehşet gibi, "Tanrı'yı bir süreliğine namevcut kılar."

Ah, Simone Weil: "Ve sevilecek hiçbir şeyin olmadığı bir karanlıkta ruh sevmeyi bırakırsa, Tanrı'nın yokluğu daimi olur. Bu korkunç bir şeydir. Ruhun boş yere sevmeye devam etmesi ya da hiç olmazsa, mini minicik bir parçasıyla da olsa, sevmek istemesi gerekmektedir. Bu durumda Tanrı ona bir gün görünecek ve Eyüp'e gösterdiği gibi, ona da dünyanın güzelliklerini gösterecektir. Ama eğer ruh sevmekten vazgeçerse, daha bu dünyada bile hemen hemen cehenneme denk düşen bir yere inmiş olur." Eugenio Borgna da "Talihsizliğin zamanı," diye yazar, "geçmişi ve geleceği olmayan bir şimdiki zamandır. Talihsizliğin zamanı, ölümcül eşikte duran kıpırtısız ve taşlaşmış bir zamanın sonsuzluğudur." Hiç geçmeyen bir zaman. Ruhu istila eden ve taşlaştıran zaman: Acının zamanı.

Acı insanı bir yerden alıp daha ötelerde bir yere taşıyorsa, boşuna çekilmemiş demektir. Ama bazen acının çölünde kaybolup gider insan. O karanlık hücreye sızan bir ışık huzmesi de yoktur. Dünyayı karaltı ve gölgelerden okuyan ruh, kendi evinde olamamanın bilgisiyle ağrır. İnsanın dilinden dökülen kelimeler kendine dokunacak bir mesafede değildir. Kelimeler, şifa olmak bir yana, o yarayı daha da kanatır. Sessizliğin şiltesini üzerine çeker de dünya gözüne ilişmesin, kulaklarına değmesin ister kişi. İçindeki çığlığı kimsenin duymayacağı kadar uzağa gitmek ister. Bu karanlığı delecek bir sevinç parıltısına ihtiyaç var. Sevmeye devam etmek. Umut etmek. Yerinden edilmiş bir ağacın dünyaya tutunmak için kök salacağı bir zemine ihtiyacı var. Yaşıyorum, öyleyse umut ediyorum. Umut ediyorum, öy-

leyse yaşıyorum. Bir gün çok uzaklardan da olsa sesim birine ulaşacak, varlığım anlaşılmakla dokunaklı bir anlam kazanacak. Acıyı baştan savmaya dönük hazır cevapların, mutlu yaşam vaazlarının birer hakaret gibi insanı boğmadığı bir zamanda, ruhun da kendisine mahsus bir ümidi vardır. Varlık, bazen dünyanın nüfuz edemediği bir yerde soluk alıp vererek dinlenir.

Bir insana, "Doğmamış olmayı dilerdim..." dedirten o ruh acısı ne olabilir? Çocukluğun yaraları ihlal ve ihmal ile şekilleniyor. İhlal, çocuğun sınırlarını tecavüz ederek onu karşı koyamayacağı bir şiddetle örselemek. İhmal, onu görmezden gelmek, varlığını teyit etmemek. Ona dünyada sevilebileceği bir alan açmamak. Sevilenler, sevmeyi de öğrenir. Sevilmeyi tatmamış olanın sevginin elifbasını sökmesi de zor oluyor. Sevgisizliğin açtığı narin yaralar pek zor kapanır.

3.

İşte şiir olup çağlayan bir kazazede daha. Kapsülü arıza yaptığı için şiir gezegeninden dünyamıza inmiş. Sihirli sözler söyleyerek sokuluyor dünyaya. Bir ilham kanadı ona değmiş gibi anlatıyor olan biteni, dünya ahalisi bu lal olmuş dili hemen çözemesin de ona biraz rahat versin. Bana çocukluktan aldığı o mızrak yarasını gösteriyor ve oradan sızan kanı kendisine tanık tutuyor. Kim kendi hayatına bir tanık aramıyor ki? Niye anlatmak istiyoruz sanıyorsunuz? Onca roman, öykü, şiir, insanların diline pelesenk olmuş onca mit, kıssa ve hikâye ne için? Fakat bu sefer bir dokunuşuyla geçmişin çatlaklarını sıvayan bir şifacı olmaktan fazlası

isteniyor benden; takat yetiremeyeceğim kadar ağır bir yük, Tanrı'yla arasını bulmamı istiyor. Hayatındaki en derin huzur denizi, O'nun varlığını bütün hücrelerine dek duyumsadığı ilk gençlik yaşı. O saflığı, o arı duruluğu kaybetmiş ve şimdi doktorun odasında arıyor. "Başka bir kalp gidemez / Kırık bir kalbe / Aynı yüksek imtiyazdan / Mustarip olmadıkça kendi de." Bir şair dostum, "İnsan annesini sever ve Tanrı'ya inanır," demişti, aslında bu kadar yalın... Ama annesini sevme zorluğu çekenler, annelerinden önce Tanrı'ya küsüyorlar. Ölümden önce bir sitem gibi: "Tanrım, beni neden terk ettin?" Varlık çelimsiz bir bedenin taşıyamayacağı kadar ağır bir yüke dönüştüğünde, nazımızın kayıtsız şartsız dikkate alınacağı o yüceliğe yöneliriz. Orada ulvi bir dokunuşla çilelerin bir son bulmasını niyaz ederiz. Allah'la konuşmak, ona içten bir gönülle yönelerek niyaz edebilmek ne büyük lütuftur. Oradan bir ses hep gelir ama duyduklarımız da kısmetimiz kadardır. Çorak toprak yağmuru nasıl çağırırsa, kırık kalp de Tanrı'yı imdada çağırır. Allah, "Ben kalbi kırıklarla beraberim," buyurur.

Ona hayatını bir başka biçimde yazmasını teklif ediyorum. Başımıza gelen ne olursa olsun, sonunda bizi ıstırabın döşeğine yatıran, bizim onları nasıl hikâye ettiğimizdir. Yüreğimizi acıtan bütün o şeylerden geriye kalan, aldığımız bütün darbelere rağmen ayakları üzerinde durmaya devam eden muzaffer kişi miyiz? Yoksa geçmişin hayaletlerinin peşini kovaladığı, ifrit ve canavarların yol kestiği bir ormanda kaybolmuş kişi mi? İlk görüşmelerden sonra, hayatta başardıklarının bir

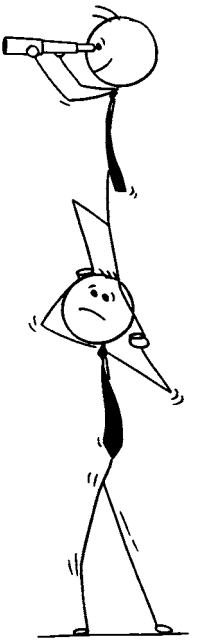
listesini istiyorum ondan. Yüz elli maddelik bir listeyle geliyor, yüzü ışıl ışıl, sevinç nihayet kederin çatlaklarından içeri girmiş. Yazdıkça şaşırmış. İlk beş madde şöyle: *"Üç dört yaşlarımda Kevser, İhlas ve Sübhaneke surelerini ezberledim. Üç buçuk yaşımda emziği bıraktım, beş yaşlarımda güzel şarkı söylemeyi ve koparcasına oynamayı öğrendim. Beş altı yaşlarımda mandolin çalmayı öğrendim. Altı yaşında yazmayı öğrenmeden şiir düşündüm ve komşuya yazdırdım, hâlâ hatırlarım."*

Ne güzel değil mi?

Sevmeyi bilirsek içimizde bir sevinç filizlenir. Hayat, umut ettiğimizde bize yeni yollar açar. Tanrı, ona seslenene aşikâr olur. Affedişin bakracıyla geçmişin kuyusuna inen, eli boş dönmez. Bak ne demiş şair? "Şimdi tekrar ne yapsam dedirtme bana yarabbi / taşınacak suyu göster, kırılacak odunu / kaldı bu silinmez yaşamak suçu üzerimde / bileyim hangi suyun sakasıyım ya Rabbelalemin / tütmesi gereken ocak nerede?" Geçmişi annenin kaderini tekrar ederek iyileştiremezsin. Taşınacak suya, kırılacak oduna talip ol: Hayata.

Acından seni Allah'a götüren bir yol var. Onu bul ve yürü.

Aldır Gönül

Ayrı bir gezegenden buraya ışınlanmışlar sanki, iyiliğin yıldız tozu ruhlarına serpilmiş de buraya bizim elimizden tutup doğruluğa götürmeye gelmişler. Süslü kelimelerin bizi bir yere götürmediğini görecek kadar yaşlıyım artık. Ama onlar yok mu, o iyiler, gerçek soyluları bu dünyanın... İşte onlarla karşılaştığım her seferinde ruhum ümit ve nurla doluyor, bir insan olarak dünyaya salındığıma hamd ediyorum. Onlar bir yüzyıl sonrası için, meşe ağaçlarının tohumlarını ekenler dünyaya. Kendileri göremeyecekleri bir serinliği, gelecek kuşaklara bırakanlar. Umursayanlar, aldıranlar. Yanlış gördüğünü hemen düzeltmek isteyenler, ötekinin acısına kulak kesilenler. Soylular.

"Sonlu olduğumuz gerçeği, aldırışı mümkün kılar. Aldırış aynı zamanda vicdanın kaynağıdır. Vicdan aldı-

rışın çağrısıdır ve kendini aldırış olarak gösterir," diye yazar Rollo May. Çünkü vicdan, aldırış etmektir. Umursamaktır. İçimizin derinliklerinden gelen ve bizi ahlaka çağıran o sestir. Bize "Başka türlü yapamazdım!" dedirten şeydir. Başka insanlara hayrı dokunan her bir kişi, varlığın karşılıklı bağımlılığına ve ortak bir insanlık fikrine inanır. İnsanın içinde çağlayan bir sorumluluk duygusu, onu başkasına el uzatmaya ve böylece kendi fıtratına, varoluşsal özüne sadık kalmaya zorlar.

İnsan evladı on dört aylıkken birbirine yardım etmeye başlıyor, sözgelimi diğerinin uzanamadığını ona uzatıyor. İki yaşında bir şeyleri paylaşmaya başlıyor ve üç yaşında ahlaki kurallara aykırı eylemleri protesto ediyor. Bunun ödülle bir ilgisi yok: Bir çalışma bize üç ve beş yaş arası çocukların yaptıkları bir iyilik için ödüllendirildiklerinde o iyiliği ikinci kez yapmakta daha isteksiz davrandığını gösteriyor. Bu şu demek: İyiliğin içsel ödülü dışsal ödüllerden çok daha kıymetli. İnsan ahlaka ve merhamete programlanmış bir varlık. Diğerkâmlık ve vicdan, insan ruhunun vazgeçilmez harcıdır.

Vicdan, içimizde bizi Allah'a çağıran sestir, hatta Allah'ın içimizde yankılanan sesidir. Bizi mazlumla birlikte saf tutmaya ve kurbanın acısını duymaya icbar eder. Bize bahşedilmiş bir ahlakla doğuyoruz. Sonra büyüyoruz ve dünya kirleniyor. Hürriyeti kardeşliğe dost kılacak bir ihtimam ahlakına ihtiyacımız var: Ötekinin iyiliğine katkı sağlamak benim kendim için mevcut olmam anlamına gelir, ona yardım etmekle kendi içimdeki o en derin öze, ilahî nüveye sadakat göstermiş olurum.

Vicdan ahlakın kaynağıdır ve empatiden beslenir. Başka bir insanın halini, düşüncelerini algılamak, anlamak, yaşamak ve buna cevap vermek olarak tanımlanabilir empati. Sosyal empati başka insanlar için, kendimizden saymadığımız öteki için hissettiğimiz sorumluluğun önemini kavramaktır. Onun hangi acısı beni onu duymaya, onun için harekete geçmeye zorluyor? Onu nasıl daha iyi anlayabilirim? Aile çevremiz ve dostlarınız dışındaki daha geniş çevredeki mağdurların ve ihtiyaç sahiplerinin halinden anlamak, sosyal empati olarak isimlendirilebilir. Karmaşık sosyal durumları anlamaya çalışmayan insanların, basmakalıp düşünmeye ve ideolojik günah keçileri bulmaya meyyal olduğunu biliyoruz. Empati, işbirliği ve diğerkâmlık gibi toplumsallığı artıran davranışları besler. Sosyal empati, kötülük karşısında eyleme geçme arzusunu ve toplumsal iyilik hissini geliştirmeyi hedefler. Bencilliği akılcılığın bir ölçüsü olarak gören anlayışın aksine, bütün insanlığın refahının her bir insan tekinin mutluluk ve refahından geçtiğini öngörür.

Bir Afrika sözü şöyle diyor: "Bir insan başka bir insan aracılığıyla insanlaşır." Şöyle anlıyorum: Duyarak, hissederek, anlayarak, onun acısını üstlenmeye talip olarak. Dünyaya kendi hayat tecrübelerimizin ve değerlerimizin merceğinden bakıyoruz. Bakış açımızı genişletebilmek için çok basit bir alıştırma: Gözünüzü yumun ve bir anlığına "öteki" olun. Şimdi ne istiyorum? Neden korkuyorum? İçimi ne acıtıyor? Azıcık anlamak bile dünyayı güzelleştirir.

Önce hisset, sonra hissettiğini anla, nihayet hissedip anladığın için eyleme geç. Bir sızıyı dindirmek için önce onu hissetmek gerek. "Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek / Bu cihânda sanmanız hayvân olan anlar bizi" diyor Niyazi-i Mısri. Duymak için insan olmak gerek. Ruhu vatanına geri getirmek gerek: Karşımdaki insana ne yapması gerektiğini söylemek yerine, onu anlamak için doğru soruları sorduğumda onun ruhuna yakınlaşabilirim. Onu böylece bir bütün olarak görür ve benim istediğim gibi değil, kendisi olabilmesi için zaman ve zemin sağlarım.

Kökten kabulleniş: Acı kaçınılmaz, ıstırap bize bağlı. Acıyı kabulleniş, ıstırabı azaltır. Kabulleniş değişmeyecek olanın ne olduğunu bilmektir. Kabulleniş onaylamak değildir. Zihnin, istek ve iradenin kaptanlığında yepyeni bir yolculuğa çıkmasıdır. Acısız bir hayat anlamsız bir hayattır, zaten ondan kaçamıyoruz. Ama bazen acıyla benliğimizin bilmediğimiz taraflarını fark ederiz. Paramparça olsak da sonunda yeni anlamlar ve kimlikler zuhur eder, önümüze yeni imkân ve ufuklar açılır. Neyin gerçekte anlamlı olduğunu öğreniriz. Başkasının acısına dikkat kesilmekle de insanlığımızın eksik bir parçası tamamlanmış olur.

Bir insanı eline iğne batırılırken gösteren bir resim, bağlamı dikkate almazsanız sizde acı hissi uyandırır. Ama size, ağrıyı dindirecek akupunktur teknikleri uygulandığı söylenirse resmi daha olumlu bir bağlanma oturursunuz. Her birimiz içinde bulunduğumuz şartların mahsulüyüz. İnsana bakarken o şartları da görebilmemiz gerekir. Bilinen bir deneyde acıya uğrama

ihtimali olan deneklerin birbirine daha çok yaklaştığı, birbiriyle konuşarak rahatlamaya çalıştığı gösterilmiş. Istırap bizi birbirimize yaklaştırır. Onu tek başına göğüslemek zordur ve bizi yankılayacak bir yüz ararız. Istırap bir sosyal tutkaldır.

Beyin görüntüleme sistemleriyle ilgili çalışmalar erdemli davranışın bilinçdışı sistemlerce idare edildiğini gösteriyor. Bizi hayatta tutan sistemler aynı zamanda bizi erdeme de yöneltiyor. Empatik eylem, fizyolojimize gömülmüş açığa çıkmayı bekliyor. Ancak yardım davranışlarına biyolojik açıdan eğilimli olmamız, ahlaki eylemleri mutlaka yapacağımızı garantilemiyor. İyi şeyler düşünebilir, ancak o niyetle hareket etmeyebiliriz. Sosyal değerlerin de yardım davranışlarımızı desteklemesini bekleriz. Merhametli toplum, merhametli eylemleri çoğaltır.

Empati melekemiz; yakınlık, benzerlik ve aşinalık üzerine temelleniyor. Yakın, benzer ve aşina olana daha kolay empati gösteriyoruz. O halde toplumsal empatinin meselesi, uzak ve farklı olan arasında köprüler kurmak, birbirini tanımayanlar arasında bir aşinalık yaratmaktır. Tanıklık politikası: ihmal edilmiş, sessizleştirilmiş kimselerin hikâyelerini dinlemek ve böylece onların ses ve kürsülerini bulmalarını sağlamak.

Dünya kendi kapalı zihinlerimizden, hatıra ve kanaatlerimizden çok daha büyük. Herkesin kendi gerçekliği var. Kendi değerlerimizin kıymetini bilirken, başka insanların düşüncelerine de saygı duyabiliriz. Ruhuna dokunduğunuz hiç kimse, size ebedi bir düşman olamaz. Çok mu zor? Ancak hoşgörüsüz insanlar yıkıcı duygularını yansıtacak bir düşmana ihtiyaç duyar.

yı doldurur. En derinlerde duyguyu hissetmek yoktur, duygu tarafından uyuşturulmak vardır. Dünyaya karşı mutlak bir kayıtsızlık ve uyuşma. Bir zırh iner ve sizin geçmişinizle bugününüz arasındaki bağlantıyı koparır. Bir zırh iner ve sizin hayatla bağınızı söker atar. İnsanın kendisinden sevdiklerine bir yol bulmasını bir kenara bırakın, kendi hakikatine yabancılaşır insan.

O ağır depresyonun koynunda sürekli aynı cümleyi mırıldanır kişi: "Kaybettim!" Ne çok korkarız o kelimeden, kaybetmekten, yenilmekten nasıl da iğreniriz. Yok mu kuzum yenilginin de bize öğretebileceği bir şey? Bu dünyaya salındığında ruhumuz, daima kazananlardan olacağımıza dair bir berat mı tutuşturuldu elimize? Hem o zaman hayrın da şerrin de Allah'tan geldiğini nasıl bileceğiz? Hiç yenilmezsek dünyanın bir imtihan yeri olduğuna nasıl iman edeceğiz? Yüzünde gülücükler açtığında, kazandığı günlerin hatırası canlanıyor; kasvetli bir bulut çöreklendiğinde yüzüne, ısrarla nasıl görkemli bir kaybeden olduğuna beni ikna etmek istiyor. Kaybettiğini düşünüyor çünkü her dönemecinde maddi ödüllere boğulduğumuz bir hayat yarışında, çok gerilerde kaldığı kanaatinde. Ömür koşusu devam ediyor ama rakipleri ona tur bindirmiş vaziyette. Yo bunu hiç içine sindiremez, kendini acımasızca suçluyor. Önde olmalıydı, birinciliği kimselere vermemeliydi. Kimbilir kaç yaralanmış ruhtan benzeri lakırdılar işittim. Kendi yörüngesini ancak başkalarının seyrine göre tayin edenler. Dünyayı bir yarışma yeri, kendilerini de durmaksızın koşmak zorunda olarak gören biçare ruhlar.

Rekabetçi bireycilik utanç, haset ve öfke üretiyor. Bize sürekli "Yeterince iyi değilsin!" diyor. İyi de belki de biz çiçekleri koklamakta en güzeliz, tankların üzerine yürümekte en cesuruz, dost için fedakârlık yapmakta en mahiriz. Belki de en masum, en hesapsız sevgi bizimkisi. Belki de modern hayat bizi hiç anlamıyor! Biricikliğimizi, ruhumuzun bize özgü renk ve seslerini ölçemiyor, takdir edemiyor! Rekabet kültüründe herkes kaybedendir. Kaybedenler kaybeder, kazananlar görünüşte kazanır. Ruhların bu esir pazarında, yarışmaya dahil olmak zaten kaybetmektir. Kazanan rahatlayamaz bir türlü, nasıl rahatlasın ki? Ya birileri onun mevkisine tırmanır da o makamı elinden alıverirse? Devamlı bir statü endişesi. Ya kaybedersem? "Zafer ve sükûnet aynı evde oturmaz," demiş Montaigne. Tepeye tırmananlarda sürekli bir endişe: Ya aşağıya düşersem? Kendi değerimizi başkalarının insafına, başkalarının eline bıraktığımızda sürekli tahtımızdan edilme korkusuyla yaşarız. Alkış hep dışarıdan geldiğinde bir tür bağımlılık geliştirir ve aferin iptilasının yarattığı yoksunluğu daha çok aferin ve daha çok alkışla yatıştırmak isteriz. Rekabetçi bir kültürün gölgesi yenilgidir. Çoğumuz yenilgiyi başarılı bir hayatın istisnası saysak da yenilgi her yerdedir. Mükemmeliyet kültü örgütleri ve insanları avlıyor, yenilgi ve zayıflığın kabulüne asla yanaşmıyor. Oysa yenilgi insan evladı olmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Bazen sonbaharlar gelir, bazen sert bir rüzgâr ağaç köklerini söker, bazen ayazda kalır üşürüz işte. Kendimize inanmak için modern kültürün bize dayattığı şeyleri başarmak zorunda

değiliz. Kendimizi bu dünyanın ölçülerine göre miyara vurmak ve sonunda bahtımıza utanç ve öfke yazmak zorunda değiliz. Kendi içimizdeki zıtları barıştırarak da bireyleşebilir, yenilgilerimizden öğrenerek, kişiliğimizin gölgede kalan taraflarını daha iyi tanıyarak da tekâmül edebiliriz. Rekabetçi kültür bize diyor ki, "Zekân, güzelliğin, çekim kabiliyetin, kariyer gelişimin, başarın, bilgin, maddi zenginliğin yeterince iyi değilse, sen de yeterince iyi değilsin." Televizyonda yarışma programları, kazananları pohpohlar ve kaybedenleri utandırır; magazin kültürü şöhretin ayağının kaydığını bir avcı gibi sessizce bekler ve sonra üzerine çullanır; politikada kaybedenler alay konusu olur. Finans sonrası küresel dünyada ülkeler hükümranlıklarını kaybeder ve ya "pazar kuralları"nın diktası altında ya da IMF gibi küresel örgütlerin boyunduruğu altında başarının izini sürer. Zayıf egolar başkalarını kontrol etmek suretiyle güce duydukları açlığı doyurmak ister. Beyhude! Ötekine hükmederek elde edilen güç insanı asla doyurmaz, susuzluğunu gidermez.

İnsan hayatı için önemli olan şeylerin, hayatın kıyısına sürüldüğü bir uygarlıkta yaşıyoruz. Çocuk doğurmak, çocuk yetiştirmek, zengin bir ruhsal hayat, canlı ve dayanışma üzerine kurulu bir kamusal alan, doğal dünyayla rabıta ve saygı, işte bütün bunlar hayatın özünü oluşturan, paraya tahvil edilemez değerler. Ama servet değil, şöhret değil, moda değil. En yüksek ücretli işler çoğu zaman topluma doğrudan yarar sağlamayan işler. Bencil kapitalizm, güvensizlik ve düşük özgüven salgını üretiyor. Eşitsizlik hem ruhsal arıza-

ları hem de her türlü bedensel sorunu tırmandırıyor. Rekabetçilik ve eşitsizlik bizi daha mutmain ve mutlu insanlar kılmıyor. Statü endişesi, utanç, panik, haset, öfke, depresyon, düşük özgüven yaratıyor. Beslenmek ve insan olarak inkişaf etmek için kendimizi bir vasıta gibi hissetmediğimiz sahici ve samimi, şartsız ilişkilere ihtiyacımız var. Bir topluluğun parçası olmak, kendi hayatımız üzerinde hükümran olmak, kendi hayatımızı sahiplenerek bir gaye edinmek zorundayız. Güzelliği, hakikati ve ilahî olanı tecrübe etmekle ruhumuz kanatlanıyor, zira biz anlam arayan varlıklarız. Neyin önemli olup neyin olmadığını bilemezsek çölde yolunu yitirmiş avare seyyahlar gibi aç ve susuz kalacağız. Bizi saldırgan ve rekabetçi canavarlar olarak tanımlayan bir bilim de yönünü yitirmiştir.

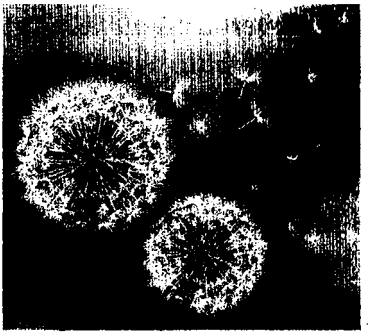
Liberalizm yağmacıya bunu yapmaya hakkı olduğu yanılsamasını veriyor. Yağma ekonomisine bir sınır, ahlaki bir had, bir düzenleme getirilmesi istenmiyor. Benlik pazar ekonomisinin kıvamına büründüğünde, kıymetini tayin eden şey içsel niteliği değil pazarda kaç akçe edeceği oluyor. Karşımdaki insan bana ne kazandırır, benim dünyevi amaçlarıma ne ölçüde hizmet eder diye baktığımda onu pazar albenisi üzerinden miyara vuruyorum. Mal dolaşımında tedavüle girecek kadar kıymeti var mı? Yoksa, at sepete!

Rekabetin ve tamahkârlığın insanı iyi yönde güdülediğine, bu yönüyle de kaçınılmaz olduğuna dair Batılı anlayışı artık bir kenara bırakalım. Rekabet saldırganlığı kamçılar ve bir başkasına dirsek atarak öne geçmeyi meşrulaştırır. Rekabetçilik bize kaynakların kıt olduğu durumlarda yarışmanın ve saldırganlığın

kaçınılmaz olduğunu söyler ve evrimsel psikolojiden destek alır. Böylece serbest piyasa kapitalizminin acımasızlığı ve eşitsizliği meşrulaştırılmış olur. Oysa insan karmaşık ve kültürel bir varlık. İnsanı hayvandan ayıran özellikler var: Kuvvetli bir işbirliği duygusuna sahip olması, hakikat ve güzelliğe sevdalanabilmesi, diğerkâmlığı, maneviyat ve anlam arayışı. Rekabetçi zihniyet, insan yavrusunun ihtimam ve merhameti ilk elden tecrübe etmesini zorlaştırıyor.

Normopati: Normallik deliliği. Anormal derecede normal olan insanlar. Göz ucuyla hep başkalarını süzenler cemiyeti. Kişinin kendi bireyselliğini, toplumsal kabuller ve uzlaşı adına feda etmesi. Baş aşağı düşerken "Henüz her şey yolunda!" dedirten hal. Oysa senin farklılığın güzel. Dünyaya sana ait bir ses, bir renk, bir ezgi, bir eda, bir duruş, bir cümle bırak. Dünyaya sana ait bir yenilgi bırak. Senden başkasının kotaramayacağı kadar sana has bir düşüş, bir başarısızlık, bir yenilgi olsun. Aşağı doğru bir kavis. Oradan tüten bir anlam bırak. Koşmak zorunda değilsin, düşersen kalkmak zorunda değilsin. Düştüysen bir süre çayır çimenin tadını çıkar. Sana sürekli koşmanı söylüyorlar. Yarışmanı, birilerini arkada bırakmanı, ipi önce göğüslemeni bekliyorlar. Hep daha hızlı koşmanı istiyorlar. Bense sadece annenin çocukluğunda söylediği bir sözü hatırlatacağım: Koşma, düşersin!

Güzelin Tesellisi

Felsefenin tesellisi olabiliyorsa, güzelliğin de tesellisi vardır. Güzellikle hemhal olmak, dört bir yandan çekiştirilen modern ruhlarımızı teskin ve terbiye eder. Dünya sürgünümüzde bize uzak yıldızların ışıklarını taşıyarak teselli verir. Güzelliğin omzuna başımızı koyduğumuzda cümle müşkülat biter.

Carl Jung, *Hatıralar, Rüyalar ve Düşünceler* adlı kitabında bir rüyasını anlatır. Bu rüyada karanlık bir şehrin (Liverpool) merkezine gitmiştir. Jung'un Liverpool'u en merkezi noktası dışında zifiri karanlıktır, merkezde ise kendi başına ışıklar saçan bir ağaç durmaktadır. Kızıl çiçeklerin yağmuru altında tek bir ağaç, yalnız bir manolya. Sanki sadece bu ağacın üzerinde gün ağarmakta ve bu ağaçtan yayılan ışık çevresini aydınlatmaktadır. Ağaç Jung'un bugüne dek gördüğü en güzel şeylerden biridir. "Bu dünyaya ait olmayan bir güzellik bana göründü," diye yazar, "bu yüzden yaşamaya güç

yetirdim." Kimileri bir pencereden, kimileri bir dağ yamacından, kimileri sevgiyle dokunmuş bir andan, kimileri kalbe inşirah veren bir rüyadan güzelliğe bakar. Her gün bir güzellik yolumuzu keser, bazen görürüz onu, bazen de hiç fark etmeksizin yanından geçer gideriz. "Bir yıldızın uzaklardaki parıltısı, denizdeki dalgaların çıkardığı ses, tan ağarırken ortaya çıkan sessizlik kaç kez insanların dikkatini çeker?.. Dünyanın güzelliklerine dair kayıtsızlığın sonunda varacağımız yer, sıradan bir hayattır," diye yazar Simone Weil. Her birimizin ruhumuzu ve benliğimizi birdenbire güzelliğe açan, bizi hayret duygusuyla irkilten anlar olmuştur. "Güzellik nedir ki?" diye soracaktır birisi, "Damağa ve dimağa göre değişmez mi?" Güzelliği tanımlamak zor evet, zira her ruhun onu idrak etme biçimi farklı. Ancak güzelliğin yaşantısını tanımlamak zor değil. Güzelliği tecrübe eden kişi dünyaya hayretle bakmaya başlar. Dikkatini yüzeysel ve geçici olandan derin ve sonsuz olana kaydırır. Şeylerin özünü daha derin bir kavrayışla idrak eder. "Güzellik, biçimin sanki öbür biçimlere akmak üzereymiş gibi olduğu geçiş anındadır," der Thoreau. Ruh ve dünya arasında hayret köprüsü kurulur. Aaa, bu çiçek nasıl da güzel filiz vermiş, nasıl da güzel bir koku yayıyormuş meğer? Şuradan bakınca günbatımı nasıl da güzelmiş? Şu yavrucuğun annesine attığı gülücükler de ne güzel. Hayrete uyanmak, hayretle bağ kurmak. Kalbi daha önce görülmemiş ve farkına varılmamış olanın bilinç ve farkındalığına çağırmak. Güzelliği yaşayan kişi kabına sığamaz, hayatı açar ve hayat tarafından açılır, bir bağ kurar. Sonsuzlukla ve

El-Latif ile bir bağ. Bütün bağların ötesinde bir bağ. Güzellik, içimizde kıpırdayıp durmakta olan sonsuzluk özlemine bir pencere açar ve oradan en derin varlığımızla dış âlem arasında bir bağ kurar. Güzelliği gören, görünmeyen âlemin işaretlerini çözmeye başlar. "Her güzellik, içinde sonsuzluğun işaretlerini taşır."

İşte bazen, en derin varlığımızla dış âlem arasında bağ kuramayışın verdiği yalnızlık, bizi hastalandırır. Kozmik yalnızlık. Istırabın kaynağı belki kişisel sorunlarımızdır ancak onu berkiten, içinden çıkılmaz hale getiren çirkinliğin ta kendisidir. Bazen depresyon süregiden bir çirkinliğe verilmiş bir direnç tepkisidir. Bize mevzilerinden ateş yağdıran bir çirkinliğe karşı ruhumuzu sakınmak ister, sipere yatarız. Çirkin şehirler, çirkin ilişkiler veya çirkin sözler karşısında geri çekilmek, varlığımızı savunmak için son çare olur.

Güzellik bizi açar, çirkinlik ruhumuzun algı gözeneklerini tıkar ve bizi kapar. Algı ve duyarlılıklarımız körelir. Etrafımızda olan bitenleri görmek, hissetmek ve onlara dokunmak bize zor geldiğinde, bütün bunlar artık ruhumuzu okşamadığında kendi bedenlerimizin içine kapanırız. Güzelliğin kesintisiz yokluğu olarak çirkinlik, zaferini ilan eder. Gökte yükselen ay, yüzlerimizi yalayan sabah rüzgârı ve bir şarkısı olduğu için şakıyan kuş, ilgimizi çekmez olur. Güzelliğin yokluğuna o kadar alışmışızdır ki, bir şey tam da gözümüzün önünde değilse onu göremez hale gelmişizdir. Yaşayan ölünün dönüşü. Güzelliği göremeyen ruh, yeknesaklık ve can sıkıntısının elinde oyuncak olur. Gözümüz vardır göremeyiz, kalbimiz vardır hissedemeyiz.

Güzellik bizi canlı kılar, canlandırır. Çirkinlik ise uyuşturur, zombileştirir. Sıkıcılık ve çirkinliğin duygu, düşünce ve algılarımızın bilinçdışı ruhsal temelini oluşturduğu bir dünyada, canlı olduğumuzu hissetmek için sansasyonel olanın peşinde koşuyoruz. En gürültülü müzik, en çok fav/like, en heyecanlı müsabaka, en maceralı tatil, en hararetli politik tartışma. Ölmeye yatan ruhlarımıza yanlış yerde son bir hayat öpücüğü arıyoruz. Çokları bu mezatta dikkat ve alkış uğruna haysiyetlerini rehin bırakıyor.

Beynin iki yarımküresi var. Sol beyin, mantıklı ve analitik olanı yönetiyor, sağ beyin ise sezgiyi ve söze dökülemeyeni. Antik Yunan'dan bu yana Batı, analitik zihni baş tacı ediyor ve sezgisel olanı halının altına süpürüyor. Sağ beyni sol beynin emrine veriyor. Tahayyül, sezgi ve güzellik, eğitimin ve günlük hayatın dışına çıkarıldığında, ruhsuz şirket yöneticileri ekonomileri, psikopat liderler de dünyayı yangın yerine çevirebilir. Kalp ve ruh, El Hamra'nın eşsiz bahçelerinde tattığı güzelliği, ne kadar albenili de olsa bir alışveriş merkezinde tadamaz. Durup bakalım kendimize. Durup bakalım dünyaya. Durup bakalım kendi içimize gömdüğümüz, körelttiğimiz hassasiyetlerimize. Modern toplumda yükselen şiddet ve intihar istatistikleri, anlamsızlık buhranı ve bilumum psikiyatrik rahatsızlıklar bir ölçüde güzelin hayattan kovulmasıyla da ilgili. Ruhu ihmal eden ve insanı şiddet, sevgisizlik ve sığ uyarımlarla besleyen bir düzen, beraberinde sevgi, tahayyül ve tefekkür kaybını getirecektir. Zarafet ve güzelliğe karşı kayıtsızlığı tırmandıracaktır. Güzel-

lik hayatlarımıza nüfuz edemediğinde daha kaba saba insanlarız; onsuz bizi kuşatan lütfu hissedemiyor ve giderek kendi özümüze yabancılaşıyoruz. Bu meyanda, iyilik hissimizin temel sacayaklarından birisidir güzellik; ruhu besleyen, bizi soylu ve haysiyetli kılan bir varoluş halidir. Ancak güzelliği yaşayarak daha tam insanlar olabiliriz. Güzelliğin bizi içine çektiği saatlerdir canlılığı doyasıya tattığımız saatler. Söylemeye çalıştığım, güzellik hissinin sağlıklı bir ruhsal hayat sürmek için bize lazım olduğudur. Güzellik, zamanın penceresinden sonsuzluğun ruhumuza sarktığı, içimizdeki en iyi "ben"i harekete geçiren bir deneyim. Hepimiz daha iyi insanlar olabiliriz! Güzeli gören güzeli ister. İsteyen arar. Güzellikle düşüp kalkan güzeli imar ve inşa eder.

Bir güzellik anına tanık olduğumuzda, o yoğunluğu kelimelere dökemeyiz her zaman. Güzellik kelimenin de mananın da ötesine taşar. O halde söylenemeyen karşısında susalım ve ruhumuzu o kesif ürperişe, haşyet ve hayret hissine açalım. Güzelliğin bizi onarmasına izin verelim. Güzeli görmek dikkatimizi kendi sorunlarımızdan alır ve bizi, bizimle solup gitmeyecek büyük bir bütünün parçası kılar. Güzellik nefesimizi keser, aklımızı başımızdan alır. İçimizi coşkuyla, canlılıkla, haşyetle doldurur. Güzellikle hemhal olmak, başlı başına şifadır. Üstelik güzellik bizi adalete davet eder. Bir çiçeğin, bir ağacın, bir hayvanın güzelliğini idrak edebilen kişi onlara zarar veremez. İnsanın güzelliğini gören, onu incitmek istemez. Kalbimizin ayarlarıyla oynayalım ve etrafımızdaki güzelliği, ruhumuza görünür kılalım.

"Gerçek cennetler kaybettiklerimizdir," demiş Proust. Bir koku bizi çocukluğun ego nedir bilmez, saf ve masum zamanlarına alır götürür. İnsan güzellikle yaşar. Güzelliğin bizi alıp götürmesine izin verelim. Güzel görelim, güzel konuşalım, güzeli arayalım. Güzelin bendeleri olalım. Ola ki yaralı ruhlarımız teselli bulur.

Buse'nin Rüyası*

"Rüyamda sizinle randevumuz varmış. Ama muayenehaneye değil üniversiteye çağırmışsınız. Binadan içeri giriyorum, içerisi bembeyaz gözlerim kamaşıyor beyazlıktan, o kadar beyaz. Devasa bir bina, tavanlar o kadar yüksek ki biz insanlar binanın içinde ufacık kalmışız. Hemen karşıma sizin odanız çıkıyor. Odanızın camları şeffaf, içerisi görünüyor. İçeride çalışıyorsunuz. Her yer cam, şeffaf, siz de beni görüyorsunuz. İçeri giriyorum. Oda o kadar büyük ki masanız bile ufacık kalıyor. 'Gel otur Buse,' diyorsunuz ama konsantre olamıyorsunuz, aklınız başka bir yerde, hissediyorum. 'Buse 5 dakika bir yere gidip, geleceğim hemen, bekler misin?' diyorsunuz 'Tabii tabii,' diyorum. Gidiyorsunuz bekliyorum gelmiyorsunuz. Kalkıyorum, şöyle bir etrafa bakayım diyorum. Odadan dışarı çıkı-

* Rüya ve şahıs gerçektir, sadece isim değiştirilmiştir. Rüya sahibinden izin alınmıştır. (K.S.)

yorum. Alan çok büyük, kendimi çok küçük hissediyorum. Karşıda dar, loş ve burası gibi büyük tavanı olmayan, normal bir koridor var. Uzunca, tren gibi sıralı arka arkasına ahşap kapılar, koridor boyunca. Kapıların sadece baştaki ikisi açık, içeride bir kongre-seminer tarzı bir şeyin kokteyli var sanki. Herkes ayakta, kalabalık, konuşuyorlar. 'Sanırım Kemal Bey buraya geldi,' diyorum. 'Sempozyum var herhalde,' diyorum. Koridorda yürümeye devam ediyorum. Diğer tüm kapılar kapalı, onları açmaya cesaret edemiyorum. Koridor ben ilerledikçe karanlıklaşıyor, hafif tedirgin oluyorum ama sonuna kadar gidiyorum. Sonra 'Kemal Bey belki odaya gelir, döneyim geri,' diyorum. Tam koridorun sonundan geri dönerken kapalı kapıların birinin arkasından mikrofonla sizin sesiniz geliyor 'Buse,' diyorsunuz. İrkiliyorum, kapıyı yavaşça açıyorum, içeride onlarca insan var, elinizde mikrofon, başınız kalabalık. Bana elinizle 'köşede bekle, orada' işareti yapıyorsunuz. Köşeye geçerken aklımdan geçen ilk şey: 'Kemal Bey beni nasıl gördü, Kapı kapalıydı. Aralıktan mı gördü? Mümkün değil. Dışarıda kamera olsa burada bir ekran olmalı, o da yok. Acaba hissetme yeteneği filan mı var?' diyorum. Sonra siz insanlarla konuşurken ben odanın içerisinde bir kapı daha fark ediyorum. Merakla ona yönelip 'Burada ne varmış?' diye kapıyı açıyorum. İnanılmaz bir yeşillik, uçsuz bucaksız bir yol ilerliyor, yolu güneş aydınlatıyor. Yola bakakalıyorum. 'Şurada yürüsem şöyle...' diyorum. 'Kemal Bey ile randevudan sonra gelir yürürüm,' diyorum. Sonra bir anda görüyorum: kapının sağ köşe-

sinde yeşilliğe doğru bir kadın, sırtı dönük, simsiyah saçları ile önümde oturuyor, fark etmemişim yola bakmaktan. 'Ah!' diyorum 'Bir kadın varmış burada, rahatsız ettim,' kapatıyorum hemen kapıyı, yerime, köşeye geri dönüyorum. Sizin işinizin bitmesini, seansa birlikte geçmeyi o köşede bekliyorum..."

Uzun yıllar önce, kendi iç sesleriyle savaşmaktan bitap düşmüş; "Neredesin Tanrım?" niyazına kendi anladığı dilden bir yankı gelmediğinde, ötelerden de umudunu kesmiş; dünyanın bütün kederlerinin yüküyle sandalyesine çökmüştü. "Tanrı'yla aramda bir kırgınlık var," demişti. Bugün bana bir rüya getirmiş. Beni şaşırtan bir hamleyle çantasından bir başörtüsü çıkarıyor ve aceleyle başını örtüyor. Bir dua okur gibi anlatacak ruhunda olan biteni anlaşılan. Ayaklarına ve ruhuna dikenler batan bir yolculukta, geri dönmenin imkânsız olduğu bir noktaya gelmiş artık. Öyle bir yer ki orası, ya öleceksin ya da olacaksın.

Seslenen yakından sesleniyor. Bir fısıltıda, yaprakların hışırtısında, dağların üzerinden uğuldayan rüzgârda sesleniyor. Biz bazen onun sözlerini "işitme kıtlığı" çekiyoruz. O gün, o saat duymadığı o fısıltıyı sonradan ruhunun müziği yapıp meşke döndüyse, hakkıyla arayanlardan olduğundan. Ama şimdi bir an için o irtibat kopar gibi olduğunda beni yoluna yoldaş kılmak istiyor. Bazen kaldıramayacağım yüklerin sırtıma yüklendiği olur. Bakalım benim yüreğimin takati var mı o yolu yürümeye? Kendi hamlığımla derdim bitmedi ki benim, pişmenin usul ve adabını öğreteyim? Dünya-

dan çekilmenin yollarını kendim öğrenemedim ki bir başkasına va'z ü nasihat edeyim? Kılavuzluk edemem ama yol arkadaşlığı edebilirim. Belki dünyayı kökten değiştiremiyoruz ama yaralı bir ruha, dertli bir başa teselli olduğumuz her seferinde dünyayı azıcık daha güzelleştiriyoruz. Bir ruhun diğerine dokunduğu an, hayatın mucizesidir.

Kırılganlık sadece Tanrı'yla aramızda değil; sözcükler de kırılgan, sessizlik de kırılgan, varlık kırılgan. Sözcüklerin "yumuşak ve korunaklı güzelliği"nde bir şifa arıyoruz ama bazen susmak şifadır. Gidilmeyen yolların, aşılmayan tepelerin, görkemi karşısında dilin yetersiz kaldığı acıların karşısında susmak. "Susan söz"ün görkemi. Sessizliğe tahammül edemediğimiz bir zamanda yaşıyoruz artık, acelecilikle saldırıyoruz ona, her susku yaralanabilirliğimizi ve eksikliğimizi bize hatırlatıyor. İyi bir terapi seansı, iyi bir şiir gibi sözün gereksiz israfından kaçınır. "Sadece sessizlikle, sessizliğin elle tutulmaz kırılganlığıyla sonu olmayan bir diyalog kurulursa, hesap kitap yapan mantığın gözleriyle asla görülemeyecek olan ruhun dile getirilemez yaraları kavranabilir ve bu yaralar iz bırakmadan tedavi edilip iyileştirilebilir," diyor Eugenio Borgna. İçimizden geçip giden tarih nereye uğruyor? Hangi uğraklarda soluklanıyor? Bizden önce yaşayan binlerce kuşak var ve bizden sonra da ihtimal ki binlerce kuşak geçip gidecek. Bir ışık çakımı, bir göz açıp yumma kadar kısa ömürlü hayatlarımızda bizden geriye ne kalacak? Belki O'nun bize söylediği sözlerden tatlı bir tat damağımızda ve bizim O'na ettiğimiz niyazdan

un ufak olmuş birkaç hece. O'nu işitmenin sevinci ve muhatap kılınmanın sevinci. "Kalbin güzel bir mevsimi" olarak kendi içimizde filizlendirdiğimiz o sevinç. Yokluyor mu arada kalbini? Bana sorarsan, onu nadiren bulduğum oluyor, bir güzellik ve iyilik anında, kendimi sonsuzluğun içinde bir zerre gibi hissettiğim ve milyarlarca başka zerre ile havada raks ettiğimi düşündüğüm anlarda, bir güzel ruha yakınlaştığım her seferinde. Varlıkla beraber çağıldayıp aktığımı hissedebildiğim o vecd duraklarında. Bir tebessümde, bir bakışta, karanlığın içinde parıldayan bir umutta, insanca bir direnişte, doğruluk için dayanışmada. Bana o en derindeki insanlığımı hatırlatan her var olma biçiminde. Bizi çepeçevre kuşatan lütfu her hissedişimde. Dikkatimi malayani olandan sahici, değişmez ve ebedi olana çevirdiğim her keresinde. Tanrı sessiz değildir, o bizimle mütemadiyen konuşur. Sadece biz nadiren duyarız. Kalbini yukarı kaldır da bak. Kalbin gözü var da kulakları yok mu sanıyorsun? Nasıl duyuyoruz inildeyen ruhları?

"Ruhum başkalarının acılarına uyandı," diyor bir bilge, "Nasıl oldu da bu kadar şanslı oldum?" Başkalarının ıstırabından gönül çevirdiğimiz her seferinde kalbin birazı ölür. Ahlaki kayıtsızlık, biz ıstırap içindeki ötekine ihtimam göstermediğimizde, acısını yok saydığımızda, bile isteye onu görmediğimizde sökün eder. O karanlıkta birbirimize inancımızı kaybederiz, birbirimize konuşacak cesareti bulamayız. İnsanın insana, insanın Tanrı'ya itikadı ruhun en karanlık gecesinde bize yön gösterir. Kalbi olanların ışıldadığı ve

kalbi olanlara bakarak istikametimizi bulacağımız bir zamanda yaşıyoruz. Yaşama korkusunu yenmemiz gerek. Yaşamaktan da ölümden korktuğumuz gibi derin bir korkuyla korkuyoruz. "Korku, evdeki en ucuz oda," diyor Hafız, "seni daha iyi yerlerde görmek isterim." Korku ve umut arasında salınıyoruz değil mi? Umut çok uzaklara gider. Minkowski'nin ifadeleriyle, "Geleceğin zenginliğini şimdiki zamanda önümüze serer." Melankoli bir tür hareket edememe, felç olma hali. Zihnim bir karanlığa çapa atmış ve oradan çıkamıyor. Ruh çok uzaklara gidemiyor. Ruhunu serbest bırak, onu azat et. Kaybolmasına izin ver. Sonra yeniden bulmasına, sonra yeniden kaybolmasına. Sen yola kaybolmak için çık. Bak bakalım ne bulacaksın yolda, ama sakın hızlanma. Her sese, her çıtırtıya kulak kesil. Kalbin takallüb etmesine izin ver. Hüzün ve keder, sonra sevinç ve neşe. Sonra yine keder, sonra yine neşe. Dünya içeriden dışarı doğru genişler. Kalbin genişlediğinde. Daha çok sevdiğinde, daha açık ve farkında olduğunda. İçin içine sığmaz olduğunda. Senden sonra gelecekler için bir tohum ektiğinde. Hiç görmeyeceğin o insanları sevebildiğinde. Kalbin genişlediğinde dünyan genişler.

Bana bir rüya getirmişsin. Rüyalar konusunda uzman değilim. Yine de bunu bana yazdığın bir mektup gibi açıp okudum. Kaybolduğunda seni bulmamı istiyorsun, bunu anladım. Sen beni görmesen de ben seni göreyim. Buna kuşkun olmasın, ikimizde de aynı sızı var. Her arayan bulamaz ama bulanlar kaybolanlardır. Senin dolaştığın vadileri tanıyorum, kaybolsan da elini tutma ihtimalim var. Bir yamaçta ansızın karşıla-

şabiliriz. İkimiz de o uçsuz bucaksız yolu, o inanılmaz yeşilliği arıyoruz. Bu dünyada ruha sürur verecek bir cennet, sahici bir karşılaşma, yüreğin neşidelerine ötelerden gelecek bir yankı.

Seni duvarların arkasından görmemi, kaybolursan seni bulmamı istiyorsun. Her birimiz bu dünyada hissedildiğimizi hissetmek istiyoruz. Ben de diyorum ki her yerde O'nun lütfu var. İzleri takip et. Duyulmayanı duy, görülmeyeni gör. Kalbinle gör, kalbinle duy. Kalbinle kaybol, kalbinde kaybol.

Diyorum ki, "elbet bulunur / iyi bir hal üzere kaybolan kişi."

Güle Dair Bir Neden Yok

Güle dair bir neden yok, gül açar çünkü açar
Ne gözetir kendini, ne görülmek arzular.
Agnelus Silesius

İnsan ilişkilerinde tereddüt ve korku galip geliyor. Kimi ruh dünyamıza alacak, kimi dışarıda bırakacağız? İçimize buyur ettiklerimiz sınırlarımızı ihlal eder mi? Kendimizi başkalarının beğenisine göre mi düzenleyeceğiz? Öteki korkusu; beni yargılayan, bana rakip olan ve bazen ikisi birden olan ötekinden korku. Hem korkuyoruz ötekinden, hem de yalnız kalamıyoruz. Kendi kendine kalma zorluğu. Günümüzün sorunlarından birisi de bu. Kendimizle baş başa kalamıyor, hemen bizi oyalayacak, dikkatimizi çekecek bir uyarana yönelmek istiyoruz. Cep telefonu, televizyon, abur cubur yaşantılar. Mesele sadece kendin olmak değil, kendin kalmak, kendinle kalmak. Hayatın önü-

müze serdiği sofralarda yetinmek yerine kıtlığa, sahip olmadığımıza, henüz yapmadığımıza odaklanıyoruz. Modern hayatın bir vasfı varsa, o da dur durak bilmez bir meşguliyettir. Bir uyuşma hali, içimizde büyüyen boşluktan bir kaçış teşebbüsü. İçimizdeki boşluğu, can sıkıntısını ve boş zaman dehşetini, sürekli meşgul olarak korumak istiyoruz. Verimlilik anahtar kelime. İyi de, hayal kuramayan, aylaklık edemeyen, sürüden ayrı düşünemeyen, itiraz hakkını kullanamayan, dünyayı saran güzelliği göremeyen biri baştan aşağı verim olsa ne olur?

Kötü beslenme sadece gıdayla olmuyor. Zihnimizi çöple dolduran ve dikkatimizi derin/güzel olandan alıkoyan her "çabuk" mesaj, her e-posta veya gönderi de bizi kötü besliyor. Beynimize yedirdiğimiz şeylere dikkat. Malumat diyetine ihtiyacımız var. Gözü ve gönlü malayaniden sakınacağımız bir diyete. Yüce olan derindir ve güzel kendisini hemen ele vermez. Byung Chul Han'ın sözleriyle: "Güzel saklıdır. Gizleme güzellik için aslidir. Şeffaflık güzellik ile anlaşamaz. Şeffaf güzellik bir oksimorondur, zıtların birleşimidir. Güzellik zorunlu olarak bir görünümdür. İçinde opaklık barındırır. Opak gölgeli demektir. Bu yüzden güzel, doğası gereği örtüsü açılamayandır. Örtüsüz ve gizemsiz çıplaklık olarak pornografi, güzelin karşı figürüdür. Pornografinin ideal yeri vitrindir. Gizlemek, geciktirmek, oyalamak güzelin mekân-zamansal stratejileridir... Güzel, görünmekten tereddüt eder... Güzel, meselenin yanında, köşede vuku bulur. Örtme güzellik için aslidir. Örtüsünün açılamaması güzelin özündendir...

Güzel nesne sadece örtüsünün altında kendisi olarak kalabilir. Örtülmekle, sonsuz derecede göze çarpmayan hale gelir."

Güzelliğin uğruna alın teri dökmek gerekir. Onun için çalışıp çabalamalı, onu kazanmalıdır insan. Doğu'da hemencecik keşfedilen bir güzellik bayağı kabul edilir. Kişi örtüleri kendi zihinsel çabasıyla kaldırmalı ve sıradanın altında yatan sıra dışına, karmaşıklığın altında yatan basitliğe ulaşmayı bilmelidir. Güzel bir şey, ilk elde basit görünse de bir derinlik duygusu verir, insan onun mertebelerinden aşağı düşerken masum ve yabancıl bir baş dönmesi yaşar. Güzellik bizi sarar, kuşatır. Ama kimileyin de yavaşça ele verir kendisini. Güzellik, onun güven ve ifşasına değecek bir ritimde ona yaklaştığımızda, kendisini gösterir. Bizde güzellik varsa görürüz güzelliği. Güzellik güzelliği bilir. Güzel güzeli görür, güzeli gören güzelleşir. Güzellik, ruhun fiyakasıdır.

Baştaki şiire dönelim. Gül açar, çünkü açar. Kendini gözetmez ve görülüp görülmediğini umursamaz. Bir kuş da tıpkı bunun gibi, bir şarkısı olduğu için şakır. Kimseye kendini beğendirmek için, övgüler almak için değil, sadece bir şarkısı olduğu için. Güzellik bazen sadece kendiniz olmanın özgürlük ve berraklığındadır. Başka bir şeye ihtiyaç yoktur. Kâbe olağanüstü yalınlığında güzeldir. Dışarıdan müdahalelere boyun bükmeden, dışarının beklentilerine uymak için kendini değiştirmeden, kendiliğinden ve saf varoluş. Gül kendisi olmaktan razıdır, o zaten olduğu şeydir. Başka bir seviyede bu şiir, tabiatın özgürlüğüne bir ilahi

gibi okunabilir. Bir yandan da gül serpilmektedir, yani büyümenin lütfu ile barışık bir haldedir. Tabiat insan için işlev göstermez ve bu bizim hayatlarımızı yaşama biçimimizden çok farklıdır. Bazen açlığımızın aciliyeti bizi zaten bir ziyafette olduğumuz gerçeğine körleştiriyor. Halbuki bunu kabullenmek her şeyi değiştirebilir. Sürgünde değiliz, her zaman evdeyiz. Zihinlerimiz bizi ayıran duvarları görmeye meyyal olsa da gerçekte bu duvarlar örtülerden başka şeyler değil. Her an ve her durumda, huzurdayız.

Âlem bizim gördüğümüz kadar mı, yoksa daha fazlası mı? Maneviyat; uzağın içindeki yakını, aza saklanmış çoğu, çokluk suretinde görünen birliği sezme çabasıdır. Çıplak gözle gördüğümüzle yetinmeme, daha fazlasını görme/bilme/duyma isteği. Kalbiyle gören, varlığa yakınlaşır. Maneviyat bir anlamda varlığa sinmiş olan güzellikle kurulan bir ilişki, bir tür yakınlık ayarıdır. Madem maneviyat gerçek bir mevcudiyetin içimizde uyanmasıdır, o halde kendimize, güzelliğe ve Allah'a yakınlaşmaktır. Ama varlığı zorlayamazsınız. Teslimiyet her türlü zorlamayı bırakmakla olur. Belki de ruhsal bütünlüğün sırrı bu kabullenişte yatar, teslim oluşta, yani zaten ilahî şefkatin kucağınızda olduğunuzu bilmekte. Belki de sır, şair John O'Donohue'nin söylediği gibi, "Allah'ı aramaya çıkmakta değil Allah'ın sizi bulmasına izin vermektedir. Kimse kalbin sınırsız imkânları ona verilmeksizin dünyaya gönderilmedi." Kalp takallüb eder. Kalp genişler, içine yedi cihanı sığdırır.

Pek çok insanın kalbin derinlik ve güzelliğini fark etmeksizin bir ömür geçirdiğini bilmek çok acı. Pek

çoğumuz hayatı bir dayanıklılık sınavı veya sonsuza dek ağlayacağımız bazı yaralarımızı içinde sakladığımız bir yer olarak düşünüyoruz. Oysa kimi insanlar, ıstırap seli içinde kalmalarına rağmen, varlıklarının özünü bozulmamış olarak muhafaza ederler. Onlarda derin bir sükûnet ve nezaket hissederiz. Sanki yaşanan bela ve musibetler ebedi hazinelerin içsel kapısını aralamıştır. "Definelere malik viraneler var." Bazen de, İbn Arabi'nin söylediği gibi "O'nun kendi nurunda tezahürü o kadar yoğundur ki idrakimizi aşar geçer ve O'nun tezahürü bir perde olur." Nuru onu görmeyi perdeler. İş, kalbin çatlaklarından ve örtülerin bir anlık kalkışından sızan ebedi ışığı hissedebilmekte. İş sonsuzluğun sanatkârı olmakta, hiçlik uçurumunun kıyısında güzelliğin fısıltısını duyabilmekte... Yücelik derinliktedir.

Güzellik bize kendimizi dünyada evimizde hissettirir. Buradayız ve burada olmamızın bir amacı var. Öte yanda güzellikle hemhal olmak ebediyet arzumuza cevap vererek, bu dünyanın ötesine de işaret eder. Güzeli fark etmek, kusurlarımızla yaşamaya razı olurken aşkın olanla yüce bir beraberliği de arzulamaktır. Güzelliği tecrübe etmek, güzellik nesnesi hayatın bir parçası olduğunda, onun her şeyi daha güzel kılacağına dair bir umut telkin eder. Bir şeyi güzel bulmaya devam ediyorsak hayatın bize sundukları henüz bitmemiş demektir. Hakikat, güzellik ve iyiliğin ilahî varlığın çehreleri olduğu ve ilahî olanın, insan ruhuna bunlar yoluyla bilindiği öteden beri tartışılagelmiştir. Kur'an'da, "Allah'ın veçhinden başka her şey helak olucudur," bu-

yurulmuştur. İnsana ötelerde bir yerde başka bir yurt olduğu bilinci bize hakikat, güzellik ve iyilikle ayan olur. Bu yönüyle güzellik ve iyilik, aynı hakikatin değişik görünümleri olarak da ele alınabilir.

"Tanrı'nın yakınlığı insanın yaralanabilirliğinin sırrıdır," diyor John O'Donohue, "Kusurlu bir dünyada çocuksu yetişkinler olduğumuz için yaralanıyor değiliz. Yaralanıyoruz çünkü içimizde Tanrı'nın ihtimamından bir öz taşıyoruz. Dostlarımız ve ailemize duyduğumuz sevgi, dünya ve evrene duyduğumuz ilgi, başka insanların ıstırap ve ümitsizliğine karşı merhametimiz, sadece içimizdeki *bencil olmayan gen*den değil, ruhumuzda saklı bulunan ve sevginin getirdiği nezaket, merhamet ve güzelliği her şeyin üzerinde tutan bir ilahî özden kaynaklanıyor. İhtimamın olduğu her yerde Tanrı mevcuttur." "Kişi kendisini yaralanmaya maruz bırakmadan başkasını göremez... Yaralanma olmadan hakikat yoktur; doğruyu alma, yani algılama da yoktur. Aynının cehenneminde hakikat yoktur," diyor Byung Chul Han. "Cânıma bir merhaba sundu ezelden çeşm-i yâr / Öyle mest oldum ki gayrın merhabasın bilmedim" diyor Ahmet Paşa.

Aşka dair bir neden yok.

Yaraya Işık Düştüğünde

Okuduğu üniversiteyi terk etmiş, dünya kitabını kapatmış, ununu elemiş ve eleğini asmış. "Hiçbir şey ruhun ağrısı kadar can acıtıcı değil," diyor, "yollar madem ölüme çıkıyor, hayatın ne gibi bir manası olabilir?" Dünyadan kaçanlar tarikatının yirmili yaşlarındaki bu yeni üyesi de kendi isteğiyle karşıma gelip oturmuş değil. Beden yirmili yaşlarda ama ruh darmadağın. Ana babası artık kendilerinin bilmediği dilde konuşan bu delikanlıyı, içine modern dünyanın cini kaçmış bu ahir zaman meczubunu, "Bizim bilmediğimiz bu dili anlayan biri vardır..." diye kolundan tutarak doktorun karşısına oturtmuşlar. Daha büyük bir sorun var: Anlamsızlık bir buhran halinde ruhunu dövdüğünde, zihnini acının olmadığı çok uzak bir yerlere götürmek, orada birkaç saatliğine dünya ağrısı bilmeden bir hayalin koynunda avutmak istiyor. Bir binek lazım hızlı kaçış için, o da son zamanların en

tehlikeli kaçış vasıtası bonzaiye müptela olmuş. Birkaç kez ölümden dönmüş ama bunda bir sorun görmüyor: "Yaşamak bana bir mutluluk vermiyor, demek ki ölmek de o kadar mühim değil." Olduğun kişiden hoşnut değilsen süratle oradan uzaklaşmak istersin işte böyle. Seni saran çitlerin üzerinden atlamak ve koşabildiğin kadar uzağa koşmak istersin. Kendine en uzak yere de kimyasallar götürür, uyuşturur, hayal gördürür, gevşetir. İçindeki o yaman boşluğu birkaç dakikalığına doldurur ve seni bir serabın kralı yapar. Sonra damdan düşercesine yine gerçeğin çölüne düşersin.

Usul usul onun muazzep ruhuna yaklaşmaya çalışıyorum. Babacan bir eda burada sökmez, nasihat onu öfkelendirir, derinlerdeki yaraya ulaşmak için kırıp dökmeden ilerlemek lazım. Tembelleşmiş sesi, ardından hayat ölüsü sürükleyen bir adamın yorgunluğunu yüklenmiş. "Kısa cevaplarla konuşurum," ben diyor, "reddettiğim her şeyi kısa sözlerle reddederim." Sert ve uzun geçmiş bir çocukluk kışından buralara savrulmadığı anlaşılıyor, anne ve babası kelimelerinin manasına nüfuz edememiş de olsa kelimelerin olmadığı bir dilde, sevgi dilinde oğullarına karşı cömert. Sevgiyle büyütülmüş bir çocuğu bu çöle ne savurmuş olabilir? Sonu her an ölümle bitebilecek bu "rus ruleti"ni, dünya ağrılarına direnmek için bir kalkan, onu başka alemlere kanatlandıracak bir kaçış rotası kılmasının nedeni nedir? "Dünya kötü bir yer," diyor, "insanları da hiç sevemiyorum." Gençlerden hanidir işittiğim bir tirad var, dünya kötü ve bizim bunu değiştirebilecek takatimiz yok. Ölüm var ve bu yüzden de çalışıp çabalamak

anlamsız, madem öleceğiz niye yorulalım? Halbuki kötülük sen orada onu öylece seyrettiğin ve hiçbir şey yapmadığın için var. Ve ölüm, sen şu mahdut hayatında kendi varlığına/başka varlıklara bir ışık düşürebilesin, yaşadığın hayatı daha anlamlı ve güzel yaşayasın diye göz kırpıyor. Solmayan bir gül güzel olabilir mi a canım? Batmayan bir güneş bize bıkkınlık vermez mi? Ayrılık olmayaydı aşkın kıymetini nasıl bilecektik? Hayatta anlam kaybı gizli bir katil. Elmayı içeriden tüketen kurt. Anlam yoksa varoluşsal bir boşlukta yaşıyoruz demektir; o boşluğu varoluşsal nevrozla doldurmak, hayatın yırtık yerlerini iptilalar veya takıntılı davranışlarla yamamak isteriz. Başını yastığa koyduğunda sor kendine, bugün anlamlı ne yaptın?

Ne yaptığımız ve niçin yaptığımızla ilgili bir mantık ve gayeye sahip olmak, hayatımıza anlam duygusunu bahşeder. Anlam duygusu kadar değerli bir başka duygu da önem duygusu. Başkalarının hayatında nasıl bir fark yaratabiliyoruz, onların dünyasında ne kadar bir yer tutuyoruz ve bizim hayatlarımız onlar için ne ölçüde anlamlı? Bizim olmadığımız bir dünya eskisi gibi mi olurdu? Varlığımız içinde yaşadığımız şu dünyaya ufacık da olsa bir güzellik katabiliyor mu? Psikiyatri odasındaki en derin varoluşsal korkulardan biri bu: Kişinin kendi varlığı için bir sebep bulamıyor olmasından ziyade dünyanın onlar için bir sebep bulamıyor oluşu. Boşa yaşanmış bir hayatın korkusu bizi türlü iptilalara, meşguliyet bağımlılığına, tüketim bağımlılığına, uyuşturucu bağımlılığına raptediyor. İçimizde saklı duran anlamı ortaya çıkarmak, anlamın arkeolo-

jisini yapmak, insan olarak her birimizin üzerine bir borç. Her birimiz için biricik ve sonsuz ihtimaller içinden "anlamı ve gayeyi" bularak gerçekleştirmek bizim ödevimiz. İcat değil keşif. Bizi çağıran bir ses var, onu duymak ve yankı vermek bizim kendi seçimimiz. Bir buluşma olarak terapi, o sesin daha iyi duyulmasına hizmet edebilir. Danışan bu süreçle, bu dünyada kendi vazifesinin ne olduğunu daha iyi düşünüp kendisine bir istikamet tayin edebilir.

Anlam yorganının altında evimizdeyiz. Anlam yoksa, saraylarda bile yaşasak yurtsuzuz. "Yeterince kitap okudum ben," diyor, "felsefeden dine kadar. Aradığım huzuru kitaplarda bulamadım." Bakıyorum da her konuda kısa bir formüle indirgenebilecek tumturaklı bir sözü var. Kısa cümlelerle hayat. Kısa cümlelerle reddediyor. "La" diyor ama ötesini getiremiyor. Çilesiz, inorganik hayat. Ruhunun ağrısına pansuman niyetine bonzai. Birkaç saatliğine dünyada değilsin, kimyasal bir kovukta kendinden ve herkesten gizleniyorsun ve sen buna kurtuluş mu diyorsun? Ölümden değil kendi kırılganlığımızla yüzleşmekten kaçıyoruz. Sorumluluk almaktan kaçıyoruz, dünyanın sedasına cevap vermekten, zahmetli ayıklıktan.

Odaya girdiklerinde anne ve baba birlikte bir kenara oturdu, o ise onların uzağına. Bu saha dizilişi önemli. Kim kime yakın, kim kimden güç alıyor? "Tek erkek evladım," diyor baba, mahcup, buğulu bir sesle. Şefkatle sarmalanmış bir çocukluğa işaret ederek. Hayat tarafından yaralanmış çocuklarının bütün mesuliyetini üzerine alarak, "Bilmiyorum, galiba bir yerde hata yap-

tık ama nerede?.." Suçlamayan, elinden tutmaya çalışan bir baba. İki nesil arasındaki fark: Biri işlemediği bir günahın sorumluluğunu da üstleniyor, diğeri kendi kabahatini yüklenmiyor.

Sokaklarımızın yeni canavarı bonzai her gün birkaç hayat yutuyor. Çok ucuza bulunabiliyor, bu da tüketimini artırıyor. Ani ölümlere yol açmasıyla biliniyor. "Bana bunu satan adamın altı tane leşi var," diyor soğukkanlılıkla danışanım. Ölüm anlaşılan o mahallede tanıdık birisi. Yine de mağdurlara âdeta yabancılaşmış bir biçimde "leş" diye hitap etmesi beni şaşırtıyor. Bir yaşayan ölü olarak günü geldiğinde "leşler ülkesi"ne ayak basması belli ki onun kendisine biçtiği bir kader. Madde kullanımı bir örtü, içinde doyuramadığı bir yer, başa çıkamadığı bir şey, yön ve biçim değiştirerek bir kaçış ve yok oluş stratejisi oluveriyor. Dünya ağrılarıyla başa çıkamadığımızda, kocaman bir çarpı attığımızda üstüne, ya usulca gitmeyi seçer kimileri, ya da ağır çekim bir intiharla azar azar yok eder kendini.

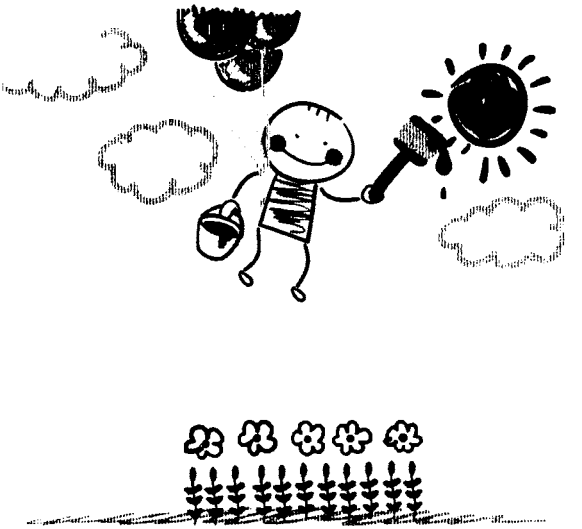
Ona sadece sorular sorarak kafasını karıştırıyorum. İstediğim şey, kesin bir hakikat gibi kabullendiği o kısa cümleciklerin biraz ötesine geçebilmesi, hayatını azıcık delillendirebilmesi. "Yaşayan sağlam bir delile yaslanarak yaşasın." Onun değer yargılarını, değerlendirme ve arzularını yok etmek değil arzum, hayır sadece o mayınlı araziye girip bir dünyayı nasıl kurmuş ve inandıklarına nasıl inanmış bunu görmek istiyorum. Onunla olmak ve onun için olmak istiyorum. Eğer terapi bir işe yarayacaksa zor da olsa dürüst bir etkileşimin önünü açabilmekle bunu yapar.

Ancak böyle bir etkileşimle bana kendi kişiliğinin sadece göstermek istediği taraflarını sunmaz, kendisini olduğu gibi, kabullendiği ve inkâr ettiği taraflarıyla bir bütün olarak takdim eder. Ona gittiği yolun yanlış olduğunu ve iyi olursa alacağı ödülleri sıralayan bir vaazdan fazlası lazım. Çünkü bir vaiz olarak konuşmam demek ben senden ahlaken daha üst bir konumdayım, bir yetkeyim ve bana boyun eğmen gerek demektir. Hayır, onun dünyasına karışmak, onunla kalmak ve onunla münakaşaya girmeden, onu zorlamadan onun bu dünyada olma biçimini keşfetmem gerek. "Bu iptilan başka türlü olmana izin verilmeyeceğin kim olmana izin veriyor?" diyorum. Şaşkın, ben de elî yükseltiyorum. "Bu iptilan, başka türlü yapmana izin verilmeyecek neyi yapmana izin veriyor? Eğer bir müptela olmaktan vazgeçersen kendinle ve başkalarıyla olan ilişkin nasıl değişir? Bir müptela olmayı bıraktığında hayatından ne kaybolur?"

"Ben yeterince iyi değilim," diyor, "bu dünyada uğraşılmaya değer hiçbir şey bulamadım. Hayatımın bir değeri yok." Hem bir isyan hem bir uzlet arayışı. Dünyanın isteklerinin sızamadığı bir kovuk istiyor. Dünya istekleriyle üzerine saldırdığında, "Hayır, o aradığın şey bende yok," diyebilmek için bir mazeret. Yarışmaktan, savaşmaktan korkan gençlerin yeni kulübü bonzai. Hayattan bir geri çekiliş. Ama uzun cümlelerle değil, kısa cümlelerle.

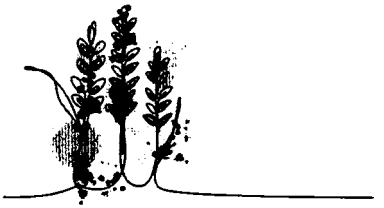
Odadan dışarı çıkarken kendisine inşa ettiği savunma hattının kusurlarını görmekle şaşkındı. Belli ki kendi yaşama dünyasında kurduğu aklileştirme, yaşa-

dığı hayatı rasyonalize edebilme kudreti bir yara almıştı. Benim de başlamak istediğim yer tam burasıydı. Bir şaşkın başka bir şaşkına yol gösterebilir. Yaranın göründüğü yerde ışık da içeri girmiş ve iyileşme başlamış demektir.

BEN ORUCU

Ben Orucu

Tevazu bizi dünyaya açar. Tevazu kendi değerimizi azaltmak değil, başka insanlara değer vermektir. Pek çok insan bunu karıştırıyor: Aşırı bir mahviyetkârlık, kendi nefsimizi başkalarının önüne paspas etmek değildir tevazu. İnsanın kendi benliğini yerli yerine koymasıdır. Allah karşısında insanın kendi biricik acziyet ve faniliğini idrak etmesi. Bütün varlıkta, her şeyde sadece O'na şahitlik etmesi ve hayrı sadece ondan bilmesi. Benlik davası gütmemek. Kâinatı saran o eşsiz ilahî fısıltıyı duymak ve benliğini geri çekmek. Sessiz bir erdem değildir sadece, bir idrak biçimidir tevazu: "Sen"i duymak için "ben"i susturmak. İnsan konuşmasına gizli, o dile gelmemiş çağrıyı işitmek. Varlığın her kımıltısında ilahî fısıltıyı duymak ve geri çekilmek; hiçliğin idraki... Bir topluiğne başı kadar dahi hacmimizin olmadığı kozmosta yerimizi bilmek. "İnsan dediğin bir tek yapraktır / Evveli ahi-

ri kara topraktır / Bu dünyada benlik satan ahmaktır / Daim ölüm kuşu döner başımda" diyor Zaralı Halil. "Ben varlığımı attım dost varlığına yettim / Her usluya bâzarım yağmadır alan alsın" diyor Niyazi-i Mısri. "Senlik benlik olucağız, iş ikilikte kalır / Çıktık ikilik evinden, sen beni yağmaya verdik / Bu bizim pazarımızda, yokluk olur müşteri / Geçtik bitmez sağınçtan, zamanı yağmaya verdik" diyor Yunus.

Eğitimli bilgisizlik, dikkatli sabır

Her insanın en derininde takdir edilme arzusu yatar. Hepimiz bizi ruhsal olarak besleyen, cesaretlendiren, takdir eden insanlara doğal bir çekim duyarız. Tevazu, benliğimizi aradan çıkararak gönül kapılarımızı bütün varlığa açmaktır. Üstünlük taslamamak, kendimizi diğer insanlara ve hatta yaratılmışlara denk bilmektir. İlmî tevazu, "bilmiyorum" demek cesaretini gösterebildiğimizde olur. Kültürel tevazu, bizden farklı olanı öğretmenimiz kılarak, ondan bilmediğimizi öğrenmeye niyetlenmektir. Bu yönüyle tevazu, kişinin kendisini sürekli bir "bilmeme" konumuna yerleştirmesi, bir tür "eğitimli bilgisizlik" halidir. Ötekinden gelen ne ise onu algılamaya, anlamaya ve kendimi o bilgi ile yeniden inşa etmeye talibim. Kendi kusur ve bilgisizliğimle yüzleşmeye talibim. Kimseyle yarışmıyorum, kimseyi geçmeye, kimseye çelme takmaya niyetim yok. Kendi benliğimin zaaflarıyla dürüstçe yüzleşebilirim, başkasındaki iyiliği görür ve onu o güzel taraflarıyla idrak edebilirim. "Dikkatli sabır" sahibidir mütevazı insan; gözlerin birbirinden kaçırıldığı, insanın insana

ayıracak zamanının kalmadığı bir çağda dost ve kardeşi olan diğer insanları rahat ettirmek ödevindedir.

Tevazu bir özsaygı meselesi. Kendine değer veren kişi başkalarını daha kolay takdir eder, cesaretlendirir. Mütevazı insan yeryüzündeki her insan kadar değerli olduğunu bilir, ne eksik ne fazla. Kendini başkalarının ne üstüne koyar, ne de altına. Kendinden emindir. Gerçek tevazu, başkalarının önünde kendini küçültmek değil, kendinden bahsedecek bir sebep bulamamak, hatta kendini unutmaktır. Bir bilge kişinin dediği gibi, "Nasıl karanlık ışığı açığa çıkarırsa, tevazu da kişide cennet ışıklarını aşikâr eder." Hayattan, diğer insanlardan, bütün bir kâinattan ilham alır ve gücü yettiğince başkalarına ilham verir.

Erdemle ışıldayan kalp uzaktan görünür

Mütevazı insan diğer insanlara açık ve dürüst yaklaşır zira kusurlarını onlara göstermekten korkmaz. Diğer insanlarda en iyi olanı görür ve sahip olduğu iyiliği onlarla paylaşmak ister. Mütevazı ruh, nezaket ve merhametle karılmıştır; bu yüzden de onun yardım eli hep oracıktadır ve insanlara hizmet onun için onur vesilesidir. Mütevazı insan, şeylerin o büyük düzeninde kendi önemsiz rolünü fark eder, büyüklük taslamaz. Kendi varlığının sonlu doğasının farkındadır, ilahlık iddiasında bulunmaz. Misafirperverlik gösterir, öyle ki bir insanın yanında rahat ediyorsanız onun mütevazı olduğunu kolaylıkla tahmin edebilirsiniz. Tevazu öyle tatlı ve latif bir biçimde insanın iç uzayına yayılır ki ruhu bütünüyle kaplar. Diğer erdemleri de bu verim-

li toprak besler. Tevazu kendi benliğimizden kurtulma pratiğimizdir biraz da. Şeylerin geniş düzeninde çok önemsiz bir yere sahibiz. Tevazu insanın kendisinin dünyanın merkezi olmadığını kabul etmesiyle başlar ama kendini aşağılara yerleştirmek değil, daha ziyade, kendini az düşünmektir. Dünya benim etrafımda dönmüyor ama ben dost ruhların etrafında pervane olabilirim! Bunu da doğal bir çekime kapılmışçasına yaparım. Hani balık suyun farkında değildir ya, mütevazı insan da erdemle ışıldayan kalbiyle uzaktan hemen seçilir ama kendi kendisini görmez.

Mütevazı insan tevazu sahibi olduğunu iddia etmez. Tevazuya niyet edilmez, kendiliğinden olur, doğallıkla, bir suyun akışı, yağmurun yağışı gibi. "Tevazu gösterdiğinin farkındaysan kibirden kurtulamadın demektir," der Ataullah İskenderi.

Tevazu benden daha büyük, bizden daha büyük bir şeyin varlığını kabullenmekle olur. Tevazu başkalarınca fark edilir. Kibirden kaçınarak, sınırlarımızı kabullenerek, kendi ölümlülüğümüzü akılda tutarak ve bencil olmayan istekleri kovalayarak tevazuyu büyütürüz. Mütevazı insan bilmediğini bilir, meraklı ve açıktır. Gerçek tevazu hayatın sunduklarına açık olmaktır, iyilik ve güzellikle karşılaştığı her seferinde insanın duygulanmaya, şaşırmaya, coşmaya hazır olmasıdır.

"Yücelik istersen, tevazu ihtiyar et. Çünkü yücelik damına çıkmak için, tevazudan başka merdiven yoktur. Meyvalı dal başını aşağı tuttuğu gibi, akıllı insan da mütevazı olur," der Sadi. "Ateş kibirlendiği için ondan şeytan yaratıldı. Toprak tevazu gösterdiği için on-

dan Âdem yaratıldı," der. Tevazu, kendini unutabilme yeteneğidir.

"Ben"den "biz"e hicret et!

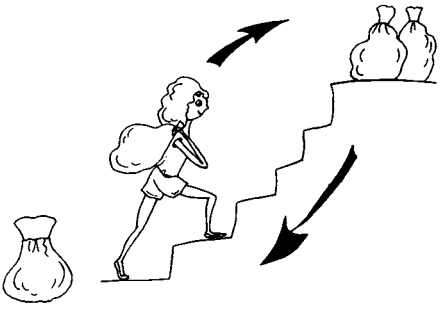
İnsanları sadece varlığımızla, bilgimizle, makam ve mansıbımızla dövmeye yeltenmiyoruz. Bazen savunduğumuz görüşler üzerinden onları hizaya çekiyor, onları kendimize itaate zorluyor, ilahlık taslıyoruz. Moral narsisizm: Ne yaptığın, nasıl eylemde bulunduğun veya eylemlerinin sonucundan çok, neye inandığın veya inanıyor göründüğün seni tanımlar ve "iyi" kılar. Önemli olan iyi yapmak değil iyi hissetmektir. Sloganların, nasıl bir hayat yaşadığından daha önemlidir. Ahlak narsisizmi şunu söylüyor: Şehvetle dile getirdiğin bir görüş seni haklıların tarafına koyar ve başka bir şey yapman gerekmez. Taşı taş üstüne koymana, dünyayı daha emin ve güzel kılmana gerek yok. Sana klavyenden çıkan sloganların sağladığı "vicdan istirahati" yeter. Sosyal medya trolleri, klavye kahramanları, laf pehlivanları ayrı bir kibir türünün habercisidir. Dünyada ifa ettikleri vazife, kullandıkları vasıtaların meşruiyetine bakmaksızın haklı görünmektir. Orada ötekinden öğrenmeye dayalı alçak gönüllülük, yerini yok edici bir ideolojik kibre terk etmiştir. Pek yazık, pek budalaca.

Koca kâinatta yerimiz pek küçük. Varlığımız sonlu. O halde bunca kibir niye? Kendinle uğraşmayı bırak, ne en zelilsin sen, ne de üstünlük taslama makamında. Yanlışlarını kabullen, yeni fikirlere açık ol, sıkıntıdan özgürleş. Saygı duy, misafirperver ol, kimseyi incitme,

varlığı istismar etme. Yarıştan çekil. Gürültücü egodan sessiz egoya geç. Varlık sana yârdır, kibrin dükkânından çık. "Bunca atlas kumaş ile ben bu dükkâna sığmazam" diyen şairin ayak izlerini takip et. O atlas kumaş, senin tevazuyla ışıyan ruhun olsun. Ben orucuna dur, ben demeyi bırak. Sen yoksun, bir gölgeden, bir vehimden ibaretsin, ömür dediğin de bir göz kırpması kadar. Issızlık dükkânından çekil.

"Ben"den "biz"e hicret et.

Bil, Bul, Ol

Pastırma yazının güneşine dönüyorum yüzümü; ayçiçekleri gibi, bütün varlığın ışığa yönelmesi gibi yöneliyorum o sıcaklığa. Küçük bir bahçenin ortasındayım, burada bir zamanlar kuş şakımalarını, yaprakların hışırtısını ve ağustosböceklerinin tatlı zırıltılarını işitebilirdik. Şimdiyse yalnızca kamyon sesleri ve geceleyin hız denemesi yapan motor sürücülerinin zihne kıymık gibi batan cayırtıları... Güzellik ancak sessizlikle taçlanırsa bize kendisini sunabiliyor. Bir ağaca motor cayırtısı eşliğinde nazar etmek, ruhumu ötelere kanatlandırmıyor, dahası elemle dolduruyor yüreğimi, kaybettiğimiz ne varsa onu hatırlatıyor. Ağaçların yerini asfalt alalı beri, evlerin arasında vakitsiz dolaşan bir hayalet gibi bir gürültü bulutu dolaşıyor ve değdiği her canı sükûnetin kollarından çekip alıyor, her an tetikte ve kötülüğe hazır bir kıvama getiriyor.

Oysa bir ağaca bakmak, bir sessizliğin ortasında hayret ve ürperişle tabiata nazar edebilmek; bizi kötülüğün, adaletsizliğin kolay avları olmaktan kurtarır. "Felsefe hayretle başlar," denir, bu söze bizim dünyamızdan bir şerh düşelim, takva da hayretle başlar. Hafta sonlarında tabiatın değil alışveriş merkezlerinin koynuna bırakılmış bir halk, günlük hayatta da birbirine karşı öfkeli ve nobran davranıyor. Bizi müteahhitlerin iştihasından kim koruyacak? Bulunduğum mahallede binlerce imza toplanmış, bir ses perdesi yapılsın da ruhumuza bir kâbus gibi çöreklenen şu gürültü engellensin diye, ama muhatabı yok. Aman müteahhit efendilerin kârı azalmasın. Bizi bu barbar istilasından kim koruyacak? Patlayan egzoz gürültüsü, bina yıkım gürültüsü, hafriyat gürültüsü derken, şehrin içinde bir sessizlik oyuğu bulmak imkânsız hale geliyor. Asfalt yol için kesilmiş binlerce ağacın yerine yenileri dikilmemiş, dikilen ufak fidanların tamamına yakını kurumuş. Ağaçların süslediği tepeler kelleşmiş, tilkiler ve kirpiler yurtsuz kalmış. Yurtsuz kalan da çölleşen de ruhlarımız...

Devletin beka sorunu önce ruhlarımızda tecelli eder. Ruhlarımız bu barbar istilasından yarına kalabilecek mi? Tabiata baktığımızda titizlikle korunacak, üzerine titrenecek bir mukaddes yerine yağmalanacak bir nesne gören anlayış, ruhlarımızın yeni vebası. Sıcak paraya hücum. Ama o ünlü deyişte söylendiği gibi, biz bu kadar hızlı giderken ruhlarımız arkada kalıyor. İlahî sanatın güzelliğini temaşa etmek insanı bir varoluş bilincine götürür, insana ve varlığa ihtiramla dav-

ranmak, bu dünyaya kök salmayacağımızın bilgisinden neşet eder. Fani olan baki olana hürmetle kıymet bulur. Fanilik bilinci, bizi ebediyetle sarhoş eder. Allah, ufuklarda ve nefislerde bize ayetlerini göstermiştir ve ebediyetin izleri oradadır. Beton kuşatması altındaki şehirler, insanın Tanrı'ya meydan okuyuşunu düşündürür bana, zira sadece ağacı ve göğü görmekle bile bu dünyaya ait olmadığımızı anlayabiliriz. Göğü kapatırsak, insanın iç âleminden yaratıcısına uzanan yolları da kapatmış oluruz.

Cetlerimiz muhataralı bir arazinin üzerine cami inşa etmezlerdi. Helal rızık, bu ülkenin geçirdiği büyük dönüşümlere rağmen bu masum ve mazlum halka bir kutupyıldızı gibi yol gösterir ve kursağında haram lokma bulundurmamış olmak, onun önünde sonunda evin yolunu bulmasını sağlardı. İnanmak, helal ile haram arasındaki sınırların belirsizleşmesine takat yetiremiyorsa kime ne diyebiliriz? İnanmak, benliklerimizi eritip bizi daha düzgün, daha emin insanlar haline getiremiyor ve fakat haris benliklerimizin şekil ve kıvamını alıyorsa, tamahkâr istilasından bizi ne koruyabilir?

Tabiat kirleniyor, insan kirleniyor. Yaşadığımız bu fizik âlemin ötesinde bir metafizik âleme inanmayan, bu dünyada haz ve hoşnutluk veren ne varsa onu dibine kadar yaşamak isteyen "mutant" bir bilinç bütün dünyada kaynakları heder ediyor. Bu mutant bilince karşı bizi ne koruyacak? Oysa bu topraklara özgü bir ahlakımızın, bin yıllık medeniyetimizden süzülen bir karşı duruşumuzun olması gerekmez miydi? Kolaylıkla haram yoldan elde edilecek bir varlığın yanında,

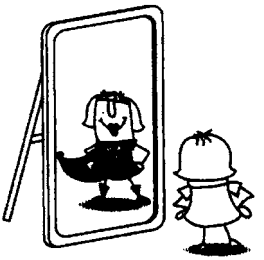
zor ve zahmetli olan helalin yanında saf tutabilmek... Dünya iştahına direnmenin, ruhlarımızın masumiyetini korumanın bir yolunu bulmak zorundayız. Dilimizin ve gönlümüzün ayrıştığı, yaptıklarımızla söylediklerimizin örtüşmediği bir "kültürel şizofreni" bizi bir büyük yabancılaşmanın uçurumuna sürüklüyor. İç dünyamız samimiyetsizliğin verdiği korozyonla eriyor. Gayb adamlarını, irfan erlerini bir masal kahramanından bahseder gibi anışımız da bundan; onların sözlerini takdir ediyor ama yaşayışlarını kuşanmayı pek zahmetli buluyoruz. Zahmete talip değiliz. Bir kitabın sayfalarında boğuşmaya talip değiliz, doğru bildiğimiz yolda yalnız da olsak yürümenin çilesine talip değiliz, alın terinin mukaddes ve helal yolunda yürümek bize ağır geliyor. Üç beş slogan beni dünya faydasına taşıyor, siyasi yakınlık hayal bile edemeyeceğim bir maddi zenginliği kapımın önüne yığıyorsa, bu dünyada nasıl bir davam olabilir? İrfan adamları bu ülke üzerine dertlenmiş, gelecek nesillere yaslanacakları bir iyilik ağacı bırakmanın çilesine talip olmuş insanlardı. Onların dikkati kendi küçük çevrelerinden çok daha ötesine uzanıyor ve bir milleti, bir tarihi, bir medeniyeti kuşatıyordu. Gözlerini geçmişin ve geleceğin ufkuna dikmemiş, kalp gözleri geçmişin ve geleceğin mübarek ruhlarını seçemeyen adamların bir davası da yoktur. Yaşadığımız günü faydaya çevirerek bundan nemalanmak, modern kapitalist medeniyetin ruhlarımıza kurduğu bir tuzak... Orada çok tatlı bir yem var belki, ama bir kez kuyruğunu kaptırmayagör bak can çekişerek ölürsün.

Bizden önceki ve bizden sonraki nesillerin "kabul edilmiş dua"sı olmaya talip miyiz? İnsanı, tabiatı ve fıtratı korumaya talip miyiz? Helalin çilesine talip miyiz? Ruhun bekasına talip miyiz?

Bir nefis muhasebesine ihtiyacımız var. İnsan kılığında sırtlanların cirit attığı bir vadide, öze dönmek, kendi kusurlarımızın farkına varmak, "az gidilen yol"un delilerini "çok gidilen yol"un kurnazlarından ayırmak zorundayız. Kalbimize soralım: En son ne zaman, dünyaya kalabalık ve mütehakkim bir edayla konuşabilmek için, güce yaltaklandın? En son ne zaman senin canını acıtsa bile bir hakikati söyledin? En son ne zaman, özü sözü bir, kendi fıtratına sadık bir insan olabildin? Şehirleri inşa etmeye kendi nefislerimizden başlamalıyız.

Rahmetli Muzaffer Ozak, müridanına "Bil, bul, ol!" dermiş. Çok çetin bir vazife, ama olmayan, olmak yolunda çabalamayan zaten ölmüştür. Ya Rabbi, bizi dirilerden eyle!

Kendini Bil

Türkiye'de düşünen, yazan çizen kimi insanlarda gördüğüm bir alışkanlık var, buna bir tür maluliyet de diyebiliriz. Pek çoğumuz büyük anlatıların peşindeyiz; olayların kendi eksik ve kusurlarımızdan ziyade, çevremizde dönen büyük dolaplarla izah etmeyi ve her şeyi açıklayan büyük kuramlar geliştirmeyi seviyoruz. Sebep sonuç ilişkileri zayıf da olsa, bu üst anlatılar kendi mahallelerimizde alıcı buluyor, çünkü ruhsal ihtiyaçlarımızı gideriyor. En büyük işlevleri, olan bitende bize mahsus bir zayıflık ve kusur olmadığını söylemek suretiyle, zihinsel rahatlık vermeleri. Bu iddialı fikirlerimizi saygın bir dergiye makale olarak göndermeye kalkışsak kimbilir ne olurdu...

Sınanmamış, tartışılmamış düşünceler, slogan ve temenniden ibaret kalmaya mahkûmdur. Her şeyi açıklamaya yeltenen büyük varsayımlar aslında hiçbir şeyi açıklamaz. Havada tumturaklı sözlerin uçuştuğu, ge-

rekçelendirilmiş ve kaynaklandırılmış metinler yerine kerameti kendinden menkul "analiz"lerin kolayca dolaşıma girdiği bir düşünce ortamı, çölleşmeye başlamış demektir. Kitapları veya dergi makalelerini tartışmak dururken, –harfler, boşluklar, noktalama işaretleri dahil– yüz kırk karaktere sıkıştırılmış iletileri konuştuğumuz bir ortamda, çöp ve cevheri birbirine karıştırır, yetenek/emek sahibi kişi ile yetersiz/emeksiz kişiyi aynı çuvala sığdırmış oluruz. Oysa birbirimizi işitmeye, düşüncelerimizin sağlamasını almaya ne çok ihtiyacımız var. Karşılaşma olmadan kendi yetersizliklerimizi idrak edemiyor ve kurguladığımız üst anlatının sarhoşluğuna ram oluyoruz.

Sosyal medya düşünce hayatına erişimi kolaylaştırabildiği gibi, ona erişimi gereksizleştirebiliyor da. Gün boyu sosyal medya gönderilerine göz gezdiren biri, ülke ve dünya olaylarına dair yeterince bilgi sahibi olduğu yanılsamasına kapılabilir. Bir tür yorgunluk, sahte bir doygunluk hissi. Karnını doyurmak için fast-food ile "tıkınmak" gibi. Zihnimize binlerce kelime üşüşür ama onların arasından sahih ve derin bir düşünce kendisine yol bulamaz. Sosyal medyanın yarattığı sığlaşma, düşünceyi de kolay yutulur "çöp gıda"lara dönüştürerek bir malumat obezitesi yaratır. Sonra da samanlıkta iğne arar gibi, malumat yığını içine gizlenmiş bilgiyi ve bilgi yığını içine gizlenmiş hikmeti arar dururuz.

Yetersiz insanların kendi yeteneklerine, yeterli insanlara göre çok daha fazla güvenmesi dikkate şayan bir durum. Buna boş başak sendromu veya cahil ce-

sareti de diyebiliriz. Dolu başak ağırlığıyla eğilir, boş başak mağrurane dikilir. Dunning-Kruger varsayımı, niteliksiz insanların daha cüretkâr olduğunu, bilgiyle birlikte insanların neyi bilmediğini daha iyi fark ettiğini söylüyor. Bu varsayımı halkın seçimlerini aşağılamak için kullananlara da şunu hatırlatmalı: Çuvaldızı kendine batırmayan her yaklaşım cahil cesaretini onaylar ve onun bir parçası haline gelir. Aslında yetersiz kişiler yalan söylemiyor, sadece kendilerine duydukları yersiz güven nedeniyle, bilgi gibi hissettikleri bir şeye fazlaca güveniyor. Egomuz bir horoz ibiği gibi şişse de, zannettiğimiz kadar zeki veya duyarlı insanlar değiliz çoğu zaman. Başka insanların hata ve kısıtlarını çok daha kolay fark ediyoruz, kendi hatalarımızla yüzleşmek ise zor geliyor. İnsan, kendini kandırmanın uçurumuna yuvarlandığında, bu durumu en geç kendisi fark ediyor. Kendimizin farkında olma yeteneğimiz insan olarak her birimizde var ama hiçbirimiz bununla birlikte doğmuyoruz. Kendini bilme yolculuğumuza aynı başlangıç çizgisinden başlarız ancak bir kez başlama işareti verildiğinde kimilerimiz bitiş çizgisine doğru hızlanır, kimimiz ise o yolu yavaş ve emin adımlarla yürür. Kimimiz de düşer, tökezler veya yolda bir kazaya uğrarız.

"Bilgi körlüğü" diyebileceğimiz bir süreç, yeteneklerimizle ilgili abartılarımızın, gösterdiğimiz performanstan çok, kendimiz ve becerilerimiz ile ilgili genel inançlarımıza yaslandığını gösteriyor. Mesela coğrafya dersinde iyi olduğuna inanan öğrenciler –başkalarından daha kötü neticeler bile alsalar– coğrafya testinde

kendilerinin daha iyi puan aldıklarını düşünüyor. Bildiğimizi düşündüklerimizle ilgili bu körlüğü yaratan iç tıkaçlardan bir tanesi de, neyi bildiğimizi "hissettiğimiz" konusundaki algılarımızı tarif eden duygusal körlük. "Ne kadar mutlusunuz?" sorusuna pek çok insan gerçekte olduğundan çok daha olumlu bir cevap verecektir. Bir başka körlük ise davranış körlüğü. Kendi davranışlarımızı net ve nesnel olarak görmekte zorluk çekeriz. Başka insanların bizi gördüğü bakış açısından kendimize bakamayız. Çehov'un sözü geliyor aklıma, "Bir insana neye benzediğini gösterin, daha iyi bir insan olacaktır."

Güç de insanın başkalarıyla olan ilişkisini etkileyen etmenlerden birisi. Her zaman söylendiği gibi güç insanı bozar ve mutlak güç de mutlak bir biçimde bozar. Güç, diğer insanlara karşı daha bencil stratejiler kurmamızı meşrulaştırır. İnsanlara güç bahşedildiğinde, başkalarının görüşlerini çok daha az nazar-ı dikkate aldıkları ve kendilerini merkeze yerleştirdikleri görülmektedir. Bunun sonucunda başka insanların nasıl düşündüğü ve hissettiğini daha az anlamaya başlarlar. Güç, pek çok zaman başkalarına karşı körlüğü de beraberinde getirir. Kendimizi algıladığımız ahlaki statü de bu konuda önemli bir rol oynar. Kendimizi "haklı"ların arasına yazdığımız her seferinde, "haksız"ların taleplerine kulak tıkamayı doğal buluruz. Ahlaki ikiyüzlülük tabiatımızın derin bir parçasını oluşturur. Başkalarını, aynı hatalardan dolayı kendimizi yargıladığımızdan çok daha haşin bir biçimde yargılarız.

"Tevazu," der Simone Weil, "*ben* dediğimiz şeyin bizi ayağa kaldıracak bir enerji kaynağı olmadığını bilmekten ibarettir. İstisnasız, içimde değer verdiğim her şey benim dışımda bir şeyden gelir, bir armağan olarak değil, ancak sürekli yenilenmesi gereken bir borç olarak!" İnsana borçluyuz, Allah'a borçluyuz. Teşekkür ve şükürle yenilenmesi gereken bir borç. Ötekinin yolumuza çıkmasına izin veren bir saygılı bilinç hali ve ona cevap veren, onu buyur eden bir dikkat, bizde değerli olanı açığa çıkarır. Hikâyemizi biz dillendirsek de başkası olmadan anlatacak bir şeyimiz yok. Milyarlarca insanın arasında bir insan, diğer canlıların arasında bir canlıyız ve hikâyemiz ancak başka insan ve varlıklarla buluşma noktalarında ilmek ilmek dokunuyor. Bu hayata doğmayı biz seçmedik ama dikkat ve adanışla onun yönünü biz tayin edebiliriz. "Bundan daha fazlası olmalı," dediğimizde kalbimizi gözün göremediğini görmeye adar ve ebediyetin kıvılcımlarını hissederiz. İşte dikkat ve adanışın bizi taşıdığı sahildir burası: aşkınlık. Nefes kesen bir manzarada, olağandışı bir sanat eserinde, aşk ve sevgide ilahî ve kutsal olanın yansımalarını görürüz. Bu "erdemli bilinç" halinde insan ve insan, insan ve Tanrı arasındaki örtüler kalkar. Rahmet insan içindir, insan insan içindir ve nihayet insan, Tanrı içindir.

Kimseye "ayar verecek" takatim yok; başım kel, kendi merhemimi arıyorum. Bilgiçlik taslamak değil arzum, bu yazıları önce kendime bir şeyler söylemek için yazıyorum. Bir ideolojik mevzi, bir politik akım, bir siyasi tavır tarafından âdeta emilerek "görüş mesafesi"ni

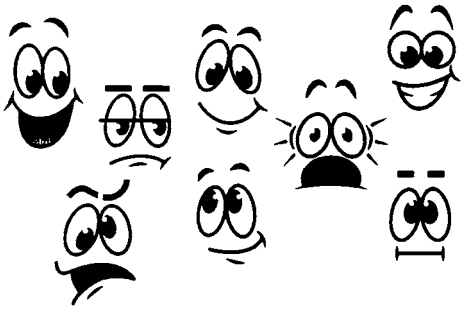
kaybetmenin mahzurları üzerine düşünmeliyiz. Bildiği doğruları söyleyecek tek bir ses bile dünyada pek çok şeyi değiştirebilir. Bir kabilenin kişiliksiz aksamı olmak yerine, kendimize ve kabilemize karşı nefis muhasebesini bir varlık şartı haline getirerek işe başlayabiliriz. Kendimizi gizlediğimiz anlarda, içtenliksiz bir hayatın yükünü omuzlarımıza alıyoruz. Aklımızdakini dürüst bir biçimde dillendirmediğimiz her seferinde, yalanla yaşamış ve yalanın yükü altında ezilmiş oluyoruz. Çevremizde algıladığımız –görünen veya görünmeyen– baskılara boyun eğerek kendi bireyselliğimizi baskılıyoruz. Kendimizi bir ideolojik mevzinin yanılmaz ve esnemez sahibi saymak, öteki saydığımıza baskı uygulanması talebini de beraberinde getirebiliyor: "Kusursuz" bir özgürlüğün, bizim sesimizin ve kimliğimizin yok olmasına yol açabileceğinden korkuyoruz.

Daha fazla içgörüye ihtiyacımız var. "Mide siyaseti" deyimi, insanın siyasal dünyasını midesinin ihtiyaçları doğrultusunda tanzim etmesini ifade eder. Mide siyasetinden ruh siyasetine geçiş, yol gösterici olarak ihtiyaçlardan çok "değerleri" benimsemekle olur. Ufkumuzda parlayan şey bizden sonraki nesilleri de gözetiyorsa doğru bir rehberdir. Varlık benimle sınırlı değil, bundan daha fazlası olmalı!

Ne yapabiliriz peki? Ruhumuzun kapılarını erdemli bir bilince açabiliriz. Kafamızı fena halde gürültücü sanal âlemden kaldırarak mürekkep kokusunun tüttüğü dergi ve kitap sayfalarına gömebilir, iç âlemimizin kelimelerin denizinde oynaşmasına izin verebiliriz. Bizi eleştiren her sesi, her satırı içimize cömertlikle

buyur edip ondan bir şeyler öğrenmeye gayret edebiliriz. İnsanın içgörü yolculuğu kendini bilmekle başlar. Neyi ne kadar az bildiğimize dair bir şüphe, dünyaya büyük sözlerle nizam verme alışkanlığından bizi geri çağıracaktır. Şişkin egodan mütevazı egoya yolculuk. Her erdemin başı kendini bilmektir, o kadar ki Hz. Peygamber, ancak kendisini bilenin Rabbini bilebileceğini söylemiştir. Âlemi bilmek istiyorsan, önce kendini tanı.

Dostu Görmez isem, Bu Gözler Neme Gerek?

Yıllar akıp gidiyor. Dostlarımız da akıp gidiyor. Akışkan aşk çağı ve akışkan dostluklar çağı. Çok değil üç sene önce can ciğer dost olduğumuzu sandığım iki arkadaşımla bugün nadiren görüşüyorum. Uzunca bir dönem, yediğimizin içtiğimizin ayrı gitmediği kimi lise arkadaşlarımdan da hanidir ayrı düştüm. Herkes kendi telaşında! Buna mukabil otuz yıldır aralıklarla görüştüğüm, merak ettiğim, haberleştiğim dostlarım var. Yüreğimizde bir dönem sımsıkı tuttuğumuz insanlarla olan ilişkimiz, bir kalp kırıklığı ile yaralanmadıysa eğer, kaldığı yerden devam edecek tazelikte görünür bana. Bir selam, bir ima veya şakayla o şanlı tarih kolaylıkla geriye sarılır. Dört sene önce üniversiteyi birlikte okumuş altı arkadaş, kuzey Amerika'da bir araba kiralayarak kıtayı enlemesine kesen uzun bir "road trip" e çıkmıştık. Sabahtan akşama

gülüştüğümüz, gençliğin rüzgârlarının bir sarhoşluk iksiri gibi gündüz düşlerine karıştığı, âdeta zamanı durduran bir yolculuktu. Herkes nasıl da mutluydu! Ellisine merdiven dayamış altı adam, nasıl serazat, zamanı durdurmakta nasıl da mahir delikanlılardık! Dostluk o halde bıraktığın yerden başlayabilmektir. Dünyadan bir şey ummadığınız o masum zamanlara ait hatıraları, daima diri tutmaya yeltenmektir dostluk. İçimizde masumiyetten bir nüve taşımaktır.

Dost çok uzaklarda olsa da içimizde konuşmaya devam eden kişidir. "O sustuğunda yüreğiniz onu dinlemeyi sürdürsün," diyor Cibran. "Arkadaşımla beraber değilken de onun içimdeki sesini işitirim," diye yazıyor Wilhelm Schmid. Gönüllü bir beraberliktir arkadaşlık. Zorla arkadaş olunmaz. Serbestçe seçilen doğası arkadaşlığın, onun ahlaki tabiatını da belirler. Adanmışlığın ahlaki niteliği insanları birbirine rapteder. Vefa, açık sözlülük, kendisi gibi olma, dürüstlük, fedakârlık bu ahlaki dokunun bileşenleridir.

Arkadaşlık kişiseldir. Bir kişiyle o belirli bir sınıf veya kategoriye ait olduğu için değil, onun bireysel niteliklerinden dolayı arkadaş oluruz. Paylaştığımız toplumsal bir sebep veya bir erdem nedeniyle arkadaş kalırız. Ufka bakarken gözlerimiz nasıl da aynı şeyleri görmektedir. Ve ıstırap çekerken, düşerken, ağlarken birbirimize nasıl da tutunmuşuzdur. Üstümüze başımıza birbirimizin kokusu sinmiştir. Arkadaşlık duygusal bir bağlanmadır: İnsan arkadaşına özen gösterir, onu sever, ondan hoşlanır. Karşılıklıdır arkadaşlık, iletişimde olmayı ve diğerine saygı duymayı gerektirir.

Karşılıklı beklentiler karşılandığı ve kadirbilir davranışlar serdedildiği sürece devam eder. Eşit bir ilişkidir; karşılıklı dikkat ve sorumluluk gerektirir.

Yakın arkadaşla laflar, yardımlaşır, ağlaşır ve gülüşür, karşılıklı destek verip itina gösterir, birlikte düşünür, eğlenir ve dostça vakit geçiririz. Orada maske takmak zorunda değiliz, bizi en düşkün hallerimizle tanımış dostlarımıza poz kesemez, kül yutturamayız. En mutlu anlarımız dostlarımızla paylaşılan anlar olabildiği gibi; en can acıtan, yürek dağlayan anlar da onlarla paylaştıklarımız olabilir. Modern dünyada arkadaşlığın yükü ağır. Bu gönüllü ve kişisel ilişkiden giderek daha çok şey isteniyor. Tıpkı evlilik gibi arkadaşlığın da yüreğin bütün derdini omuzlamasını bekliyoruz. Halbuki, "Dost bîvefâ, felek bîrahm, devran bîsükûn, dert çok, hemdert yok, düşman kâvî, talih zebun"dur.

Aradaki eşitlik bozulur da biri diğerini manevi olarak borçlandırır ve bu borç yükü içinde onun haysiyeti ve biricikliği zedelenirse, yara alacaktır dostluk. Özensizlikten yara alacaktır, birbirine mesafe aldırmayacak kadar yakınlaşmaktan, ruhen farklılaşmaktan, korkaklık yüzünden zamanında söylenememiş sözlerden, ortak ülkülerin kaybından ve iki dost arasında bir makas misali açılan dünyayı sevme biçimlerinden.

Dostluk mevcudiyete bir ayna ve affediş için bir ahit. O yüzden dostluk ahde vefadır, evvelde verilmiş söze vefadır. Dostluk bize sadece kendimizi başkalarının gözünden görme imkânı vermez; defalarca sınırı aştığımız halde affedildiğimiz için, bizim de affetmemizi

gerektiren birisinin varlığını gösterir. Affediş ve affedilişle bir dostluk serpilip büyüyebilir ancak. Sadece bir dost; yüreğin meddücezirlerinin, ruhun alçalış ve yükselişlerinin, kabz ve bast anlarının tanığıdır. Dost dediğimiz kişi zorluklarımızı, gölgede kalmış yanlarımızı bilir ve zaferlerimizden çok yenilgilerimize yoldaştır. Yere düşerken elimizi tutsun diye bakındığımız o kişi. O elimizi tutacak olursa, düşmek canımızı daha az acıtacak. Issız bırakıldığımız anlarda omuz başımızda beliren kişidir dost. Zafer bize tuhaf bir yanılsama verir, etrafımızdaki kalabalık artmaya durduğu için dostlara ihtiyacımız yok zannederiz. Oysa yenilgi dostluğun hakikatini miyara vurur. Herkesin etrafından sıvıştığı o günde, senin arkanda ve yanında kaç kişi kaldı? İşte onlar tabutunu da taşıyacak olan adamlardır.

Arkadaşlığın dip akıntısında anlayış ve merhamet vardır. Uzun süren tüm arkadaşlık ilişkileri karşılıklı affedişe dayalıdır. Hoşgörü ve anlayış olmaksızın bütün arkadaşlıklar ölür. Arkadaşlık tılsımı değdiğinde, kötü bir evlilik kurtulabilir, mesleki bir kıskançlık saygınlık kazanabilir, kavgalı bir baba oğul birbirini daha iyi anlayabilir.

Zayıflayan arkadaşlık halkası, sorunlu bir hayatın ilk habercilerindendir. Aşırı çalışmak, mesleki kimliği her şeyin önüne koymak neticesinde kişi giderek yalnızlaşır. Sonra, sıradan varoluşun bela ve musibetlerine duçar olduğumuzda, yanı başımızda kimseyi bulamayız. Hakiki dostluk, gözün ve görmenin de ötesindedir; gözden ırak olan gönülden ırak olmaz. Dostumuzun sesi içimizde yankılanmaya, aramızdaki mu-

havere bir taş plak gibi içimizde dönmeye devam eder. Dostluğun mihenk taşı tanık olunmaktır; kıymet verdiğiniz bir göz, sizin dünyadaki varlığınıza değmiştir ve siz de ötekinin özünü görmek lütfuna mazhar olmuşsunuzdur. Göz varlığa değer, ruhlar birbirine. Onunla yürüdüm, ona inandım, dert ve sevincimi onunla paylaştım. Yalnız yürünemeyecek bir yolculukta, o benim bir yol arkadaşımdı. Önce refik, sonra tarik.

Arkadaşlığın özü, insanların arasındaki farkı idrak etme, ona saygı gösterme iradesi ve anlama arzusudur. Birbirinin coşkusundan coşku duymak ve üzüntüsünden hüzünlenmek. Ama asla birbirini tüketip bitirmemek. Derin saygı, örtük güven, talepkâr olmayan, kendi ihtiyaçlarımızla karşımızdakini sıkboğaz etmediğimiz bir ilişki. "Bir kuşa yuva, bir örümceğe ağ neyse, insana da arkadaşlık odur," demiş William Blake. Dostluk, sevginin yumuşak ışığının en karanlık yerlerimize dahi düşmesine izin vermektir. İyi bir dostluk, kendi ruhumuzun olduğu kadar muhatabımızın da karanlık taraflarını, gölgede kalmış alanlarını ışığa tutar. Dost kalabilmek için iyi kötü birbirimizi tanımak ve içimizdeki iyiliği cesaretlendirmek zorundayız. Dostlarımızın insanlığını azaltan, onları daha küçük, daha cimri kılan şeylerin de hevesini kırmak, daha çok iyilikle dostlarımızın yeniden doğumuna ebelik etmemiz gerekir. Eğer arada kalbimiz kırıldıysa bu samimi olduğumuzdan: Sevgi ve bağlılık çaresizliğini kalp kırıklığından daha güzel ne ifade edebilirdi? İnsan olmanın özüdür kalp kırıklığı, yolda olmanın, yolda bulduklarımıza ihtimam göstermenin özüdür.

Arkadaşlık, gönüllü bir eylem olduğu için ilişkinin bozulması veya bitişine de çok açıktır, bu yönüyle de bu olağandışı yakınlığın ihtimam ve dikkatle korunması gerekir. Akrabalığın aksine, ortak etkinlik veya temas azalması durumunda modern dünyada arkadaşlık bağları hızla yıpranabilmektedir. En yakın dostlar bile duygusal yakınlığın sürdürülebilmesi için ilişkiyi sürdürecek temas ve ortak etkinliklere ihtiyaç duyar. Gözden ırak olanı gönülden ırak tutmamak için hatırlayış lazımdır. Birbirini destekleyen, gönlünü ve evini birbirine açan, olumlu, besleyici konuşmalar yapabilen insanların arkadaşlıkları uzun ömürlü olur. "Arkadaşlık dünyada açıklanması en zor şey," diyor Muhammed Ali, "okulda öğrenilen bir şey değil. Ama arkadaşlığın anlamını öğrenmediysen, hiçbir şey öğrenmemişsin demektir."

Arkadaşlar birbirine ayna olur, birbirini çoğaltır, yakın arkadaşlık kurabilen kişinin kendisine güveni artar ve hayatı daha dolu dolu yaşar. Arkadaşlık birbirine kıymet vermekle olur, denklikle, adaletle, karşılıklı fedakârlıkla serpilir. Başka bir insanı içimize alır ve onu bir parçamız kılarız ki o "ikinci benlik" haline gelir âdeta. Yeri doldurulamaz ve biriciktir arkadaş, bize bir menfaat sağladığı için değil, sadece o olduğu için sevdiğimiz kişidir. Elbette bu kurduğumuz bağın yakınlığıyla ve gösterdiğimiz özenle alakalı. Muhatabımızın duygusal yakınlığına ne ölçüde duyarlıyız ve onun ihtiyaçları için kendimizi ne kadar seferber edebiliyoruz? Aslında her arkadaşlık inşa halindedir, iki tarafın dikkat ve özenine muhtaç diyalektik bir ilişki-

dir. Paylaştığımız benzerlikler ve bizi bölen farklılıklar arasında sürgit bir gerilim. Sonunda arkadaş ayrı bir kişidir, ne kadar ortak şeyler paylaşsak da farklı insanlarız. Dostlarımızda kendi incinebilirliğimiz saklıdır, o halde bizi ayıran mesafeye ve dostlarımızın bizden ayrılığına, kendi hallerindeki biricikliğine saygı göstermeyi bilmeliyiz.

Başkalarına anlatmayacağım şeyleri dostlarıma anlatırım, onların da kendi sırlarını benimle paylaşmalarını beklerim. Birbirimize içimizi dökerek öteki nezdinde kırılgan hale geliriz ki bu da aramızda bir güven bağının kurulmasını sağlar. Güven bağı yakınlığı tesis eder. Tanışıklıktan dostluğa uzanan yol kendini açabilmenin derinlik ve genişliğiyle olur. Önce bir kişi kendini açma riskini alır ve sonra karşısındakinden de aynısını bekler. Birbirimize sırlarımızı karşılıklı olarak emanet etmeden güven bağı tesis olmaz. Muhatabımız bize gönlünü açtığında ona ne diyeceğimizi biliyorsak yahut hal dilinden anlıyorsak, onunla daha tatminkâr bir arkadaşlık geliştirebiliriz. Kabulleniş, sadakat, güven. Dost kalabilmek için "pekey" demeyi bilmek lazım: Gönülde olanı dile getirmek, zor zamanda destekleyici olmak, iç dünyamızı paylaşabilmek. Etkileşimi, hemhal olmayı elden bırakmamak ve arayıp sormak gerek. Hal hatır etmek.

Farklılığa saygı, değişime tahammül, ötekinden makul beklenti. Dostluk çatışmadan, küslük ve dargınlıktan azade değil. Arkadaşlıkta hayal kırıklığı da pekâlâ mümkün. Kişi en çok sevdiğinden incinir. Dostluk bizi dış dünyanın bela ve saldırılarından korur. Bize bir

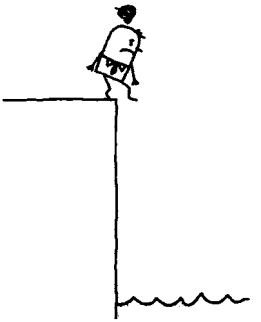
dayanışma duygusu verir. Alternatif bir ahlak evreni sağlar; daha geniş bir dünyada tahakküm ve riyakârlık hükümferma olsa bile burada özgürlük ve kendiliğindenlik olacaktır. Arkadaşlık ortamlarında rahatlık, paylaşım ve güven vardır. "Beni seviyor musun?" demek, "Sen de benimle aynı hakikati görüyor musun?" demektir veya "Bu hakikat seni de ilgilendiriyor mu?" Başkalarının önemsiz gördüğü ama benim önemli bulduğum bir soruyu kal'e alan kişi, arkadaşım olmaya adaydır. "Çünkü kalbiniz küçük şeylerin üzerine düşen çiy damlalarıyla hayat bulur." Âşıklar yüz yüze resmedilir, dostlar yan yana. Soruya cevabımızın aynı olması gerekmez.

Dostluk bir şeyle, görülecek bir rüya, yürünecek bir yol, paylaşılacak bir yarınla ilgili olmalıdır. Bir şeyi olmayan kişi, dünyaya ve insana ne sunabilir ki? Yolu olmayanın yoldaşa ihtiyacı yoktur. Hasbi dostluk çıkarlarımızın ötesinde bir yere taşır bizi, "ufukların kaynaştığı" o yere, ikimizin de orada olmakla gönenece-ği yeni bir var oluşa.

Gerçek arkadaşlar arasında çıplak kişiliklerimizle varız. Yalın ve dürüst. Her dostluk bir bakıma direniş adası, bir "isyan ahlakı"nı temsil eder. Aynılığa, boyun eğmeye direnir. Biricikliğini ve farklılığını savunur. Seninle aynı yürek hizasında duran birkaç dostun varsa, bütün dünya vız gelir tırıs gider!

Bana bir dost verin, dünyayı yerinden oynatayım!

Kayıp Bağ

Yaşadığımız dönemin anahtar kelimelerinden birisi de "kayıp". Eşi, yâri, aileyi, çevreyi, işi, evi, dünyayı kaybediyoruz. Anlamlı bir hayatı, tahammül edilir bir yaşama hızını, insancıl ve güzel bir çevreyi, kültürel derinlik ve zenginliği, güveni ve işlerin iyiye gideceğine dair inancı... Dün, "Yok o kadar da olmaz!" dediğimiz ne varsa bugün başımıza geliyor. Sürekli değişim, istikrarsızlık, öngörülemezlik ve güçsüzlük yaşamak; bize stres, kayıp ve yalnızlaşma olarak geri dönüyor. Hızla değişen ve yabancılaştıran bir dünyada anne babaların benlikleri aşınıyor ve onlar da kendi boşlukları ve süregiden kayıplarıyla başa çıkmaya çalışırken, çocuğun kişiliğinin şekilleneceği sağlam bir zemin inşa edemiyor. Sonuç, dünyada teyit edilmediği, onaylanma ihtiyacı giderilemediği için kendisini de başkalarını da layıkıyla sevemeyen birey.

Hep birlikte yalnızız!

Bireyci toplumda anne babalar çocuktan diğer insanlara karşı bir sorumluluk duygusu geliştirmesini beklemiyor. Herkes kendi başına, herkes kendisi için yaşıyor. On kişilik bir ailede bir çocuğun narsist olması epey zordur ama bir veya iki çocuklu çekirdek ailelerde, hele de anne mükemmel bir ebeveyn olamadığı için suçluluk içindeyse, çocuk kutsanmaya başlar ve ona sınır çizilemez. Narsist birey özsaygı arıyor ama onu yanlış yerde arıyor: Başkalarının alkışlarında, her gün yenilediği görüntüsünde, servet makam ve mansıpta, dış dünyanın ışıltısında. Sosyal medya çağında, sahici içe yönelimli benliğin yerini ancak görünüp alkışlandığında kendisini canlı hisseden "performans benliği" alıyor. Oysa anlam, bağ kurma yeteneğimizle devşirdiğimiz bir şeydir ve narsist ne kendisiyle ne de başkalarıyla sahici bir ilişki kurabilmektedir. Çocuklarını sahip olmadıkları nitelikler üzerinden seven anne babalar onları duygularına yabancılaştırır. Özsaygı, duygularımızın sahiciliğinden devşirilir, yani kişinin kendisine dost olabilmesinden. Şartsız sevgi sahiciliği besler, bir çocuk sahip olduğu nitelikler yüzünden kınandığında, sahte bir benliğin maskesini takar. Böylece kendisine ve dünyaya dostluk geliştiremez. Kendim olduğum için utanmak zorunda değilim. Kendimi olduğum gibi ifade etmek için kimseden izin almam gerekmiyor. Duygu ve dürtülerim gerçek ve onlar makuldür. Ancak bu hislerle yetiştirilen çocuk bütüncül ve dirençli bir benliğe sahip olur. Esnek ama tutarlıdır, enerjik ama istikrarlıdır.

Varlığını ışıklandır!

İnsanın anlam üretebilmesi için bağ kurması lazım. Kendisiyle, başka insanlarla, âlemle ve Tanrı'yla. Varlığın o büyük ağıyla bağ kurarak bir sebebin parçası haline geliriz. Bizden daha büyük, bizimle yitip gitmeyecek o büyük sebebin bir parçası olarak varlığımızı ışıklandırırız. Narsisizm kendimizle olan bağı koparıyor, teknolojik gereçler kişiler arası bağı kopartıyor, faniliğimizle yüzleşememek öte dünyayla bağı kopartıyor. Her bağ yitiminde biraz daha azalıyoruz. Kimliklerimiz o geniş ve anlamlı bütünün bir parçası olmaktan uzaklaşıyor. Anlam yitiyor.

İnsanın bindiği dalı kestiği bir nihilizm çağında yaşıyoruz. Kendi benliğimizi ve dışarıdaki her şeyi nesneleştirdiğimiz, benliği ancak tahakküm ve sahiplikle doyurabildiğimiz bir çağda. Kapitalizm, rekabetçiliğin bütün insanlar arası bağları ve sosyal sorumluluk duygularını berhava ettiği bir toplum yarattı. Sahici benlik, böylesi hiper bireyci ve gayriinsani bir vasatta yeşeremiyor. Nihilistik kültür narsistik bireyleri ürettiği gibi onlar da nihilistik bir kültürü besleyip büyütüyor. Dünyadan yabancılaşan ve uyum sağlayamadığı dış âlemden kaçarak kendi içine kapanan birey, takıntılı bir biçimde kendisiyle uğraşmaya başlıyor.

Halbuki, kalbindeki boşluk ne kadar derinse, tacındaki mücevher o kadar büyür.

Kibir kafesinden nasıl çıkacağız?

Demem o ki bugünün gençlerini yakıp kavuran şöhret açlığı biraz da ötekini sadece kendilerini be-

ğenebildiği sürece kal'e almalarındandır. Narsist kişi kimileyin kırılgan kimliğini bir takım taraftarlığına, bir külte, bir pop grubuna bitiştirerek sağlama almaya çalışır. Ruhunu tüketimciliğin, reklamcılığın veya kaba politik tarafgirliğin yerleşimine açan kişi, daha geniş gruplarla özdeşim yoluyla yalnızlık ve yabancılaşmanın kâbusundan kaçmaya çalışır. İşin tuhafı şu ki insanın kendisine duyduğu aşırı sevda, modern toplum tarafından kışkırtılıyor. İlişkiye karşı bir savunma olarak narsisizm, "kazanan hak eder" mantığını ve "altta kalanın canı çıksın" acımasızlığını meşrulaştırıyor. Böyle bir toplumda empati ve dayanışma artık eskimiş sözcüklerdir. Her birimizin görevi tez elden girişimci olmak ve evvelemirde kendi benliklerimizi pazarlamaktır. Mahremiyet de işgal altındadır: Sosyal medya hayatların ıvır zıvırını, önemsiz ayrıntılarını bazen vurdumduymaz, bazen düşman, ama daima yüzeysel bir bakışın tüketimine açar. Yediğimiz yemek, gittiğimiz tatil başkasının gözüne sokulur.

Materyalist ve rekabetçi toplum bize saygı göstermiyor, biz de ona saygı duymuyoruz ve en nihayetinde bize örneklik edecek, ülkü insanları bulmakta zorlanıyoruz. Olduğumuz gibi kabullenilmek yerine bize neyi istersek onu olabileceğimiz bir "kimlik menüsü" sunuluyor ve biz de ihtiyaca göre bazen birini bazen diğerini giyinip kuşanıyoruz. Kolayca çıkarılıp atılan kimlikler bize köklü bir aidiyet sunmuyor. Ivır zıvırla doldurulmuş ve önemsizi önemli gibi yutturan bir kültürde neyin hayati önemde olduğu bilgisini kaybediyoruz. İstikrarsız, adaletsiz, eşitliksiz ve güvensiz bir

dünyada endişelerimizden kaçmak için kendi narsistik kafesimizin içine kapanıyor ve sadece kendimizle meşgul oluyoruz. Kırılgan benliklerimizi onarmak için maddi başarıya odaklandığımızda duygusal başarıyı es geçiyor ve hem kendimize hem de âleme yabancılaşıyoruz. "Kibir, Allah'ın gücünü gasp etme eğilimidir," demiş Rollo May.

Varlığın özüne dokun!

Güvendiğimiz dostlar bizi yarı yolda bıraktığında, kaybımıza karşı çevremizde bizi destekleyecek ve teselli verecek bir geniş aile veya toplum bulamadığımızda varlığımızın sürekliliği yara alır. Acımızı hissedecek birilerinin yokluğu, asıl darbeyi vurur. Nihilizm çağında ruhumuz üşüyor. Ruhun uzun kış gecesi, "biz"den "ben"e kaçtığımızda zuhur eder. O halde merhametin ellerinden tutarak "ben"den "biz"e ricat etmeyi deneyelim. Tevazu bizi çoğaltsın. Kayıp bağı onaralım. Kutsal olan bize kendisini açmıştır ve ona cevap vermemizi bekler. Anlam zaten ona sinmiştir, anlam onun ta kendisidir. Yapmamız gereken tek şey ona açık olmak ve onu doya doya tecrübe etmektir. Kendi ruhumuza ve varlığın özüne dokunalım. Anlam bağ kurmaktadır. Bizde yitik olanı yeniden bulabilirsek, dünyayı da imar edebiliriz.

Benliğin Süreksizliği

İnsan için en sahici şeylerden birisi ıstırabından daha fazlası olma gayreti. Ne ki çoğu zaman ıstırabımızı bize bir öğretmen kılacak sabır ve ferasetin uzağında yaşıyoruz. Gün geçmiyor ki modern dünyanın sıkıntılarından yaralanmış bir kazazede, yaralarından kan sızarak odama girmesin. Onun derdi serotonin azalması veya genetik bir maluliyet değil. Dünyaya fazla sokulmaktan yaralanmış, ekranların kirine pasına fazla bulandığı için görüş berraklığını kaybetmiş, ruhu azar azar eksilmiş nice insan var. Benliğin bir süreklilik mayası tutturamadığı, kendi içine bakmayı unutmuş, sadece dışarıdan aldığı alkışlarla yaşayan, yaşıyormuş gibi yapan kişiler. Modern psikiyatri ruh yitimi için bize bir çare önermiyor. Depresyon için "ruh üşümesi" diyor Japonlar, ruhu modernliğin ayazında kalmış nice insan her şeyin mubah ama bir o kadar da köksüz olduğu bir kültürel ortamda tutunamıyor. Tutunmak için

el uzattıkları her dal çok cılız ve anında kırılıyor. Biraz çile çekip istikbalin sakladığı mükâfatlara talip olmaktansa hemen tatmin isteyen, ani tatmini doğuştan bir hak kabul eden insanlar... Benlik hız ve haz çağında sahiciliğin has ocağında değil, imgelerin kucağında büyütülüyor. "Cilalı imaj devri" denmişti... Bir zaman miyobu olarak yaşıyor ve ne maziyi ne de istikbali görüş alanına alabiliyor. Oysa görebilmek için bakmak lazım. İç burkucu filmi *Biutiful* üzerine konuşurken Inarritu şöyle diyor: "Eğer bakmazsak 'bir şey'e ne olduğunu anlayamayız. Eğer derinlemesine bakmazsak, o 'bir şey'e hiçbir şey olmayacaktır. Bu yüzden inanılmaz potansiyele sahip birçok şey, kimse onlara bakmaya zahmet etmediği için, dikkat çekmeden geçer gider." Yok geçip gitmeyelim, ne oluyor, ne olmuş bir bakalım.

Sıkıntılı zamanlarda yaşıyoruz. Ruhun o uzun kış gecesi geçmek bilmiyor, depresyon dünya nüfusunun yedide birini hayat boyu bir defa yokluyor. Batı toplumlarında refah göstergeleri yükselse de insanlar içten içe kötü hissediyor. Sonsuz gelişmeye dayalı Batı ideolojisi de bir tükenme noktasına geldi çattı: Ruhu arkada bırakan bir hız çağında beden ve ruh bu hıza yetişemediği için çatırdayıp dağılıyor. Teknoloji kültürü yabancılaşmanın bir çaresi olmaktan ziyade onun ana kaynağı haline gelmiş durumda. Annenin işlevi çocuğu için hayatı kolaylaştıran, onu sakinleştiren bir ortam sağlamaktır. Bizi tutan, sevgiyle emziren, hayatın belalarına karşı koruyan bir annelik işlevini, içine doğduğumuz toplum ve kültürden de bekleriz. Sadece bir ailenin içine doğmuyoruz, verili bir sosyal

ve kültürel alanın içine de doğuyoruz. Kabullenilmek, aynalanmak, teskin edilmek, değer ve anlam verilmek istediğimiz bir alan. Tıpkı aile ortamı gibi bu alanı da ihtiyaçlarımızı nasıl ve ne ölçüde karşıladığı, bizi ne kadar beslediği ile tartıya çıkarabiliriz. Günümüzün hızla değişen, teknolojik, rekabetçi, şeyleştirici, parçalara ayırıcı, yabancılaştırıcı kültürü, bireyi beslemek ve idame ettirmek bir kenara dursun, kendisi bizatihi bir zorluk ve mahrumiyet kaynağı haline gelerek, insan gelişimini sekteye uğratıyor. Sukutuhayal, yaygın bir ruh hali olarak biçare ruhları avlıyor ve tükenmişlik kol geziyor.

Bitmek bilmeyen değişim, sağlıklı gelişmenin ön şartı olan "olmak" yeteneğimizi tahrip ediyor; durmak bilmeyen malumat seli, dünyayı zihnimize hazmedemeyeceği kadar büyük lokmalar halinde sunuyor. Boşluk, sığlık, anlamsızlık, narsisizm, terapi odalarının yeni ve acil sorunları olarak boy veriyor. İstikrarsızlık, aşırı doygunluk ve yalnızlık modern benliğin emareleri olarak öne çıkıyor. Temelleri kaybettiğimiz ve kaosun hüküm sürdüğü bir çağ artık endişe çağıdır. Köklerin sığ ve istikrarsız hale geldiği bir zamanda insan insana temas zorlaşıyor. İdeal, anlam ve dert arkadaşlığı kayıplara karışıyor. Kişinin görünüm ve tarzına dair takıntılı uğraşısını bayraklaştıran, benliği meta haline getiren bir narsisizm iptilası ruhları esir alıyor. 21. yüzyıl insanı giderek bir bukalemuna dönüşüyor, menfaatine göre deri değiştiren, her ortamın rengine bürünebilen ama içsel olarak yoksul; derin anlam ve değerlerin oluşturduğu bir içsellikten mahrum... Kendini

insan pazarında satmaya hazır bir "pazarlama gurusu" olması bekleniyor ondan; her türlü kişisel özelliğini, fiyatını bulduğunda satabilmesi isteniyor. Toplumun muharrik kuvvetleri olarak bireycilik, bencillik ve rekabetçilik; diğerkâmlık, düşüncelilik ve işbirliğinin yerini almış durumda. Bu da bizi sadece kazananların ve kaybedenlerin olduğu bir kâbusa, bir hezeyanlar dünyasına sürüklüyor. Orada zenginler servetlerini hak ettiklerine inanırlar, fakirler de yetersizlikleri için kendilerini suçlar. Darwinci *ethos* sadece güçlü olanlara hayat hakkı tanıyor.

Kâinatta hep en güçlü olan ayakta kalmaz oysa, nazik olan ve işbirliği geliştiren organizma da varlığını sürdürür. Rekabetçi bireycilik ise ruhlarımızda ağır bir hasar bırakır: Depresyon, sosyal endişe, zorbalık ve kendine zarar verme davranışları bunlardan sadece birkaçıdır. İşyerinde kendilerini kapana kıstırılmış gibi hisseden ne kadar çok insan var. İnsanların pek çoğu kendilerini görünmez kuvvetlerin edilgen kurbanları olarak algılıyor ve tanımlıyor. Buradan sökün eden çaresizlik hissi, telafi edici bir mekanizma olarak narsisizmin yükselişine geçit veriyor. İçerde yaşanan eziklik, dış dünyaya karşı abartılı bir büyüklenme hissiyle telafi edilmek isteniyor. Her şeye hakkımız var, hem de hiç çalışmadan! Toplumdan beklenti ve taleplerimizi sürekli dillendiriyor ama ona karşı sorumluluklarımızın olduğunu kabullenemiyoruz. Savaşın dehşeti milyonları yurdundan ediyor, geçmiş savaşların aksine ölenlerin çoğunu siviller oluşturuyor ve göçmenlere karşı ayrımcı politikalar ırkçılığı şaha

kaldırıyor. Bencil bireycilik, neoliberal kapitalizm ve küreselleşme, her biri ayrı koldan bireyi paramparça ediyor ve altındaki zemini kaydırıyor. Kimlik artık akışkan ve sorunlu, ev diye bir yer kalmadı, ev anlamından boşaldı. İnsanın kendini emniyette hissedeceği bir yer kalmadı. Her yerde aynı dünya ağrısı, ruh sızısı. Genç insanlar geleceğe ümitle bakamıyor. Aile de giderek bir istikrar üssü olmaktan uzaklaşıyor ve karşılıksız/koşulsuz bir desteğin güven adası olmaktan çekiliyor. Birbirinin sözünü duyamayan anneler, babalar, çocuklar... "Bir yalnızlık hastalığı olarak depresyon" tutunacak bir dal bulamayan insanları avlıyor. Servet, statü ve imgeye yüksek payeler vermek samimi ilişkilerin ve toplumsallığın altını oyuyor. Kendi iç boşluklarıyla baş edemeyen yığınlar maddeciliğe yöneliyor. Maddecilik sadece maddi değerlerin peşinde koşmaktan ibaret değil, aynı zamanda kendine dair bir imge oluşturma telaşı, kendini ve başkalarını metaya dönüştürme gayreti. Benliğin, değiştirilebilen, ikame edilebilen, çöpe atılabilen bir nesneye çevrilmesi. Süreksiz benlik, hikâyesiz benlik. Eğer arkadaşın kaybeden biriyse onu arkadaşlıktan çıkar, görüntünü beğenmiyorsan makyaj yap veya plastik cerraha git. Hayat yaşanmıyor, bir performansa dönüştürülüyor. Şu tatilden bir selfie göndereyim de insanlar benim de kazananlar kulübünde olduğumu, dolayısıyla değerli olduğumu hissetsin. "Ramazan ayında elektronik itikâfa da girelim," dediğim bir dostum, nükteyi yapıştırıverdi: "Modern insan o itikâfta da selfie çeker!"

Karar veren, eylemlerime rehberlik eden, ancak sahici olarak kendisini ifade edebildiğinde beslenen o içsel benliği kaybediyoruz: İç ve dış arasındaki uyum gözden kayboluyor. Kimliklerimizi ve hayatlarımızı son yönelimlere göre tasarlanıp sunulacak markalara dönüştürmek ve böylece pazara sunmak istiyoruz. Şu egzotik yere tatile çıktım, instagram'da şöhreti yakaladım, şu ürüne sahip oldum. Sonra? Böylece arzulanır bir hayatım oldu. Hayır, sadece gerçekte kim olduğunun ve gerçek ihtiyaçlarının bilgisini yitirdin. Kayboldun kuzum sen, kendine yabancılaştın! Sadece sahiciliğini değil, insanlarla samimiyetini, diğerkâmlığını ve ahlaki değerlerini de düşürdün yere. Depresyonun yaygın sebeplerinden birisi de "biz"in "ben"e dönüşmesidir.

Tutarlı ve köklü bir benlik duygusu 21. yüzyılın iletişim ve bilgi teknolojileriyle de yaralanıyor. Dijital çağın en sıkıntı verici sonuçlarından biri de mahremiyetin aşınması, yani benlik ve başkaları arasındaki sınırların ortadan kalkması. İç ve dış dünyalar arasındaki sınır ortadan kalkıyor ve dış dünya tahakküm ediyor. Tatilde bile çok sayıda insan için "temas halinde olmamayı" düşünmek mümkün değil: "namevcudiyet"in mevcut olmadığı bir zamandayız artık. Dijital dünya dikkatimizi bölük pörçük hale getiriyor ve bizi bir izleyici topluluğu için performans gösteren yalancı benliklere dönüştürüyor. Kısa mesajın, elektronik postanın veya tweet'in hız ve verimi, bedenlerimizi hissettiğimiz yüz yüze etkileşimi tahtından ediyor. Dağınık ve önden kestirilemez insani temasın aksine, telefon veya tabletlerimiz üzerinden kurduğumuz temasla kendilik tem-

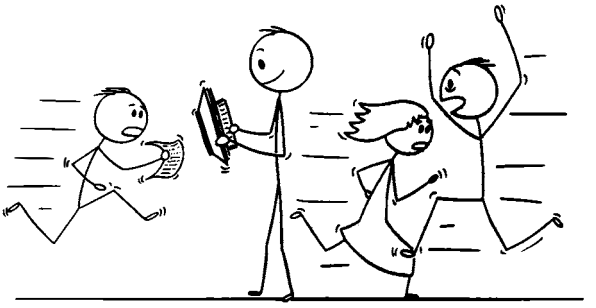
sillerimizi kontrol edip değiştirebiliyoruz. Bugün pek çok genç yalnızlıktan neredeyse ölesiye korkuyor ve hayatlarının her anını, her dakikasını çevrimiçi yaşamak istiyor. Böylece hem kendileriyle hem de başkalarıyla insani bağ kurma potansiyellerini heba ediyorlar.

Bilgisayar teknolojisinin yararları kadar ruhsal zararlarını da konuşmalıyız. Bir cevap bize dakikalar içinde erişiyor ve bu da bize dinlenmek, sindirmek ve düşünmek için zaman bırakmıyor. Cebimizde her yere taşıdığımız "akıllı" telefonlar sayesinde iç dünyamız sürekli bir malumat istilası altında kalıyor. Bitmek bilmez yüzeysel uyaranlar iç âlemimizi rahat bırakmadığı için sürekli bir huzursuzluk halinde oluyoruz. Bedenimize ve tabiata yabancılaşıyoruz. Bilginin içimizde yavaş yavaş birikip demlenmesine izin vermediğimizde sadece "enformasyon obezi" olup çıkıyoruz. Samanlıkta iğne arar gibi, üzerimize gelen o malumat selinden işe yarayacak bir bilgi kırıntısı bulmaya çalışıyoruz... Dünyayla aramıza teknolojiyi koyduğumuzda, kâinatın kutsallığını idrak edebilecek bir yavaşlığa ve geniş odaklanmaya ulaşamayız. Algılarımızın ayarlarını doğal olana ayarlamalıyız. Dünyaya onu alımlayacak ve idrak edecek yalın ve duru bir gönülle bakamazsak onu büyüsünden arındırır, onda saklı olan ilahî özü gözden kaçırırız. Dünyayla ve insanla hemahenk olabildiğimiz anlara ihtiyacımız var. Bir çocuğun yüzündeki gülümsemeyi, bir dostun sesindeki hüznü, bir ağacın tomurcuklandığı zamanı fark edebilmemiz gerek. Bir örümcek ağının yakaladığı toz zerresi gibi dikkatimizin de yaşantıyı yakalayabilmesi, yaşantı parçacıkla-

rını bir araya getirmesi, onları bellek ve duyguyla ilişkilendirerek anlamlandırabilmesi gerekir. Hayatın en zayıf uyaranlarını dahi alıp işleyebilmesi ve oradan yeni ilhamlar çıkarabilmesi gerekir. Akışkan modern dünyada artık daimi bir devrim halinde yaşıyoruz, bu da bizi bir ilişkiye, bir topluma, bir ülküye, bir mesleğe kendimizi bütünüyle vermekten alıkoyuyor. Bu sürekli akış hali de yaşantıyı ve insani teması silikleştiriyor. Mesajların gürültüsü içinde yüreğin sesi kısılıyor.

Benliğimin bir parçası orada kalmış, uzatır mısınız?

Dur ve Seyret

Neden yavaşlamayı **salık** veriyoruz? Çünkü yavaşlık, hızın **temsil ettiği** sorunların bir ilacı. Kibre karşı tevazu, tamahkârlığa karşı kanaat, zulme karşı merhamet, hıza karşı yavaşlık. Zaman yoksulluğu, stres, düşmanlık, eşitsizlik, çevrenin ve medeniyetin tahrip edilmesi gibi bir dizi sorunu doğuran hız kültürü, hayatı sığlaştırıyor. İnsanlar hayatlarını iş, ev (televizyon) ve alışveriş üçgeninde geçirirken durup düşünmeyi, kendi içine bakabilmeyi, sevdiği bir insanın yüzünü seyretmeyi unutuyor.

Bir sofra halkasından mahrumiyet

Anın içine gömülmeyi, teknolojik zırıltıdan kaçıp saklanarak kendimizle baş başa kalmayı, bir ekran karşısında olmaksızın zamanı tecrübe edebilmeyi ve hatta giderek bir sofra etrafında uzun sohbetler yapmayı unutuyoruz. Yavaşlığa taraf olmak adalete, barışa

ve çevreye taraf olmaktır. Ötekiyle bir bağ kurmaya ve merhamete talip olmaktır. Sabırsız, nicelik yanlısı, sığ, kontrolcü ve agresif hızlıya karşı; sakin, nitelik yanlısı, derin, sakin, sezgisel ve özenli olanın tarafını tutmaktır yavaşlık. Gıdanın şükrünü eda etmektir, hayatın her anını kıymetlendirmek, insana güzel bir nazarla bakmayı bilmektir.

Zaman kovuklarımız var mı?

Modern hayatın keşmekeşi içinde sevdiklerine ve kendi ruhuna vakit ayırabilen, anın getirdiği imkânları layıkıyla değerlendirebilen kaç kişi kaldı? Sanal olanla gerçeğin birbiri içine girerek melez yaşama biçimleri ürettiği bir dünyada, yavaşlık aslında bir sahicilik arayışıdır. Hayatın özünü oluşturan ve maddi olanla değiştirilemeyecek değerleri, yeniden baş tacı etme arayışı. Bugünün dünyasında yavaşlayabilmek istiyorsak akıllı telefonlarımızı kapatabildiğimiz, ekranları fişten çektiğimiz, yoğunlaştığımız bir uğraşıda saatlerin nasıl geçtiğini fark etmediğimiz "zaman kovuklarımız" olmalı. Ancak o kovukların içinde ve çılgın kalabalıktan uzakta, ruhumuzun ve kâinatın seslerini dinleyebiliriz. Gök bize bağırmaz, rüzgâr ve dağ bağırmaz. Onları duymak için biraz sessizleşip kalbe dönmeliyiz. Kalp kendisine usulca söylenen her güzel sözü duyar, çünkü sakin olan güzeldir. Yavaşlık sadece hızın azaltılması değil, aynı zamanda bir telaşsızlık hali. Yetişecek bir yerimiz yok, burada ve anda olanın tanığıyız. O geniş şimdinin içindeyiz. "Kimileyin, yağmurun içindeki müziği duymak için, sessiz olmak gerekir." Sesiz ve yavaş.

Çekirgelerin sesini, insanların iniltilerini, şırıldayan bir dereyi duymak için yavaş gitmek gerek. Yavaş giden hikâye biriktirir, acele eden ecele gider. Sükûnet, içinde yaşadığımız dünyanın güzelliğine âşık olmaktır.

Neyi kaybettiğini hatırla

Hızlı olanın yavaş olanı yuttuğu bir dünya, hikâyesiz bir dünyadır. Hikâye toplamak için insanda durmak, zamanda eğleşmek gerek. Yavaşlamak, neyi kaybettiğimizi hatırlamak için lazım. Uzun uzun bir sohbette ısınmak, insanın iç dünyasına nüfuz etmek, hemdert ve hemhal olmak gerek. İnsandan insana giden yolu yürümek, ufuklarımızı kaynaştıran ve bizi birbirimize rapteden bir kaderin görünmez sicimlerini fark etmekle mümkün.

Hayatla bağ kur, onunla dönüş, genişle ve onu genişlet.

Ruhunun nefes almasına izin ver.

Sevdiklerinin seni görmesine izin ver.

Her şey bir mucize, sen bakmayı bilirsen.

Mucizeyi kaçırma. Dur ve seyret.

Bu hayattan bir defa geçeceksin.

Mükemmeli Aramak: İmkânsız Koşu

"Her şeyde her şeyde bir çatlak var
Işık oradan içeri sızar."
L. Cohen

"Sık ve çok gülmek; zeki insanların saygısını ve çocukların sevgisini, şefkatini kazanmak; dürüst eleştirilerin takdirine layık olmak ve yanlış arkadaşların ihanetlerine katlanabilmek; güzelliği takdir edebilmek, başkalarındaki 'en iyiyi bulabilmek'; sağlıklı bir çocuk, bahçelik bir arazi ya da daha iyi duruma getirilmiş bir sosyal durum yoluyla bu dünyayı olduğundan biraz daha iyi bırakarak terk etmek; bir tek yaşamın bile sırf siz yaşadınız diye daha rahat soluk almış olduğunu bilmek. İşte 'başarmış olmak' budur."

Ralph Waldo Emerson

"En iyi, iyinin düşmanıdır," derler. Her işte en iyiyi hedefleyen bireyler bir süre sonra hiçbir şey yapmama veya kronik erteleyici olma tuzağına düşebiliyor. Düstur şu: Bugünün işini yarına bırak!

Günümüz dünyasında pek çok insan, hedefler arasında öncelik sıralaması yapmadan çok sayıda alanda birden başarı hedefliyor. Hem kariyer, hem çocuk, hem zenginlik, hem sosyal ilişkilerde en iyi olmak zorunda hissediyorlar. Bu büyük bir yorgunluk getiriyor beraberinde, zamanı bir türlü yetiremeyen, hiçbir işte arzu ettiği kadar başarılı olamadığı için havlu atan bireyler ortaya çıkıyor. Bu insanlar bir süre sonra yılgınlığa kapılıyor ve mücadeleyi bırakıyorlar. Şurası su götürmez bir gerçek ki modern hayat, başarıyı çok fazla ön plana çıkarıyor. Bu başarı yarışında geri düşenler, sorunun sistemde değil kendilerinde olduğunu düşünerek utanç duygusu geliştirebiliyor. "Tutunamayan", "kaybeden" bireyin depresif olduğuna hükmediyoruz. Ama belki de bu başarı kültünde ve görünme yarışının kendisinde bir arıza var. Ancak başka insanlar üzerinde olumlu bir izlenim oluşturduğumuz zaman, var olduğumuzu hissediyoruz.

Sokakta, kafede, lokantada herkes kendisini izliyormuş gibi bir edayla davranan, "gürültülü" yaşayan insanlara tesadüf etmeye başladım. Hayatı bir gösteri gibi yaşayan insanlar. Yoksa sosyal medyadaki görünme telaşı, gerçek hayatlarımızı da mı işgal ediyor? Öyle görünüyor ki içsel huzurun otantik kaynakları itibar kaybediyor. Başkalarının bakışı ve yorumu öne çıkıyor. Başarıyor ve alkış alabiliyorsak varız.

"Vandal yürek görün ki alkışlanasın / Ez bütün çiçekleri kendine barbar dedirt!"

Bu da kendi içimizde başarı için koyduğumuz kıstasları yükseltiyor. Bu durumda kendi iç eleştirel sesleri sonuna kadar açık, kendilerini bir türlü beğenmeyen bireyler ortaya çıkıyor. Bu mükemmellik arzusunun bir tür özyıkımsal tabiatı var. Kendi kendisini beğenmeyen, hep övgü ve takdir peşinde koşan, ertelemeyi mizaç haline getirmiş işlevsiz bireyler türüyor.

Mükemmel olma baskısına karşı koymak için önce yavaşlamayı bilmek gerek. Zaman baskısını üzerimizden atmayı bilmeliyiz. Varılacak hedef değil, onun uğruna ter akıtmak bizim maksadımız olmalı. Ve en başta kusurlu varlıklar olduğumuzu, ne yapsak mutlaka bir eksiklikle malul bulunabileceğini kabullenmeliyiz. Her şeyin üzerinde tam ve mutlak bir kontrolümüzün olamayacağını peşinen kabullenirsek mükemmellik iddiasından da geri durabiliriz. Şıpın işi bir reçete vermeden önce bir bakalım, nedir bu mükemmeliyetçilik merakı?

Mükemmeliyetçilik kişinin olumsuz sonuçlarını bilmesine rağmen kendisine çok yüksek standartlar koyması ve kendi değerini bu yüksek ölçütlerin başarılmasına bağlamasıdır. Bu ölçütler tutturulmadığında kişi kendisini kıyasıya eleştirmeye başlar.

Üç tür mükemmeliyetçilikten söz edilir: Kendine dönük, sosyal ve başkasına dönük. Kendine yönelik mükemmeliyetçilik, ulaşılması çok güç hedefler tayin etmektir. Bu ölçütleri kişi kendisi belirler, ulaşamadığında yoğun bir özeleştiri bombardımanı yapar ve

kendi kusurlarını kabullenmek istemez. Ötekine yönelik mükemmeliyetçilik başkalarının sizin gerçekçi olmayan yüksek ölçütlerinize uymalarını beklemektir. Bu ölçütleri karşılamadıklarında onları değersiz bulur ve eleştirirsiniz. Sosyal mükemmeliyetçilik ise başkalarının sizden karşılayamayacağınız kadar yüksek beklentileri olduğunu düşünmenizdir. Başkalarından onay almak için bu yüksek ölçütler karşılanmalıdır. Hep aferinler peşinde koşan insanları bu gruba örnek verebiliriz.

Mükemmeliyetçilik bir kişilik özelliğidir. Bu özellikler sizi olduğunuz kişi yapan istikrarlı vasıflardır ve genetik olarak aktarılabildiği gibi ödül, ceza veya modellemeyle de öğrenilebilir. Mükemmeliyetçiler işlerinin kendilerinin bildiği gibi yapılmamasından büyük rahatsızlık duyar. Depresyon, endişe, sosyal endişe, öfke, obsesif kompülsif davranışlar, yeme bozuklukları, mükemmeliyetçilikle ortaya çıkar.

Mükemmeliyetçiler ufak gelişmelere razı olmaz, büyük zaferler isterler. Halbuki eşsiz zaferler vaat eden bir mükemmeliyetçilik yerine, azar azar da olsa sürekli gelişmeye odaklanmak gerekir.

"Seni sürekli başka bir şey yapmaya çalışan bir dünyada kendin olmak büyük bir başarıdır," der Emerson. Eyleme geçmek için düşüncelerinin değişmesini, mükemmel olmasını bekleme. Önce eyleme geç sonra düşüncelerini değiştir.

Rekabetin pazarlanması genç insanları sadece başarıyla ayakta kalabileceklerine inandırıyor. Sosyal medya kullanımıyla kendilerini başkalarıyla kıyas-

lamaya başlıyor ve mükemmellik yönünde bir baskı altına giriyorlar. Rekabetçi bireycilik çağında hem toplumsal değerler eriyor hem de narsisizm puanları yükseliyor.

Sosyal medyanın hayatımıza girişinden sonra yeme bozukluğu ve vücut dismorfik bozukluğu (vücudunda hayali bir kusurun varlığına inanma ve bunun için ısrarla ameliyat olmak isteme) üniversite öğrencilerinde %30 oranında artmıştır. Gerçekçi olmayan beden ideallerini vurgulayan görsel bir kültürle baş etmeye çalışıyor gençler. Giderek daha fazla genç plastik cerrahi ve bedeni düzeltme işlemlerini yeğliyor.

Neoliberalizm kültürel değerleri yerinden oynatmayı ve ana aksını kaydırmayı başardı: Dayanışma ve kanaatin yerini bireyci hırs ve rekabetçilik aldı. Bireycilik çağında benliğin de "performatif" olduğu, her performansla mükemmele yakınlaşabileceği dile getiriliyor. Bir başarı alanı olarak iş hayatı bütün ömrü inhisarına alıyor ve performans benliği "hakikati arayan benlik"ten rol çalıyor.

Bütün hafta boyunca cuma akşamını, yıl boyunca yaz tatilini, ömür boyunca omzumuza konacak bir mutluluk kelebeğini beklemek, bir tür gönüllü kölelik değilse nedir? İşimiz hayatın her anını ele geçirirse, o hayat yaşamaya değer olur mu?

"Düzelebilir benlik" fikrinin toplumdan gençlere sirayet ettiğini görüyoruz. Anne babalar da eskisine göre daha kontrolcü ve endişeli. Çocuklarının geleceğini "garanti altına almak" istiyorlar. Kendi başarı kaygılarını çocuklarına geçiriyor ve onların akademik çalış-

malarıyla çok yakından ilgileniyorlar. İstanbul'da bildiğim bir dershanede ön sırada öğrenciler, arka sırada velileri ders görüyor. İlginç bir buluş değil mi? Endişeli velileri tatmin etmenin gayet zekice bir yolunu bulmuş dershane sahipleri. Mükemmeliyetçi ebeveynlerin kontrol edici davranışları, hem yüksek eleştiri içeriyor hem de çocuklara yüksek ölçütler belirlemelerini salık veriyor. Anne babanın eleştirisinden kaçmak ve onların onayını almak isteyen çocuklar da bu yüksek hedefleri benimsiyor.

Mükemmeliyetçilik mukayeselerle ilgilidir. Kendinizi bir başkasıyla mukayese ettiğinizde, kendinizi siz olmayanla mukayese etmiş olursunuz. Hep ıstıraptır bu yolun sonu. Biz öyle yapmayalım da kendi biricikliğimizi kutlayalım. Bir yarışta değiliz, bir mukayese içinde değiliz: Olduğumuz gibi güzeliz.

Mükemmeliyetçinin zihni, insanı suça boğan "-meli, -malı"ların bekçiliğini yaptığı yüksek güvenlikli bir hapishanedir. Sonuçların kendisine bir mutluluk getirmeyeceğini de bilse, mükemmeliyetçi kişi didinmek için didinir. "Şunu istiyorum"un yerini "Şunu yapmalıyım" alır. Mükemmeliyetçi, bir şevk buhranı içindedir: Coşkunun yerini doğruculuk, hevesin yerini yükümlülük almıştır. Yaşamak ancak yapmaktan ibarettir ve ona sürekli bir şeyler eklemediğiniz sürece heba edilmiştir. Yolculuğu değil, hedefi/menzili ister o.

Hani güneşi arkanıza aldığınızda, gölge önünüzde yürür ya, güneşli bir günde gölgenizi yakalayamazsınız. Geçmişiniz, reflekslerimiz, programlanma biçimleriniz bugünün önü sıra yürür. Geçmiş, geleceğimiz

olduğunda eski bildik örüntüleri tekrarlar ve o örüntüden çıkamazsınız. İşte o "-meli, -malı"ların tiranlığı bizi utanç ve suçluluk duygularına sürükler. Haddi zatında yapmamız gereken, sadece kendi gölgemizden çıkmaktır. Kendimizi hatalarımızla kabullenmek. Wabi Sabi felsefesinde olduğu gibi, parçalanmış bir porseleni (yanlış bir eylemi) altın tozlarıyla (pişmanlıkla) onararak onu daha güzel kılmaya çalışabiliriz.

Başarıya aşırı odaklanma, yenilgiden kaçınma şeklinde kendini gösteriyor. Mükemmeliyet gerçekte imkânsız ve sıklıkla erteleme davranışına yol açabiliyor. Son otuz yılda mükemmeliyetçilik oranlarında Batı toplumlarında %30'luk bir artış tanımlanıyor. Bugünün kuşaklarının mesleki ve eğitimsel anlamda imkânsızı başarmaları bekleniyor. Yaptığımız işin bizim kimliğimizi tanımlayabileceğini sanıyoruz. İç sesimiz kültürün rengine bürünüyor ve eleştirel ton sürekli bir mutsuzluk, kendinden razı olamama hali üretiyor. Hataları büyümek ve öğrenmek için bir fırsat olarak görmek yerine, onları yeterince iyi olmamanın kanıtı saymak ve en ufak tökezlemede bile kendine aşırı sert eleştiride bulunmak mükemmeliyetçilerin özelliği. Ne yapsalar kendilerini tam anlamıyla başarmış hissetmezler, dolayısıyla bir türlü rahatlamazlar. Özdeğerleri başarıya odaklanmıştır. Başkalarında da yüksek standartlar bekledikleri için ilişkileri kolayca bozulur. Başaramayacakları işlere girişmez, bundan kaçarlar. Kusurlarını gizlemek için çok zaman harcar, işleri bitiremezler. Yenilgi korkusu ve gelecek endişesi yüzünden hayatlarında huzur bulamazlar. Mükemmeliyetçilik, davranışı katılaştırır. Bizi başarı kölesi kılar.

Anne babalar çocuklarının durumundan statü devşirdikçe çocukların üzerindeki baskı artıyor. "Başar! Başarılı ol!" komutları gidiyor sürekli. Başarı baskısı da hatalar için eleştiri biçiminde algılanıyor. Mükemmeliyetçilik risk almayı azalttığı için haddi zatında yaratıcılık ve yenilikçiliği de öldürüyor. Sürekli kendine bakan, kendini değerlendirip eleştiren bir insanın depresyon ve kaygıya yakalanması kaçınılmaz. Mükemmeliyetçiler bir hatanın başkalarının kendileri hakkında çok kötü kanaate varmalarına sebep olacağını sanıyor. Özellikle çocuk yetiştirirken hatalara odaklanmak, çocuğun kendisi için "Ben değersizim," şeklinde düşünmesine yol açar.

Sosyal olarak kabul edilmem için mükemmel olmam gerekmiyor. İşler yanlış gittiğinde çıkarılacak dersler var. Mükemmel diye bir şey yok, bu bir efsane. Harika selfie için belki kırk defa poz verdi o kişi. Mükemmel, sürdürülemez. Sürekli hedef koymak ve ona ulaştığında kutlamak, aslında sığ yaşamak ve sahip olduklarımıza şükretmemek demektir. Farkında olarak yaşamalıyız. Statü, para, unvanla tatmin bulamıyoruz. Şeyler ve nesneler üzerine inşa ettiğimiz bir kimlik hep aç ve boş kalacaktır. Daha iyiyi yapma becerimizden taviz vermeden, sosyal beklentilerin iç sesimize galip gelmesine engel olabiliriz.

Mükemmeliyetçilik yerine "iyi hayat"ın izini sürebilir; bağ kurma, değer verme ve hem kendimiz hem başkaları için hazır bulunma yolunda çaba harcayabiliriz. Evet, kendimiz için de hazır olmak. Ruhun ihtiyaçlarını bilmek, hissetmek.

Çocuklara sadece başardıkları sürece iyi olduklarını söyleyen bir sistem onların kişiliklerini geliştirmez. "Sen başarabildiğin kadar varsın!" düşüncesi yaygın bir mutsuzluk üretir. Kendilerine odaklı, performans delisi insanlar haline gelebilirler. Bir işte iyi olmaya çalışmak, sonuca değil, sürece odaklanmakla olur, yaptığınız işten hoşlanır, öğrendiğinizden zevk alır, bir güven geliştirirsiniz. Yanlışlarla çok ilgilenmek, başarısızlığa zemin hazırlar oysa. Başarı bazen her şeyi doğru yapmakla değil yanlış giden şeyleri nasıl ele aldığınızla gelir. İşte burada yaratıcılık, tutku ve azim devreye girer. İlginizi çeken bir konuda ne kadar tutkulusunuz? Yenilgi bizi değişmeye, kendimizi fark etmeye zorlar. "Neyi daha iyi yapabilirim?" sorusunu sormaya başladığımızda, öğrenmeye de başlamışız demektir.

Sanat kalbimizi güzele, maneviyat ebediyete, sevgi neşeye, felsefe hayret duygusuna açar. Bunlar için sükûnete, sessizlik ve tefekküre ihtiyaç duyarız.

Anlam bizden daha büyük olanla doğrudan irtibat kurabileceğimiz bir yaşantıyla zuhur eder. Günübirlik uğraşları aşan, fanilik ve ebediyetin karşılaştığı o doğurgan anlar, anlama da gebedir.

Bir şeyleri iyi yapamamak korkusunu bir kenara bırakalım, insan kusurlu bir varlıktır. "Kendini kusursuz gören sonunda ruhunu şeytana kaptırır," diyor Tolstoy. Beklentileri kısalım. Mükemmeliyetçilerin çok kuvvetli bir "Bu yetmez!" düşünceleri vardır, biz bunun yerine "Yeterli," diyelim. Razı olmak pasif olmak demek değildir, kişiliğimiz için bir gelişme noktası, zihni arı duru kılan bir başlangıçtır.

İnsansın, elbette hata yapacaksın. "50 yaşına geldiğinde hayatı 20 yaşında gördüğü gibi gören biri, 30 yılını heba etmiş demektir," demişti Muhammed Ali. Büyümek ve olgunlaşmak, hayatın getirdiği armağanları kabullenmekle olur: Esnekliği, tahammülü, sabrı, hatadan dönebilmeyi, ufkumuzu genişletmeyi öğrendikçe büyürüz.

Anlamak, anlaşılmaktan önce gelir. Anla ki daha kolay anlasınlar seni. Anlarsan anlaşabilirsin.

Harekete geçmek için düşüncelerinin değişmesini bekleme. Bazen düşünceler, eylemlerimizi izler. İyiyi eylemek, iyi düşünmeyi de getirir. İrade ve teslimiyet. İnsan iradesinin yetersiz kaldığı yerler, durumlar var. Orada kapıları zorlamak daha çok endişe demek. Teslimiyet, hangi kapıların zorlanmayacağını bilmektir. İrade ile büyür, teslimiyetle olgunlaşırız.

"Çiçeklenen şimdiki ânı, elle veya kafayla yapılacak bir işe feda edemeyeceğim zamanlar oldu," der Thoreau.

Her yerde sıkı çalışmanın faziletleri... İnsan evladı bir işçiye çevriliyor. Çalışmak için doğmuş âdeta insan. Zaman çok nadir bir meta ve bulunduğu anda nakde dönüştürülmeli. İş kölesi mutlak bir hareketlilik ve huzursuzluk hali içerisinde, oradan oraya koşturur. Kaçırılmış fırsatların ve tembelliğin suçunu üstlenir. Gerçekliğin daha yüksek seviyelerine erişimi engellenmiştir. Tahayyül ve ilhama kendini açamayan bir ruh, bir gönüllü köleden başka nedir ki?

Narsisizm, toplumumuzdaki yoksul ilişkilerimize bir tepki olarak da okunabilir. Bireyler, başka insan-

ların kendilerine kayıtsız ve tehdit edici olduğunu düşündüklerinde kendi içlerine gömülür ve başkalarından dikkat ve duyguyu geri çekebilirler. Bu duruma "hiper bireycilik" adını verebiliriz. Hiper bireycilik çağında, ötekiler sadece bizi beğenen insanlar olarak var olabilir. Kişi diğerine karşı kayıtsızdır ve kendine duyduğu büyük bir aşkla âdeta kendinden geçmiş haldedir. Kitleler şöhret statüsüne ulaşmak için büyük bir açlık çeker. Narsisizm, boş ve yabancılaşmış topluma hem bir tepkidir hem de onu üreten bir şey haline gelir.

Bireysel ve kolektif seviyede, kişiliğimizin içinde daha sadistik bir parça, benliğin zayıf kısımlarına hücum eder ve onun başkalarına bağımlı olabileceği gerçeğini kibirli bir biçimde reddeder. İnsanlar bazen kolektif narsisizme de savrulabilir. Bu durumda sizin ait olduğunuz grup tümüyle iyi, sizin dışınızdaki gruplar ise kendi içinizdeki kötülüğü yansıttığınız oluşumlar haline gelir.

Genç erişkinlerdeki yaygın ruhsal rahatsızlıklar, mevcut "kültürel vurgu"nun sosyal ilişkiler, toplum veya yeterlilik gibi içsel hedeflerden dışsal hedeflere (para, statü, görüntü) yönelmesiyle ilişkili. Çocuklarda endişe bozukluğunun yaygınlaşması da düşük toplumsal bağlılık ve yüksek tehdit algısına bağlı görünüyor.

Mükemmeliyet tutkusu hem ebeveynleri hem de çocukları kötürüm bırakıyor.

Mükemmeliyetçi zihin ya/ya da diye düşünür, buna dualistik düşünce diyebiliriz. Birbirini dışlayan iki seçenek olduğunda, ikilikten söz ederiz. Aynı ve bir hakikati yarıya bölen bir kavramsal makas: hayat ya kusur-

lu ya da kusursuzdur, ya doğru ya da yanlıştır, ya iyi ya da kötüdür. Bu ve o arasında zorunlu seçim. Halbuki bir şeyler bazen iyi bazen kötüdür, gerçekliği bu şekilde reddetmemek bizi olan şeyi reddetmeye ve daha iyi bir gerçeklik aramaya zorlar. İdrakimizin çözünürlüğü azalır ve birkaç kaba ayrım arasında tercih yapmaya, gerçekliği aşırı basitleştirmeye icbar ediliriz.

Orwell'ın *1984*'ünde yeni bir dil icat edilir. *Yenikonuş* dilinde, eşanlamlı sözcükler yok edilerek dil renksizleştirilir, siyah ve beyaz ikilikler dile hâkim olur: İyi/kötü, suçdüşünce/iyidüşünce gibi. Gerçekliği uçlara iterek, ikilikçi düşünce anlam ve anlayıştaki nüansları ortadan kaldırır. Anlam gölgeleri bir kez yok olduğunda ikilikler yoruma açık hale gelir. Başarıya hangi anlamı atfettiğinize göre, kendinizi başarılı ya da başarısız sayarsınız.

Hayır, mahkûm değiliz dünyayı ikiye ayırarak düşünmeye. İkilikçi olmayan düşünce, gerçekliği olduğu gibi kabullenmemizi, onu olmadığı bir şeyle mukayese etmememizi diler. Mukayese yok! Bir çakıl taşı kendi asıl isimsizliğinde, öylesiliğinde dururken gözümüz ona ilişir ve onu güzel buluruz sözgelimi. O öylesine güzeldir, ama bakışımız onu kuşattığında ona dönük estetik yargımız devreye girer, rengine, şekline, büyüklüğüne bakarız. Oysa çakıl taşının bundan haberi olamaz, o kusurlu ya da kusursuz değildir ve ona iliştirilecek bir sıfata da ihtiyacı yoktur. Çakıl taşı zihinlerimizin öznel, keyfî ve suni ikilikleri tarafından bölümlenmemiş bir evrende var olmaya devam etmektedir. Kendi öylesi var oluşunda kendi halinde var olmaya

devam eder. Ona ilişen hiçbir bakış ve yargıdan haberi olmaz. Kendisi olarak kâinattaki varlığını devam ettirir. Yargılamamayı öğrendiğimizde, suni ikiliklere itibar etmemeyi öğrendiğimizde mükemmellik arzumuzu gemleyebileceğiz.

"Veya" kelimesi aynı gerçekliği keyfî olarak kutuplaşmış kategorilere ayırırken, "ve" kelimesi bizi gerçekliği kendi bütünlüğü içinde kabullenmeye davet eder. Kabullenmek, yargılamamak ve mukayese etmemektir. Her şey kendi doğal halinde, öylesi var olmaya devam eder. Kusur da kusursuzluk da şeylerin doğal çevriminde karşımıza çıkabilir. "Veya"nın kılıcı nasıl bölüyorsa, "ve" de o kadar birleştiricidir. Hem o hem öteki. Mükemmel değilsin ama pür kusur da değilsin. Hem iyisin hem de kusurlu. Kendi halinde, öylesine bir insansın sen. Şu an hatalı bir iş yapmış olabilirsin ve yarın değişme yeteneğin var.

"Aynı nehre iki defa girilemez," diyor Herakleitos. Evet, girdiğin nehir ilk seferindekiyle aynı değil, çok sular aktı. Ama sen de nehre ilk defa girdiğin halde değilsin, ilk denemendeki senle ikinci denemendeki sen farklısın, arada çok zaman geçti. Her an biricik, kıymetini bil.

İkilikten birliğe, menzilden yola, yargılamadan kabullenişe, büyük zaferler istemekten küçük adımlar atmaya yönel. Yenilgi yenilgi büyüyen o zaferi mayala içinde. Mükemmel değilsin ama daha güzel yenilmeyi daima öğrenebilirsin.

Dine Karşı Din

Saklandığı yerde onu kimsenin bulamadığı bir kız çocuğu, zaferinin için için bir mağlubiyete dönüştüğünü hisseder ya, işte öyle bir şey. Neden kimse beni bulmuyor? Yoksa kimse beni gerçekten aramıyor mu? Herkes sırtına bir sıkıntı yüklenir de gelir buraya, o kadın olmanın derdini yüklenip gelmiş. "Kadın olmakla, sınırlı olmakla ilgili düşünceler beni yoruyor..." diyor, "Televizyonlardaki kimi hocalar haklıysa ben öğrencilerimin karşısına başı açık çıkmakla hem günaha giriyor hem de onları günaha sokuyorum. Çalışmakla günaha girme düşüncesi beni intihar edecek noktaya getirdi. Bütün hocalar böyle düşünüyor sanıyorum."

Dindarlıkla vesvese bazen birbirine gider gelir. Vesveseli düşünceyi dindarlığın bir cüzü sayanlar, o zehirli kuyunun suyuyla sarhoş olur ve o sarhoşlukla daha da derinlere iner, sonsuz bir burgaçta azap içinde salı-

nır durur. Evhamlı düşüncenin kılı kırk yaran titizliği, aklın serabını kişiye hakikat diye gösterir de o kişi, iç âlemini keskin bir kurallar manzumesi haline getirir. Bir keresinde bir şoför gelmişti, bir misafirlikte kazara eline aldığı ilmihali okumaya başlamış ve sonunda kendisini en sarsıcı evhamın, en koyu vesvesenin içinde bulmuş ve zihni "Acaba nerede günah işliyorum?" sorusundan mefluç olmuş bir halde, soluğu doktorun ofisinde almıştı.

Televizyon hocalarının ürküttüğü bu hanım da günahkâr olduğu düşüncesinden kendisini alamıyor, ürkek bir serçe gibi konacağı bir dal, yüreğine dokunacak bir merhamet eli aranıyordu. Çok değil bir hafta sonra, yıllar önce bir derdi için uğramış, şimdi çiçeği burnunda bir uzman hekimin mesajı düştü posta kutuma: "Son dönemde ülkemizde yaşanan olaylar beni ve çevremdeki insanları çok etkiledi; dinî cemiyetler, hocalar o kadar farklı şeyler söylemekteler ki insan yönünü bulmakta çoğu zaman zorlanıyor; en yakın arkadaşlarım bile dinleriyle ilgili şüphelere düştüler. Bu durum beni çok üzüyor. Ben de şüpheci bir insanım, eşelememeye çalışıyorum gerçekten ama bazen kafam çok karışıyor, kalbi mühürlenmiş insanlardan olmaktan korkuyorum. İnanın daha çok okumaya da korkuyorum şüphelerim artmasın diye."

Bundan birkaç ay önce, yetmişine merdiven dayamış, düzenli camiye giden bir abi bana "*Das Kapital*'i okudum, kafam karıştı," demişti. Nasıl yani? İçine bir kurt düşmüş, acaba bu kitabı okursam imanım zedelenir mi, demiş ve oturup baştan sona kitabı okumuştu.

Sonrası fenalık. Kendi kendisine sorduğu sual şuydu: Şimdi imanından mı olmuştu? Artık namazlarını ihlasla kılmıyor muydu? O artık bir günahkâr mıydı? Şüphe, tatsız bir sakız gibi, çiğnendikçe insanı yorar.

Türkiye'de bir deprem oluyor. İnsanların ayaklarını bastıkları, kimliklerini devşirdikleri o sağlam zemin sarsılıyor, o en müşfik aidiyet yara alıyor. Bir psikiyatri hekimi olarak sokaktaki hayatın, televizyondaki hayatların, belki en çok da siyasetin insanların ruhuna bu kadar çabuk nüfuz ederek onları zıpkın yemiş balık gibi çaresiz bırakmasına şaşırıyorum. Etrafımızda "Bizi içine al!" diye bağıran ne çok dert var. Ve biz ne kadar da geçirgeniz. Her sabah uyandığımızda binlerce dert ruhumuza üşüşmüş halde bitap kalkıyoruz. "Niçin varım?" sorusuna cevap aradığımızda yöneldiğimiz o büyük esenlik kaynağı, acımasız televizyon tartışmalarıyla, kendi marazlarını marifet diye yutturan hokkabazlarla, ondan kendisine dünyalık devşiren bilumum ticaret erbabıyla yaralanmıştır artık. Nereye gidecek şimdi çaresiz insan? Yeryüzünde bir anlam arayan kişi, hangi gölgelikte konaklayacak? Şimdi hangi merhem o yaralı gencin yüreğindeki çatlakları sıvayacak? Bir ikindi güneşi içine kaçmış gibi sevinçle parlayan inanmış ruhu, şüphenin oklarıyla delik deşik etmek neden?

Dini, tekliften tehdide, hitaptan ithama çeviren çarpık bir bilinç kendini gizleme ihtiyacı duymaksızın uluorta "Tekfiir!" diye bağırıyor. Modern tekfir, samimiyet ve hakikati sadece kendi tekelinde gören, kendisine ve hizbine mutlak bir yanılmazlık atfeden, başkalarının kalbini yarıp da içine bakmışçasına onlarda riyakârlık

teşhis eden kibir fedailerinin mesleğidir. Atanamamış generaller. Ülkenin, insanın ve dinin sınırlarını kendi nefislerine göre eğip bükenler. Kendisine benzemeyeni yolun ve hayatın dışına iterek ilerleyen hakikat sömürgecileri. Kenara ittikleri arasında, yüreğinde filizlenen imana bir mucize görmüş gibi bakıp da onu tarif edemeyen gençler var. Cinsiyetinden, insanlıklarından, Müslümanlıklarından tereddüde düşürdükleri kadınlar var. Bir vehimler ormanında yolunu kaybetmiş, düşe kalka, yitirdiği hakikati arayan adamlar var.

İman, itimattır bana sorarsanız, Allah'a itimat, varlığa itimat. Etrafında sürekli bozulma gören insanın kendi nefsiyle bir meselesi vardır; başkalarında sürekli bir samimiyetsizlik arayan kişi, haddi zatında kendi karanlığından saklanmaktadır. Kâinat oluş ve bozuluş üzeredir madem, olgun kişi başkasının günahlarının peşine düşmez. Olgun insan, hem kendisinde hem başkasında yükselmenin imkânlarını gözler. Serhat boyunda bir nöbetçi gibi, gelmekte olan insanın türkülerini söyler. İman ümidi korumaktır, ışık karanlığı bir kenara iterek değil, karanlığın tam da kalbinde parlar.

"Takkeni çıkarırsan başına şeytanlar işer," dedikleri yeğenine üzülüyor, çocuğun inancının bir korku çağırma seansıyla zedelenmesine hayıflanıyor. Karşımda duran bu kadın için inanç, artık bir yüksek gerilim hattından ibaret. O nazenin ruh, bir kez daha, hangi sözü duyup da örselenecek? Allah'ın evine şifa ve merhamet bulmaya gelmiş kişiyi, oradan kovmaya kimin gücü yeter? İnanç esenliktir: Çok insanlar dinledim, ruhlarını o esenlik kayasına yasladıkları için dünyanın

belalarından incinmemişlerdi. Dünya ayakuçlarına kadar gelir de bir adım atamaz onlar. Ötelerin kokusuyla yaşayan adamlar.

Kimi insanlar dinledim, inanç ve şüphe arasında meddücezirlerle yorulmuş ruhlardı. Sepehri'nin şiirindeki gibi: "Neyi seyrediyorsun, yalnız? / Yukarıda ışığın bir günlük çiçeği / Aşağıda, rüzgârın karanlığı / Beyhude bekleme / Gece daldan dökülmeyecek / Ve Allah'ın penceresinde ışık yok." Kimileri inancını bir mukaddes azap gibi gönlünü kırbaçlamakta kullanır. Kimileri ruhsal marazını dindarlık kisvesine bürür. Takıntılı dindarlık, asabi dindarlık, kindar dindarlık. İnsan egosunun en büyük hilesi, insana kendi hallerini pek sevimli göstermesi. "Kim ki yeni terleyen bıyığına sakalına sevdalanmışsa ölünceye dek bu daireden dışarı adım atamaz," demişti Hafız. İnanç insanın kendi kendisine beslediği o büyük sevdayı kırabildiği, kendi benliğine dair sorular sordurabildiği ölçüde bir tekâmüle kapı aralar. Kendi kör nokta ve uçurumlarını fark edemeyen bir benlik, dolap beygiri gibi aynı dairenin etrafında döner durur. Dindarlığın aldığı bu kıyıcı biçimlerden aklımızı ve nesillerimizi korumalıyız. İnsanları inancın alanına girdiklerinde kapıldıkları yüksek voltajdan korumalıyız. Habaseti dava adamlığı, kıyıcılığı mücadele olarak pazarlayan o zehirli dilden insanımızı korumalıyız. Kendi paranoyak muhayyilesini bize hakikatin sesi olarak yutturan, kendi ego savaşını hak ile batılın savaşı olarak ambalajlayan kalpazanlardan gönlümüzü korumalıyız. İtimat edebilmek için masum insanlar

olmamız lazım. Sadece dinden merhamete bir yol çıkmaz, merhametten dine giden yollar da çoktur. İyi müminler elinden ve dilinden emin olduğumuz insanlardır, her nefes alışta iyi insanları da sağlam bir imana taşıyacak imkân vardır. Gönül ki bir aynadır, kirlendiğinde dünya da sisli puslu akseder ona. Gönül ki bir aynadır, kinlendiğinde kirlenir. "Ve artık güzel bir yüzü başka uykularda ara" diyor şair, kendi uykumuzun rüyalarını, o uykuların güzel yüzlerini korumalıyız. Ey televizyondaki adam, ey YouTube vaizi. Bak bu kadın sizden gelen sihâm-ı kaza yüzünden, ruhu kevgir gibi olmuş, ağlıyor. İnsanı yüceltmiyorsanız bari alçaltmayın. Ya hayır söyleyin ya da susun.

KİBRİT-İ AHMER

Kibrit-i Ahmer

Kibrit-i ahmeri arıyordu. Dokunduğu şeyi altına çeviren şu felsefe taşını. Altın istemiyordu o, sadece ama sadece hayatı geriye saracak bir tılsımın peşindeydi. Yaşanmışı yaşanmamış kılacak, hayatı geriye alacak, hasreti vuslata çevirecek bir simya işlemi. O da biliyordu gerçi, aradığı ürün mağazamızda satılmamaktaydı. Gencecik evladını toprağa veren bütün analar gibi, her sokakta bir gulyabani yol kesiyordu. Başka türlü yapsaydı kurtulur muydu evladı? Nasıl da hissedememişti, intiharın zihni kemiren bir parazit gibi yavrucağın gölgesine gizlendiğini? Suçlu değil miydi kendisi de, evladını bu gündüz uyurgezerliğinden kurtaramadığı için? Evladına el uzatamadıysa neye yarıyordu analığı? Sorular, sorular... En yakınını apansız ötelere uğurlamış kimse yoktur ki, yüreği vehimli soruların o kızgın ateşinde dağlanmasın.

Şimdi acılı bir anne olarak karşımda oturan bu kadın, yıllar önce oğlunun üzerine titreyen bir anne, şen şakrak ve başarılı bir işkadını olarak karşımdaydı. Oğlunun hayatta dikiş tutturamayışına hayıflanıyor, gözlerinin içine büyük bir aşkla baktığı yavrusunun derdine bir çare arıyordu. Ömür dedikleri çok tuhaf, hayatın hangi dönemecinde bizim için nasıl bir kaderin yazılmış olduğunu bilemiyoruz. İnsanlar doğuyor ve ölüyor, uygarlıklar, milletler, kavimler doğuyor ve batıyor. "İnsanlar hiçbir topluluğa 'Ne mutlu size' dememişlerdir ki zaman o topluluk için çok zorlu bir günü saklamış olmasın!" buyurmuş Hz. Ali Efendimiz. Bak sana bir şey diyeyim mi okuyucu, ben onu çok seviyorum. Bir gün konuşalım mı ondan? Dönelim dünyaya şimdi, o iki kapılı hana, o düğün ve yas evine. Yerçekiminin olmadığı bir boşlukta asılı kalmış bir ruh artık o. Oğlunun yıllar önce bir görünüp kaybolduğu doktora gelip teselli istiyor. Neden diğer elem doktorları değil de ben? Kibrit-i ahmer bende değil. Gül almadığım gibi gül de satmıyorum. Bizim dükkân elem alır, acı dokur. Hatıra dokur. Hatıra ipliğinden kilimlerimiz var, uçan halılarımız. Birlikte biniyoruz da birine, o eski zamana, oğluna gidiyoruz. "Ah öte dünyaya tam inanabilseydim..." diyor. Yok belli ki daha veda edememiş, sevdiceğini henüz toprağa verememiş. Yüreğim cız ediyor bunu duyunca. "Bana anlatın," diyor, "Oralar nasıl?" Oralar? Bilmiyorum ki ben. Anam ve babam koyun koyuna bir toprakta yatıyor, ben onları toprakta birlikte görmekle mesudum. İyiler iyiliğe gider, seven sevdiğine. O demiyor da ben onun sorusunu kendi içime

şöyle tercüme ediyorum: Var mı uzaklarda serin ama üşütmeyen, sıcak ama terletmeyen bir yer? Ona bir hırka uzatamayacağım ve bir tas su veremeyeceğim madem, toprağın ucunda bir esenlik var mı? Tanrı'nın kırlarında bir pikniğe çıkar mı oğlum? Bir rüyada birlikte papatya toplayabilir miyiz o kırlarda? Nasıl inanabilirim ben ötelerde bir dünya olduğuna? Yahut Cevdet Karal'ın dizesiyle söylersek, "Ya Tanrı yoksa kırlarda?"

Hayat, bizim fani benliklerimizi aşıyor.

Benlik kendisinden daha yüksek bir gerçekliğe akıp onun bir parçası haline geldiğinde, damla umman olur. Ve dahi zerre kâinat olur. Ancak öylelikle vecdi hissederiz. O doruk duygusal deneyim, o vecd hali kendini koyuverebilmekle ilgilidir. Zikir halkasında dalgalanmakta olan ruhların titreşimine kendini bırakmak gibi. Dur daha güzel bir benzetme bulayım okuyucu: Yukarılardan aşağı süzülerek gelen bir sesin, bir hakikate değer gibi olduğunda kavislenmesi gibi. Benlik, ister ki kendi yalnız varoluşundan çok daha büyük bir anlam alanında kaybolup gitsin. Çaylar dereye, dereler ırmaklara, ırmaklar denizlere kavuşmak ister ya hani. İnsan da öyle akmak ister. Ulvi ve yüksek olana katışmak, onda erimek ister. Ruhun, aşkın hakikatin içinde, şekerin suda eriyip gittiği gibi yitmesidir teslimiyet. Onu tadan başka şerbet istemez. Teslimiyet: İradenin mutlak gücüne inanan modern insan için pek tuhaf bir kelime. Teslimiyet bize cennetin kapılarını açar oysa, O'nunla bir olmanın, bütün hayatın dokusunu bir dantel gibi süsleyen karşılıklı bağımlılığının farkına varmakla ruh esaret bağlarından kurtulur. Her varlık

bir diğerine raptolunmuştur. Teslimiyet, soframızdaki ekmeğin, gözlerinin içine sevgiyle baktığımız evladımızın, aldığımız her bir nefesin sahib-i hakikisini bilmektir. Ona teslim olduk ve bitti! Yok başka gidecek yer; çekildik dünya yarışından, masiva hayhuyundan. Ağzıma koyduğum her lokma onun ikramıdır, her nefesim onun bağışıdır, dilime değen her tatla sonsuz rahmetini hissederim. Ufuklarda ve nefislerde onun ayetlerini okurum. Sadece onu bilmekle iyi bir hayatı yaşarım, iyi bir hayat bir zikr-i daim halinde onu andığım hayattır, iyilik oradan gelir.

Dur bak şimdi ne yapalım: Seninle elektrik ışıklarının sızmadığı bir köy bulalım, çıkalım da tepeye, sırtüstü yıldızları seyretmeye duralım. Orada biz bir hiçiz. Çok ama çok büyük bir kâinatın zerreden küçük parçasıyız. Hiçliğimiz bize itminan verecek ve sonra gün doğduğunda, o büyük raksa katılacağız, zerrelerin raksına: "Ey gün... Uyan / Zerreler raks ediyor / Bütün âlem raks ediyor / Mutluluktan perişan olmuş ruhlar raks ediyor" demiş sultanımız Mevlânâ. Hem sonra, "En hayırlı vaktin, içinde muhtaçlığını gördüğün ve özünde zelil oluşunun farkına vardığın anlardır," demiş Ataullah İskenderi. Bak sana bir sır vereyim okuyucu, kendisi benim hazık tabiplerimden biri olur. Açarım da *Hikem*'ini, yüreğimin kanayan neresi varsa oraya koyarım. Gel gönlümüzü raks eden yıldızlara, vaktimizi de hayra açalım.

Ebedi saadetten dem vuranlar sabırsız. Cenneti bekleyen kimse kalmadı buralarda, onu hemen, bu dünyadaki hayatımıza getirmek istiyoruz. Mutluluk,

ama hemen şimdi! Sanki hemen gelmezse biz onu tanımaksızın yanından geçip gideceğiz. Tuhaf bir imansızlık, Tanrı'nın kıyılarına varıp da geri dönmek, onu bu dünyada işlerimizi yerine koymak için isterken, haddi zatında "Ben kendi kendimin kurtarıcısıyım!" diyen bir nobranlık. Bak ne diyeceğim, hepimiz psikolojik yetimleriz aslında. Fiyakalı konuştum değil mi? Ruhumuz köksüz ve yetim bırakıldı bizim. İnsanları nasıl tanıyacağımızı bilmiyoruz, nasıl yemek yiyeceğimizi, çocuğumuzu nasıl büyüteceğimizi, nasıl seveceğimizi bilmiyoruz. Ötelere bir can sırladığımızda, nasıl vedalaşacağımızı bilmiyoruz. Hayatı kullanma kılavuzlarından öğrenmek istiyoruz. Kişisel gelişim kitaplarıyla adam oluruz sanıyoruz, birkaç slogan paylaşmakla sosyal ağ duvarlarından, hayatın künhüne vâkıf olduğumuza inanıyoruz. Dilimizde yorgun bir hayatı geveleyip duruyoruz aslında, din ve maneviyat, tarihin uzak dehlizlerinde gözden yiteli beri kendi mutluluğumuzu kendimiz arayıp bulmak zorundayız. Bir defineyi arar gibi: Şuralarda bir yerlere gömülü bir mutluluk olacaktı! Bir kendine yardım grubuna mı katılsam, safariye mi gitsem, serbest mi bıraksam acaba bütün duygularımı? Kendime benden başka dost yok, bari iyi bir dost olayım kendime. Hey dünya, buraya bak, seviyorum ben kendimi! Duydun mu beni yaşlı bunak? Yok böyle olmaz, az dur soluklan. Bak, koca bir denizde birbirinden habersiz sürüklenen tekneler gibi amaçsız ve bir mülteci teknesi kadar kimsesiziz. Yabancılaşma ve kayıtsızlık adası olarak insanoğlu. Ahlaki, manevi ve düşünsel çapalarımız olmalı, yoksa bu yolun nereye

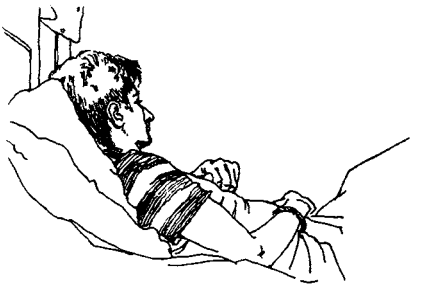
çıkacağı belirsiz. Birey çağında, bir solo türkü olarak mutluluk. Lafa çok karıştım biliyorum okuyucu, diyeceğim azıcık huzursuzluk kimseyi incitmez. Geviş getiren ineklerin mutluluğu lazım değil bize, acı çekebilen insanın huzursuzluğu lazım. Mutluluk kendimizi tatmin etmekten ibaret olamaz. Benden bir başkasına giden yolu yürümeden, benden Allah'a uzanan yolları fark edemeden, insan olmanın içimde sızlayan yarasını bilmeden nasıl mutlu olabilirim?

"Nasıl kıyaslayabilirim seni bir yaz günüyle?" Anlamın olmadığı bir hayatın mutluluk getireceğini sanmam. Anlamsız hayat sığ ve bencil bir hayattır, her şey iyi gider, arzular kolayca doyurulur. Lakin içeride devasa bir boşluk, kendini büyüten bir kara delik kalır. Maddeyi ve eşyayı emer de doymayan bir ejderha gibi daha çoğunu ister. Halbuki sevgi, almaktan çok vermektir. Anlamlı bir hayatın mihverini de verebilmek ve paylaşabilmek oluşturur. Kendi küçük benliğimizin ötesinde bir bağ kurmak. Uğruna yaşanacak ülküler, bizimle zail olmayacak bir gaye. İnsanın ötekine özen göstermediği, kendi iyiliği kadar ötekinin iyiliğini de istemediği bir toplumda bireyin mutmain olması zor. Benim başarım ötekinin yenilgisi oluyorsa, haset orada kolaylıkla filizlenir. Hasedin de kademeleri var. Kötücül (habis) hasetçi, sahip olamadığını tahrip ve yok etmek ister, böylelikle içindeki aşağılık duygularını telafi edecektir. Ötekinin iyiliğini yıkarak, kendi kötülüğünü onarabileceğini düşünür. "Hak yolunda hasetten daha tehlikeli bir geçit yoktur." Şeytanın çırağıdır Hasut, Hz. Pir'e göre, "Belinde kocaman bir taşla

gezmektedir." Biz nereden geldik buraya? Zannederim kafamız karıştı, buraya düştük. Söyle diyeyim: Kibrin aklı eksilttiği gibi, haset de ruhu eksiltir. Haset kişiliğimizi zehirler ve cömert Allah'ın bize bağışladıklarını görmemizi engeller. Elimizdekilerle mutlu ve mutmain olmamızı önler. Haset ettiğimiz kişiden bir şey öğrenmemiz zorlaşır. Haset bizi mutsuz da eder zira bizden daha iyi durumda birileri hep olacaktır. Canımızı yakar, âdeta bir bedensel ağrı kadar yoğun bir acı hissiyatı verir. Hasetçi, başka işi yokmuş gibi, Allah'ın lütuf ve nimetini kıskanır.

Laf nereye geldi yahu okuyucu, çenesi düşük adamım ben, az tutaydın elimi. Lafın bidayetine dönelim, bir hanımefendi vardı hani, yaslı. Tepeden tırnağa evlat acısı. Allah düşmanıma vermesin. Birkaç zamandır onunla ufka bakıyoruz, sonra dönüp kendi nefsimize bakıyoruz. Kibrit-i ahmer dedikleri şey teslimiyetmiş, bildik. Dokunduğu insanı altın kılar. Ölü ya da diri, herkes zaten O'nun sonsuz rahmetine gömülü değil mi?

Huve'l-Bâkî

"İlahî mağfiret Yahya Efendi Dergâhı'nda âdeta güzel bir insan yüzü takınır. Ölüm burada, hemen iki üç basamak merdiven ve bir iki setle çıkılıveren bu bahçede hayatla o kadar kardeştir ki, bir nevi erme yolu yahut aşk bahçesi sanılabilir," diye yazar Ahmet Hamdi Tanpınar efsanevi eseri *Beş Şehir*'de. "Başka milletler içinde, onu bizden daha çok muhteşem şekilde tasavvur edenler, mezarı terk edilen dünya nimetlerinin küçük bir sergisi hâline getirenler, sanatlarının ve icat ve kabiliyetlerinin bütün kaynaklarını içlerindeki fânilik korkusunu yenmek uğrunda tüketenler çok olmuştur; fakat hiçbiri ona bizde aldığı ehlî yüzü verememiş, onun korkunç realitesini, bizim kadar yumuşatamamıştı," der. Hatırımda kaldığına göre, Tanpınar'ın aktardığı bir rivayette, bir dost meclisinde Yahya Kemal'e "Üstat, İstanbul'un nüfusu ne kadardır?" diye bir sual tevcih edilir. Yahya Kemal'in bu suale ce-

vap olarak yüksek bir rakam vermesi üzerine, soruyu soran kişi, üstadın soruyu yanlış anladığını düşünerek "Efendim, bu sayıya yerin altındakiler de dâhil olsa gerek?" diye mukabele eder. O zaman Yahya Kemal o meşhur cevabını verir: "Biz ölülerimizle birlikte yaşarız." Ölüm bizim kültürümüzde munistir, ondan korkulmaz bilakis ölüme dost olunur. Mahallenin cami haziresinde yatanlar da mahalle efradından sayılır. Bir ulu çınar, bir çeşme, bir mescit-tekke ve küçük bir hazire, o mahallenin manevi çekirdeğini oluşturur. O hazireler çiçeklerle bezelidir, mezar taşları size türlü dilde konuşurlar. Ölümle dostluk o mertebededir ki geçmişin kartpostallarında Karacaahmet veya Eyüp mezarlığında pikniğe çıkan insanlara tesadüf edersiniz. İstanbul mezarlıklarıyla İslam kimliğini kuşanmıştır. Edhem Eldem'in sözleriyle, "Eyüp ve Karacaahmet gibi geniş alanlara yayılmış mezarlıklardan kentin tarihi dokusuna işlemiş beş on taşlık hazirelere kadar Osmanlı payitahtının hemen her köşesinde mezar taşlarına rastlamak mümkündür. Asırlar boyunca, özellikle de son elli yılın hızlı kentleşme sürecinde büyük bölümü tahrip olmuş ve izini kaybettirmiş olmasına karşın, bu taş ve mezarlıklar hâlâ kentin hayati bir unsurunu, kişiliğinin vazgeçilmez bir özelliğini oluşturmaktadır."

Ölüm bizim medeniyetimizde hayatın ta ortasında yaşar, hayatı terbiye eder ve azgınlığını törpüler. Yunus dilinde, "Başları ucunda hece taşları / Ne söylerler, ne bir haber verirler?" Bir tembihçi gibi, gurura ve sarhoşluğa meyleden insan egosunu frenler ölüm. İşte bu yüzden kadim şehir de ölüme soğuk bakmaz. Kabristan

şehrin orta yerindedir, ölüme ve ölülere hürmet şehrin manevi dokusuna nüfuz etmiştir. Mezar taşlarına nakış gibi işlenmiş "Huve'l-Bâkî", "Huve'l-Hallaku'l-Bâkî", "Küllü men aleyhâ fan" ifadeleri, ölümü ve onun ötesinde de her şeyin helak olduğu bir dünyada sadece Allah'ın yüzünün kalıcı olacağını inananlara hatırlatır. Ölüm gibi, ölmüş kişi de hayattan kovulmaz, dualardan eksik bırakılmaz ve onunla yaşamaya devam edilir. Hayat ve ölüm arasında bir kesinti yoktur, ikisinin de görevi akıp birbirine karışmaktan ibarettir. Şehir sadece yaşayanlar için bir mekân değildir, ölülerle dirilerin birbirine değdiği, birbiriyle konuşmaya devam ettiği bir yerdir aynı zamanda. Batı'da kişiye özel mezar imtiyazlı kişilere mahsus bir hak iken, Osmanlı geleneğinde sonsuza dek tek bir kişiye ayrılmış bir mezar anlayışı hâkim olmuştur. İstanbul bir mezarlıklar şehri olduğu kadar bir türbeler şehridir. Şehirler Anadolu'da da mabet, çarşı ve çeşme kadar yatırlar etrafında da örgütlenir. Ölülerin hâlâ dirilere yardım edebileceğini düşünen "halk inanışı", evliyanın öldükten sonra da insanlara görünebileceğini ve insanlara şifa dağıtabileceğini kabul eder. Evliya tasavvufi olarak bir mertebeye erişmiş kişidir ve yeri ve zamanı geldiğinde mucizevi dokunuşlarla şifa verebilir. Anadolu halk kültüründe bedeni terk eden ruhun zaman zaman evini ve geride bıraktıklarını ziyaret etmek için evine geldiğine, evinin çevresinde dolaştığına inanılır. Ölmeden evvel ölmeyi şiar, ölümün tezekkür ve tefekkürünü meslek edinen tasavvufi maya, bu coğrafyayı ölüm fikriyle barıştırmış ve onu can kuşunun özgürleşmesi,

düğün gecesi gibi olumlu atıflarla sevimli hale getirmiştir. Oysa modern çağda ölüm, daha seküler anlamlara bürünmüştür.

Ölümün sekülerleşmesi hayatın merkezine Tanrı'yı değil, insanı koymakla başlıyor. Referans noktası artık Tanrı değil insandır ve ölüm öte âlemde kişinin yeniden doğuşu, yepyeni bir hayata başlaması değil sadece hayatın bitişidir. Bizim modern ölüm tecrübemizi etkileyen önemli değişikliklerden biri, ölümün "toplumdan kurumlara taşınmış olması"dır artık. Bundan böyle evde değil hastanede ölüyoruz, sevdiklerimizin duaları ve sevecenliğiyle değil doktorların umutsuz bakışları altında öte âleme uğurlanıyoruz. Ölüm modern Batı'da müstekreh bir şey addedilerek insan bilincinden kovuluyor. Dur durak bilmeyen hayat koşuşturmacası ölümle de bir mola vermiyor, süreklilik hissi sevilen kişinin kaybıyla dahi zedelenmiyor. Ölümden gözlerimizi kaçırıyoruz. Mezarlıklar giderek şehrin en ücra köşelerine taşınıyor ve aynı zamanda ölümü göz önünden çekip alacak başka tören biçimleri geliştiriliyor. Barselona şehrinin girişinde öldükten sonra yakılmış insanların küllerini saklayan tıkış tıkış cam gözler görmüştüm. Modern Batı'da cenazeyi toprağa verme âdeti giderek azalıyor ve krematoryumlarda yakılan insan cesetleri bir avuç küle dönüştürülüyor. Ölüyü yakmak, modern dünyada, ölmüş olan kişinin defterinin tamamen dürülmesi ve hayatın temposuna kalındığı yerden devam edilmesi anlamına geliyor. Ölümün metafizik çağrışımları kaybolduğunda, onu bir başarısızlık, bir yenik düşme olarak telakki etmeye başlıyoruz. Beklenmedik

bir anda başa gelen ölüm, modern insanı huzursuz etmektedir artık. Ölümü inkâr ediyor, onsuz yaşamaya talip oluyoruz. Onun işaretlerini görmek bizi kaygılandırıyor. İstanbul'da "Her canlı ölümü tadacaktır" ayetinin bir kabristanın girişinde asılı durması, zamanında pek çok kişiyi rahatsız etmişti. Mesela "uyumayan şehir" New York, göğü saklayan devasa gökdelenleri ve dur durak bilmez temposuyla bana hep Tanrı'ya ve ölüme isyanı simgeler gibi görünmüştür. Oysa gökdelen ve AVM tasallutu öncesi bir İstanbul veya Bursa, servilerin gölgesinde ölümün de aşina bir yüze büründüğü, yaşayanların ölülerle birlikte fizik ve metafizik âlemleri tecrübe ettiği şehirlerdi.

"Orta yaşlardan itibaren insan hayattan çekilmeye hazır bir şekilde yaşar. Çünkü hayatın öğlen vaktinin gizli bir anında parabol tersine döner ve ölüm doğar. Hayatın ikinci yarısı yükselme, açılma ve taşmaya değil, ölüme işaret eder; zira artık iniş başlamıştır. Hayatta istediğimiz şeylere nail olmanın inkârı, onun sona ereceğini kabullenmeyi reddetmek ile aynı anlama gelir. Her ikisi de yaşamak istememeyi ifade eder ve yaşamak istememek de ölmek istememekle aynı kapıya çıkar. İniş ve çıkış tek bir eğriyi meydana getirir," demişti Jung. Dünyanın en dayanıklı ve kalıcı evleri yaşayanlar için değil, ölüler için yapılanlardır. Tac Mahal'i veya türbeleri düşünelim. Kahire'de dirilerin ölülerin evine konuk olduğu bir mezarlık mahalle bile vardır. Bunda bir tuhaflık görülmez. Kadim öğretide hayatla ölüm iç içedir; eğer hayat seviliyor ve ölüm sevilmiyorsa bu, hayatın da gerçek anlamda sevilmediğini gösterir.

Hz. Peygamber'in vefat yaşını geçen bilge kişilerin, bir teeddüp içinde, fazladan yaşadıklarını düşündükleri bir medeniyet tasavvuru, hayatla ölüm arasına duvar örmez. Ölüler diridir ve diriler de hakikatin hakkını veremiyor olduktan sonra, yaşayan ölüdür. Bugünün modern şehri, bu bakımdan âdeta bir yaşayanlar mezarlığıdır. Neon ışıklarında ölümsüzlüğü ve uykusuzluğu yakalayan modern şehrin aksine, kadim şehir, hayatın ve tabiatın doğal çevrimlerine tabi olarak her gün ölme ve ölümden sonra dirilmeyi yeniden tecrübe eder. Kahire'de mezarlıklarda yaşayan yoksulların mahallesi apayrı bir örnektir. Kabristan sadece geçmişe değil bugüne de ev sahipliği yapar ve bugünün "ölmeye itilmişlerini" de sinesinde saklar.

İstanbul ahalisinin ölüm karşısındaki duygularını Süheyl Ünver pek güzel anlatır: "Türkler ölümden korkmamışlar ve onu, 'Ömrüm bu kadarmış,' diye ölecekleri anda bile tevekkül ile karşılamışlardır. Ölümden sonra mezaristanda olan safahatın teferruatı ölmezden evvel birçok saf ve temiz ruhlu insanların hafızasında yer etmiştir. Mezar taşları, insanların ölüm karşısında tevekküllerinin izahlarıyla doludur. Şairler, kabir taşlarına yazdıklarını bazen kendi lisanlarından, dirilere hitab tarzında yazmışlardır. Ölenlerin dilinden hitabı daha sûzişkâr olmuştur ve yanlarından geçen dirilere açık ve kapalı serzenişlerde bulunmuşlar, 'Bugün bana ise yarın sanadır' gibi sözler katmışlardır. Gelip geçenler bunları okudukça kendi telakkilerine göre müteessir ve mütehassis olmuşlardır... Netice şudur: İstanbul'da yaşayan halk ölülerin uykuda olduklarına, yeniden

hayata gelinceye kadar uyuyup sonra dirileceklerine kâildir. Halkın felsefesinin de ölmekle artık ebediyen yok olmak telakkisi yer bulmamıştır. Halkın bu düşüncesi bugünkü felsefe cereyanlarının bazen menfi yollar takip etmesine güzel bir cevaptır. Halkça ruh vardır ve ebedîdir. İnsanlar mutlaka ölüm geçidinden geçecektir. Lâkin ademe, yok olmağa değil, ruh âlemine." Ruhlarla beraber yaşamak, ebediyeti şimdiki anda tecrübe etmek, hayatı fizik alemden ibaret saymamak... Bu hususiyetlerle şehirleri imar eden cetlerimizin, evleri de kalıcılığı ve yerleşmeyi ima eden taş yerine, geçiciliği ve faniliği ima eden ahşapla inşa etmeleri manidardır. Çok eski bir hikâyede anlatıldığına göre, bir adam mağarasında yüz yıldır yaşamakta olan bir bilgeyle karşılaşmış. "Neden kendine bir ev inşa etmedin?" diye sormuş adam şaşkınlıkla, "Hayat çok kısa," diye cevap vermiş bilge, "yerleşmeye değmez." Dünyanın yerleşmeye değer bir yer olmadığı düşüncesi, mimari görkemin evlerden ziyade ibadethanelere yansımasına yol açar. Şaşaalı saraylar yerine Allah'ın yüceliğini gösteren camiler, mülkün evvelemirde kime ait olduğunu ve insanın bu dünyada sadece bir yolcu olduğunu kulaklara fısıldar. Nasıl ölüneceğini bilen insanlar, hayatı nasıl yaşayacaklarını da bilirler. Ölümlerimiz hayatlarımızı aydınlatır. Buradan ilerleyerek şunu da söyleyebiliriz: Ölüme dost olan şehir hayata da dosttur.

"Hayatın mutluluk olduğu ya da mutlulukmuş gibi yaşanması gerektiği bir dönemde, ölümün çirkin yüzünün mutlu bir hayatın ortasında belirivermesinin doğurduğu rahatsızlığı, sarsıcı ve katlanılmaz acıyı

açığa vurmaktan, artık ölecek kişinin iyiliği için değil, yakınlarının, yani toplumun iyiliği için kaçınmak gerekiyordu," der Phillipe Aries ve ekler: "Ölüm karşısındaki modern tavır, mutluluğu korumak üzere, ölümün yasaklanmasıdır." Çağdaş toplumda, tema ve ayinler düzeyinde gözlenen sürekliliğe rağmen, ölüme meydan okunmuş ve ölüm, tanıdık şeylerin dünyasından gizlice kovulmuştur. Hastaneler ölümün yeni mekânları, hekim ve hastane personeli de ölümün yeni ustaları haline gelmiştir. Doğal ölümün yasaklanması ve âdeta toplumsal hayattan sürgün edilmesi, ölümün de tıbbileştirilmesi sorununu beraberinde getirir. *Sağlığın Gaspı*'nda Ivan Illich bu durumu şöyle ifade eder: "Ölümün tıbbileşmesi aracılığıyla, sağlık hizmetleri diğer tüm inançları dışlayan bir dünya dini haline getirilmiştir; bu dinin kuralları zorunlu derslerde öğretilir ve ahlaki çerçevesi, çevrenin bürokratik yeniden yapılandırılmasına uygulanır; cinsellik bile kitabına göre yaşanır, hijyen kaygısı yüzünden iki kişinin bir kaşığı paylaşması kötülenir. Zenginlerin yaşam tarzlarına hâkim olan, ölüm karşıtı mücadele, kalkınma havarileri tarafından bir dizi kurala çevrilir, dünyanın yoksul nüfusunun yaşamlarını bu kurallara göre sürdürmeleri emredilir. Ancak fazlasıyla endüstriyel toplumlarda evrilen bir kültür, ölüm imgesinin, yukarıda açıkladığım ticarileşme sürecini olanaklı kılabilirdi. Bugün uç bir noktaya varan 'doğal ölüm', artık insan organizmanın tedaviyi reddettiği âna dönüşmüştür. İnsan artık son nefesini vermiyor ya da kalbi durduğu için ölmüyor; elektroensefalogram düz bir çizgi

çizdiği zaman ölüyor. Toplumsal anlamda kabul gören ölüm, insan yalnızca üretici olarak değil, aynı zamanda tüketici olarak da işe yaramaz hale geldiği zaman gerçekleşiyor."

Modern şehirde ölüm bir yalnızlık serenadıdır çoğu zaman. Yalnızlık hayatta olduğu gibi ölüm zamanında da insanlara yapışır, hayata vedayı sıcak bir helalleşmenin koynundan alarak bir dizi soğuk bürokratik ritüele indirger. Ölme mekânı olarak hastanenin öne çıkışı, şehrin ölüme küslüğünün, modern şehirde ölümün inkâr edilişinin tipik bir örneğidir. Taziye gelenekleri de giderek zayıflar ve ölüm bize nasihat ve tembihatta bulunan bir öğretmen olmaktan çıkar. Taziye evi şehrin manevi varlığını devam ettirdiği, insandan insana giden sıcaklığın buharının tüttüğü bir yerdir. Orada şehrin beşeri sermayesini bir arada bulursunuz. Ölümün bir anomali, bir zayıflık haline getirildiği modern kültürde insan "başkasının ölümü"ne bakmak istemez. Topluluk bağlarının zayıflaması, şehrin ahalisini ne dirimde ne de ölümde bir araya gelebilen, birbirine bigâne bir yalnızlar topluluğu kılar. Ölmekte olan insanın veya bir yakınını öte âleme uğurlamış kişinin en çok gereksindiği şey, etrafında içten bir alaka gösteren insanlardır. İnsan dostluk ve dostane ilişki arayan bir varlık. Doğarken de ölürken de kucaklaşma arayışındadır insan. Eduardo Galeano'ya kulak verirsek: "Barselona'da bir hastanede yenidoğanların bakımıyla ilgilenen Oriol Vall, insanın ilk hareketinin kucaklaşma olduğunu söylüyor; bebeler birilerini arar gibi ellerini uzatıyorlar. Artık epey yaşlanmış olanlarla ilgile-

nen başka doktorlar, ihtiyarların da günlerin sonunda kollarını kaldırmaya çalışarak öldüğünü söylüyorlar. İşte böyle konu hakkında ne kadar çok kafa yorarsak yoralım, ne kadar söz sarf edersek edelim, durum bu. Böyle. Fazla söze gerek yok, bir kanat çırpışı arasında gerçekleşiyor yolculuk."

Kabristan, insanların ölüm sonrası hayata duydukları inancın görünür hale geldiği yerlerden birisidir. Eliade'ye göre, "Mezarlıklar ölümden sonraki hayata inancın kesin kanıtlarıdır; yoksa cesedi gömmek için katlanılan zahmet anlaşılmaz bir şey olurdu." Ölüm, insanoğlu için hep baş etmesi gereken bir duygu olmuştur. Modern şehrin insanı, zamanı ekonomik birimlere dönüştürülmüş bir halde yaşıyor. Cenazeye veya kabir ziyaretine ayıracak zamanı yok. Anadolu'nun küçük şehirlerinde, belediyelerin anons sistemlerinden günde birkaç defa vefat haberlerinin duyurulduğu anonslar yahut kasaba ahalisini bütün işini bırakıp camiye koşturan salalar, büyük şehirde duyulmaz. Bir başkasının ölümüne duyulan kayıtsızlık, şehir yaşamında daha da fazladır. Aslında bu da bir çeşit savunma mekanizmasıdır; metropol hayatında olumlu-olumsuz o kadar çok uyarana maruz kalır ki insanlar, bazı uyaranlara algılarını kapatmamak sinir sistemleri üzerinde aşırı uyarılmaya yol açabilir. İnsanların, kendileri ve doğa ile daha uyumlu olduğu ve görece daha küçük topluluklar halinde yaşadığı zamanlarda yaşam ve ölüm arasındaki o ince sınır bu denli keskin değildi. "Konan göçer, gelen gider," ya da "Allah sıralı ölüm versin," gibi cümleler, çocukluğumuzda bir vefat haberi karşısında

sıkça duyduğumuz cümlelerdi. Kendi çocukluğumu hatırlıyorum, aile büyüklerinin ölümü bizden gizlenmez; her türlü ritüele aile üyeleriyle birlikte eşlik ederdik. Oysa şimdi ebeveynler de çocuklarını bu ritüellerden "korumak" adına uzak tutuyorlar. Babaannesinin öldüğü haberi torundan gizleniyor, çocuk ne mezara ne de duaya götürülüyor. Ölüm şehre sokulmuyor, ölüm bilince yasaklanıyor. Soru şu, birkaç nesil sonra çocuklarımız babaannelerinin mezarlarını bulabilecekler mi? Daha da vahim soru şu: Torunlarımız dilleri dönüp de ebedi istirahatgâhında yatan biz büyüklerine Fatiha okuyabilecekler mi?

"Allah'ın veçhinden başka her şey helak olucudur," buyuruyor yüce Kur'an. Huve'l bakî. Bakî olan yalnızca odur. Ölüm şehre manevi bir tılsım katar, hızlı olanın yavaş olanı yuttuğu modern şehir hayatında, ölümle karşılaşmak insana bir tefekkür imkânı verir. Ölüm bilinci, hayatı ve dolayısıyla şehri genişletir. Konanın göçtüğü bir gölgeler âleminde bizi öte âlemle irtibatlandırır ve kimsesiz insanlar olmaktan alıkoyar. Baki olan yalnızca O'dur. O varsa da gam yoktur.

Son Nefes

O kararı almasaydım. O yolu yürümeseydim. O insanla görüşmeseydim. O görevi kabul etseydim. O sevgiliyi terk etmeseydim. Bana gülümsediğinde gözlerimi ondan kaçırmasaydım. Ömrümü daha doğru, daha dürüst yaşasaydım...

Zihni bir umacı gibi yoklayan, geçmişten bugüne ok atan düşünceler. Yaptıklarımızın veya yapmadıklarımızın içimizde bıraktığı ağrı. İçin için işleyen yara. Pişmanlık, geçmişe doğru baktığımızda bugün hissettiğimiz sukutuhayal ve kayıp hissidir. Hayatlarımız bir dizi seçim ve kararla şekilleniyor. Vardığımız menzilde, "Ben nasıl oldu da buraya geldim?" sualini soruyorsak pişmanlık bizi yoklamaya başlamış demektir. Her birimiz hayatlarımız boyunca sayısız karar alırız. Sonuçta yolumuz o kararlarla çizilir, hayat çizgimizin kıvrımlarında, yolların çatallandığı yerlerde tuttuğumuz yön bizi biz kılar. Pişmanlık, geçmişi bir tür geri çevirme

arzusundan kaynaklanıyor galiba. Bunun mümkün olmadığını biliyoruz ama zihnimiz şunu fısıldamaya devam ediyor: O yolu da seçebilirdin, oradan gitseydin seni bambaşka ve çok daha güzel günler bekliyor olacaktı. Gerçekleştirememiş arzular, bugün içimize bir zehir gibi akar ve bugünü zehirler. Ama pişmanlık hep çıkmaz sokaklara açılmıyor. Geçmişin ruhumuzda bıraktığı bütün izler gibi pişmanlık da geleceği inşa etmek için bir manivela olarak kullanılabilir. İnsan zihninin olmuş olan ile olabilecek olan arasında mukayese yapabilmesi, onun bir hayal sıçraması yapmasına da izin verir.

Pişmanlığın inşa edici ve onarıcı hüviyeti, "keşke"lerin yerine "bundan sonra"ları koyduğumuzda başlıyor. Yaşadıklarımdan öğrendiklerim bundan sonrası için yolumu ışıtabilecek mi? Pişmanlıkla geçmişin hikâyesini yeniden yazmak istiyoruz. Eğer geçmişteki o hata düzeltilebilseydi, sanki geleceği de bambaşka bir biçimde yeniden kurabilecektik. Hem bir arzu hem de bir yas. Normal zamanın sınırlarını aşan bir hayal fazlalığı. Pişman kişi o karanlık kuyuya daldığı her seferinde, yitirdiğini de beraberinde getireceğini ümit eder. Belleğin derin kuyularına, girift mağaralarına kaybedilmiş nesneyi bulma ve onu geri getirme arzusuyla giden ama çoğu sefer eli boş dönen insan. Bu anda yaşıyor ama geçmişte kalmış olan daima kımıldıyor ve güçlü bir dip akıntısı şeklinde şimdiki hayatına sızıyor, onu yönlendiriyor. Pişmanlıktan söz ettiğimizde yanlış bir bilinçle yanlış bir hayata tutunan bir insandan dem vuruyoruz. Mesele şu: Maziye çapa

atarak ruha eziyet eden o âlemde debelenip duracak mıyız, yoksa bütün yaşadıklarımızı bir hayat dersine tahvil ederek ileri mi sıçrayacağız? Yolların çatallandığı bu yerde pişmanlığı bir basamak taşına veya bir bataklığa çevirmek bizim tercihimize bağlı.

"Ölümün binlerce kapısı var / İnsanlar çıkıp gidebilsin diye" demiş şair. Bir kitaptan söz etmek istiyorum size, 36 yaşında bir beyin cerrahının ölümle yüzleşmesinin hikâyesi olan *Son Nefes Havaya Karışmadan*, meslek hayatı boyunca başkalarının ölümüne tanıklık eden bir cerrahın, hastalık ve ölüme yakınlaşma sürecinde yaşadıklarını kendi ağzından anlatıyor. Paul Kalanithi, çalışkan ve yetenekli bir beyin cerrahı olarak gelecek güzel günlerin düşünü kurarken son evre akciğer kanseri yolunu kesiyor ve onu hayatın kaçınılmaz gerçeği olan ölümle karşı karşıya bırakıyor. Kitap, yazarın ölümünü beklediği ve hastalığının ağırlaşmasıyla tamamlayamadığı bir dönemin kişisel hatıratı.

İnsan ölümden saklanır. Ölümle yüzleşmek, ona çıplak gözle bakmak çoğu kez canımızı acıtır. Ölüme bakabilen insan dünya hayatının gelip geçiciliğini idrak eder. Ölüm bize, ötelerde bizi bekleyen bir yurt olduğunu, bir ağaç altındaki kısa serinlikten sonra ebedi bir esenliğin bizi beklediğini fısıldar. İnsan ölümden saklanmak için türlü yöntemler dener: Hız ve tüketim çılgınlığı, maddi hazlara ayarlı hayat, aşırı meşguliyet ve benzeri yaşlılığı geciktirme stratejileri, bu dünyada sahte bir sonsuzluk hissiyle bizi oyalar. Nereye kaçsak beyhudedir oysa, sonunda kaçıp durduğumuz ölüm gelir bizi bulur. Yahya Kemal ne güzel söyler: "Bu emel

gurbetinin yoktur ucu / Daima yollar uzar, kalp üzülür / Ömrü oldukça yürür her yolcu / Varmadan menzile bir yerde ölür."

Hastalık ve sağlık iki ayrı ülke gibi, sağlık ülkesinden hastalık ülkesine girdiğimizde orada hayatın bütün kırılganlığı önümüze seriliyor ve kendi acziyetimizle baş başa kalıyoruz. Hastalık ülkesi hiçbir şeyin tam manasıyla denetimimiz altında olmadığını, her birimizin faniliği içimizde gezdirdiğimizi, bize ilk elden tecrübeyle anlatıyor. Paul'ün öyküsü de bu açıdan dokunaklı bir öykü, başarı basamaklarını hızla tırmanan ve insan olarak kendisini en iyi biçimde yetiştirmeye azmetmiş bir hekim, bir yandan ölümlülüğün farkına varmanın ani şokuyla baş etmeye çalışıyor, beri yandan da hayata tutunmaya gayret ediyor. Âdeta tırnaklarını hayata geçirerek ölmekte oluşun ruha verebileceği bir yılgınlıktan kendisini korumaya çalışıyor. "Farklı bir şekilde yaşamayı öğrenmek zorundaydım: Ölümü göçebe bir davetsiz misafir gibi görerek; ama ölmek üzere olsam bile, gerçekten ölene kadar hâlâ yaşadığımı unutmadan!" Evet, ölmek sanatı hüner ister ve ancak hayatın hakkını verenler, güzel bir ölümün de hakkını verebilir. Edebiyat ve şiir, hayatın bu zorlu dönemecinde ona yarenlik ediyor ve ölümün nefesini ensesinde hissetmenin verdiği ürpertiyi bir nebze iyileştiriyor.

Hüzünlü bir öykü bu, insanın öleceğini bilerek yazması, kendi ölüm ve kırılganlık hikâyesini insanlarla paylaşmak istemesi takdire şayan. Olmak cesareti konusunda son bir kalp atımı. Bir tür nefis muhase-

besi de diyebiliriz, yazar hem kendi hayatına hem de modern tıbba eleştiri oklarını yöneltebiliyor. Kendi macerasının, ölümle yüzleşme tecrübesinden sonra, tanrıtanımazlıktan maneviyata doğru evrilme istidadı göstermesi bana ilginç geldi. Ayrıca "manevi" olanın modern bilimden âdeta cin kovar gibi uzaklaştırılmasına yönelik eleştirileri de kitabın dikkatle okuduğum satırlarıydı.

Güzel yaşayan güzel ölür. Bir söz var, "İnsan plan yapar, Tanrı güler" denir, biz hayatla ilgili ne tasarlarsak tasarlayalım sonunda hayatlarımızın üzerinde nihai denetime sahip değiliz. Hayat, hastalık, afet veya travmalarla kesintiye uğruyor ve dünyayı o güne kadar bilme biçimimiz dönüşüme uğruyor. Vaitkâr bir beyin cerrahı olarak hayatın bize söylediği şeyler ile ölüm döşeğinde bir hasta olarak hayatın bize söylediği şeyler birbirinden çok farklı. Nitekim yazar da bütün bu bilinç değişimini hayatına aktarıyor ve ömrünün o son yılını kendisini hayata bağlayan en değerli varlıklara ayırıyor. Beri yandan da asla ümitsizliğin verebileceği bir yılgınlığa teslim olmuyor ve ölüme doğru yol aldığı o nadide anları kıymetlendirmeye, aldığı her nefesin hakkını vermeye çalışıyor.

Sahici bir hayat için ölümün soluğunu ensemizde hissederek yaşayabilmemiz, her anın kıymetini bilmemiz gerekiyor. Aldığımız her nefesin hakkını vererek, "iki kapılı handa gündüz gece giden" bir yolcu olduğumuzu unutmadan. Nefes ayıklığı, bilinç ayıklığı.

"Son pişmanlık fayda etmez" denir, son nefes havaya karıştığında, ardımızda bir hoş seda, güzel tanıklıklar,

hayırlı işler, yasemin kokuları bırakabildiysek ne mutlu bize. Yüzümüzü döndüğümüz o ebediyet yurdunda, azığımız onlar olacaktır.

İyi Hayat: "Sen Uçuşu Hatırla..."

Hayatın tercih gerektiren dönemeçlerinde, ağır bir hastalığın bizi varlıkla yokluk arasında bıraktığı o gri zamanlarda, bir volkan patlaması halinde üzerimize bela lavları püskürdüğünde, sınandığımızda, düştüğümüzde, hayatımıza dair sorular sorarız. Ömrümü doğru bir biçimde yaşayabildim mi? Beyhude bir heves uğruna heba mı ettim onu, yoksa anlamlı bir hayatım olabildi mi? Bu, hayatın en yakıcı sorularından biridir. Geriye dönüp baktığımda, ardımda anlamlı bir hikâye olarak okuyabileceğim bir şey bırakabildim mi? Hele de ölüm döşeğinde insan, hayatına kuşbakışı bakar ve sayısız ânlar yumağından tutarlı ve anlamlı bir hikâye çıkarmak ister. Uç uca eklenmiş anlar bize güzel bir çizgi, zarif bir iz veriyor mu? Bir değerler ekseninde mi sürdüm ömrümü, yoksa esen her rüzgâra kapılıp gittim mi? Boşuna yaşamadığımızı, hayatın bize bir şeyler öğretmiş olduğunu bilmek

isteriz. Acı ve sızılarına değdi mi dünya misafirliğim?

İyi yaşam, psikolojinin son otuz yıldır ilgisini çeken bir konu. Psikoloji bilimi uzun yıllar boyunca endişe, üzüntü ve kederi insan hayatından kovmanın yollarını araştırdı. Ancak, nasıl olup da aynı deneyimleri yaşamış bazı insanlar hastalanırken diğerleri sağlıklı kalabiliyordu? Demek ki insanları koruyan bazı karakter güçleri, kimi olumlu kişilik vasıfları vardı. Bir tür koruyucu ruh sağlığı pratiği olarak insanların karakterlerinin olumlu yönlerini, erdemlerini, güçlü yanlarını merkeze alan, onları geliştirmenin yöntemlerine dair çalışmalar yapan bir dal olarak ortaya çıktı Pozitif Psikoloji. Temelde hayatı yaşamaya en değer kılan şeylere ilişkin bilimsel çalışmaların ürünüdür ve "iyi yaşam nedir?" sorusuna cevap arar. İyi hayatın yöntemi, temel olarak birkaç başlık altında toplanır:

1. Endişe, korku, öfke, keder gibi olumsuz duygulardan uzak olabilmek. Onları hayatımızdan kovmak değil, onlarla yüzleşmek, onların öğretmesine izin vermek ancak onlar tarafından ele geçirilmemek. Bunların yokluğu bize iyi hayatın sırlarını vermez, aynı zamanda cesaret, minnettarlık, şükran, diğerkâmlık, ümit, akış, üretkenlik gibi olumlu duygulara sahip olabilmek de gerekir.
2. Anlamlı bir hayat, iyi bir hayatın asıl çekirdeğidir. Yaşadıklarımızdan damıttığımız, bize kalan bu hayat sayesinde daha önce dünyada var olmayan yeni bir anlam yaratırız. Şebüsteri, *Gülşen-i*

Raz eserinde "Tanrı bu canla teni, taşla demir mesabesinde yaratmıştır. Taşla demirden nasıl ateş çıkarsa, canla tenden de hakikat nuru doğar... Tanrı nakşının nüshası sensin, sen; dilediğini kendinde ara," der. "Benden dışarıya yayılan bir ışık var, varlık âlemine ve kâinata benim de mütevazı bir katkım var," dedirtecek bir anlayışa sahip olmak gerekir. Senin içinde olmanla dünya ne kazanıyor, nasıl değişiyor? Tıpkı parmak izin gibi biricik hangi var oluşu katıyorsun dünyaya? Pozitif psikolojinin buradaki vurgusu, tevazu ile evrendeki yerini bilip, anlamlı bir iyi oluş halini hayata katabilmek ve aşkınlığı yaşamaktır: Kendini sadece kendisiyle sınırlı olmayan daha büyük bir bütünün, daha ulvi bir amacın parçası olarak hissedebilmektir. Böyle insanlar hayatı daha dolu, daha anlamlı, aidiyet ve bağlılık hisleriyle daha canlı yaşarlar. Yani meselenin özü kadim zamanlardan beri kendini bilmektir: Kâinattaki yerini bilmek, faniliğini idrak edebilmek, dünya misafirliğinin anlamını keşfedebilmek.

Günümüzde insanı umutsuzluk ve mağlup olmuşluk hissiyatına sevk eden şey, kendi sesinden mahrum bırakılmış olması, konuştuğunda dilinden dökülen kelimelerin ruhuna olan mesafesi ve yabancılığıdır. Erich Fromm "Birey kendisi olmaktan çıkar; tamamen kültür kalıplarının kendisine sunduğu kişilik türünü benimser ve bu yüzden, kesinlikle tüm diğer kişilere benzer ve onların kendisinden bekledikleri kişiye dö-

nüşür..." şeklinde tanımlar bu süreci. Heidegger, bu ilga durumunu belagatle açıklayan düşünürlerdendir: "Herkes alanında her kimse ötekidir ve hiç kimse kendisi değildir. Günlük insanın kimliği sorusunun karşılığı olan 'herkes', insanın ötekilerle-birlikte-olmasında kendi varoluşunda teslim ettiği *'hiç kimse'*dir." Bizler, yaşamımızın her eyleminde, var olmayı *–hiç kimse* olmamayı– deneyimlediğimiz oranda kendimizi evimizde hissederiz. Kierkegaard'ın tüm felsefesine kıvam veren "Tanrı'nın benimle ne kastettiği ve benden ne yapmak istediği" sorunu, entelektüel bir gayretten daha yoğun olarak aktif bir gerçekleştirme/olma süreci ile vuzuha kavuşur. Evet, Tanrı benimle ne murad etmiş olabilir? Bu soruya bir cevap arıyorsam, doğru iz üzerindeyim.

Burada önemli bir ayrımı açıklamak gerekiyor; kendini en ziyade gerçekleştiren hayatlar, ekseriyetle en mutluları değildir. Bilakis, bu tür hayatlar içinde bol miktarda ıstırap, daha bol miktarda dışlanma içerir. İtilme, horlanma, toplumun dışına sürülme. Ama bu yaşamlar, kasımpatları ya da kahve gibi buruk rayihalarına rağmen, alternatifsizdir. *Hiç kimseliği* sahih yaşamlardan ayıran çizgi tam olarak bu alternatifsizlik vasfının eksikliğidir. Bütün acı ve sızılarına rağmen insan kendi biricikliğinin peşinde koşuyorsa, ruhunun derinlerinden gelen ve onu sahiciliğe çağıran sesi duymamış gibi yapamadığı içindir. Umursadığı için, canlı olduğu ve uyuşmadığı için kalbin yankılarını izler.

Kişi olarak kendini gerçekleştirmenin, kendinden memnuniyet ile bir ilgisinin bulunmadığını da teslim

etmemiz gerek. Kendinden memnuniyet, bir doğruyu temellük etmiş olma hissinin ataletini barındırır içerisinde. Ortega y Gasset, "İnsanların çoğu olmayı beklediği o kendi kendisine durmadan ihanet eder; aslına bakarsanız, kişisel bireyselliğimiz asla tümüyle gerçekleşmeyen bir kişi, heveslendirici bir ütopya, her birimizin gönlünün en derininde saklı tuttuğu bir gizli efsanedir," diyor. Kişi olmaklığımız, "henüz burada olmayan" mutlak değerlere yöneldiği oranda sahihliğini kazanır. İçimizde serpilmeyi bekleyen anlam çiçeğine mütemadiyen su vermek gerekir. Bir işkenceci de yaptığı işe karşı ahlaken duyarsız ve dolayısıyla kendisinden memnun olabilir. İnsanlık tarihinin en büyük cürümleri isyandan değil kötü emre itaatten çıkmıştır. İşkencecinin memnuniyetini bir iyi yaşam kipi sayamayız, çünkü toplumsal kurallar ve maşeri vicdanı kanatması açısından kendinden memnuniyet, burada açık bir çelişki ve bir utançtır.

Anlamlı bir hayatı yakalamak için pek çok seçeneğimiz vardır. Yakın kişisel ilişkiler, üretkenlik, diğerkâmlık, toplumsal eylemlilik ve hizmet, hevesle bağlandığımız işlerimiz veya maneviyat gibi. Hayatımızın bir anlamı olduğunu hissetmek, "Dünya, biz onun içinde olduğumuz için daha farklı bir yerdir," diye hissetmektir. Ötelerin soluğunu ruhunda duyan insan, bu dünyada yoktan yere var olmadığının zaten bilincindedir. Onun dünya serüveni, bir borcun ödenmesinden ibarettir. Dünyaya bir anlam borcumuz var ve bunu bekletmeye hakkımız yok. Bir gayemizin olması gerek. Gaye yoksunluğu dünyayı daha tehditkâr bir

yer olarak algılamamıza yol açar. Günümüz dünyasında depresyon oranındaki artış kısmen gaye yoksunluğu ile açıklanmaktadır.

Anlamın özü bağ kurmaktır. Fiziksel olarak iki ayrı unsur, anlam sayesinde birleşir. Sözgelimi muz ve elma ayrı nesnelerdir fakat ikisi de meyvedir. Günümüz aşırı bireycilik çağında, birey ve toplum arasındaki bağlar zayıfladığı için anlam da kayıplara karışıyor. İnsan günübirlik meşguliyetlerini, depresif açıklama biçimi içinde kendi kişisel kusurlarına bağladığında, ağır utanç duygularıyla felç olabiliyor. Müşfik Tanrı düşüncesinden uzaklaşan insanlar, kişisel kusurları kalıcı felaketler şeklinde idrak edebiliyorlar. "Allah'ımız var ne gamımız var," diyen bir düşünüş yerine, hayatın özünün gam ve endişeyle yoğrulduğu, ıssızlığın ve kimsesizliğin kol gezdiği çağlara uyandık. Bu dünyada her yer zifiri karanlık.

Muallim-i evvel Aristo iyi hayatı "eudaimonia" kavramıyla ifade eder. Eudaimonia, erdemlere uygun bir hayat olarak tanımlanabilir. Biz onu daha sonra mutluluk olarak tercüme etsek de aslında mutluluk değil, insanın içinde saklı duran erdemleri harekete geçirmesi ve ahlaklı bir hayat yaşamaya çalışmasıdır. Aristo'nun iyi hayattan kastettiği şey de budur, iyi hayat yüzyıllar boyunca bu eksen çerçevesinde tartışılmıştır. İnsanın erdemlerini hayata geçirmesi ve o erdem eksenli hayatta dünyayı güzelleştirmeye çalışmasıdır; bulduğumuzdan daha güzel bir dünya bırakmaya çalışmaktır. Aristo ancak erdem eksenli bir hayatın, talebesi Sokrat ise sorgulanmış bir hayatın yaşanmaya değer olduğu-

nu dile getirmiştir. "İnsanın karakteri onun kaderidir," sözünü de bu bağlamda, kadim felsefenin öğretisi çerçevesinde yorumlamalıyız.

Biz, kendimizi mutlak ve müteâl değerler ile techiz ettikçe, güzel davranışlarımıza "sâlih amel"in tanımındaki gibi bir devam ve istikrar kazandırdıkça karakterimizi erdemli kılarız. Gönül, Mevlânâ'ya göre, "Allah'ın nazargâhı", Yunus'a göre "çalabın tahtı"dır. Allah'ı gönül mülküne buyur edebilmek için, evvelemirde, kiri pası oradan süpürüp çıkarmak gerekir. İnsan bir iç bütünlüğü olan, özü sözü bir kişi halinde kendi değer ve ilkelerine uygun bir hayat sürdüğünde, eğilip bükülmediğinde, hakikati yerden tutup kaldırabildiğinde, doğru olanı her şart altında söyleyebildiğinde, gönlündeki şarkıları türküleri dile getirebildiğinde bu hayat iyi bir hayattır. Hele de uzak âlemlerin fısıltıları ruhunu okşuyorsa. "Limandaki gemiler güven içindedir; fakat gemiler limanlar için yapılmamıştır." Yelkenlerini şişirip uzaklara yola koyulan bir gemi belki batma tehlikesi geçirecektir ancak yeni yerler de görecektir. Demek ki önce yaşamak cesareti lazım. Dert okyanusuna yelken açmadan, selamet sahiline varılmaz.

Hayat dertsiz tasasız olduğunda yahut "vur patlasın çal oynasın" yaşandığında, iyi bir hayat olarak tanımlanamaz. Zorluklar karşısında geri adım atmadığımız, boğuşmaktan kendimizi geri tutmadığımız, mücadele etmeye devam ettiğimiz kadarıyla iyi bir hayattır yaşadığımız. Yani bizim uğraşımızla, alın teri ve gözyaşımızla ortaya çıkardığımız hayat iyi bir hayattır. Bir hikâye vardır: Padişaha iki yavru şahin armağan edilir,

biri büyüdükçe yaman bir avcı olurken, öteki tünediği daldan havalanmayan, yemi suyu ayağına götürülen bir saray kuşu olup çıkar. Padişah bu şahin bozmasını eğitmesi için ehil birinin bulunmasını emreder. Gelen adam, pek kısa zamanda şahinin diğeri kadar yükseklere uçmasını sağlar. Padişah bunu nasıl yaptığını sorduğunda, "Sadece tünediği dalı kestim," der. Bazen tutunduğumuz dalları yitirebiliriz, düşerken tutunduğumuz tuğlayı Tanrı diye bellemişizdir. Kaybın ya da kazancın da bir ara durak hesabı olduğunu anlamalıyız. Kayıplarımız bizi başka bir şeye dönüştürme imkânını içlerinde taşır; o dönüşümü iyi bir istikamete yöneltmek, bizim yükselmemizi sağlayacaktır. Sadece olumsuz duyguları kovmakla iyi bir hayat yaşamış olmuyoruz aynı zamanda erdemli ve ahlaklı bir hayat sürmeye çalıştığımızda da iyi bir hayat için gayret ediyoruz. Çünkü iyi hayat bir tarafıyla hemdert olabilmekle alakalı; verebilmekle, gönlün türkülerini çığırmakla alakalı. İyilik, ıstırap içindeki başka varlıkları da görebilmektir ve onların da kurtulması için çalışmaktır. İnsanın bir ekosistem halinde var olduğunu, başka varlıklara zulmederek var olamayacağını bilmektir. İyi hayatın ve erdemin unsurlarından biri de sosyal katılımdır. Birçok psikoloji deneyi, sosyal katılım gösterebilen bireylerin, hayatlarından daha mutmain olduklarını göstermiştir. Pozitif psikoloji kurucularından Martin Seligman'ın *PERMA* olarak özetlediği bir formülü var:

(P) *Pozitif* duygular: Hayatla ilgili taşıdığımız güzel duygular.

(E) *Engagement*-Katılım: Dünyada aktif bir sorumluluk alarak, kötü bulduğumuz bir şeyi onararak iyiye çevirmek. Örneğin bir gün Kasımpaşa'da tanıştığım bir bakkal, Somali'ye beş defa yardım için gittiğini söylemişti. Böyle sayısız kahraman insan vardır. İyi hayat, kahramanlık tozunun biraz serpildiği bir hayat gibi geliyor bana. Onlar, başkalarının ne söyleyeceğine aldırmadan, kendi vicdanı doğrultusunda gidebilen insanlardır.

(R) *Relationships*-İlişki: Derin, kalıcı, bozulmayan, menfaate dayanmayan, yardımlaşma ve dayanışma ilkesine dayanan ilişkilerdir. Harvard Üniversitesi'nde yürütülen uzun erimli bir erişkin gelişme çalışmasında hangi insanların daha sağlıklı olduğu araştırılmış ve iyi sosyal ilişkiler kuran insanların daha sağlıklı olduğu ortaya çıkmıştır.

(M) *Meaning*-Anlam: Hayatımızı hangi anlam doğrultusunda yaşıyoruz. Sadece kendimiz için mi, yoksa daha ulvi bir anlam için mi yaşıyoruz?

(A) *Accomplishment*-Başarı: Hayatta bir şeylere muktedir olma hissi. İnsanlar bazen kendini kapana kısılmış hisseder. İnsanlar kendi iradelerini ortaya koyabildikleri zaman, hayattan aldıkları tatmin ve huzurları daha uzun süreli oluyor.

Mutluluktan ziyade farkındalık daha önemli geliyor bana. Bir başkasına ne kadar yardımım dokunuyor ve bir başkasının ıstırabında ne kadar payım var? Kendimi ne kadar sorgulayabiliyorum? İnsan sadece görünür âlemde yaşayan bir varlık değil. Allah'ın rızasını gözeten bir varlıktır insan. Dahası Allah'tan razılığı

olacak bir varlık. İşte bu ikincisi daha zor. Manevi insanın nokta-i nazarından iyi bir hayat, müteâl güçle kurduğunuz rabıta ile de alakalı. Ona ne kadar sadık olabildiniz, onun sözlerini ne kadar içinize aldınız, onu ne kadar işittiniz, onu ne kadar konuştunuz, onun rızasına ne kadar nail oldunuz, nihayet siz Allah'tan ne kadar razı oldunuz? Onun size sunduğu imkânlar zorluklar, bütün çetin mücadeleler karşısında "Ben buna razıyım," sözünü ne kadar söylediniz. Metafizik düzlemde bu soruya verilebilecek cevap çok daha derinliklidir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl insanı olumsuz duygulardan olabildiğince uzak tutmaya çalışıyor. Robert Nozick'in çok ilginç bir deneyi var, sizi bir makineye koysak, bir butona bastığınızda size sonsuz, hiç inkıtaa uğramayacak fasılasız bir saadet versek o butona basar mısınız? Doğrusu ben böyle bir mutluluk kâbusunda yaşamak istemezdim. Daimi olarak aynılıkta kararlılık gösteren bir mutluluk ânı, cennetin değil sonsuz bir cehennem mahkûmiyetinin mümeyyiz vasfıdır. Hayatta her şey zıddıyla kaim: Biz acıyı, kederi tecrübe etmeksizin mutluluğu tam anlamıyla tecrübe edemeyiz. Aslında insan ıstıraptan kaçmakla mutluluktan da kaçıyor. Halil Cibran, bir istiridyenin, komşu istiridyeye, "Karnımda çok feci bir ağrı var. Ağır ve yuvarlak bir ağrı... Istırap içindeyim," dediğinden bahseder. Görünüm, varlık âlemindeki nesnelere-canlılara yapışır; onları birbirinden ayıran başlıca duygulardan biridir ıstırap.

Günümüzü tanımlarken bazı düşünürler "analjezi toplumu" ifadesini kullanıyorlar, ağrıdan kaçış toplu-

mu. Biz zannediyoruz ki elimiz sıcak sudan soğuk suya değmezse, dertsiz tasasız bir hayat yaşarsak mutlu insanlar oluruz. Aksine ruh gayretsiz kaldıkça kayıtsız, vurdumduymaz, psikolojik ceset halinde insanlara dönüşürüz. İnsan hayatla boğuşurken anlamı keşfeder; kafamızı taşlara vururken, hayal kırıklıkları yaşarken, ıstırapları alt etmeye çalışırken... Hayat sürekli bir mücadele halidir. Bu mücadele zaten bize yaşamanın dokusunu verir. Yaşamak yorulmaktır ve bunun için de güzeldir. Hepimiz hikâye eden varlıklarız, geriye bizden bir hikâye kalsın istiyoruz, bu hikâyenin olması için de ağrı ve ıstıraba göğüs gereceğiz. Goethe'ye bir gün birisi "Mutlu musun?" diye sormuş Goethe ise, "Mutluyum ama geriye dönüp baktığımda hayatımda mutlu olduğum bir hafta bile hatırlamıyorum," demiş. Çünkü hayat hep bir mücadele, bir çırpınış, gayret ve çabadır, bütün bunlar yaşamı var kılar ve ona anlam verir. "Konfor ruhun bataklığıdır," diyor Ali Şeriati. Konfor insanı bir uyuşturucu gibi uyutur ve oradan büyük bir çile, ıstırap doğmadığı için hayatın sanatçısı olamaz hale getirir. Hayatın büyük sanatkârları, çileyle pişmiş insanlardır. Faulkner, Nobel konuşmasında, "Beni yazar olarak buraya getiren şey ıstırap ve gözyaşı," diyordu. İnsan, yaşadıklarından bir anlam devşirebildiği sürece hayatı anlamlı doğru ve güzel yaşar. İyi hayat geriye baktığımız zaman üzerinden bir anlamın tüttüğü hayattır.

İnsan ancak ölüm döşeğinde bakar kendine, kendi hayatına, gerçekten elle tutulur güzel bir hayat yaşamış mı, yaşamamış mı? Bazen hayatımızı kendimizle

çok meşgul olarak yaşarız. Hepimiz bu tuzağa düşeriz, kendimizi çok önemli zannediyoruz, kişisel varlığımız yüzünden çok önemli şeyler oluyor gibi bir yanılsamaya kapılıyor, benliklerimizi kutsuyor, kendimizi pek bir önemli ve değerli hissediyoruz. Bir afetle veya bir travmayla karşılaştığımızda şaşırıp kalıyoruz sonra. Bu benim başıma nasıl gelebilir? Niye gelmesin a kuzum? Senin ayrıcalığın mı var bu dünyada?

Geçmişte insanların yaptığı çok önemli bir şey var; rabıta-ı mevt, zihni sürekli ölümle meşgul etmek. Ölümün yanı başımızda bir dost, bir arkadaş gibi hayata eşlik etmesi. Ancak ölüm farkındalığı ile insan, her an ölecekmiş gibi yaşayarak, bugün hayatını daha dolu dolu sürdürebilir. Her anını son an bilerek, her anını kıymetlendirmek isteyerek.

İnsanın kendi hayatının yontucusu olduğunu düşünüyorum. Michelangelo'ya Davut Heykeli'nin nasıl çıktığı sorulduğunda, "O zaten kayanın içinde saklıydı, ben sadece fazlalıkları attım," der. İyi hayat aslına insanın olgunlaşma evrelerinde fazlalıklarını atarak ortaya çıkardığı bir şey; biz ise hayata çok şeyler eklemenin hayatı zenginleştirdiğini zannediyoruz. Tam aksine hayattan fazlalıkları atabildiğimiz zaman hayat olgunlaşıyor. Hayatı tadından yenmez hale getiren şey, onun içinde saklı olan lezzet adacıkları değil. Hayatı lezzetli kılan manevi dokunuşlar. Arkamızda ne kadar sevgi, hayır, iyilik izleri bırakıyoruz? Maddi olanlarla değiş tokuş edilemeyen şeyler hayatın lezzetini oluşturur.

İnsanlar, nesnelerle maddi olan şeylerle mutlu edilebileceklerini zannediyorlar, bence günümüzün en bü-

yük mutluluk tuzağı bu. İnsanlar, iyi hayatın daha çok şey/nesne edinmekten geçtiğine inandırıldılar. İnsanlar çok asgari şartlarda yaşasalar da hâlâ en lüks cep telefonunu kullanabiliyor. Çünkü onun kendileri için çok önemli bir statü aracı olduğuna inandırılmışlardır. Sadece bize iyilik hissi veren şeyin, iyi hayatı tanımlamaya yettiğini düşünüyoruz. Buna "hedonizm" deniyor. Hazcılık, "vur patlasın çal oynasın" üzerinden iyi hayat tarifi yapmak. Oysa her eğlence bir gün zeval bulur. Hazza alışırız. İyi hayatın sırrını hazda bulamayız.

Her devlet, toplumuna karşı haysiyetli bir hayat borcu taşır. Fakat bu yetmez, çok iyi şartlarda yaşasalar bile insanlar, birbirlerine zarar verebilir, çevreyi kirletebilir. Maddi şartları sağlamak hiçbir zaman manevi şartların da beraberinde yükseleceği teminatını vermez. İkisi ayrı alanlardır. Birincisinin mutlaka sağlanması lazım ama ikincisinde de bir seferberlik ve toplumca paylaşılan bir hassasiyet lazım. Şükredebilen, iktifa ve kanaat edebilen insanlar hayatı daha doyumlu yaşarlar. Güzellik hissini hayatına hükümferma edebilen, hayatının ortasına alan insanlar hayatı daha doyumlu yaşar. Güzellik öyle bir şey ki bir dağ yamacından ovalara, okyanuslara bakarız, içimiz birden vecd duygusuyla dolar ve o ânı âdeta saklamak isteriz, uzun uzun bakarız. Güzelliğin insanı onaran bir tarafı vardır. O yüzden insan ilişkilerinde güzellik, şehirlerde güzellik, söz ve tavırda güzellik bizi onararak daha iyi hayata götürür. Güzellik içimizde eksik olan bir şeyi yerine koyar. İnsan güzel olanla ne kadar hemhal olursa, iyi hayata da o kadar yakınlaşır.

Modern çağda şöyle bir problem var; hep başka bir yerde olmak istiyoruz. Bulunduğumuz yer bize hiç mutluluk vermiyor. İnsan hep başka iklimlerin yeşil kırlarına özlem duyuyor, biriyle birlikteyken aklı cep telefonunda oluyor. Bir yere tatile gittiğinde, acaba buraya değil de başka bir yere mi gitseydim diye düşünüyor. Buna bir psikolog "seçim paradoksu" diyor. Seçmediğimiz her şey için bir tür azap hissetmeye başlıyoruz. Hayata hep çoktan seçmeli sorularla hazırlanıyoruz.

Yaşantı oburluğu içerisindeyiz. "Ne kadar çok yaşantı tüketirsem, o kadar çok mutlu olurum!" şeklinde bir yanılsama var. Oysa "her gün gittiğin yoldan bir daha yürü, ama bu sefer başka şeyleri görmeye çalışarak yürü." İnsanın önünde sınırsız seçenek var. O sınırsız seçeneklerin her birini ziyaret etmeye kalksak ömür yetmez. Biraz da her zaman gittiğimiz yolda daha önce fark etmediğimiz incelikleri, her zaman beraber olduğumuz dostumuzun fark etmediğimiz özelliklerini keşfetmeyi, sevdiklerimizin gözlerine daha dikkatli ve uzun bakabilmeyi öğrenmeliyiz.

Kendimizi bir yere, bir toprağa, bir arkadaş grubuna, bir ülküye ait hissetmek de bize yine iyi hayat yönünde destek verecektir. "Yalıtılmış bir varlık değilsin, unutma ki kozmosun biricik, yeri doldurulamaz bir parçasısın. Sen insanlık bulmacasında köklü bir parçasın," diyor Epiktetos. Yalnız insan, kimsesiz, yurtsuz, kökünden koparılmıştır. Kökünden koparılmış insanın iyi bir hayat yaşama şansı azdır. Dayanışma ve yardımlaşma duygusu içerisinde, iyi bir hayatı tecrübe etme imkânımız çok daha fazladır. Simone Weil şöyle yaz-

mıştı: "Komşumuza duyduğumuz sevgi, yaratıcı dikkatten oluştuğu için dehayla eşanlamlıdır." Komşumuzu sevmenin manası en temelde ona "Ne haldesin? Acın için yapabileceğim ne var?" diye sorabilmektir. Allah'ın yeryüzüyle bir akdi vardır; insanlar birbirlerine nasıl muamele ediyorlarsa Allah da onlara o şekilde muamele eder ve edecektir. İyiyi yaşatmaya niyetlenmiş kişi, kalb-i selim sahibi olarak, iyilik görür. Sonunda anlayacağımız en mühim ders şudur: "Mutluluk nadiren onu arayanlar tarafından bulunur. Ve asla kendileri için arayanlar tarafından değil."

Hayatımızın anlamı ilişkilerden, bağlılıklardan ve tamlıktan neş'et eder. Anlam, nesneler arasına geniş bir örümcek ağı gibi her şeyi birbirine bağlar, ayrı kısımları birbiriyle irtibatlandırır. Böylece anlamlı bir bütün oluşturur. Maneviyat da benliğin değişik kısımları arasında bir irtibat kurmamızı sağlar. Tüm dinlerin amacı da kişiyi bir parçalanmışlık halinden bir tamlık haline çıkarmaktır. Bilim görülemeyen ve ölçülemeyen şeyler konusunda oldum olası tedirgindir. Bugün gerek atom altı fiziği, gerekse de nörobilim araştırmaları bir şeylerin değişmeye başladığını haber veriyor. "Benliğin yumuşatılması" ve sonsuz, kapsayıcı bir tamlıkla irtibat fikri, bugüne dek uygulamaların özünü teşkil etti. Milton'ın dediği gibi, "zihin, neresi olmak isterse orasıdır; kendi içinde cehennemi cennete, cenneti de cehenneme dönüştürebilir."

Maneviyat hissi kalbimizi ürperti ve haşyete açarak varlığın karşılıklı bağımlılığını bize öğretir. Hepimiz bir bütünün parçalarıyız ve ötekinin istek ve ihtiyaç-

larına kökten bir cevap vermek durumundayız. Kendimizi hayata ve hayatın bütün kaynaklarına bağlı kılan anlayışla birlikte; tevazu, hürmet ve açık yüreklilik geliştirir ve bir şükran duygusuyla teçhiz oluruz. Ebediyetin parçası olmak, bize var olan herkesin ve her şeyin bir parçasıymışız gibi hissettirir. İnsan ezel ve ebed arasına dürülü bir varlıktır. Bu nazardan bakıldığında insan hem koca kâinatta ufacık ve önemsiz bir zerrecik, hem de eşi bulunmaz bir biçimde biricik, nadir ve kıymetli bir varlıktır. Kendimizden daha büyük bir şeye aitiz ve asla yalnız değiliz.

Buna bağlı olarak, gelecek nesiller için de emek harcamak lazım. Kendisi gölgesinde serinleyemeyeceğini bildiği halde insanlık tarihi boyunca bir sürü insan meşe ağacı dikmiş, birileri gelecek nesilleri düşünmüş. Kızılderililerin çok güzel bir sözü var: "Dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık." Çocuklarımıza ve gelecek nesillere karşı da bir borcumuz var. Meşe ağaçları dikmemiz lazım, onları büyürken beklemenin, bir şeyleri umuttan yoksun bile olsak, özlemle beklemenin nasıl bir haz olduğunu yeniden öğrenmemiz lazım zira "Mutluluk erişilmezken, ancak ağaçlar onu hışırdar."

İnsan bir şeyi nasıl yapmaması gerektiğini de tecrübeyle öğreniyor. Dolayısıyla ömrün öğrenilmeden geçen zamanları kayıp hanesine yazılmalı. Rızayı gözetmeden, iyilik ve güzelliğin yolunda yürümeden, adalet ve vicdandan uzak zamanlar kayıptır. Yaşlanmak hayata yeni katmanlar, yeni sayfalar eklemek değil, olan katmanları azaltarak, öze ulaşmaktır. Bizi biz yapan

cevhere ulaşmaktır. Buna ulaşabildiğimiz zaman, hayata bir bilgelikle bakmayı başarabiliriz ve insanlara da anlatacak bir hikâyemiz olur. İyi hayat, sonunda bize anlatmaya değer bir iyilik hikâyesi bırakabilen hayattır.

Geride izlerimiz kalıyor. "Sen uçuşu hatırla, kuş ölümlüdür" diyor ya şair, bizden geriye gökyüzünde ve yeryüzünde çizdiğimiz o narin çizgi kalıyor.

Akşam Ülkesi

İki karanlık arasında bir ışık çakımı, hayat. Varlık bir uçurumun kıyısında sallanan beşik. İnsan, ölümlülüğü inkâr etmek, hatta aşmak ister. Kaçınılmaz ölümümüzün çaresizlik ve dehşetinden korunmak için zırhlar öreriz kendimize, zamanı aşan ülkü ve eserlerin bize de bir ebediyet tılsımı vermesini dileriz. Uçurum aşağı bakmak başımızı döndürüyor. Sema çok parlak, gözlerimiz kamaşıyor. "Göçtü kervan kaldık dağlar başında."

"Çok uzaklara gidersen sesim sana yetmeyebilir. Seni çağırdığımda işitmeyebilirsin," dedim. "Çok uzaklara gittiysem, ormanın derinliklerinde bir ses duyduğum içindir," dedi, "dönecek bir evim olduğunu bilmediğimden değil." Yola âşık olan çıkar yola. Yolla sarhoş olan, sesi ancak uzaklarda yankılanan o puhukuşunu duyar. Bir sonbahar resmi gibi, sararmış yaprakların süslediği bir çehreyle oturuyor karşımda. İşte bir kez

daha kelimeleri kınından çıkarmış, onlardan birbirimize köprüler kurmak yerine, kendi yalnızlığımıza giden patikalar inşa ediyorduk. Kınından çıkardığımız ses ve harflerle birbirimize oklar atıyor, hançerler saplıyor, ancak bir yaraya denk gelebilirsek eğer, sahici bir buluşmanın tanıkları olduğumuzu düşünüyorduk. Bu kılıç darbelerine karşı kendimi savunmam sadece yüreklerimizin birbirine yaklaşacağı bir ânı kollamak içindi. Hayır, ben daha önce yere serilirsem ona kim yardım edecekti? Yüreğin sesini kulağın duyabildiği o an, prangaları birbirine raptedilmiş iki kürek mahkûmu olduğumuzu ona kanıtlayabilirdim. Oysa o kelimeleri havada döndürüp, "son anlam bükücü" olarak burgulu bir mızrak halinde yüreğime sapladığı her seferinde, kendi zaferinden yapılmış bir sarhoşluğun neşesine gömülüyordu. Canı acımışların, ancak dünya muhataplarından birinin de canı acıdığında adaletin tecelli edebileceğine inanan o tuhaf esrikliği. Varlığının dünyada açtığı yarayı, başka yaraların tanıklığında iyileştirme arzusu. Bir göğüs germe eylemi olarak varlık.

Var olmak bir şaşkınlığın uçurumuna düşmekse eğer, kim himaye edecek ruhumuzu, kendimizi o derin boşluğa bırakmanın hazzından? O kendinden geçiş, o sarhoşluk insanın en karanlık bağlarından taşınan üzümleri acının mayaladığı zaman kendisini gösterir. Bağırıyorum duymuyor, usulca sesleniyorum duymuyor, şarkı söylüyorum tın yok. Kendini dünyada evinde hissedemeyenlerin, daima bir gurbet ağrısı çekenlerin, bir ev onları beklese bile gittikleri yoldan döndükleri

her seferinde yurduna ve evine sığamayanların hüznü. Bir adam hatırlıyorum, çok yıllar önce Londra'dan kalkıp gelmişti, dizlerinin sızısına bir derman arıyordu. "Yanlış hekime geldiniz bayım," demeye kalmadan, bir kaçakçı teknesinin karanlık ambarında günlerce süren İngiltere seyahatini anlatmaya başlamıştı. Ülkesini sevme zorluğuna tutulduğu günlerde o da diğer politik muhalifler gibi kendisine yeni bir yurt, yeni bir deniz aramaya koyulmuş ve bu ada devletine yasa dışı yollardan ulaşarak mülteci olmaya karar vermişti. Korkuyla geçen günlerden sonra yırtıcı bir ses önce ruhuna sonra dizlerine çöreklenip kalmıştı. "Poliiiis!" diye bağırıyordu ses. "O korkuyla dizlerime bir ağrı çöktü kaldı," diye anlatıyordu, "Yirmi yıl geçti ama dizlerimin ağrısı dinmedi. Orada para kazandım, işletmeler kurdum, saygın bir statü edindim ama dizlerimin ağrısı geçmedi." Gurbet ağrısının tek tedavisi sılaya dönüştür. Yurt özlemi yurtla iyileşir. Doğmuş olmanın acısı, hayatın göğüslerinden süt emmekle. Sızlayan dizleri değil varlığıydı. O yüzden şifasını yurdunda arıyordu. Varlığın evinde.

Bir böyle denizaşırı gurbetlere gidip sızlayanlar vardır, bir de babalarının gurbetinde sonu gelmez bir özleyişle baştan aşağı sızı kesilenler. Kelimelerden kendisine türlü savaş aletleri yontan bu kadın da babayı erken yaşta ölümün akşam ülkesine uğurlayıp, o akşam ülkesinin yenikliğini içinde bütün dünyaya küslük olarak gezdiren binlerce kader mahkûmundan biriydi. O akşam ülkesine erken yaşlarda yolcu uğurlayanlar yenikliğin tadını bilir. Hayat kolunu kanadını

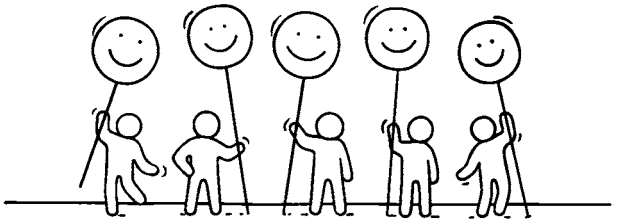
kırdıysa bunu bir daha yapacak demektir, işte bu yüzden daima bir savaş hali üzere yaşar, kimsenin onlara değecek, onlara dokunacak kadar yakınlarına sokulmasını istemezler. Büyük savaşçılar en ağır yenilenlerin arasından çıkar.

"Yarayla alay eder hiç yaralanmamış olan." Yo hayır, böyle olmayacak. "Ancak büyülenmiş olan büyüleyebilir," demişti mesleğimizin pirlerinden biri. Ona benim yaramdan da kan sızdığını gösteriyorum. Seni mağlup edenlerden biri değilim ben. Seninle birlikte ve senin kadar acı çekiyorum. Benim de akşam ülkesinde çok yâranım var. Biraz sokulursan, benim göğüs kafesimde de bir yüreğin attığını duyacaksın bak.

Durup bakıyor. Hayret ve hayret ve hayret.

Gözbebeklerimizin ta içinde bir yaradan artakalan insanı görüyoruz. O bende kendisini seyrediyor, ben onda kendimi. Orada o geçmişin hapishanesinden özgürleşiyor, ben doktor önlüğümü bir kenara asıyorum. Var olmak bir sızıda buluşmaktır.

Tasavvuf Günümüzün Psikoterapilerine Ne Söyler?*

Tasavvuf, İslam'ın iç/batını boyutu olarak tarif edilebilir. Tasavvufi düşünceden neşet eden Sufi Psikolojisi, ruhu metafizik ve kozmik olandan ayırmaz. Metafizik, bu psikolojinin temelini ve niteliksel ölçütlerini sağlar. Bu yönüyle de empirik psikolojinin bir parçası olarak anlaşılamaz. Kur'an, "Nereye dönerseniz dönün, Allah'ın yüzü oradadır" buyurur (2:115). İslam antropolojisi, insanları, hür iradeleriyle Tanrı'yı dünyaya, hakikati gerçekdışına tercih etmiş varlıklar olarak görür. Kur'an'da Tanrı'nın hür iradeyle tercih edilişi "emanet" olarak isimlendirilir. İnsan göklerin ve yerin yüklenemediği bir emaneti yüklenmiştir. Yüklendiği aslında hür irade, sevgi ve birleşme gücü-

* 29-30 Ekim 2018'de Nepal Katmandu'da düzenlenen *Culture, Spirituality and Mental Health* sempozyumunda sunulan tebliğin kısaltılmış halidir.

dür. İnsan tabiatı teomorfiktir, zira Tanrı'dan kaynaklanmakta ve Tanrı'nın insanın içine yerleştirdiği niteliklerle diğer varlıklardan ayrışmaktadır. Biz insanlar teomorfik tabiatımızdan dolayı (Tanrı'nın suretinde yaratılmak) ilahî ad ve sıfatların bir aynası haline gelebiliriz. Bu bizim gerçekte kim olduğumuzun bilgisine sadık ve uygun davranmamız anlamına gelecektir. Bu anlayışa göre insan Tanrı'nın isim ve sıfatlarının aynasıdır. Tabiatımız tamlığı yansıtır ve ancak tamlıkla sükûn buluruz. İnsan, kendi özündeki cevheri bulabilmek ve "benin içindeki ben"i keşfedebilmek suretiyle kendi dünyevi benliğinin üzerine yükselebilecek bir varlıktır. Hz. Peygamber, "Bana eşyanın hakikatini göster," diyerek bu hakikat arayışını, kabuktan öze bu yolcuğu özetlemiştir. Ruhun tekemmül sürecinde tasavvuf, belirli dua ve virdlerin okunması, yüksek tefekkür yöntemleri, erdemlerin beslenip büyütülmesi ve bütünleşme çabalarıyla "yolcu"ları eğitir. Amaç içsel özgürlüğün kazanılması, hırs ve arzulardan ruhun temizlenerek duyuların ötesine geçen bir idrake ulaşılması ve tam bir uyanıştır. Bütün kadim öğretilerde olduğu gibi tasavvufta da hayat bir yolculuk olarak resmedilmekte ve bu yolculukta insanın geçmişin çatışma ve yüklerinden yavaş yavaş arınarak gerçek benliğini keşfetmesi istenmektedir. Gerçek benlik, üzerine Allah'ın ışığının düştüğü; hırs, tamahkârlık ve hasetten arınmış bir benliktir. Arınmış kalbin ayna metaforuyla anlatılması, onun vazifesinin sadece Allah'ın güzelliğini bize yansıtmak olduğunu söyler. İnsan var oluşun bu daha olgun düzeyinde ne kâinatı ne de diğer

insanları tahrip ve istismar etmeyi düşünür, iyilikte meleklerle yarışır. İşte sufi psikolojisini günümüzün kimi maneviyatsız psikoloji öğretilerine nazarla farklı kılan noktalardan birisi budur: İnsan ruhu tekemmül edebilir, iyiye doğru evrilebilir, bencilce arzularından sıyrılarak huzur ve itminan bulabilir. *İnsan ıstıraplarından fazlasıdır.* Yeri geldiğinde ıstıraba tahammül ve kadere/kaçılmaz olana rıza göstermek de insanın olgunluk yürüyüşünde bir basamak olabilir.

Tasavvufi psikoloji, kaotik modern dünyada ruhu bütünleştirmek ve içsel uygulamalar ve yöntemler yoluyla niyetleri arılaştırmak ister. Tasavvuf; *psişe* ile bir soyutlama olarak, havada kopuk bir biçimde asılı kalmış bir zihin olarak ilgilenmez. Kişinin duruşu, oturuş ve yürüyüşü, geleneksel nezaket ve adabı gibi bütün unsurlar ruhun hayatında önemli bir yer tutar. Tanrı'nın zikri temel ibadettir ve yakın içsel gözlem yoluyla kişinin kendi içindeki ilahî özü keşfetmesi istenir. İnsan, *zübde-i âlem* olarak bir mikrokozmostur, o *ahsen-i takvim*dir, yaratılmışların en güzelidir, Tanrı'nın yeryüzündeki "halife"sidir. Duyuların ötesine giden bir idrak için ise sıklıkla "örtülerin kaldırılması" metaforu kullanılır.

Bilgi, ilim veya marifet yoluyla elde edilir. Zahiri bilgi "ilim", sufilerin tecrübi/sezgisel yolla doğrudan edindikleri bilgi "marifet" olarak isimlendirilir. Örnek vermek gerekirse, balın kimyasal özelliklerini öğrenmek ile balı tatmak arasındaki fark gibidir. Peki kişi marifete nasıl ulaşacaktır? Tanrı'nın hatırlanışı ve anılması (*zikir*), bir yanılsamalardan arınma ve gerçek

benliğe ulaşma yolu (*tarikat*) ve bu yolda bir kılavuz yol gösterici, manevi bir rehber (*şeyh, pir*) sayesinde. Temel amaç "*fenâfillah*"tır yani Allah'ta yok oluş: Arzu, tutku ve hırsların, dünyevi endişelerin yüce bir ülkü adına eritilmesi. Sufi kişi kendilik bilincini bir kenarda bırakır ve sadece "Tanrı eri" olarak Tanrı'nın bilincini kuşanmak ister. Bu eriyişten bir sonraki safhada yeniden doğuş vardır: "*bekâbillah*". Sufi kendi varlığının farkındalığına yeniden varır ancak bu kez Tanrısal bilincin hatırasını muhafaza etmektedir. Bu durum daha yüksek bir bilinç seviyesi olarak kabul edilir zira kişi artık dünyada tam bir işlev gösterebilmektedir. Artık "el işte, gönül Hak ile oynaşta"dır. Fena ve beka arasındaki ayrım kabaca sarhoşluk ve ayıklık olarak tarif edilebilir. İbn Arabi, tasavvufu "Tanrı'nın vasıflarını içselleştirmek" olarak tanımlamıştır. Bu ifade, Tanrı'nın suretine girmek; ilahî vasıf ve nitelikleri, her türlü erdemi yüceltmek ve ülkü edinmek olarak okunabilir. Tanrı madem insanları kendi suretinde yaratmıştır ve insan da onun emanetini taşıma ödevini üstlenmiştir, o halde ruhunda gizil bir halde yatan ilahî özellikleri gerçekleştirmek insanın ödevidir. Bu yolda ilahî özelliklerin insanda nasıl açığa çıkarılacağını bilen öğretmenlerden yardım alınır. Sufi öğretmen ve kılavuzlar Tanrı'ya yükselen yoldaki duraklara (*makamat*) ve hallere (*ahval*) çok dikkat ederler. Kişinin bir makam veya halden diğerine evrilirken geçirdiği manevi dönüşümler ve sonunda varılan temkin safhası, onların yakından takip ettiği süreçlerdir. Kişi *tövbe, zühd, tevekkül, fakr, zikir, sabır, şükür, rıza* durakların-

dan geçer ve nihai durağa, sevgi (*muhabbet*) durağına ulaşır. Asıl olan biçimden öze, suretten manaya varmak ve kabuğun içindeki inciyi bulmaktır. Hz. Peygamber "Kendini bilen Rabbini bilir," demiştir, o halde marifet, bize şeylerin daha derin bir bilgisinin kişisel dönüşüm ve hikmetle olabileceğini söyler. Peygamber ifadesinde de belirtildiği gibi böylesine bir bilgi hem kendilik hem de Tanrı bilgisi gerektirir ve kitaplarda bulunmaz. O zaten kalpte medfundur, derinlerde gömülüdür. Cehalet, unutkanlık, dışa dönük etkinlikler veya rasyonel düşünce onun üzerini örtmektedir. Bu bilgiye erişim ancak insanın tekemmülüne inanan bir yolu izlemekle mümkündür. "Sen düşünceden ibaretsin," diye yazar Mevlânâ, "kalanın doku ve kemik. Eğer gül düşünürsen gülistansın, diken düşünürsen külhanda yağ."

İnsanın mutlak tekemmülü, içindeki ilahî özün, ondan yaratıldığı ilahî nefesin açığa çıkarılmasıdır. Hedef varlığın birliğidir (*vahdet-i vücud*). Böylesi bir içsel keşif yolcusu, kendi yanılsama ve bencilce arzularından arınmak suretiyle olgunluk yolunda ilerler ve *insan-ı kâmil* olmak yönünde çaba harcar. Bu mükemmeliyete vardığında ise, ilahî ve insanî olan arasındaki duvar ortadan kalkar. Tasavvufun temel amacı insanların gözlerini (*kalp gözü*) açıp görmelerini sağlamaktır. Sayısız Kur'an ayeti ve peygamber sözü, değişik imge ve ifadelerle bu hedeften dem vurur. Bu ifadelerden birisi de "*tezkiyetün nefs*"tir, yani Tanrı'ya giden yolun "ruhun arıtılması" yolu olduğudur. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: "Kim kendini geliştirip arındırırsa, o kesinlikle ebedi mutluluğa ulaşacaktır; kim de kendini

geliştirmeyip (içindeki iyilik tohumunu) çürütürse, o kesinlikle kaybedecektir." (Şems Suresi:7-10) Bu ayete göre ancak ruhlarını arındıranlar kurtuluşa ermiştir ve ruhlarını gömenler ise son menzile yapılan yolculukta pişman olacaklardır. Sufinin vaktin/anın evladı olduğu söylenir, aynı zamanda yolculuktan yapılmadır o, "döl evladı değil, yol evladı"dır. Gerçek bir sufi sadece anda, anın hakkını vererek, tam bir fedakârlıkla yaşar. Her an biricik olduğu için benliğin her ânı da kendisine özgüdür. Bazı sufi metinlerinde her an, nefes olarak isimlendirilir, sufilere de "*ehl-i nefes*" adı verilir. Ehl-i nefes her soluk alışverişte o nefesin biricikliğinin verdiği "nefes ayıklığı" içinde yaşarlar.

Peki bir kimse yeniden doğuş sürecinden geçmeye karar verdikten sonra ne olur? Geleneksel olarak, birey birkaç davranış aşamasından (*makam*) ve buna paralel bir dizi yansıtıcı içsel durumdan (*hal*) geçer. Makam, alıştırmalar ve günlük pratikler yoluyla erişilmesi gerekli bir disiplindir; hal ise iradenin kontrolünde olmayan duyulara bağlı, öznel bir zihin durumudur. Tıpkı William James'in "şuur akışı" gibi, hal de statik ve katı değildir. Görünüp kaybolan ışık parıltıları veya bir nehre düşüp eriyen kar taneleri gibidir.

Geleneksel tasavvufta davranışsal aşamalar, "uyanıklık" ile, yeniden doğuş veya yeni bir yaşam işaretinin başlangıcının "farkında olmak" ile başlar. Uyanıklık bir anda da gelebilir, zaman içinde tedricen de gelişebilir. Bununla birlikte, tek başına uyanıklık yeterli değildir. Yolcu, geçmişteki yanlış davranışlarını terk etmelidir, pişmanlığı hissetmelidir (*tevbe*), değişmeye karar ver-

melidir ve son olarak kendisini husumet ve zulümden temizlemelidir. Artık arayan kişi, o her kim ise, kendisine bir *delil-i rah* (yol ışığı) seçecek pozisyondadır. *Tevbe*den sonra yolcu şüpheli hareketlerden kaçınma aşamasına geçer (*vera*). Bir sonraki aşama *zühd*'dür; belli değerlere ve iç huzura konsantre olur. Ardından gelen aşama *sabr*'dır ve sabr *"seyr-i süluk"*un yarısı ve zevkin anahtarı kabul edilir. Her dönüşte ve her seviyede salik (yolcu/arayıcı), sabır gerektiren lehine veya aleyhine bir durumla karşılaşır. *Tevekkül* aşaması, bireyin hiç talepte bulunmadan güven duymasını gerektirdiğinden, erişilmesi zor bir aşamadır. *Rıza* ise, geride bırakılan aşamaların tümünü toplayan en son aşamadır; artık arayan kişi, hoşgörü ve huzur kazanmıştır.

Bu aşamalara zihnin durumuyla bağlantılı paralel durumlar (*hal*ler) eşlik eder. Bunlar şöyledir; arayıcının nefsini gözlemlemesi (*murakabe*), ki arayış nesnesi göre nefsinin davranışlarını değerlendirir, *kurb*, ki maksuda doğru yakınlaşmayı ifade eder; *şevk*, ki ilahî bütünleşmeye duyulan arzudur; *mihr*, ki her şeye karşı şartsız sevgi beslemektir ve *ümid*, ki daha da yakınlaşma ümididir; *üns*, ki tanıdıklık halidir ve son olarak *yakin*, yani bütünleşme ve kesinlik halidir.

Özetle salik iki temel görevle karşı karşıyadır:

1. *Fenâ*, mevcut halini çözmek, yani parçalanma;
2. *Bekâ*, yani yeniden bütünleşme.

Fenâ bilinen benliğin ölüp gitmesine işaret eder. Bekâ ise "kozmik ben"de yeniden doğuş demektir. Fenâ entelektten, Ben'den kurtulmak anlamına gelir. Bekâ ise, tamamlanmış kişiliğin sırlarını ortaya çıkararak

yeniden "Ben" olma sürecini ifade eder. Tasavvufta nefs, tutkuların Allah'a uzanan yolda tedip ve tanzim edildiği bir mevzidir. Nefsin, ide karşılık gelebilecek *nefs-i emare*den, egoya karşılık gelebilecek *nefs-i levvame* (kendini kınayan nefs) ve nihayet süperegoya denk gelen *nefs-i mutmainneye* (huzur ve tatmin içindeki nefs) çıkarılması istenir. Bir hadis-i kutside Allah, "Yere göğe sığmadım, inanan kulumun kalbine sığdım" buyurmuştur. "Bende sığar yedi cihan, ben bu cihana sığmazam" diyen Seyyid Nesimi de aynı hakikate işaret eder.

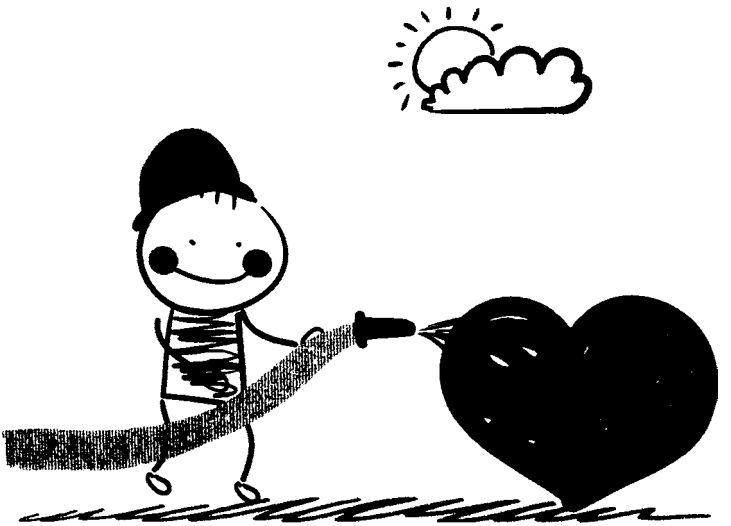
Kültürel duyarlılık ve tevazudan hareket eden bir psikoterapi, danışanların sadece yatay ilişkilerini değil, Tanrı'yla aralarındaki dikey ilişkiyi ve manevi ihtiyaçları da ele alır. Danışan kişi terapi odasına bu konuları getirdiğinde, duyarlı terapist, onları görmezden gelmez, tam aksine bu konuların o odada rahatça ifade edilmesine izin verir. Manevi ve dinî inançların, stresle başa çıkmanın önemli araçlarından birisi olduğu bilinmektedir. Tasavvufi ilkelerden hareket eden sufi psikolojisi, bir psikokozmoloji olarak sadece semptomlara bakmaz, hastalığı ölümlülük ve kırılganlığı hatırlatan bir uyarıcı olarak görür. Acının insana bir şey öğretmesine, içsel yolculuğa yardımcı olmasına izin verilir. Tasavvufi kavram ve ıstılahları anlama çabası, bu kavramları metafor olarak kullanabilecek danışanlarımızı da daha iyi anlamamızı sağlar. Bir olgu tartışmasında, çok zengin bir iç dünyası olan bir psikotik hastamız, kendi öznel tecrübelerini Kur'an'daki Hızır ve Musa kıssasına göndermelerde bulunarak anlatmıştı.

Bireycilik, rekabet ve yarışmacılık gibi modern kapitalizm düsturlarının insan yabancılaşmasını tırmandırdığı, kişinin kendisine karşı dürüst kalmasının zorlaştığı bir ortamda, katı materyalizm insanın ruhsal ihtiyaçlarını tarif etmekte yetersiz bir paradigma olarak görünmektedir. Kolektif bir iyilik olmaksızın bireysel iyilik düşüncesi tahripkâr bir yanılsama olabilir. İnsan bilincini sadece maddi öğelere indirgeyerek onun manevi ve tinsel arayışlarını görmezden gelmek, psikoterapinin insanın en temel ihtiyaçlarından birisini gözden kaçırması anlamına gelecektir. Kişilik kuramcısı Cloninger insan kişiliğinde, kendini aşma isteğini önemli bir boyut olarak tanımlamaktadır. Sufi inanç ve pratikleri, bugün İslam dünyasındaki insanların pek çoğunun ruhsal açıdan asli bir unsurunu oluşturuyor. Terapist bir vaiz değildir kuşkusuz ve bu inanç/değer sistemleri ancak danışan odaya getirirse konuşulmalıdır. Ancak terapist dinî/manevi konuları terapi odasına girerken vestiyerde bırakmayacak kadar da açık zihinli olmalıdır. Psikoterapinin tüketim kültürüne eklenmesi ve danışanlarına içlerindeki boşluğu teskin etmek için yaşam biçimleri çözümleri sunması eleştirilmiştir. Haddi zatında psikoterapi ahlaki bir söylemdir, bir bilimden fazlasıdır ve terapist/danışan arasındaki ahlaki uzam çok önemlidir. "İyi bir hayat nasıldır ve ne beni evimde hissettirir?" Bunlar özü itibariyle ahlaki sorulardır.

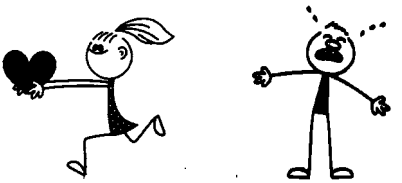
Tasavvufi bilgi, bizi insanlığın henüz gerçekleştirilememiş yeteneklerini tanzim etmek ve bir araya getirmekle, çokluktan birliğe bir yol açmakta yardımcı

olabilir. Maneviyat, bir bakışa göre, azdaki çoğu görmektir. Bütün yaratılışın amacı, manevi bakış açısına göre, Tanrı ile birliğe varmaktır; hayatın gayesi de ruhsal olgunlaşmadır. Psikoterapi tasavvuftan aldığı ilhamla daha da zenginleştirici bir tecrübeye dönüşebilir. Hem terapist hem danışan olarak daha az yargılayan, daha merhametli, daha erdemli ve iyi insanlar olmamıza imkân sağlayabilir. Erdem, bugün psikoterapilerde sağaltıcı bir unsur olarak giderek daha sık konu edilmektedir. Erdemin çoğaltılması ve benliğin arıtılması için, zengin tasavvufi şiir, öykü ve menkıbelerden de terapilerde yararlanılabilir. Bir Sufi sözünde söylendiği gibi, "Her arayan bulamaz ama bulanlar yalnızca arayanlardır."

YÜREKTE BUKAĞI

Yürekte Bukağı: Affetmenin İmkân ve İmkânsızlığı

Bir derviş münacaatında şöyle diyordu: Allahım! İyilere esasen lütuf ve merhamet buyurmuş, onları iyi yaratmışsın. Onun için kötülere merhamet et.

Sadi, *Gülistan*

Affetmek ve edilmek insan içindir. Ancak affın bir hovarda bahşişi olduğunu sanmak hatadır. Affetmek, akılların üstünde sultan olan kalbin hareketi olduğu gibi affedilmek de insanın bizzat kendi kalbinde inkılap yapmasıyla sunulan zafer hediyesidir. Şüphe yok ki affın fermanını hazırlayan kalptir. Hesapça akıl onu anlamasa da kalp kendi kahramanına affı bağışlıyor. Affeden insan da affedilen gibi kalbini yükseltmiş, "insan kalbi böyle olur" dedirtecek olgunluğa ulaştırmış olmalıdır.

Nurettin Topçu, *Var Olmak*

Rahip Zamarillo bana, Nihil volitum quin praecognitum (önceden tanınmayan asla sevilmez) diye öğretmişti, ama ben karşıt sonuca vardım: Nihil cognitum quin praevolitum

(önceden sevilmeyen asla tanınmaz). Tanıma, bağışlamaktır derler. Hayır, affetmek tanımaktır.

Unamuno, *Sis*

Affetmek ve söz verebilmek, yeni süreçler başlatma yeteneğimizin emniyet mekanizmaları gibidir.

Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*

İşledikleri günahlardan pişman olup da inlemeye, sızlamaya başlayınca, suçluların iniltisinden Arş titrer! Hem de annenin çocuğunun üstüne titremesi gibi titrer; onları ellerinden tutar, yukarılara doğru, göklere doğru çeker! Çeker de, onlara der ki: "Allah, sizi aldanmaktan korudu. İşte lütuf ve ihsan bahçeleri şurada, işte Gafûr ve Rahîm olan, bütün günahları örten Rabbinizin huzuru burada!"

Mevlânâ, *Mesnevi*

Tanrım, onları bağışlama çünkü ne yaptıklarını çok iyi biliyorlar.

Vladimir Jankélévitch, *Forgiveness*

Yalnızca zayıflar öç peşinde koşarlar. Ruhu güçlü olan bağışlayıcıdır ve bağışlamak, zarar görenin onurudur.

Halil Cibran, *İnsanoğlu İsa*

Bağışlama ha! İyi de onlar bizden hiç af diledi mi ki? Bağışlamaya bir anlam ve varlık sebebi verecek tek şey, suçlunun ıstırabı ve terk edilmişliğidir.

...

Bağışlama, eğer böyle bir şey varsa, ancak bağışlanamaz olanı, telafi edilemez olanı bağışlamak zorundadır ve bağışlayabilir –ve dolayısıyla olanaklı olanı yapmak zorundadır ve yapabilir. Bağışlanabilir olanı, küçük günahları, mazur görülebilir olanı, her zaman bağışlanması mümkün olanı bağışlamak, bağışlamak değildir.

Jacques Derrida, *Bağışlamak*

...

Ne çok suç işliyoruz. Ne kadar cürüm var ve bazen ne kadar da hoyrat olabiliyoruz. Bize yapılan kötülüklerin sesini ne kadar da çok tutuyoruz içimizde; bir yaraya kelepçelenmişiz gibi, yüreği salamıyoruz o korkunç karanlıktan, sanki yürekte bukağı. Bütün kadim gelenekler bize affetmeyi salık veriyor oysa, diyorlar ki, *gel ey zarif girme sen o büyük ve bitimsiz karanlığa, baş kaldır baş kaldır içinde iyiliğin o sönen ışığına.* Affedemeyenlerin öyküsünü dinliyorum yıllardır, içten eriten bir kezzap gibi insanı yiyip bitiren haksızlık ve zalimliklerin tutsağı olmuş insanlar. Affedemediğinin, öfkenin ve kininin tutsağı oluyorsun bir süre sonra, ilerleyemiyorsun hayatta, onun canını yakmanın düşünden öte seni hayata bağlayan bir şey kalmıyor. Birini affettiğimizi nasıl anlarız? Düşüncelerimizde değişiklik olduğunu fark ettiğimizde, karşımızdaki kişiye zarar gelmesi isteğimiz azaldığında ve o kişiyi anlamaya çalıştığımızda. Elbette her cürüm affedilemez, çocuklukta uğranmış bir taciz, toplu kıyımlar, tecavüz ve işkence affedilmesi çok güç insanlık suçlarıdır. Jankélévitch, "Affetme ölüm kamplarında can vermiştir!" derken bunu söylüyordu. "*Bağışlama için olanaksız diye bir şey yoktur; fakat hâlâ, onsuz bağışlamanın anlamdan yoksun olacağı en önemli koşuldan söz etmedik. Bu temel koşul, failin üzüntüsü, gözüne uyku girmemesi ve terk edilmişliğidir. Bu koşulun sağlanması her ne kadar bağışlayana bağlı olmasa da, yine de söz konusu koşul olmaksızın tüm bağışlama sorunu basit bir soytarılığa dönüşür. Herkese bir görev düşer: suçluya korkunç bir vicdan azabı, kurbana da bağışlama.*"

"Adaletsizliğin bedelini tekrar tekrar kendimiz ödemek istemediğimiz" için affetmek, iyileşmenin bazen tek yolu olarak affetmek. Affetmeyi seçmekle kendimize merhamet etmiş oluruz. "Kendimi incitmeyeceğim! Kurbanlık giysisinden soyunuyorum artık." Öfke ve kin, ruhumun evinde oturmuyor. Gelecek geçmişin tasallutundan özgürleşiyor. Haksızlığa, zulme ve cürme gözlerimi yumuyor değilim, sadece geçmişin karanlık odasında oturup beklemeyeceğim, geleceği umut dolu bir biçimde yeniden tahayyül edeceğim.

Affetmekle yüzümüzü geleceğe döner, geçmişin zindanından kendimizi azat ederiz. Affetmek yanlışı geçmişe yerleştirir ve geleceği onun etkisinden kurtarır. Genişler gelecek. Affetmek unutmak değil, sadece mütecavize duyulan öfke ve hıncın içimizden geçip gitmesine izin vermektir. Gerçek bir affediş göklerden gelen bir bağıştır, ilahî alanın beşerî alana bir temasıdır, mucizevi ve ilham vericidir. Unutamadığımızı affederek yeni bir biçimde hatırlarız, geçmişin zindanından geleceğin umuduna çıkarız. Affetmek, takatimiz yettiği halde misilleme yapmamaktır. Ama her şey affedilemez. Onarılamaz, telafi edilemez, anlaşılamaz kötülükler vardır. Affetmek kitle kıyımlarında, çocukları yakan bombalarda, ölüm kamplarında can vermiştir. İnsanlığa karşı işlenen bir suçu affetmek, yine insanlığa karşı başka bir suç işlemektir.

Affetmek kolay mı? Hayır, çok zor. Affedilenin de affı hak etmesi, onu kazanması gerek. Şartsız affediş Allah'a mahsus. Affa layık olabilmek için samimi bir özür ve tövbekârlık gerek. Gerçek bir özür, kurbanın insani haysiyetini ve ahlaki değerini yerine koyar.

Yarın aynı durum tekrarlandığında bu cürmü işlemeyecekse, ortada gerçek bir pişmanlık vardır. Bir özür, ne kadar samimi olsa da verilmiş hasarı geri döndüremez. Ama iyileşme tam da burada başlar. Özür, kurbanın haklı olduğunu teslim etmekle, onu kötülüğe maruz kaldığı edilgen bir rolden çıkarıp, bağışlayıp bağışlamamaya karar vereceği etkin bir role yükseltir.

İncinmiş herkesin bağışlamasını dilemek, ahlaki tiranlık. Peki hangi şartlar altında affetmeli? Pek çok insan, inciten kişinin pişmanlık göstermesi gerektiğini düşünüyor. Söz ve eylemlerinden ötürü nedamet getirmeli, sebep oldukları hasarı görmeli ve etkilenenlerden af dilemeli. Affı, dişiyle tırnağıyla kazanmalı; gözyaşıyla, vicdan azabıyla, nedametle hak etmeli. Başkasında yarattığı hasar ve incinmeyi umursamayan birini nasıl affedebilirsiniz? Ancak yaptığı işin acı verici ve hatalı olduğunu kabul eden ve onu geri çevirmeye çalışan kişiye cevap verebilir bir incinmiş: Affetmek bir ilişkidir. İnsan sadece kendine yapılmış bir kötülüğü affedebilir. Kimse adına bağışlayamayız, mağdur sadece kendisi affedebilir.

Bütün yanlışları affedilmez bulan bir kişi geçmişin hapishanesinde mahkûmdur, kinin sert sınırlarına hapsolmuştur ve büyüyemez. Öte yanda tek taraflı ve alışkanlık biçiminde affeden kişi de omurgasız bulunacaktır. Yahut mazoşist kişiler, bildiğiniz acı tiryakileri, kendilerine yapılan haksızlıklara biteviye göz yumar. İnsanın verilen hasarı protesto etmesi, ahlaken ciddi olan bir meselenin yerçekimini hissetmesi beklenir. Affetmek, bilerek geçmişi geri çevirmek,

yapılmış olanı boşa düşürmek, hıncı ve kini gidermek istemektir. Geçmişin geri çevrilemeyeceğine dair metafizik olgu bizi bir dizi kısıtlı seçenekle baş başa bırakır evet; unutma, kaçınma, rasyonalizasyon veya pragmatik kabul gibi. Affetmek bunların hiçbiri değil, yaşanmış olanın geri döndürülemezliğine farklı bir tepki halidir. Hiçbir acı yaşanmamış sayılamaz. Hayat geri sarılamaz ama affetmek bizi oraya hapsolmaktan alıkoyar.

Af da intikam gibi doğal bir duygu. Affetmeyi öğrenmek kabullenişi gerektirir: Olan olmuştur. Geçmişi değiştiremeyiz ancak hikâyeyi kendimize anlatma biçimimizi değiştirebiliriz. Affetmek, içimizdeki öfke zehrini akıtmak demektir; duygu hapishanesinden kendimizi salıvermektir. Bağışlayabilmek için merhamet de olmalı; mütecavizi anlama çabası da bu merhametin bir parçası. Eylemlerini kınamakla birlikte orada kusurlu bir insan olduğunu görebilmek. Onu bütün zavallılığı içinde idrak edebilmek. Yine de adaletin yerine geçemez affetmek, ben affetsem bile adalet işlemeli ve mücrim cezasını çekmelidir. Hak yerini bulmalıdır. Bağışlamak kendimize ve bir başka insana bir bağışta bulunmaktır, kendime bir hayat bağışlarım, ona yeniden insanlığını. Ona "Seni ve yaptıklarını ayırıyorum, sen yaptıklarından daha değerli olabilirsin, yaptıkların çok kötüydü ama sen bunlardan vicdan azabı duyabilirsin," demiş olurum.

Affetmek mücrim-mağdur ilişkisindeki güç dengesini değiştirerek güçsüz kurbanın lehine tahterevalliyi eğer. Güç dengesindeki bu değişim her iki tarafı da

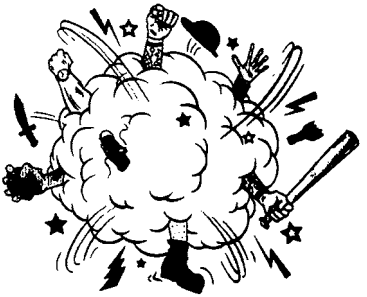
kendi hapishanesinden azat eder. Ama bağışlanmayı dileyen kişiye düşen ödevler vardır.

Bağışlanmayı dileyen, doğasındaki kötü unsurları kabullenebilmeli ama beri taraftan, içinde yaptığı kötülükten pişman olabilecek ve bunu telafi etmek isteyecek iyi bir öz de taşımalıdır. Verdiği hasarın sorumluluğunu kabullenmeyen kişinin, af dilemeye de hakkı yoktur. Kimileri diyor ki affedip unutacak mıyız? Nasıl unuturuz bağrımızda durmaksızın kanayan ve kendini hatırlatan bir yarayı? Bize sürekli konuşan o incinişin sesini kısmak için unutacak mıyız yani? Hayır kardeşlerim. Unuttuğumuz şeyi affedemeyiz. Özellikle politik düzlemde olmuş olanın izini sürmeli, onu bellekte diri tutmalıyız. Ancak hatırlamakla ıstırabın hatırasını canlı tutabiliriz, yoksa tarih muzafferlerin tarihini kutlamaya teşnedir. Bağışlamak ancak farklı bir biçimde hatırlayarak iyileştirir. Geçmişte olanları değiştiremeyiz ama geçmişin bizi nasıl etkilediğini değiştirebiliriz. Geçmişi unutamayız ama onun bizi ele geçirme gücünü unutabiliriz. Ancak bir yasla *birinin ne yaptığını, ötekinin nasıl ıstırap çektiğini, birinin ne kazandığını ve ötekinin faklı bir biçimde ne kaybettiğini hikâye edebiliriz.* Ancak bu çok zor, yas sürecinden geçerek affetme ve iyileşme gerçekleşebilir. Yine de affetmenin bir zamanı vardır. İçimizde çökelmeden bir acı, zorlamayla affedemeyiz. Kalbin bu inkılaba hazır olması lazım.

Affetmek yeni bir geleceği mümkün kılar. Birini affettiğimizde, artık geçmişin ne benim ne de onun üzerine son sözü söylemesine izin veririz. Suçlu insan cür-

münden daha fazlası olabilir. "Hata ve günahlarından daha fazlası olabilirsin!" demektir affetmek. Ötekine şunu fısıldar: Sen eylemlerinden daha iyi olma potansiyeline sahipsin! Affettiğimiz kişiyi eylemlerinden, kendimizi de geçmişimizden özgürleştiririz. Affetmekle geçmişe daha farklı bir gözle bakarız, geleceğe umut besleyen bir gözle. Kötülük asla meşrulaştırılamaz ve kötücül eyleme kastedildiğinde, bazı şeyler onarılamaz bir biçimde zaten tuzla buz olmuştur. Ama tam da bu yüzden gereklidir bağışlamak. "Onarılmaz" olanı onarmak, ancak ondan daha radikal bir şekilde ona cevap vermekle mümkündür: Bağışlamakla.

Barbar İstilası

Hayatlarımız bir barbar istilası altında, ne ki bu barbar gürz ve topuzla değil, ikna ve reklamın baştan çıkarma yöntemleriyle ruhlarımızı iğdiş ediyor. "Yeterli olanı çok az bulan birine hiçbir şey yetmez," demiş bir bilge. Her şeyin metaya dönüştürüldüğü, insanın bir müşteriye ve bir reklam avına indirgendiği bu istila, sadece satın almakla ve nesnelerle mutlu olabileceğimizi telkin ediyor bize. Hayatlarımızı ıvır zıvırla dolduruyoruz. Hayatımızı içi boş magazin ve eğlence programlarıyla ıvır zıvıra çeviriyoruz. Değer eksenli bir hayat daha anlamlı ilişkilerin, maneviyatın, erdemliliğin, güzel bir ruhun, iyi bir anne baba veya eş olmanın bize iyi geleceğini söylerken; maddiyatçılık (materyalizm) ancak satın almakla ve nesnelerle mutlu olabileceğimizi, tüketemezsek bir hiç olduğumuzu kulaklarımıza fısıldıyor. Böylece modern kültürün, ruhları güden en güçlü motifi tamahkârlık oluyor.

Batı bilincinin haritası kapitalizm, materyalizm, aşırı rekabet ve ayrımcılık tarafından şekillendiriliyor. Bilgeliğin, içsel farkındalığın, küresel vicdanın olmadığı yerde tamahkârlık daha kolay. Fazla ve büyük olanın iyi olduğu düşüncesi, hayır ve bereketi kaçırıyor. Dizginlenemeyen tamahkârlık, dünyanın her köşesinde büyük eşitsizlikler yaratarak, hem sosyal adaleti hem de özgürlüğü dinamitliyor. Refah toplumlarında dahi denkleme eşitsizlik giriyorsa, maddi refah mutluluğa dönüşmüyor. ABD'de zenginlik son kırk yıl içinde katlanarak artmasına rağmen mutluluk oranları sabit kalıyor. Eşyadan yana zengin ama zamandan yana yoksul yeni birey, yaşama zamanının yokluğunda çalışmanın ziyan ettiği hayatını parayla telafi edeceğini zannediyor. Oysa mutluluk insanın maddeci değerlere daha az önem vermesi, buna mukabil hayatını içsel/tinsel değerler etrafında inşa edebilmesiyle mümkün. Bütün değerler sayıya gelmez, para da her şeyi satın alamaz. Satın alınamayan şeyler hayatın özünü teşkil eder. Aldığımız nesnelerin bize sahip olmasına direnmeliyiz. Ivır zıvır tarafından ele geçirilmeye hayır demeliyiz. Sahip olmayı, olmanın önüne koyan maddeci zihniyetle bir meselemiz olmalı. Para, parayla ilgili dertleri çözer; günümüzün sorunu insanların parayla ilgisi olmayan dertleri parayla çözmek istemesinde. Parayla içten bir gülümsemeyi, sevgi veya özsaygıyı satın alamazsınız.

Materyalizm ve mutluluk

Dinlenme ve iş zamanlarının ayrışmadığı 7/24 toplumunda mesai bitiş saati bir türlü gelmez. Kariyer

uğruna ahlaki sorumluluklardan feragat edilir. Toplumsal değişim arzusu ve ortak iyilik kaygısının yerini, tüketim kültürü almıştır. Kitlelerin yeni afyonudur bu. Her faaliyet madem iştir, kişisel gelişimin ölçüsü de ancak ekonomik performansla ölçülecektir. Kazandığın kadar varsın! Her şey parayla ölçülür ve "kendini satma" hayatın bütün alanlarına yayılır. O kadar ki artık sevgiyi de sadece para harcamakla gösterilebilir bir şey zannederiz. Maddiyatçı değerler dünyayı daha iyi bir yer haline getirme, eşitlik ve adaletin tesisine katkıda bulunma arzusuyla ters düşer. Sadece parasal kazanç ve çıkarın peşinde koşan *homo economicus*, toplumsal bağları sadece maddi menfaatlerine hizmet ettiği kadarıyla önemser. Tabiatla bütünleşme ve çevreyi koruma gibi hevesler, maddiyatçılıkla dumura uğrar.

Alışveriş merkezleri modern çağın mabetleri olarak yeni ayin imkânları sunar: Orada geçirilen zamanın ardından geriye yorgunluk, kredi kartı borçları ve zaten içi dolu dolaplara tıkıştırılan ıvır zıvır kalır. İstek/heves/tutku ile tatmin arasındaki mesafe kısalmıştır. Bir alışveriş merkezine girdiğiniz andan kaç saniye sonra amacınızı unutup serbest gezinmeye başlıyorsunuz? İşte bu sürenin kısalığı, o merkezin ticari gücünü ele veriyor. Orada her birimiz, bir ağa yakalanması an meselesi olan sinekleriz.

Tüketim kültüründe, beklemeyi bilmediğimiz ve anında doyum talep ettiğimiz için ruh olgunlaşamaz. Bir çocuk gibi hemen doyurulmak ister ama her nesne onun hararetini daha da artırır. Mutluluğa giden yolun

mağazalardan geçtiği ve pahalı mağazaların bizi mutluluğa daha hızlı ulaştıracağı varsayılır. Mutluluk için eş dost çevrenizden bir adım ileride olmanız gerekmektedir. Markalar imdadınıza koşar: Mükemmelliğin bir simge ve ölçütü olarak marka, size kendinizi daha değerli hissettirmeyi vaat eder. Marka bağımlılığı da bizi *aynının cehennemi*ne yuvarlar. Tüketim çağının patolojisi can sıkıntısıdır. Can sıkıntısı endüstrisi, hayatımızın her anında heyecan duymaya hakkımız olduğunu bize vazeder. Halbuki uzun uzun düşündüğümüz, zamanı etrafımızda geniş bir boşluk olarak telakki ederek içe doğru derinleştiğimiz zamanlar da gerek bize. Hep hoplamak, zıplamak, aksiyon halinde olmak veya daima görünmek zorunda değiliz. Melali anlamak için vakit lazım.

Maddiyatçı kültürlerde boşanma oranları yüksek, empati oranları düşük. Maddiyatçı değerler hayatımızda ne kadar merkezi bir yer tutarsa, hayat kalitemiz de o ölçüde düşüyor. Materyalist ve tamahkâr kişi, toplumun diğer fertlerini kullanılacak ve aldatılacak bir nesne olarak görür. Maddiyatçılık, dünyayı daha iyi bir yer haline getirme, eşitlik ve adaletin tesisine katkıda bulunma isteğiyle de ters düşer. "Gemisini kurtaran kaptan!", "Önce ben, hatta sadece ben!" der. Metalaştırma ile önceden bedava olan her şey bir ücrete tabi kılınır. Ölüm korkumuzu, özdeğer düşüklüğünü, sevgisiz bir çocukluğu bazen maddi olanla sağaltmaya çalışırız. Alışveriş bağımlılığı çoğu zaman içimizdeki güvensizlik hissinden beslenir. Mutluyken değil daha çok mutsuzken alışveriş bağımlılığına boyun eğeriz.

İçimizde o an eksik olan esenlik duygusunu, dışarıdan alacağımız maddi nesnelerle telafi etmeye çalışırız. Ne kadar da beyhude! Tek yapmamız gereken durmak ve satın almadan önce kendimize sormak: Neden? Bunu almak zorunda mıyım? Alınca gerçekten mutlu olacak mıyım?

Şimdi reklamlar

Reklamlar bize yeterince iyi olmadığımızı söyler: Kimse seni sevmiyor, yeterince başarılı ve çekici değilsin. Ama bak bu ürünü alırsan, daha başarılı ve çekici olabilirsin. Bir anlamda bilinçdışı arzu ve güvensizliğimizi gıdıklar. En başarılı reklam, o ürünü almadıkları takdirde insanları kaybedeceklerine inandıran reklamdır. Reklam bizi ürünle özel ve samimi bir bağımız olduğu yanılsaması yaratır. Sao Paolo'da belediye, insanları ruhsal açıdan olumsuz etkilemesin diye, lüks tüketim ürünlerinin şehrin duvarlarında reklamını yasaklamış. Ne kadar güzel. Bize hatalı mesaj veren, zihinsel kirlenme yaratan ve maddiyatçılığı özendiren ahlaksız mesajlar içeren reklamları sorgulamalıyız. ABD'de 10 yaşında bir çocuk ortalama 400 markayı ezbere biliyormuş. Ne feci. Biz çocuklarımız marka isimlerini değil Allah'ın güzel isimlerini öğretelim. Dua öğretelim, sevgi ve merhameti öğretelim.

Çocukluk da ticarileştiriliyor ve çocuklara sürekli, "Al! Al!" mesajı gidiyor. Çocuk doğru reklamla parası elinden alınabilecek küçük müşteridir artık. On iki yaşın altındaki çocuklar reklamlardaki "ikna edici niyet"i bilişsel olarak algılayamıyor. O reklamın ken-

dilerini nasıl yönlendirdiğini anlayamıyor. Çocuklarımızı barbar istilasından korumalıyız. Çocuklarımız bizim onlara duyduğumuz sevgiyi gözlerimizin içine bakarak hissetmeli, onlara cüzdanlarımızda ayırdığımız miktarla değil. Unutmayalım ki oyuncak kutusuna giren her oyuncak, eskinin değerini azaltır. Hızlı eskitme kültüründe de evladiyelik bir şey kalmaz, dolayısıyla da hatıra aktarılmaz. Hafızanın boşluğu. Markalar bugün çocuğa doğuştan sahip çıkmak, onları bir "marka sadakati" içinde büyütmek istiyor. Onu kumbarasında para biriktiren çocuktan ömür boyu borçlu kalacak yetişkin bir müşteriye çevirmek istiyorlar. Şirketlere, çocuklarımızın ruhunu ele geçirme izni vermemeliyiz. Çocuklarımızın bulunduğu ortamları ve çocuk TV kanallarını reklamdan arındırmalı, on iki yaş altı çocukları hedefleyen reklamları tümden yasaklamalıyız. Ama önce aile maddeci olmayan değerleri mihver edinmeli: Evde iyilik, merhamet yerine tüketim ve para konuşuluyorsa çocuk da maddeci önkabullerle yetişir.

Kendini sınırlandırma erdemi

Artık hayırlı ekonomiyi, küçük olanın güzelliğini daha fazla konuşmalıyız. Kanaatkâr bolluk toplumu ancak ve ancak özsınırlama ile gelecek, yani bizim kendi nefislerimizi gemleyebilmemizle. Böylece sınır tanımaksızın ihtiyaç ve ürün yaratmanın şeytani çemberinden çıkabiliriz. Böylece ruhlarımızı bir çorak ülkeye çeviren bu barbar istilasından, bu tatminsizlik illetinden kurtulabiliriz. Sadece kendi çıkarını düşünen bir

bencilliğin yerine dayanışma ve yardımlaşma ahlakını yerleştirebiliriz. Tüketim ekonomisi yerine kanaat ekonomisini, rekabet yerine Ahilik ahlakını, müşteri yerine insanı, alışveriş merkezi yerine geleneksel çarşıyı ihya edebiliriz. Çarşılarımız kadim ahlakın nabzının attığı yerlerdir, onları kaybetmeyelim ne olur. "Aza sahip olan değil, çok için çırpınandır fakir," demiş Seneca. Psikolojik yoksulluk, iktifa etmeyi bilmeyen modern insanın marazıdır.

Nesnelerin dibine diri diri gömülmeyi, "yaşayanlar mezarlığı"nda yerimizi almayı istemiyorsak vazgeçmeyi bilmeliyiz. İnsan amacını diriltmek, manevi olanın buyruğunu hükümferma kılmak için sahip olduklarımızın bize sahip olmasına izin vermeyelim. Kendini fetheden dünyayı fetheder. Gerçek tatmin, arzunun boyunduruğuna girip hemen tatmin aramakta değil, arzuya direnmektedir. Hanımlar ve beyler, kendine hâkim olan kazançtadır. Arzu ve dürtülerine mağlup olmayan, hayır ve iyiliği çoğaltan, başkasını için yaşamayı bilen kazançtadır. Hayatın yüksek anlamını, ahlaki ve dinî çerçeveleri yitirdiğimiz günden beri teselliyi nesne edinmekte, biriktirmekte ve çoğaltmakta arıyoruz. Kendimizi sınırlamayı öğrenmeliyiz. Dünya bize emanettir, bedenlerimiz bize emanettir. Kaynakları israf etmeden, şefkatle dokunalım yeryüzüne. Yaşayan her varlığın, ağacın, böceğin hakkını gözetelim. "Bunca varlık var iken, gitmez gönül darlığı," diyor koca Yunus, "derdi dünya olanın, dünya kadar derdi olur," diyor. Derdimiz dünya değil, onun ötesi olsun. Derdimiz başka insanların, mazlum ve mağdurların derdi olsun.

Kanaat benden bize geçiştir. Kötülük tarafından alınıp satılmak istemiyorsak, bizi kuşatan bu barbar istilasına temiz yürekle karşı duralım.

Şeffaf Ol, Bu Bir Emirdir!

Mahremiyet ve tevazu yerine kamusal çıplaklık ve gösteri, perdeli pencereler yerine evin içini gösteren cam duvarlar, ıstırap ve yasın mahrem yaşantısı yerine sosyal medyada herkese ilanı... Utanma duygumuzu kaybettikçe, kendimizi göstermeye duyduğumuz ihtiyaç artıyor. Diğer kişisel mülkiyet kategorileri gibi "sır", tanımı gereği, diğerleriyle paylaşılmayan ya da paylaşılan kişinin yakinen takip edildiği bilginin bir parçasıdır... "Günümüzde bizi korkutan, mahremiyetimize ihanet edilmesi ya da onun ihlal edilmesi olasılığı değil, bunun tam tersidir: Mahremiyetten çıkışın önünün kapatılması-mahremiyet alanı, artık bir hapsedilme alanı oldu," diyor Bauman. "Sevilmeme korkusu" öylesine içimize işlemiş ki, sürekli dışarıda bizi beğenecek bir bakış arıyoruz. Halbuki eskiler, "kem göz"den korkardı. Başkasının göz ve tecessüsünden korumamız gereken iç sınırlarımız, ha-

yat alanlarımız var. Hayâ büyük bir muhafızdır. İnsana aleniyet üzerinden özgürlük vaat edenler, onu yeni iletişim teknolojileriyle seyirlik ve suistimal edilebilir bir nesneye dönüştürüyor. Her türlü arzu ve duygusu güdülebilir/yönlendirilebilir bir otomat. Oysa özgürlüğün yolu, mahremin ve sınırların korunmasından geçiyor.

Hayatın her alanı projektörlerin ışığına tutulduğunda, mahremin/sırrın bir hükmü kalmaz. İşte bu da "şeffaflığın tiranlığı"dır. Yahut "Görünür olan iyidir, iyi olan görünür olandır." Hep ötekinin bakışına ayarlı yaşamak, bu yeni şeffaflık ideolojisinin şiddetidir. Sadece ifşa ettiğim değil ama belki en çok "kendimi gizlediğim yerim ben." Mahremiyet, insan olmanın özüdür, ne ki günümüzde, mahrem alan bir hapishane gibi algılanıyor.

"Gözetim kapitalizmi" ruhumuza sızan algoritmalarıyla, insanı ve davranışını hammadde olarak alıp onu dönüştürüyor. Byung-Chul Han bu durumu şöyle açıklıyor: "Şeyler, her türlü olumsuzluktan arındıklarında, pürüzsüzleştirildiklerinde, düzleştirildiklerinde, sermayenin, iletişim ve enformasyonun pürüzsüz akıntılarına direnç göstermeksizin katıldıklarında şeffaflaşırlar. Eylemler işlemsel (operasyonel) hale geldiklerinde, hesaplanabilir, yönlendirilebilir ve de kontrol edilebilir süreçlere tabi olduklarında şeffaflaşırlar. Zaman, elimizin altındaki bir şimdiler dizisi kertesine getirildiğinde şeffaflaşır. Böylelikle gelecek de olumlulaştırılarak optimize edilmiş bir şimdi haline gelir. Şeffaf zaman, kadere ve olaya yer vermeyen zamandır.

Görüntüler, her tür dramaturjiyi, koreografiyi ve sahnelenişi; her tür yorum, bilgisel derinliği, hatta anlamı yitirerek pornografik hale geldiklerinde şeffaflaşırlar. Pornografi görüntü ile göz arasındaki dolayımsız temastır. Şeyler, tekilliklerini terk edip sadece fiyatlarıyla ifade edildiklerinde şeffaflaşır. Her şeyi her şeyle karşılaştırılabilir kılan para, şeylerin birbiriyle eş bir ölçüye vurulamazlığının, tekilliğinin her türünü ortadan kaldırır. Şeffaflık toplumu aynının cehennemidir ve hizaya getirmenin yeni adıdır şeffaflık."

Dünya izleyenler ve izlenenler olarak ikiye ayrılıyor. İzleyenler kendilerini kolayca ele vermez, onlar görünmezdir. Bir de "ifşa tuzağı"na düşürülen ve doğru bir hayatın yolunun ifşa etmekten geçtiğine inandırılan geniş yığınlar var. Geniş bir kitle için *ortadan kaybolma sanatı* âdeta mümkün değil. Elektronik alanla her temasımızda bir iz bırakıyor ve elektronik dövmeler tarafından halelenmeye izin veriyoruz. *Namevcudiyetin sonu.* O elektronik dövmeler ruhumuzdan bir türlü çıkmıyor. Şehrin meydanlarında çırılçıplak dolaşamayız, bu bizi utandırır ancak siber meydanlarında savunmasız ve çırılçıplak dolaşıyor, hatta kendi varlığımızı onaylatmak adına yediğimizi, gittiğimizi, sevdiğimizi, kaybettiğimizi, acımızı, kederimizi, yasımızı uluorta paylaşıyoruz.

Halbuki boşuna değil hiçbir şey. Bize bedava gibi sunulan internet hizmeti aslında bizi bedava olarak büyük şirketlerin gözetleyiciliğine sunuyor. Dünyanın en büyük gözetleme kulesi olarak internet, kullanıcıların zevklerini, tercihlerini her türlü davranışsal veri-

lerini arsızca suistimal ediyor. Ekranın arkasında bizi acımasızca yönlendiren algoritmalar var ve her davranışımızı kayıt altına alıyorlar. Artık mahrem yaşantılarımız kapitalistlerin orta malıdır. Shoshana Zuboff'un söylediği gibi, tarassut ve iç dünyalara destursuz giriş, bu yeni gözetim kapitalizminin iş modelidir; pazara ait olmayan her şey pazarın emrine verilmiş ve insan tahmin edilebilir, yönlendirilebilir, güdülebilir bir otomat haline getirilmiştir. Artık siz Google'ı taramıyorsunuz, o sizi tarıyor; aslında bedava olan sanal hizmetler değil, siz kullanıcılar olarak bedavasınız artık. Bu bir tür "eşkıya kapitalizmi"dir. Biz onlar hakkında pek az şey biliyoruz ama onlar neredeyse bizim nefes alışımızı bile izliyor. Temel soru şurada düğümleniyor: Kim bilecek? Kimin bileceğine kim karar verecek? Kimin bileceğine kimin karar vereceğine kim karar verecek? Tokmak kimin elinde olacak, kim çalacak davulu? Algoritmalar en yakın arkadaşlarımızın resimlerinden bize özel/kişisel bir satıcı oluşturduklarında sevdiğimiz bu yüze nasıl hayır diyebileceğiz? Burada fevkalade asimetrik bir güç dağılımı var ve bu da hem insan saygınlığının, hem de demokrasinin altını oyuyor. Kişiselleştirme adı altında kişiye özel süzgeç ve algoritmalarla elde edilmiş mahrem veriler tamahkâr şirketlerin istifadesine sunuluyor. Ruhunuz ve zihniniz her türlü mühendislik işlemine hazır ediliyor.

"Ev gündüz düşleri için bir barınaktır," diye yazar Bachelard, "Ev düş göreni korur, huzur içinde düş görmesine izin verir." Cam imparatorluğunda başkalarının bakışından ruhun inkıraz hallerini, yüreğin med-

düzeyirlerini de koruyamaz hale geldik. Saklanması gereken, kendisine sığınacak bir oyuk bulamıyor. Her şey şeffaf, her şey ortada. Kocaman bir panoptikon olarak internet âlemi de bizi gözetlenmenin erdemlerine inandırıyor. Çok özel anlarımızın fotoğraflarını buluta yüklüyoruz. Hiçbir şey sır değil, her yerde izlerimiz var.

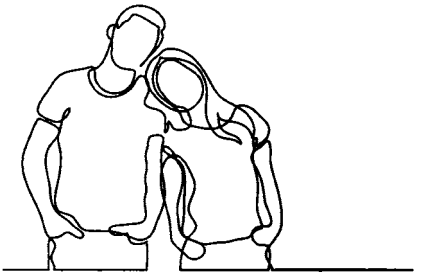
"Sosyal medya kabarcığı" diye bir kavram var, biz ekranlarımızın başında bir yerlere tıklarken süzgeç ve algoritmalar çalışarak bizim neyi ve kimi sevdiğimizi buluyor, karşımıza o ürün ve kişileri çıkarıyor. Biz ekranın arkasını görmüyoruz ama onlar bizi görüyor. Her tıklayışta hakkımızda bilgi toplanıyor ve bu kişiselleştirilmiş bilgi sonra bize sunulacak olan şeyi de belirliyor. Biz gözümüzün önüne gelen şeyin zaten orada olması gereken şey olduğunu düşünüyoruz belki, ama o aslında süzgeçten geçirilmiş bilgi, yani şirketin bizim için hazırladığı, süzdüğü bilgi. Bu da bir kabarcık yaratıyor, bir süre sonra bize benzeyen, bizim gibi düşünen insanlar karşımıza daha sık çıkmaya başlıyor, bizim düşüncelerimize benzeyen düşüncelerle daha fazla haşır neşir oluyoruz. Evrenimiz büzüşüyor ve küçülüyor, sosyal medyada olan biteni ülkede olan bitenle özdeş tuttuğumuz için büyük heyecan veya hayal kırıklıkları yaşayabiliyoruz. Kimliğinizin medyayı değiştirdiği kadar medya da kimliğinizi biçimlendiriyor. Sonunda hakkınızda elde edilen veri, medya köle pazarında satılıyor. Satılan sizsiniz, sizin mahremiyetiniz. Farklı bakış açılarını değerlendirerek, dünyayı kimileyin muarızlarımızın bakış açısından görmek bu sosyal medya kabarcıkları yüzün-

den zorlaşıyor. İnsanın dünyaya baktığında kendisini teyit edecek kanıtlar araması zaten beklenen bir eğilim. Paylaşılan olgular yerine paralel ancak ayrı evrenlerde yaşıyoruz. Eli Pariser'ın deyişiyle, kişiselleştirme süzgeçleri bir tür görünmez otopropaganda sunuyor bize, kendi fikirlerimizle bizi endoktrine ediyor, bilinmeyenin karanlık bölgesini keşfetme konusunda ürkek bırakıyor. Artık, ekranda okuduğumuz haberin bize göre terzi kesimi yapılmış durumda ve berisinde bize bir şey satmak isteyen bir mamul olup olmadığını bilemez haldeyiz. Aynı kelimeyi arama motoruna yazan iki ayrı insanın karşısında bambaşka sayfalar çıkabilir ve her birimiz gerçeğin sadece bize gösterilen cephesiyle tanışmak zorunda kalırız. Daha sağlıklı bir toplum için bu kabarcıklardan çıkmak ve evrenimizi genişletmek, konuşma dilimizi ve dünya görüşümüzü zenginleştirmek zorundayız.

İnternet teknolojisi açıkça "modern" olarak görülen bir deneyim boyutunu, yani insanın beklentileriyle deneyimleri arasındaki uyuşmazlığı körüklüyor. Moderniteyi biçimlendiren şeyin, gerçeklikle iştiyak arasında gitgide büyüyen mesafe olduğu öne sürülmüştür. İdeal benliklerimizle gerçek benliklerimiz arasındaki yarık da büyüyor. İdeal benliklerimizi yansıttığımız bir mecra olarak sosyal medya ortamları bizi ideal benliğin yolunun şeffaflaşmaktan, mahremiyeti terk etmekten geçtiğine ikna ediyor. Sonuna kadar aleniyet ve çıplaklık. "Ruhunu çıplak bırak ki özgürleşebilesin," deniyor. Oysa insan mahremiyle, sırlarıyla, kendine sakladıklarıyla insandır. Utanma duygusuyla insandır.

Kalplerimizi makinelere verdik ve şimdi kendimiz de makinelere dönüşmekteyiz. "Şeffaf ol, bu bir emirdir!" diyenler, bizi büyük şirketlerin veri havuzunda küçük ve manipüle edilebilir bir istatistiğe dönüştürmek istiyor. Kişiliğimizi, karakterimizi koruyalım istiyorsak mahremiyeti istila etmek isteyen bu barbar saldırısına karşı duvar örmeye başlamalıyız. Hayâ en büyük muhafızdır.

"Psikolojik İnsan"ın Yükselişi

İki kişi yüz yüze bir odada buluşur ve birbirini dinler, birbiriyle konuşur. Biri daha çok konuşur. O odada yağmurlar yağar, fırtınalar kopar. İki kişiden biri diğerinden o an için daha dertlidir. Bir seküler itiraf ayini. Mahrem bir odada, mahrem bir konuşma. Diyalojik bir karşılaşma. Terapist, tavsiyeler veren, yol gösteren, kişinin sorunlarıyla daha iyi baş etmesi ve kendisini daha iyi anlayabilmesi için yardım ve çözüm önerilerini sunan bir şifacıdır orada. Psikanalizden yola çıkanlar, sorunların kişinin kendisi hakkında bilmediği şeylerden kaynaklandığı fikrindedir. Varoluşçu, insanlık durumuna içkin olduğu halde inkâr ettiğimiz gerçeklikten dem vurur. Kişi mesela bir türlü kendi ölümüyle yüzleşememektedir. Acımızın kaynağı kendimiz hakkında bilmediğimiz şeylerse ya? Kendi ruhsal gerçekliklerimizi derinlere gömdüğümüz için, bir seraplar dünyasında yaşıyor olabilir miyiz? Ya

kandırıyorsak kendimizi? Olma yolculuğu, bizi "vicdan istirahati"nden uyandıran can yakıcı sorularla başlar.

Psikoterapi, Batı kültüründe bir hayat rehberi olarak dinin yerini alıyor. Terapötik olanın zaferiyle "psikolojik insan" yükseliyor. Geleneksel kültürle bağlarını koparan, ıstırabı hayatından hemen şimdi kovmak isteyen, kötü ruhları itiraf odasında kendinden uzaklaştıran ama bunu artık bir rahibin değil, bilimin kılavuzluğunda yapan bir insan. "Tanrı'nın ölümü" herkesi kendi anlamını yaratmak zorunda bırakmıştır. İnanç ve geleneğe iltica etmekle sükûn bulan ruhun yerini, akılcı çözümlerle ıstırabı savuşturmak isteyen ve kaderin sillelerini ontolojik bir kabullenişle değil bir haksızlığa uğrama duygusuyla reddeden bir bilinç almıştır.

Modern kişi, gelenekten, toplumdan, paylaşılan anlamdan kendisini koparmıştır. Bu özgürlük de ahlaki ilişkilerini ve onun üstünden ruhsal iyiliğini etkiler. Benlik geleneksel anlam sağlayıcılarından bir kez azat edildiğinde, insanlar kendileri dışında ahlaki referans noktası bulamaz olur. Ahlaki endişeyi besleyen çatışmalar, mahrem/özel alan halısının altına süpürülüverir. Ahlaki karar ve katılımlar, geleneksel kılavuzların yokluğunda, bir seçim ve keyfiyet meselesi haline gelir. Sonuç: "Benim için iyiyse o şey iyidir!"

Oysa insanlık tarihi boyunca ahlaki endişe, kişinin sosyal kısıtlamaları dikkate almasını ve etik yanlışlıklar, tabular üzerine ortak bir anlayışa ulaşmasını mümkün kılmıştır. İyi insan olmanın ne demek olduğuna dair, üzerinde toplumca ittifak edilmiş bir fikir vardır ve ahlaki endişeyi haddi zatında güdüleyen şey, bir

gruba mensubiyettir. Ahlaki kodlar, daha geniş sosyal kurumların uzantılarıdır ve toplumsal değeri olan kılavuzları temsil ederler. Modern çağın ahlaki merkezi artık bireyin ta kendisidir. Günümüzün iyi insanı, bir işte iyi olan kimsedir. Başarabilecek kadar donanımı olan kişi, iyidir. "Doğru olanı yapma"nın yerine, "doğru teknik ve çözümleri bularak başarıya ulaşma" geçmiştir. Başarının ilk elde toplumsal ifadelerle tanımlandığı geleneksel kültürlerin aksine; yeni başarı hikâyesi, özel zaferlere dair bir masaldır. Neyi nasıl başardığın değil, o başarının sana ne kazandırdığı önemlidir artık.

Günümüzde özel ve mahrem alan arasındaki sınırlar çöküyor. Neyin özel neyin politik mesele olduğuna dair geleneksel ayrımlar ortadan kalkıyor. Geçmişte mahrem olana ait sayılan kimi konular politize oluyor ve kamusal alanda tartışılıyor. Cinsiyet, cinsellik, ırk, etnisite gibi konular politikanın merkezine yerleşiyor ve milyonlarca insanın üzerinde tartıştığı, kimileyin de uzlaştığı meseleler oluyor. Madeleine Bunting, hiç unutamadığım bir yazısında, 2004 yılında *Guardian* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Pazar kapitalizminin yaygın değerleri, sadece politika ve kültür gibi kamusal alanları değil, duygusal hayatlarımızın özel alanını da talan ediyor. Pazar kurallarına tabi olmuş bir toplum, katılımcılarına yalnızca iki kimlik sunuyor: Çalışan ve tüketen. Değer ve statü bu kimlikler etrafında dönüyor. İyi çalışan ve iyi eğlenen kişi ideal kişidir artık. Çalışma ve tüketme, zamanı inhisarına alıyor ve pazar değeri olmayan etkinlikler değer kaybediyor. Seven bir anne baba, iyi bir dost, ölmekte olan birisine

ihtimam eden bir kişi olmanın hükmü kalmıyor. Kalbin ve ruhun, yakınlık için gereksindiği iki temel özellik, dikkat ve mevcudiyet kayıplara karışıyor. O kadar meşgulüz ki karşımızdaki insanı can kulağıyla dinleyemiyor ve bu yüzden de onu hakkıyla tanıyamıyoruz. Pazar kapitalizminin mantığı insan etkileşiminin her biçimine bulaşmış durumda: İlişkilerimize yatırım yapıyor, iş dilini –partnerimizi–yatak odamıza taşıyoruz. Aşk da bu değiş tokuştan nasipleniyor, 'Bu ilişkiden ben ne alıyorum?' 'İhtiyaçlarım karşılanmıyor,' yollu yakınmalar aşkı da şüphecilikle zehirliyor. Cinsellik, başkalarını kendi amaçlarımız için kullanmamıza dönüşüyor. İnsan etkileşimine dair anlayışımız çok banal, gerçek insani tatmin sağlayan yerden, kaçınılamaz ve derin bağımlılıktan fersah fersah uzaktayız. Günümüzde benlikle bu aşırı uğraşı, çağımızın ahlaki dekadansının, onulmaz bir kimlik arayışı halinde tezahürüdür. Kendimize takıntılı halimiz, kendimizi yüceltme arzumuz bir arayıştan ibarettir: Aidiyet, emniyet ve amaç duygusunu arıyoruz. Çünkü içinde yaşadığımız çağ, bize bunların hiçbirini sunmuyor."

Küreselleşme özel hayatın dokusunu tahrip ediyor ve bireyciliği denetlenemez bir narsisizmin ve kendine takıntılı olma halinin kıyılarına bırakıyor. Dijital iletişimin küresel galaksisinde, pazar kuramları ve ulusaşırı şirketler bir "kopuş ruhu" yaratıyor. Yalnız, uzak, endişeli ve boş: Bu sözcükler bireysel benliğin küreselleşen dünyadaki duygusal sınırlarını çiziyor. Aşk, cinsellik ve ilişki, "küresel soğuma"dan nasipleniyor. Geçmiş dünyanın katı, önceden tanımlanmış ilişkile-

rinin yerini daha akışkan, daha fazla iletişime dayalı ilişkiler alıyor. Gerçi "ölüm bizi ayırana dek" nakaratı geçmiş ilişkilere bugünün soğuk, duygusal stratejilerine göre daha fazla sıcaklık katıyordu. Kadınlara yönelik, çok satan, nasihat tarzı yardım kitapları bu "kültürel soğuma"yı tırmandırıyor. Nasıl zayıflarsınız, nasıl seksi görünürsünüz, saçı nasıl boyamalı, nasıl estetik olmalı?.. Medya kadınlara, günümüzün çok riskli ilişkiler pazarında nasıl sıkı pazarlık edeceğini öğretiyor. Feminizm özel hayatlara taşınıyor, kadın mükemmel bir şekilde paketleniyor ve sonuç, *"Sex and the City!"*

Günümüz toplumunun mümeyyiz vasıflarından birisi de "ahlaki bireycilik"tir. "Herkesin ahlakı kendine" düsturunda ifade bulan bu yaklaşım toplumun ortak tabularını, herkesin ittifakla kınayacağı etkinlik, inanç ve eğilimleri ortadan kaldırıyor. O halde, "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın!" Sosyal bilincin zayi olmasıyla, bireyler kendi ahlaki emirlerini kendi arzularınca tayin edebilirler. Sosyal bilinç yerine kişisel bilincin yükselişi, kişilerin kendileriyle ahlaki sözleşmeler yapması demek. Eğer ahlaki davranışa rehberlik edecek sosyal kuramlar görünürde yoksa, ahlaken uygun davranışın adı "kendine iyi olmak" şeklinde tanımlanır. Bu durum ahlaken anlamlı ilişkilerin yıkılmasıyla pekişir. "Dostlukların son günü" gelip çatar. Dostluklar artık simgeseldir. Onların biricikliği efsanesi, bir dizi iyi izlenim uyandırma stratejisiyle sürdürülür. Başkalarını istismar emek, ayıp olmaktan çıkabilir. Bu artık, yabancı dış dünyanın etkin bir biçimde "mühendisliğini" sağlayan yaratıcı ve ahlaken tarafsız bir stratejidir.

"Minareyi çalan kılıfını hazırlar" dünyasının sakinleri, topluma hizmet etmeyi bırakın, dostlara hizmeti bile çok görür. Ani doyum önemlidir. Sosyal feragat ve benlikten kurtulmaya dayalı ahlaki doyum, âdeta yok mesabesindedir. Ahlaki gerilim, kişinin kendisine ihanet ettiğini, kendisiyle olan sözleşmesine uymadığını düşündüğünde ortaya çıkar. Bir işten maksimum çıkar sağlayacağı sıra, içinden bir ses onu durdurduğunda. Ancak madem ahlaklılık kişinin kendisiyle vardığı ahlaki uzlaşıdan ibarettir, o halde sözleşme maddeleri değiştirilebilir! Ahlaki değerlendirmenin yeni temeli kendini tatmin olunca, insanların tarih boyunca kendilerine saygı duymalarını sağlayan iyilik fırsatları değer kaybeder. Kişinin ancak kendi çıkarlarını aşan bir ahlaki eylemle "iyi insan" olabileceğini söyleyen kadim düşünce işitilmez olur.

Sosyal arenadan ahlakın çekilmesi, Batı modernitesinin erdemin yerine "araçsal aklı", kâr güdüsüne "güç temerküzünü" koymasının kısmi bir tezahürüdür. Kâr yönelimli kapitalizm, meşru bir ahlaki kozmoloji için sağlam zemin oluşturmuyor. Belki de ahlakın ve merhametin daha yüksek sesle konuşacağı bir zamana erişmiş bulunuyoruz. "Kendime bunu borçluyum," diyor modern insan, dünyaya değil, kendine borçludur o. Modernin iç savaşı, kendisinden en yüksek düzeyde verimi almak üzerinedir. Geçmişin geleneği, kişinin kendisine dikkatinin ve kendisini tatmin etmesinin üst sınırlarını çiziyordu. Artık sorun, toplumun talepleri yerine kendi taleplerimizin, kendimiz tarafından, ne ölçüde karşılanabildiğidir. Böylece isteri gibi bastırma

ile ortaya çıkan ve sosyal günahkârlık korkusundan beslenen bozukluklar kaybolur ve onların yerini, sabrın ölümünü simgeleyen dürtüsellikle ilgili belirtiler alır. İçsel dürtülere yönelik dikkat, pazar ekonomisine koordine edilir ve şöyle söyler: "Senin her şeye hakkın var!" Özgüven mesnetsiz bir biçimde şişirilir ve tüketimciliğin ekmeğine yağ sürülür: "O arabaya hakkın var! O eve, o giysiye hakkın var!" Modern ruhun temel özelliklerinden birisi de bu hak etme duygusudur. Tüketici olarak benlik fenomeni ve gençliğe yapılan mütemadi vurgu, modern kültürün ekonomik motiflerin de etkisiyle bireyleri çocuklaştırdığı şeklinde yorumlanabilir. Modern kültür sunilik ve imge pazarlaması üzerine şekillenirken, kişi benliğini pazara bir mal olarak sunar. Belirli durumların özelliğine göre, kişi kendisini değişik şekillerde pazarlayıp satabilir. Duygusal dünya, utanma ve sıkılma gibi uyarı sistemlerine kulak asmaz. Neticede duygular da pazarlanabilir ve ücreti mukabilinde hizmete sokulabilir.

Stepan Mestovic duygusal açıdan içi boşalmış insanların, toplumsal ilgiler duymadan, yüzeysel duygularla kendi çıkarları peşi sıra gittiği kültürel ortamı *duygu sonrası toplum* olarak tanımlıyor. "Duyguların McDonaldlaştırılması" olarak da isimlendirilebilecek bu süreçte çağımız insanı artık gerçek duygularını yaşayamaz; onları eyleme dökemez; olsa olsa duygu simulasyonu yaşayabilir. Olayların insanlarda kolektif bir coşku yarattığı, onları duygulandırdığı ve eyleme sevk ettiği zamanlar geçip gitmiş, duygular paketlenip kullanıma sunulmuştur. Televizyon ekranlarında izle-

diği soykırıma karşı tek yapabildiği, nazik olmak ve merhamet duymaktır.

Duygunun terk edilmesi, modern insanın en temel duygusal gerçekliği olarak tarif edilen, derin bir içsel "küntlük ve ölüm hali"ne yol açar. Varoluşsal sorunlar ve "ruh ölümü" böyle bir ortamda filizlenir. Psikolojik ceset halinde dolaşan, yaşayanlar mezarlığında soluk alıp veren ruhlar.

İki kişi dünyayı değiştirebilir. İki kişinin gerçek bir sohbete tutuşması, geleceğin elinde tuttuğu imkânlara birlikte hazır olması demektir. Yani bu konuşma bana ve sana çok şey katabilir, biz bu konuşma sayesinde eskisinden daha farklı insanlar olarak buradan ayrılabiliriz. Bir buluşma imkânı olarak psikoterapinin Batılı kapitalist değerlerin yeniden üretildiği ve mevcut halin parlatıldığı bir çabuk tamir seansı olması, onun içinde taşıdığı devrimci potansiyeli heba eder. İki kişi sahici bir buluşmayla dünyayı değiştirebilir. Aydınlanma pozitivizminin her şeyi intizama sokmak isteyen isterik bilincini uzaklaştıralım kendimizden. Her türlü öznelliğe, her türlü bilmeye, öznellikler arası geçişlere hazır olalım. Psikoterapiye ahlakı geri getirelim, hatta psikoterapi otağını ahlakın tam ortasına kuralım.

Dinlemeye Övgü

"Her göz etmez fark, işitmez her kulak," der pirimiz Mevlânâ. "Ârifin her bir sözünü duymaya insân gerek," der Niyazi-i Mısri. İnsan bir buluşma ve konuşmadan ibarettir. Canlı hücreler birbiriyle konuşur, birbirine derdini anlatır. Konuşmanın bitmesi hücrenin de ölümü demektir. Bir gül dahi bize konuşur, onun güzelliğini takdir edecek bir bakış olmazsa, gül uğruna şiirler söylenen bir güzellik remzi değil, herhangi bir bitki olacaktır. "Derin bir değişimin en basit yollarından biri, daha az güçlülerin dinledikleri kadar çok konuşmaları, fazla güçlülerin ise konuştukları kadar çok dinlemeleridir," denir. Hem kendimizi hem de başkasını, konuştuğumuz kadar susup dinlersek daha iyi anlayabiliriz. Sözün tesir gücü onun güzelliğinde değil, muhatabının ona kalbini açmasındadır. Sıradan bir söz dahi, onu almaya hazır bir kalpte fırtınalar estirir.

İnsanlar bilfiil birbirleriyle konuştuklarında, insan iletişimi malumata indirgenemez bir şeye dönüşür. Söz, konuşanla dinleyen arasında bir ilişkiyi sadece kapsamaz, bizatihi bu ilişkinin kendisidir o anda. Zaten dinlemek daima, şimdiyi zihinle yaratmaktır. Konuşurken birlikte olmamız gereklidir, konuşanın ve dinleyenin şimdi ve burada olması, birbirlerinin yüzüne bakabilmeleri icap eder. Dinlemek şimdi ve burada olan iki kişinin arasındaki mesafeyi kapatmaktır. İki ayrı insanız, o halde bu mesafeyi neyle kapatırız? Karşımdaki bir şey anlatırken ben onu dinleyerek aramızdaki mesafeyi empatiyle kapatmış olurum. İnsan ve insan arasındaki uçurum, dinlemenin kanatlarıyla kapanır. Onun gibi olmanın ne demek olduğunu hayal ederek, onunla hemhal olarak kapatırım o açıklığı. Onu değiştirmeye çalışmadan, onun hakkında hüküm vermeye çalışmadan, onu belli bir kalıba hapsetmeden... İşte o zaman yapılan eylemin ismi "dinleme sanatı" oluyor. Dinlemenin önündeki en büyük engellerden biri, söylenenin zaten bilinen bir şey olduğuna dair hatalı bir önkabuldür. *Der Himmel über Berlin* filmindeki meleğin "Zaten kapalı olan gözleri tekrar kapamalı, o zaman taşlar da yaşar," sözünü kulağa uyarlamak gerekiyor; dinlemek, ilk kez yapılan bir şeymiş gibi, işitmeyi unutarak yapıldığı takdirde taşlar da konuşur.

Günümüzde çok konuşuyor ama daha az dinliyoruz. Herkes konuşmak istiyor ama kimse dinlemek istemiyor. Herkes kendi avazının gök kubbeyi dolaşmasını diliyor, kendi hikâyesini dillendirmek istiyor ama bir başkasının hikâyesini dinlemeye gönülsüz. Bir sohbeti,

biz konuştuğumuz zaman gerçekleşmiş zannediyoruz. Oysa dinlemek, bir tepki değil bir bağlantıdır. Bir sohbeti veya hikâyeyi dinlerken, karşılık vermekten ziyade ona katılırız, ortak bir eylemin parçası haline geliriz. Hakiki bir sohbet, masada bulunan herkesin kendini ifade edebilecek bir zemin bulabildiği, karşılıklı anlaşma duygusuyla oradan ayrılabildiği bir sohbettir. Dikkatle dinleyen kişinin ödülü, kendini de daha iyi anlamış olarak oradan ayrılmaktır. Ama hep ben konuşur ve karşımdaki insanı âdeta kendi sözlerimle boğarsam, bu artık sohbet değil monologdur. Bazen restoranlarda rastlıyorum; bir kişi karşısındaki insanı esir almış, uzun süre istisnasız monolog halinde konuşuyor. Psikoloji bilimi bunlara "konuşma narsistleri" diyor. Konuşma narsisti, kendi sesine hayran olan, dinlemeye razı olmayan kişidir. Kendi sözünün iğvasıyla baştan çıkar bu insanlar, oradaki aksinde boğulur. Kendilerini dinlemeye doyamayan vaizlerdir onlar.

Dinlemek her türlü hayrın başıdır. Bir insanı dinleyerek anlarsınız, dinleyerek uzlaşırsınız, dinleyerek bağ kurarsınız, dinleyerek yeni bir şey öğrenip keşfedersiniz. Halk arasında da yaygın bir deyiş vardır: "Allah insana iki kulak bir ağız vermiştir, iki işitip bir söylesin diye." Bizler muhatabımızı ne kadar iyi dinlersek onu o kadar iyi anlamış ve ona iyi mukabele ederek gönlümüze doğru bir yere yerleştirmiş oluruz. "Sadece birbirinizi anladığınızda aynı fikirde olmayabilirsiniz," demiş Donald Davidson. Bırakın anlamayı, pek çoğumuz karşımızdakini üç cümle dinlemeden, tamamen *ayrı* fikirlerde olduğumuzdan emin gibiyiz.

Örneğin bir konferansı dinlerken aniden aklımıza bir soru geliyor ve bir an önce konuşmacıya sorma ihtiyacına kapılıyoruz ya da muhatabımız anlatırken bir şey kafamıza takılıyor ve "Bunu hemen şimdi söylemem lazım!" diyerek sözünü kesiyoruz. İşte böyle durumlarda dinlemeyi bırakırız, çünkü kendimizle meşguliyetimiz artar. Gerçek bir dinleme kafamdaki bütün önyargıları, önkabulleri, peşin hükümleri bir kenara bırakmakla olur. Mevlânâ'nın bir sözü var: "Haydi ben bensiz geleyim, sen de sensiz gel." Önyargısız bir buluşma için muhteşem bir reçete. Gerçek bir sohbet böyle olur. Kafamdakileri bir kenara bırakıp, bütün bir kalp açıklığıyla senin yanına geleceğim ve senin öğretmeni bekleyeceğim. Bir bilgenin sözüyle ifade edersek, "Ağzı açık olan adam, bir şey öğrenmez."

Konuşurken bir şey öğrenmem, anlatırken öğrenirim. Dinleyen bir kulaktan ibaret değildir; dinleyen hakkındaki önkabullerimiz, onun neyi bilip bilmediği hakkındaki varsayımlarımız, "söz"ün anlamını, kastını, söylenişini değiştirir. Ama daha ötesini, dinlerken öğrenirim. Bir şeyi öğrenmeye hazırsam, muhatabımın bana bir şey öğretmesine hazırsam, ondan öğrenirim.

Buna en bilinen örnek, bizim tekke kültürümüzde de yansımasını bulan Pisagorcu eğitim üslubudur. Pisagorculara göre, benliğin efendisi olmanın yollarından biri de, sükûtu ve dinleme sanatını öğrenmekti. *"Logos"*u dinlemek" denirdi buna. Pisagorcu kültürde, pedagojik kural uyarınca öğrencinin beş yıl boyunca sessizliğini koruması gerekiyordu. Ders sırasında soru soramaz ve konuşamazdı. Bu, gerçeğe ulaşmanın şart-

larından biri olarak kabul edilirdi. Plutarkhos, dinleme sanatı üzerine olan kitabında *(Peri Tou Akouein)*, okula başlamanın ardından, tüm yetişkinlik yaşamımız boyunca "logos"u dinlemeyi öğrenmemiz gerektiğini söyler. Ancak bu şekilde neyin doğru, neyin aldatıcı olduğunu, neyin retorik, neyin gerçek ve retorikçilerin söyleminde neyin yanlış olduğunu söyleyebileceğimiz için, dinleme sanatına hayati bir önem atfeder. Dinleme, sizin ustalarınızın denetimi altında olmadığınız, ama "logos"u dinlemek zorunda olduğunuz gerçeğiyle bağlantılıdır. Derste sessizliğinizi korursunuz. Anlatılanlar hakkında sonradan düşünürsünüz. Ustanın, öğreticinin sesini ve içinizdeki aklın sesini dinlersiniz. Buradaki en dikkat çekici ayrıntı, dinlemenin, muhataba yönelik bir eylem olmamasıdır. Dinleyen, yaratıcı aklı dinlemektedir. Bu yüzden edilgen değil, yaratıcıdır. Bizdeki "Söyleyenden dinleyen arif gerektir," anlayışı, biraz da bu kadim hikmetin tezahürüdür.

Dinlemek, bir başka insanı keşfetmeye hazır olmak demektir. Bütün varlığımla bütün dikkatimle ona yönelirim, vücudumu ona yönlendiririm, onun gözlerinin içine bakarım ve onun söylediklerini anlama çabasıyla dinlerim. İşte bu gerçek dinlemedir. Yoksa benim kafamdakileri ona boca etmek üzere sıramı bekliyorsam, lafı ağzına tıkamak, onu haksız düşürmeye çalışmak niyetiyle kafamda bir strateji kuruyorsam, bunun adına dinleme denemez. Orda karşımızdaki insana bir şey ispat etmeye çalışıyoruz demektir. İmam Gazali "Dinleyen konuşana ortaktır," der. Ritim, davranışlarımızın düzenlenmesinde temel bir unsurdur ve dinleyebilmek

için de bu ritme sahip olmamız gerekir. İletişim, bu ritmin icracısı olarak muhatapların girift ortak hareketlerle katıldığı bir dans olmakla kalmaz, aynı zamanda ritmi de oluşturan bir ortak eylemdir. Yani, uyuma iştirak ederek dinler ve dinledikçe kendimiz için yeni bir bütünsel uyum anlayışı yaratırız.

Dinlemek, muhatabıma içimde bir yer açmamdır. Ona dair dikkatim şöyle bir mesaj verir: Sen dinlenilmeye layık bir insansın, seni gönlüme misafir edebilirim.

Her insanda dinlenilecek bir hikâye vardır. Herkesin size öğreteceği bir hazinesi vardır. Bir dostumuzun anlattığı hikâyedir: "Giresun'un bir köyünde mecburi hizmet yapıyordum. Köyün delisi olarak bilinen biri vardı, bana o insanın hali ilginç gelmişti, onunla tanışmak istemiştim. Bir süre sonra hizmet sürecim boyunca oradaki en yakın arkadaşım o oldu, onu dinlerdim. Hayatı hikâye etme biçimini, onun dünyaya bakma biçimini... Ayrılık vaktinde gelmedi. Ağlayacak gibi oldum, çok üzülmüştüm, 'Bu kadar sırlar paylaştığım arkadaşım neden gelmedi?' diye düşünüyordum. 'Muhtemelen o ayrılık anına dayanamayacağı içindir...' diyordum. Köy yolunda külüstür cipimizle yüreğimiz buruk giderken, onun kan ter içinde yamaç aşağı koştuğunu gördüm. Kendini arabanın önüne atarak şöyle dedi: 'Midemde bir tas çorban var, hakkını helal et.'"

Bir insanı dinlerseniz, onun ruhunun sizin ruhunuza dokunmasının yaratacağı mucizelere açıksınız demektir. Yaşayan ruhun mucizesi. O yüzden her insanın bizim ruhumuzu mucizeye açmasına, hayatın canlılığını içimizde uyandırmasına izin vermek lazım. İnanın

bana hikâyesine kulak kesildiğiniz hiç kimse sizi boş çevirmez, hikâyelerini gönül rızasıyla dinlediğinizi hissettirdiğiniz hiç kimse sizi hediyesiz bırakmaz ve size hayatınızda düstur olacak bir şeyler anlatır. Babamı kaybettiğim günlerde, pek çok danışanım özel olarak gelip beni teselli ettiler, onlardan çok şey öğrendim. Öyle güzel tesellilerdi ki öncelikle insanlığın ölmediğini anladım. O an onları işitmeye o kadar çok ihtiyacım vardı ki. Kelam-ı kibar, latif sözler. Dinlemek kadar, anlatmaya ve dinlenilmeye de ihtiyacım vardı. Acının paylaşılmasına da ihtiyacımız vardır. Dinlemek aynı zamanda da bir başkasının acısını paylaşmak demektir. "Seninle beraberim, her söylediğine katılmak zorunda değilim, seninle aynı düşüncede olmak zorunda değilim ama değerlisin benim için ve seni dinlemeye layık görüyorum," demektir.

Can kulağıyla dinlemek deyimi, "ruhun kulağıyla dinlemek" ifadesi, ne kadar anlamlı...

İletişimin en temel kurallarından biri, cümleye başlayan kişinin cümlesini bitirmesini sağlamaktır, vücudumuz ona dönük olmalı, bu Peygamber Efendimizin de sünnetidir, konuşurken her zaman vücuduyla döner karşısındaki varlığı tam olarak muhatap alırmış, ister çok zengin ol, ister fukara ol, ister sosyal hiyerarşinin en üstünde ister en altında ol. Sana dönüyorum, senin varlığını kendime muhatap alıyorum. Benim için kıymetlisin, anlatabilirsin, seni dinlemeye tüm varoluşumla hazırım. Diğer bir kural göz göze temas kurmaktır; bir insan karşımızda bir şey anlatırken zaman zaman cep telefonlarımızdan mesajlarımızla ilgile-

nebiliyoruz, bu durum karşımızdakinin varlığını muhatap almamak anlamına gelir. Karşımızda "Hazreti İnsan" var "Eşref-i Mahlukat" var, belki o sırada söyleyeceği cümle çok ama çok önemli bir şey.

Bir danışanım, hikâyesini ağlayarak anlatmıştı; 12 Eylül'ün o zorba günlerinde sabahın köründe evinden alınarak hapishaneye götürüldüğünü, hapishanede gördüğü işkenceyi ve bunun ruhunda açtığı yaraları. Bambaşka bir şikâyetle bana gelmişken bir an, bir yakınlık anında kendisi için çok mahrem olan, onu çok incitmiş hikâyeyi anlatabileceğini düşünerek bana açtı. Bu bir mucize anıdır: Her varlık duyulmak için haykırır. Kimi sessizce, kimi vaveyla ile. O an kendisini bana açabildi zira kendisini ilgiyle dinleyen bir kalp, ruh ve can buldu orada. Sözlerinin yankılanacağını bildiği bir yüreğe kuluçka yumurtalarını bıraktı. İlginçtir, Çincede "dinlemek" fiilini temsil eden ideogram "kulak, göz, dikkat ve kalp" sembollerinin hepsini birden içerir. Dinlemek kulakla, gözle, kalple ve fasılasız bir dikkatle yapılan bir eylemdir, kadim Çin hikmetine göre. Danışanımın muhtemelen bunların tamamını karşısında bulmadığı takdirde anlatamayacağı bir hikâyeydi bu. Kabuktan öze doğru indiğimiz ilk sefer, kendisiyle ilgili bir şeyi paylaşma ihtiyacı hissetti. Hepimiz hikâye anlatmak isteriz, paylaştıkça rahatlarız. İnsan, anlatan, hikâye eden bir varlıktır ama bir muhatap bulmamız lazım, bir kulak, bir can bulmamız lazım. Calvino, "Anlatıya yön veren şey ses değil, kulaktır," diyor. Kulak, kalbin dikkatine bir remiz elbette.

Yıllar önce George Berkeley'e isnad edilen bilmecemsi bir soru okumuştum: "Bir ağaç ormanda büyük bir gürültüyle yıkılıyor fakat orman o kadar ıssız ki bunu kimse duymuyor. Bu ağaç yıkılırken bir ses yapmış mıdır?" Berkeley bu örnekten hareketle *esse est percipi* der, yani "var olmak algılanmaktır."

Bizi işitecek bir kulak, bizi görecek bir göz, bizi fark edecek bir can olmadığı zaman varlığımız teyit edilmez. Boşluğa konuşmak bizi teskin etmez. Mesela ilginç bir hikâye vardır, Tom Hanks'in oynadığı *Yeni Hayat* (Cast Away) adlı filmde, ıssız bir adaya düşen kazazede çıldıracak gibi olduğunda bir hindistancevizini kendine arkadaş edinir ve onunla konuşur. İnsanlar mutlaka karşılarında kendilerini anlatacakları bir varlığı arar.

Dinlemek bir sanattır çünkü susabilmeyi gerektirir. Günümüzde susmak da sanattır. Dinleyen insan, muhatabından yeni şeyler öğrenmeye ve onun var oluşuyla ilgili yeni şeyler keşfetmeye açık olan insandır. Dinlediğimiz zaman muhatabımızla bir bağ kurmuş oluruz. Bir söz var: "Istıraplarını dinlediğiniz hiç kimseye ebediyen düşman olamazsınız." Acılarını, üzüntülerini, hayal kırıklarını, yeislerini dinlediğiniz birine nasıl düşmanlık edebilirsiniz? "Ortada dinleyen kimse yoksa / Tarlakuşu kadar tatlı öter karga," der Shakespeare *Venedik Taciri*'nde. İşte bu yüzden dinleme, anlatanı da kendine çağıran ve onu rikkat sahibi, ayık kılan bir eylemdir. Lenin'le ilgili de şöyle bir tanım vardır: "O kadar iyi dinlerdi ki dinlemesiyle karşısındakini yorardı."

Bir masada oturuyoruz, aramızda kırmızı bir elma var. İkimiz aynı şeyi görüyor ancak farklı şeyler düşünüyor ve hissediyoruz. Elmanın ikimizin geçmişinde yeri farklı. Elmanın zihnimizdeki temsili birbirinden farklı. O yüzden aynı şeyleri görsek dahi anlaşmak için konuşmamız lazım. Konuşalım ama birbirimizin sözünü kesmeden. Cümleye başlayan kişi onu bitiren kişi olmalı. Pek çok kavga "dinleme sanatı"na sahip olmadığımızdan. Savunmacı olmayan, dikkatli dinleyiciler duygularımızın ve bazen sevimsiz tarafımızın ortaya çıkmasına izin verir. Söylediklerimiz doğru olmasa bile duygularımız gerçektir. Kendimizi gizliden gizliye suçladığımız şeylere tepki veririz en çok. Başkalarında tahammül edemediğimiz şey, çoğu zaman, kendimizde tahammül edemediğimiz şeydir. Her şikâyetin ardında bir rica vardır. Hemen savunmaya geçmek yerine dikkatlice dinleyelim ve muhatabımıza onun söylediklerinden ne anladığımızı ifade edelim. Başka insanların duygularına saygı duymayı öğrenmek, kendi duygularımıza karşı müşfik olmayı da öğrenmektir.

Günümüzde sık sık iletişim kazaları yaşanıyor. Söylenen ve algılanan arasında da bir mesafe var. Bazen en uzak mesafe iki insan arasındadır. Onun ağzı ile sizin kulağınız, onun kalbiyle sizin kalbiniz arasında kapanmaz bir uçurum söz konusudur. Ağzımızdan çıkan şey bazen söylemeyi murad ettiğimiz şey olmayabiliyor. Mevlânâ "Ne söylersen söyle anlattıkların karşındakinin anladığı kadardır," der. Onun seni nereye koyduğu, seni nasıl çerçevelediği veya senin söz denizine daldırdığı tasının ne kadar büyük olduğu, söylediğinden ne

anladığını belirler. Ağızdan çıkan şeyle diğer kulağa ve o kulaktan beyne giden uyaran aynı şey olmayabilir. Ben bir şey kastettiğimi düşünürüm, karşımdaki insan kendi kişisel tarihinden bir süzgeç yapar, kendi incinebilirliklerinden, kendi üzüntülerinden, kederlerinden, yaşanmışlıklarından, geçmişinden bir filtre yapar ve o filtreden süzerek algılar sözlerimi. "Her sözüm dinleyen özüm seçemez / Sırat köprüsünden ince sözlüyüm" diyor Âşık Seyrani.

Bir gün bir danışanım anlatmıştı. Pastanede buluşmak için arkadaşıyla sözleşiyorlar, saatler geçiyor ve arkadaşı gelmiyor, arıyor telefonlarına cevap gelmiyor, bir süre sonra aramalarına cevap gelince basıyor kalayı. "Sen nasıl bir insansın, beni nasıl bekletirsin, seninle arkadaşlığımızı gözden geçireceğim!" benzeri bir sürü ağır sözü boca ediyor. Arkadaşı derin bir sessizlikten sonra "Annem kalp krizi geçirdi ve ben acildeyim," diyor. Danışanım bunun üzerine çok utandığını ifade etmişti. Bu türden, dinlemekle önü alınabilecek anlaşmazlıklara karı koca arasında, siyasi liderler, amir memur, öğrenci öğretmen arasında sık rastlanıyor.

Amerikan dizi filmlerinde çoğu şey doğrudan söylenir, Doğrucu Davut tipler görürsünüz. Bizim toplumumuz, hakikatin, doğrunun bodoslamadan insanların yüzüne söylendiği bir toplum değildir. Biz imayı, dokundurmayı severiz. Naili, "Tasrîhe mecâl olmadı îmâ ile geçdik," der, ince bir ruhun neticesidir bizdeki bu tasrihe mecal olmaması durumu. İma da bir sanattır. İnsanın güzel niyetinin de, maksat kadar anlaşılmasına sebep olur. Yanlış anlamaya neden olmuyorsa,

gerçek hale mukteza olarak anlaşılıyorsa ve karşındakinin de kalbini kırmadan bir şeyi ifade etmeyi sağlıyorsa, bence bir mahsuru yok.

Sessizliğin sesini dinlemek çok anlamlı geliyor bana. Doğu kültüründe çok yaygındır. Bir hikâye anlatılır, iki derviş buluşmuşlar, sonra bir odaya geçmişler ve uzun uzun yere bakarak susmuşlar, saatlerce susmuşlar. Ayrılırken kucaklaşmışlar, biri diğerine demiş ki, "Çok güzel bir sohbetti." Doğu ima ile geçmenin yeridir. Doğu sessiz konuşmanın yeridir. Gerçekten dinleyen kişiler kelimenin esasını, ruhun neşidesini anlatıcının gözlerinde, edasında bulurlar. Günümüz modern toplumu her boşluğu doldurmak istiyor, sessizliğe tahammül edemiyoruz. Üç kişi oturalım, acaba iki dakika sessiz kalabilir miyiz? Halbuki sessizlik kendimiz tartmamızı, karşımızdaki insanı daha iyi anlamamızı daha iyi sorgulama yapmamızı getirir. Nuri Pakdil, "Dilimin döndüğü kadar sustum," diyor; sohbetlerinde *Edebiyat* dergisinin yazıhanesinde saatlerce sessizce otururlardı. Aslında orda bir şey yapıyor, tıpkı Taptuk Emre'nin Yunus'a, "Bu dergâha on sene eğri büğrü odun taşımayacaksın," dediği gibi bir çile eğitimi. Sessizliğe tahammül edebiliyor musun? "Eğer benimle sessizliğe varsan, ben de konuşmaya varım," diyor. Benimle sessizliği paylaşabiliyorsan, o iç derinliğine ulaşabiliyorsan, ben de seninle konuşmanın derinliklerinde dolaşabilirim. Aslında bir sınava tabi tutup onu geçenlere de manevi bir paye veriyor. "Birbirimizi anlayamayacağımız korkusuyla, sözcükleri gereğinden fazla kullanıyoruz. Konuşmamanın, iletişim

kurmayı reddetme anlamına çekilmesinden, kabalık olarak görülmesinden korkuyoruz. Ayrıca çok fazla konuşuyoruz. Sessizlik bizi ürkütüyor. Sessizliği denetleyemiyoruz. Oysa sessizlikte, sezinlediğimiz ama tanımadığımız dürtülerin, özgürlüğün ve gelişigüzelliğin son noktası saklıdır," diyor Gündüz Vassaf *Cehenneme Övgü*'de. Söz, kendini var kılmaktan başka bir amaca hizmet etmediğinde boşluğu beyhude yere döver durur. Söylenmesi çok daha elzem, başka sözlerin yerini işgal eder ve onları, konuşulduğu zannı yaratarak henüz hiç söylenmeden boğar.

Aslında iletişimi bozan şey karşımızdakinin söylediğinden çok, karşımızdakinin bizde uyandırdığı savunmacı tutumlardır: "Hayır o öyle değil böyle, beni böyle isimlendiremezsin!" derken bir şekilde, sözün sonunu beklemeden yaptığımız savunmacı tutumlar. Sıklıkla karşımızdaki insanı değiştirmeye çalışıyoruz. Bir tartışmada karşımızdaki insanı kati şekilde ikna etmeye çalışıyoruz. Onu kelimelerimizle işgal etmeye çalışıyoruz. O kendi pozisyonunda kalarak kendini savunsun, ben de kendim olarak savunayım ama birbirimizi dinleyebilelim. İyi bir sohbetten ayrılan iki kişi, sohbete başlayan aynı kişiler değildir. Artık farklı insanlar olarak oradan ayrılırız. İyi bir sohbet daima bizi zenginleştirir. Yeni bakış açıları kazanarak, kendimizle ilgili bazı şeyleri de öğrenmiş oluruz. Onu düşünürken kendimizi de düşünürüz. Bu yüzden de kendilerini dinleyebilen insanlar başkalarını da iyi dinleyebilirler. Bir tartışma sürekli can acıtma eksenine sürükleniyorsa oradan bir iyilik, yeni bir şey neşet

etmez. Haklı çıkma arzusu yerine haksız çıkabilme ce**saretini** edinmeliyiz.

Sansasyon haberciliği, hep kışkırtma ve hayatın ola**ğan** seyrinde dikkat etmememiz gereken bir şeyi bize allayıp pullayıp çok süslü bir şekilde sunma üzerine kurulu. Bu da insanlarda büyük bir yorgunluk yaratıyor ve gerçekten dikkat vermeniz gereken şeye dikkatinizi veremez oluyorsunuz. Bugün dikkatiniz ıvır zıvır şeyler tarafından o kadar çok işgal ediliyor ki hayatın içinde can kulağıyla dinlememiz gereken bir konuşmayı işitemeyecek hale geliyoruz. Dikkatimizi çok ekonomik kullanmamız ve hak etmeyen yere yöneltmememiz lazım. Kendimizi dikkat tacirlerinden sakınalım. Simone Weil, "Dikkat, cömertliğin en nadir ve saf formudur," der, bu kadar nadir bir şeyi, har vurup harman savurmadan cömert olmayı bilmek gerekir.

Sohbeti öldüren şeylerden birisi teknoloji, evlerin içinde herkes ayrı bir ekrana gömülmüş durumda. Konuşmayı da öldürüyor, dinlemeyi de öldürüyor. Hayatı derinlemesine, coşkuyla bir akış içinde yaşatan şey, derinliktir, yoğunluktur. Yaşadığımız âna, akışa kendimizi ne kadar kendimizi bırakabiliyoruz, zamanın külçeleşmesini ne kadar unutabiliyoruz? Hayatın özünü aşkla, muhabbetle yaptığımız işler oluşturuyor. Bir bilge sözü der ki, "Büyük şey yoktur, küçük şeyleri büyük bir aşkla yapmak vardır."

Günümüzde dikkat, en nadir bulunan şeydir. Dolayısıyla bir insana verebileceğimiz en büyük armağan da dikkattir. Anne babanın evladına verebileceği en büyük hediye dikkattir, ülkeyi yöneten bir kişinin hal-

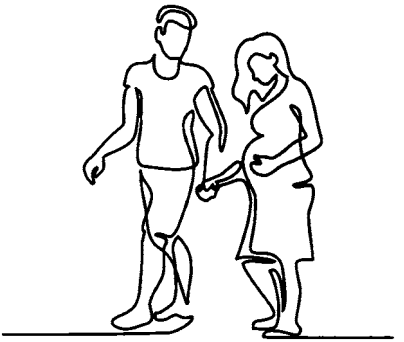
kına verebileceği en büyük armağan dikkattir, onları kal'e almaktır. Dinlemek tüm dikkatin yoğunlaştığı bir eylemdir. Dikkatimizi maalesef en çok da sevdiklerimizden esirgiyoruz.

Feridüddin Attar'ın bir hikâyesi vardır: Bir saka yolda giderken başka bir saka ile karşılaşır ve der ki, "Güzel kardeşim, şu kırbandan bana bir tas su doldur da içeyim." Diğer saka şaşırır, "Be adam! Sende de aynı sudan var neden kendi tasını doldurup içmiyorsun?" Öteki saka yanıtlar, "Güzel kardeşim, sen yine bana oradan bir tas su ver çünkü ben kendi suyumdan bıktım." Burada muhabbet ederek, birbirimize yarenlik ederek yeni bir şeyin oluşmasından hisse vermek arzu edilmiştir.

Şikâyetleri dinlemek de iletişimin bir parçasıdır. Şikâyet eden insanın dile getirmek istediği bir istek vardır. Kulak verdiğimiz sesler arasında artık susmuş olanların, belki de hiç söylenmemiş olanların yankısını duyarız. İyi bir sohbet muhatabındaki ruhsal arzuyu, onun gönlünün talebini fark eder. İyi bir dinleme, şikâyet eden insanın hayatında yapmak istediği değişiklik talebini dikkate alır ve ona o yönde cevap verir. Tartışmak kötü değildir, kötü olan birbirimizi yıpratma niyetidir. Her tartışmanın bir talebi dile getirdiğini, o talebin ne olduğunu anlamamız gerektiğini ve bunun da iyi dinlemenin bir parçası olduğunu unutmayalım. Bir yerde canlılık varsa orada bir anlaşma çabası vardır. Birbiriyle konuşamayan hücreler ölür, konuşanlar hayata devam eder. Hayat dediğimiz şey hep bir meram anlatma ve dinleme gayretidir. İster hal diliyle, ister kal diliyle, yeter ki söyle!

Gülle başladık, gülle hitama erdirelim. "Dinle neyden duy neler söyler sana / Derdi vardır ayrılıklardan yana." Ney insandır. İnsan, olmakta olandır. Ayrılık, duru sözden uzaklıktır. Susuzluğunu gidermek isteyen, kulağını dostun çeşmesine uzatsın ve oradan *kana kana işitsin.*

Modern Aile

Adam yorgun argın eve geliyor. Anahtarları çevirerek eve giriyor, selam veriyor. Cılız bir ses mukabele ediyor. O sırada televizyondaki dizi filme gömülmüş olan kadın, ekrandan gözlerini ayırmaksızın lütuf kabilinden birkaç söz ediyor. Bu birkaç söz bu karıkocanın o günkü alışverişidir. Göz teması yok, paylaşım yok, yüz yüze gelme yok. Çocuklar kendi odalarında bilgisayar başındadır ve bir oyunun heyecanına kendilerini çoktan kaptırmışlardır. Aile içinde toplam konuşma süresi en fazla on dakika. Herkes yalıtılmış hayatlarında birbirine teğet geçiyor. Az sonra herkes uyuyacak ve günler bu şekilde tekrar edecektir. Modern aile.

Akışkan modern zamanın eritme tenceresine atılacak ilk katılar ve kutsallıktan çıkarılacak ilk şeyler, geleneksel sadakatlerimiz oluyor; elimizi ve ayağımızı bağlayan görenek ve zorunluluklar. Sosyolog Ul-

rich Beck, günümüz modern toplumunda "ölü ve hâlâ yaşıyor" diye tanımladığı zombi kurumlara aile ve komşuluğu örnek verir. Hayat "elimizden kaçıp giden dünya"da çok hızlı değişiyor ve bu değişimden aile de payına düşeni alıyor. Hızlı kapitalizm, küreselleşme, dijital devrim, bireycilik, zayıflayan sosyal bağlar ve medya/kültür endüstrisi akışkan modernliğin veçheleri olarak hayatlarımıza nüfuz ediyor ve insana dair kavrayışlarımızı dönüştürüyor. Sözgelimi, çok da eski olmayan bir tarihe dek evlilik uzun süreli kutsal bir birliktelik olarak görülüyordu. Bugün ise birçok insan için bir çeşit dönemsel anlaşmaya, vazgeçilebilir bir şeye dönüştü. Aşka ruhsal esenliğin yegâne biçimi olarak bakılıyor, aşktan o kadar çok şey bekleniyor ki bir tür seküler kurtuluş addediliyor. Modern Batı toplumlarında hayatın neşeli anlarının sorumluluğu artık evlilik bağının omuzlarında. "Evliliğinde mutlu musun?" sorusu, mutluluğun karşı konulamaz bir mecburiyet olarak telakki edildiği günümüz toplumunda, giderek daha kolay bir vazgeçişe kapı aralıyor. Tahammül kayıplara karışıyor. Metafizik bir gücün bizi izlediğini düşünmüyorsak eğer, hayatın haz ve zevklerine balıklama dalmamıza kim mani olabilir?

Modern toplumda iş ve aile temel tatmin kaynakları olarak öne çıktığında, birindeki mutsuzluk kolaylıkla diğerine de tercüme edilebilir hale geldi. Boşanma ve bekâr yaşama oranları arttıkça "başarılı bir evlilik" insanlar için gurur kaynağı olmaya başladı. Günümüzde evlilik, ilahî bir buyruk doğrultusunda hayatı tanzim etmeyi değil, modern toplumları kemiren güvensizlik

ve yalnızlığı iyileştirmeyi vaat etmektedir. Kapitalizm, duygusal bağları da elden geçirmiş durumdadır. Duygusal kapitalizm, modern toplumda duygusal bağları akılcılaştırıp metalaştırmıştır. İlişkiler maliyet-fayda analizi üzerinden değerlendiriliyor artık. *Sen bana ne veriyorsun ve verdiğin şey, sana katlanmam için değer mi?* Değişen cinsiyet rolleriyle birlikte kafa karışıklığı da artıyor. İlişkilere bir de çelişkiler zinciri ekleniyor. Kadınlar iş ve ev yaşamı arasında mütemadiyen yer değiştiriyor. İş yaşamının katı çalışma koşulları kadınların işini zorlaştırıyor. Erkekler cephesinde de çok şey değişti: Duygusallıktan uzak, sert erkek imajı artık makbul değil.

Ev içinde çocuğun eğitimi babanın otoritesinden alınarak annenin sevgisine devredildi. Çocukluğun ayrı bir dönem olarak tanımlanmasıyla birlikte kırılgan bir çocuk imgesi öne çıktı: Çocuğun uzun vadeli duygusal ihtiyaçları olan, incinebilir, ihtimama gereksinen bir varlık olduğu kabul edildi. Bir kaşını kaldırarak çocuğunu terbiye edebilen babanın yerini, onu sevgisiyle sarıp sarmalayan, her türlü beladan koruyan aşırı dikkatli anne aldı. Orta sınıf ailelerde, çocuklara istedikleri her şeyi elde etmeye hakları olan prens veya prenses gibi davranılması yaygın bir tutum. Toplum gibi aile de küçüldü ve atomlaştı, en küçük parçalarına ayrıldı. Evlerimizde aile büyüklerinin yerini alan yatılı bakıcılarla yaşıyoruz, çocuklarımızla o kadar yoğun zaman geçiriyorlar ki en kuvvetli bağlanma deneyimlerini onlarla kuruyorlar. Bir tür "taşeron ebeveynlik" bu. Küçülen aile, çocuklarımızı dede ve ninelerin eşsiz

hikâyelerinden mahrum bırakıyor. Nesiller arasındaki devamlılık fikri aşındığı gibi, ahlaki ve dinî değerlerin aktarılmasında da boşluklar oluşuyor.

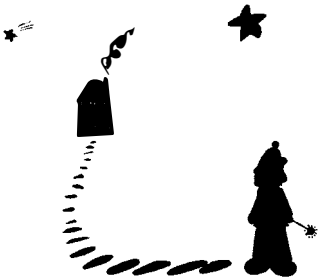
Bize yutturulduğunun aksine, bireyselleşme özgürleşme değildir, daha çok tüketim bilinci ile kendilik bilincinin bir karışımıdır. Bireyselleşme ile standartlaşma eşzamanlı olarak gerçekleşir. İnsan evladı, tüketim alışkanlıkları birbirine türdeş, reklamcılığın manipülasyonuna açık, kolay güdülebilir bir sürüye dönüştürülüyor ve daha çok mal edinebilme becerisi ona "özgürleşme" olarak takdim ediliyor. Sevdiği insanlardan bağlarını koparma ve aile bireylerine karşı mesuliyetsizlik, özgürlük olarak telakki edilemez. Bir yanılsamanın kurbanları haline getiriliyoruz.

Christopher Lasch'ın *Family Besieged* (Kuşatılmış Aile) adlı kitabında tartıştığı gibi, aile yapısı modern kapitalist toplumun dinamiklerinden çok etkilendi: Gerek ebeveyn-çocuk ilişkileri gerekse de eşler arasındaki ilişkiler bu etkiden nasibini aldı. Endüstri devrimiyle birlikte evindeki üreticiden dev çarkta bir dişliye dönüşen baba, yeteneklerini çocuğuna aktarmaktan geri kaldı. Üstelik babanın yokluğu, annenin gücünü de artırmadı! Aksine, annenin kendi atalarından tevarüs ettiği geleneksel bilgi tahfif edilerek, otoritesi ona çocuğunu nasıl yetiştirmesi gerektiğini söyleyen uzmanlar tarafından paylaşıldı. Aile büyükleri ve ebeveynlerin eksikliği, "kültürel kodların" aktarımını ve çocuğa "rol modeli" olma pratiğini sekteye uğrattı. Artık ebeveynlerin birçok sorumluluğu kurumlar ya da üçüncü şahıslar tarafından yerine getiriliyor. Çocuk

bakımından eğitime dek birçok husus, üçüncü şahısların ve kurumların kontrolüne bırakılıyor. Rol modeli olarak alınacak ebeveynler ortalıkta yok, ya işteler ya da sanal âlemde! Çocuğunuza dört saatte bisiklet binmeyi öğreten kurslar bile var. Oysa ne muhteşem bir deneyimdir bir babanın çocuğuna bisiklete binmeyi öğretmesi, ki çocuğun hayal ve hatıra dünyasına bir oya gibi işlenir.

Anne ve baba, ruhlarının mührünü çocuklarına vuramıyor, onların seciyesini kadim bilgelikle nakış nakış işleyemiyor. Ocakta muhabbet tütmüyor. Modern aile fertlerinin yüzünde dolaşan dalgın sükûnet, büyüyen boşluk ve vurdumduymazlığı gizliyor.

Bir Evi Yuva Yapan Nedir?

Bir önceki yazımızda eve yorgun argın gelen kişi erkekti. Bunun bir de alternatif senaryolarına bakalım... Adam, gecenin geç saatinde arkadaşlarıyla hoş beşten eve gelir. Gün boyu onu beklemiş olan eşi üç beş kelam etmek için kapıda karşılar ve sofraya buyur eder. Selam faslından sonra kelam faslı bir türlü açılamaz zira adam zaten toktur ve eve gelir gelmez cep telefonuna gömülmüş, paralel bir evrene geçiş yapmıştır. Bu senaryoda cinsiyetçi bir tını var derseniz, dışarıda işinden yorgun gelen kişi hanımefendi olsun ve içeride televizyonda spor programına gömülmüş olan erkek, kafasını bile çevirmeden selamı alıp beyazcama geri dönsün. Asıl mesele, insanın sevdiğinin yüzünde susuzluğunu gideremiyor oluşu.

Kısa bir zaman öncesine kadar insanlar doğdukları şehirde yaşar ve ölürlerdi. Modern zaman insanı evini kolay terk edebiliyor. Bellek uçucu ve uçarı. Kök salmı-

yor, derinlere inmiyor. Bireylerdeki "mekânsal" ev algısı, "geçici" ev algısına dönüşüyor. Mekânın değersizleşmesi, meskûn olmanın toplumsal ilişkilerinden bizi mahrum bıraktığı için, dikkatimizi harekete, yer değiştirmeye ve küresel hız kültürüne tevdi ediyor. Oysa ev, Bachelard'ın dediği gibi, insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük bütünleştirici güçlerden biridir. Evin öğüdü, yaşamlarımızda sürekli bir yankıdır.

Bugün bir mahremiyet adası ve tahayyül mekânı olmaktan çıkararak sığınaklara dönüştürdüğümüz modern ev, artık âdeta evdeki tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak eğlence merkezleri gibi tasarlanıyor. Bireycilik, ev içindeki yaşama da olanca hızıyla etki etmiş ve evin her odası ayrı bir interaktif yaşam alanı gibi tasarlanmıştır. Birbirimizden ayrı, yan yana yaşayabildiğimiz bir eğlence merkezi olarak ev! Bir tefekkür, dayanışma, manevi bir çekim merkezi olmak yerine bir oyalanma adacığı. İşte bu evin anlamdan boşalmasıdır. Çocuğun kendisini daha geniş bir bütünün parçası, karıkocanın birbirlerini daha yüksek bir mefkûrenin taşıyıcısı olarak algılamadığı bir ev, anlamdan boşalmıştır.

Aileyi bir arada tutan şey yakınlıktır. Menfaatsiz, teklifsiz, hesapsız, maskesiz, sadece kendi olmanın tatlı huzuru. Ev yuva olmaktan çıkarılıp bir eğlence merkezine veya bir pansiyona dönüştüğünde, herkesin başının çaresine bakması gerekecektir. Soğuyan insan ilişkileri aileyi de muhasara altına almış bulunuyor ama yapmamız gereken, geçmişin yasını tutmak yerine, insan olmanın özüne sadık kalmak. Bu da evi yeni-

den sıcak bir yuva olarak tesis edebilmekle olur. Yani elektronik aletleri, bizi dış dünyanın keşmekeşine açan ve ruhlarımızı her türlü istilaya hazır hale getiren ekranları kapatarak, birbirimizin gözlerinin içine bakabilmekle. Dış dünyanın kaosunu, kendi içimizde, evin sıcaklığı ve samimiyetiyle bir nebze söndürebiliriz.

Aile bireyleri evde kendilerini muhafaza altında ve güvenli hissedebilmek için ruhun çağrısına kulak vermeli ve birbirlerine olan o mesafeyi, sevgi sözcükleriyle yürümeye gayret etmelidir. Karı ile koca ve ebeveyn ile çocuk arasındaki mesafeyi kalplerimizi birbirine yakın kılarak kısaltmak zorundayız. Ama sadece gözlerimizin içine bakmak yetmez. Bir ufuk gözlerimizi kamaştırabilmeli, insan olmanın anlamına dair bir soru bir ruhtan diğerine misafir gidebilmeli. Malayani olanın değil ruhu daha yukarılara kanatlandıracak bir bilincin kanatlarına tutunarak, hayatlarımızın ve ölümlerimizin boşuna olmadığının bilgisiyle birbirimize uğramalıyız. Bu dünyada misafiriz, evlerimizde ve bedenlerimizde misafiriz.

Saint-Exupéry çok sevdiğim bir bilge yazar, şöyle söyler: "Hayat bize aşkın birbirimizin gözlerinin içine bakmak değil, birlikte dışarı aynı yöne bakmak olduğunu öğretir." Evlilik terapisti Gottman çiftleri yıllarca izledikten sonra boşanmayla sonuçlanan evlilik etkileşimlerini dört ana başlık altında özetlemiştir. Çatışma zamanlarında eşlerin birbirine karşı gösterdiği dört temel olumsuz tutum, yani "dört atlı" şunlar: Aşağılama, eleştiri, savunmacılık veya duvar örme. Bu dört atlı, bir bakıma narsistik kişiliğin tezahürleri olarak

karşımıza çıkıyor. Bir zamanlar sevdikleri kişiye şimdi saldıran veya onlardan uzaklaşan eşler, genellikle kendi ihtiyaçlarının artık karşılanmamasından mustariptir. Biz her zaman değişiyoruz ve aşk da aynı kalmıyor. Gerçekte evlilikler, her kişi kendi kimlik ve gayesini geliştirebildiğinde daha uzun ömürlü olabiliyor. Sıcak yuva, her bireyin kendisini rahatlıkla ifade edebildiği ve yaşama hünerini serbestçe keşfedebildiği bir yerdir. Bir ağaç gibi derinlere kök salarken, dallarıyla gökyüzünü kucaklayan bireyler.

Haddi zatında âşık olmak kolay ama bir başka insanla yaşamak zor. Romantik aşk, diğer kişinin bir ruh ikizi veya mükemmel uyumlu kişi olarak ülküleştirildiği bir süreci içerir. Âşıklar âdeta, "birbirleri için yaratıldıklarını" hisseder. Aşkın çılgınlığında ötekinin imgesi benim ihtiyaçlarıma göre yeniden kurulur. Sevilen kişiyi kendi benliğimin bir imgesi olarak görür ve farklılıkları görmezden gelirim. Oysa ideal sevgiliyi bulma inancı bir yanılsamadır ve uzun ömürlü bir yakınlığa temel teşkil edemez. İlişkinin bir yerinde büyü bozumu mukadderdir. Romantik aşk pek sahip olmadığımız, yeterince sahip olmadığımız veya ona bel bağlayacak kadar sahip olmadığımız bir şeye işaret ederek âdeta mutsuzluğu çağırır. Sonunda ya aşk ölür ya da âşıklar. Tolstoy'un *Anna Karenina*'da söylediği gibi, "mutlu aileler hep birbirine benzer, her mutsuz ailenin ise kendine özgü bir mutsuzluğu vardır."

Geçmişte de pek çok mutsuz evlilik olduğu halde boşanmak çok daha zordu. Ancak insanlar yakınlık ihtiyaçlarını sadece evlilik bağından devşirmiyordu. Ev-

lilik bağının bu kadar kolay çözünmesinin bir sebebi de tek bir ilişkiden artık çok şeyin bekleniyor olması. Toplumsal olarak parçalanmış bir dünyada sevgililer her şeyi yakın ilişkilerinden bekliyor. Çünkü şu kalpsiz dünyada bir sığınak kalmamıştır ve görünen son sığınak da aşk ve ailedir. Yüksek gerilim aileyi infilak ettiriyor. Olgun bir sevgi ilişkisi için sevgililerin birbiri içine geçtiği, eriyip tek kişi olduğu bir halden benliklerinin birbirinden ayrıştığı bir hale geçebilmek gerek. Öteki insanın farklı ihtiyaçları olabileceğini kabullenmekle olgun bir yakınlığın yolunda ilk adımı atarız.

Büyülenmenin sona ermesi için birkaç yıl yeter. Evliliğin sonsuza dek bir aşk esrimesine gömülü olacağını sananlar aldanır. Evlilik sürecekse eğer, ortak hedefler için birlikte gayret göstermenin, karşılıklı saygı ve dostluğun ön plana çıkması gerekir. Bir insanla yaşamak belki tüm duygusal ihtiyaçlarımızı karşılamaz, belki eşimiz ruh ikizimiz falan da değildir. İlişkide mevcut olan, canlılığını devam ettiren her neyse ondan istifade etmemiz lazım. Dış dünyadaki ve iç âlemimizdeki huzur kaynaklarımızı çoğaltmamız da evlilik bağı üzerindeki gerilimi düşürecektir.

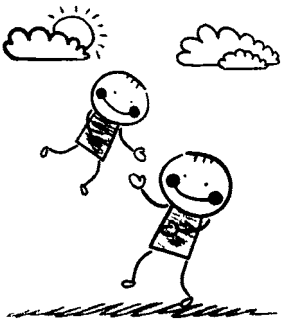
On yıllar boyunca terapistler çocukların sorunları için anne babaları suçlamıştır. Sanki çocuk yetiştirmenin tek bir doğru yolu varmış gibi. Mutsuzluk ve kötü davranışın bütün biçimleri kötü anne babalığa izafe edilmiştir. Çocukların anne babaların elinde bir hamur gibi yoğrulduğu ve hayatlarının daha sonraki dönemlerinde karşılaştıkları ruhsal sorunların kötü anne babalığın neticesinde ortaya çıktığına dair bir efsane

oluşturulmuştur. Bu, hakikatin ancak dörtte biri olabilir. Sadece çocukları değil, onların anne babalarını da incitmiş olan bir inançtır bu. Artık biliyoruz ki çocuk boş bir kâğıt değil: Davranış genetiği üzerine yakın zamanlı çalışmalar, gelişim üzerinde kalıtsal etkenlerin ebeveynlikten çok daha fazla rol oynadığını bize gösteriyor.

Eşler ve sevgililer, ötekinden kendilerini mutlu etmesini beklediğinde hayal kırıklığına uğrar. Ebeveynler çocuklarından kendilerini mutlu etmelerini beklediğinde hayal kırıklığına uğrar. Ailelerimizin tadını daha fazla çıkarmak için daha geniş sosyal ortamlara çıkmalıyız. Manevi bir ortak iklimi teneffüs etmek, aile bireylerini bir ruhsal akrabalıkla birbirine bağlar. Akrabalarımızla, iş arkadaşlarımızla ve aynı toplumu paylaştığımız insanlarla daha sık birlikte olmalıyız. Yakınlık ve toplumsallık değişik bağlanma ihtiyaçlarını giderir ve pek çok insan her iki türlü ilişkiye de ihtiyaç duyar. Bu sebeple yakın aile çevresinin dışında da bir dizi bağlanma geliştirmeye ihtiyacımız var. Hayat bizim etrafımızda deveran etmiyor ve mutlak bir mutluluk yok. Başka insanlarla birlikte yaşamak bize uzlaşmayı ve ihtimamı öğretir.

Bir evi yuva yapan, ocağında tüten muhabbettir. Güzellik, sıradan gerçekliği aşan yaşantılarda bize göz kırpar. Ruhun ebediyete kapı araladığı anlar, sevginin bizi güzelleştirmesine izin verdiğimiz anlardır. Bir evi yuva yapan, orada bulduğumuz güzelliktir. Demem o ki göz ve ruhlarımız birbirine değsin. Sonra omuzlarımız birbirine değsin de birlikte ufku seyredelim.

Çocukluğun Sosyal İnşası

Çocuklar hakkında fazlasıyla kaygılandığımız bir çağdan geçiyoruz. Çocukların erişkin dünyasına çok erken sokuldukları ve ticari çıkarlara dayalı medya endüstrisinden çok fazla etkilendikleri dile getiriliyor. Çocuğun asli fıtratını, yetişkinlerde olduğu gibi bir tüketici kimliğine indirgeyen bu değişimin, çocuklukta yoğun bir kriz duygusuna yol açtığı ve bu krizin bir değişimden çok bir çözünme veya yok olmayı ima ettiği dile getiriliyor. Günümüz "paranoyak anne babalığının" şikâyet kültürü üzerine temellenen söz dinlemez ve tehlikeli çocuk imgesi, çocukların yaşadığı yapısal ve maddi gerçekleri gizleyen, çocukları talihsizlikleri yüzünden suçlayan bir işlev görüyor. Çocuklukla ilgili korkular çoğaldıkça bu bir "ahlaki panik" halini alıyor. Çocuklarımıza modern bazı gelişmeler sonucunda (uygun olmayan medya içeriğine erişim) nasıl zarar verdiğimize dair şeamet tellallığı giderek çoğalıyor.

Yetişkinler ve çocuklar arasındaki sınırların silindiği, ergenliğin kaybedildiği, erişkinler ve çocuklar arasındaki güç dengesinin ikincisi lehine bozulduğu, çocuklar için ayrı mekân ve yaşantıların kaybolduğu yönünde eleştiriler ifade ediliyor. Çocukların yetişkinliğe giderek artan hızlarda sokulmasından medya sorumlu tutuluyor. Sözgelimi, Neil Postman'ın ünlü kitabı *Çocukluğun Kayboluşu*'nda medyanın denetimsiz varlığının, anne baba kontrolünü aşındırdığı ve bu durumun, giderek pek çok evde merkezi bir hüviyet kazandığı dile getirilir. Modern toplumdaki değişimin sonuçlarından bir tanesi de, çocukların içinde yetiştirildiği ahlaki çatının zayıflaması. Acaba çocukluğun masumiyetine dair bir tarihsel altın çağ var mıydı gerçekten?

Çocuk hakları hareketinin çocukları ayrı bir sosyal grup olarak tanımlaması ve bireysel haklarının sağlanmasının, onları erişkinlerle eşdeğer ve onlardan bağımsız bir statüye çıkardığı da düşünülemez mi? Ayın öteki yüzüne baktığımızda, eğitim standartlarının yükselmesiyle çocukların daha yeterli ve özerk bir hüviyete kavuştukları ve kendilerini ilgilendiren konularda düşüncelerini dillendirebilir hale geldikleri de söylenebilir.

Çocukluğun tarihine bakmak, Philippe Aries'in *Çocukluğun Asırları* adlı ayrıntılı çalışmasına göz gezdirmeden mümkün değil. Aries'in tezinin kalbinde "çocukluğun ortaçağda keşfedildiği" düşüncesi yatar. Yazar, görsel sanatlarda ortaçağdan önce çocuk imgesinin yer almamasını, çocukların özgül niteliklerine karşı

belirgin bir kayıtsızlık olarak görmektedir. Aries aynı zamanda, çocuklar ve erişkinler arasında katıldıkları eğlenceler arasında pek de bir fark olmadığını ifade eder, zira modern toplumlarda başat olan iş ahlakı o çağlarda cari değildi. Ortaçağda iş ve eğlence arasında keskin ayrımlar yoktu, oyun ve eğlenceler hayatın bütününe yayılabiliyordu. Bütün bu gözlemler yazarı ortaçağ toplumunda çocukluk fikrine pek yer olmadığı düşüncesine götürür. Tabii bütün bunlar çocukların hor görüldüğü, terk yahut ihmal edildiği anlamına gelmez. Aries'e göre toplum bir bütün olarak çocuksu mahiyettedir ve yaşam kesitleri arasında keskin geçişler yoktur. "Çocukluğun onu yetişkinlerden, hatta gençlerden ayıran özgün doğasının hiç bilinmediğini" iddia eden yazar, yedi yaşından itibaren çocukların oyunlarda ve eğlencelerde yetişkinlere katıldığını, mesleğin içinde yoğrularak, iş erbabı ile yaşayarak, çalışarak bir iş sahibi olduklarını söyler. Yani ortaçağ toplumlarında bebeklik ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi yoktur.

Çocuk ve erişkin arasındaki sosyal kategorilerin silikleşmesi, ortaçağdan sonra gelişim safhalarının koyu çizgilerle belirlenmesiyle son bulur. Aries ortaçağ sanatında çocuklara mahsus bir odak görülmemiş olmasını, çocukların ebeveynleri için duygusal açıdan önemli kabul edilmemesine bağlar. Çocuk ölüm hızının yüksek olması nedeniyle ebeveynler, uzun dönem hayatta kalma şanslarını bilemedikleri çocuklarına yakın bağlanmalar geliştirememekte, muhtemel bir kayıp olarak gördükleri çocuğa bağlanmaktan kendilerini alıkoymaktadırlar. Aries bu durumu 17. yüzyıldan

sonra çocuğa gösterilen yoğun duygusal bağlanma ile karşılaştırır. Çocuklar daha fazla değer gördükçe aileler küçük üyelerini şımartmaya başlamıştır. Yine bu dönemden başlayarak çocuğun zayıflığı ve bilgisizliği, bununla birlikte onun masumiyeti de vurgulanmaya başlanmıştır. Ailenin dışında da çocuk, mutlaka terbiye ve kılavuzluk edilmesi gereken, Tanrı'nın kırılgan mahluku olarak görülmeye başlanmıştır.

Çocukluğun, sosyal hayatın ayrı bir safhası olarak tanınması, çocukların ihtimam ve korunmaya ihtiyaç duydukları düşüncesini de beraberinde getirmiş, fakat aynı zamanda onları "yetersiz ve eksik vatandaşlar" olarak tanımlamıştır. Aries çalışmasında, Batı toplumlarında 17. yüzyılı çocukluğun keşfedildiği bir dönem olarak tanımlar. Aynı zamanda erkek çocukların çocukluğunun kız çocukların çocukluğundan daha erken fark edildiğini ve zengin sınıflarda bu farkın daha da belirginleşerek çocuk kıyafetlerin ayrışmaya başladığını yazar.

Yazarın bu çalışması pek çok itiraz ve eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin önde gelenlerinden bir tanesi, yazarın tarihi aşırı bir biçimde "bugün merkezli" okuduğu yönündedir. Başka bir deyişle, geçmiş olayları ve sosyal süreçleri bütünüyle Batılı bir perspektiften yorumlamakta ve yargılamaktadır. Çocukluğun ve çocuklara nasıl davranıldığının, bugünün ideal standartlarından yola çıkarak yorumlanması eleştiri konusu olmuştur.

Öyle ya, neden geçmiş toplumlar çocuklarını Batı toplumları gibi görmek zorunda olsun ki? Üstelik ço-

cuklar geçmişte bugünden farklı biçimde algılanmaktaysa da, bu onların çocuk olarak algılanmadıkları anlamına gelmez. Görsel sanatlarda çocukluk imgelerini araştırmanın, çocukluğun 17. yüzyıldan önce önemsenmediği gibi büyük yargılara kapı aralayamayacağı dile getirilmiştir. Yedi yaş üstü çocukların yetişkinler gibi giydirilmeleri, onların çocuk olarak algılanmadığını kanıtlamaz. Batı toplumunun geçmiş çağlarından başka kaynakları (günlükler, özyaşam öyküleri, gazete kaynakları) dikkate alarak yapılan çalışmalar, farklı sonuçlar da verebilmiştir. Pollock'a göre anne babanın sevgisi, bebek ölüm hızının yüksek olmasından dolayı azalmamakta, fakat kendisini, çocuklarının en zor şartlarda dahi hayatta kalması için gösterilen çabada cisimleştirmektedir. Küçük çocukların ölmesi için pek çok ihtimalin bulunduğu kültürlerde yaşayan anne babalar, çocuklarını ihmal etmez fakat onların hayatta kalma şanslarını en üst düzeye çıkaracak bir gayretin içinde olurlar. Yani sevgiyi göstermenin biçimi farklıdır sadece. Bu nedenle, Aries'in eldeki kanıtlardan çok hızlı ve kuvvetli tahminlere sıçradığı dile getirilmiştir. Üstelik, ortaçağda çocuklara zalimce davranıldığına dair herhangi bir emare veya kayıt yoktur.

Haddi zatında yakın tarihli bazı çalışmalar Batı toplumlarında ortaçağda da çocukların yetişkinlerden farklı görüldüğünü göstermektedir. Çocuklar ayrı ihtiyaç ve gelişimsel safhaları olan, farklı bir grup olarak davranılmayı hak eden, oyuna teşvik edilen, ihtimam ve koruma gerektiren varlıklar olarak resmedilmektedir. Bu konuda yapılmış ayrıntılı bir çalışma, Colin

Heywood'un dilimize de çevrilen *Batı'da Çocukluğun Tarihi* adlı kitabıdır.

Bütün bu eleştirilere rağmen, Aries'in çalışması bize şunu söyler: Çocukların hayatları ve onlara nasıl davranıldığı, zaman içinde değişim gösterir. Çocukluğun sosyal açıdan inşa edildiği düşüncesini bize anlatır. Çocukluk zamansal ve sosyal bağlama göre sürekli yeniden tanımlanmaktadır. Çocukluğun algılanma biçimleri kimi yazarlara göre ani değişim ve kopuşlarla gitmekte, kimi başka yazarlara göre ise değişen şeyler olmakla birlikte değişmeyen bir öz daima kalmaktadır. İkinci grup yazarlar, anne babanın çocuğu yetiştirmekteki heves ve gayretinin değişmediğini söyler. Ayrıca çocuğun oyunla ve oyuna duyduğu ihtiyaçla tanımlanması da değişmeden kalan özü oluşturan unsurlardan biridir.

Çocukluk üzerine yakın zamanlarda büyük kehanetlerde bulunan yazarlardan biri de yazının başında sözünü ettiğim Neil Postman. Ona göre günümüzün giderek artan hızında, yoğun dinamiklerin etkisi ve aile yaşamın modernleşmesi ile birlikte çocukluk kaybolmaktadır. Onun analizine göre, kitle iletişimindeki biçim ve öz değişimi, çocukluğun farklı bir biçimde tanımlanmasına yol açar. Matbaanın icadı, zamanında sosyal hayata çok derin ve dramatik bir biçim kazandırmıştır. Bir erişkinin yeterli görülebilmesi için okur yazarlık zorunlu addedilmiş, bu da formel eğitim sisteminin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Çocuklar böylece minyatür erişkinler olarak değil, bütünüyle farklı ve henüz olmamış erişkinler olarak tanımlanmıştır.

Eğitimin amacı çocukları erişkin olmaya hazırlamaktı. Televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte herkese aynı bilgi - aynı anda verilebilir hale gelmiş, böyle bir ortamda sır tutmak imkânsızlaşmıştır. Postman'a göre sırlar olmaksızın çocukluk diye bir şey söz konusu olamazdı. Bugün internet teknolojilerinin hayatın her yarığından içeri girdiği ve bütün dünyayı birörnekleştirdiği bir zamanda yaşıyoruz. Sır tutmak bir yana sırların ortaya dökülmesinden özel bir haz devşirildiği bir dönemeçteyiz. Denebilir ki televizyonla ilgili kötümser kehanet, yeni medya teknolojileriyle, zehir yüklü bir bulut halinde üzerimize en karanlık senaryoları yağdırıyor. Yine de çocukluk orada ortada duruyor ve anne babalar, önceki nesillerden çok daha büyük bir kaygıyla çocuklarının üzerine titriyor.

"Çoğu insan artık orta sınıfın uzun çocukluk kavramını kabul etmiştir," diye yazar Heywood, "Başka bir deyişle, biz çocukların dünyasının yetişkinlerin dünyasından farklı olduğunu, gençlerin okullara, oyun bahçelerine, odalarına vb. yerlere kapanıp kalmasını hiç düşünmeden kabul ederiz." Bugün çocukluk döneminin, psikolojik ihtiyaçları olan, bağımlı, eğitim ve terbiye gerektiren, masum bireylere işaret ettiğine inanıyoruz. Dolayısıyla hakşinas bir ihtimam ve terbiyenin, çocuğa doğru rehberlik sağlayacak bir anne babalığın, çocuktaki cevheri işleyecek bir eğitimin nasıl olması gerektiğine dair pek çok soru soruyoruz. Çocuk zihninin boş bir levha olduğu ve onun işlenmesinin aileye, topluma ve devlete ait bir yükümlülük olduğu düşüncesi Locke'dan bu yana modern projenin ana umdele-

rinden birisi olagelmiştir. Nasyonal sosyalizmden komünizme dek totaliter ideolojiler, çocukluğu militarize etmiş ve çocukları devletin ideolojik bekasının taşıyıcıları haline getirmişlerdir. Gürkan Öztan'ın *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası* adlı çalışması, cumhuriyetin kuruluş yıllarında çocukluğun aileden devlete uzanan bir kutsal bağ olarak nasıl "sadakat ekseninde" kurgulandığını anlatır: "Ebeveyn, çocuğunun yalnızca kendisine ait olmadığını, onun aynı zamanda Türk devletine ve milletine ait olduğunu idrak ile mükelleftir. Hal böyle olunca, çocuk terbiyesi meselesi aynı zamanda bir milli pedagoji geliştirme gayretinin ürünü haline gelmiştir." Sözün özü, çocukluk hem zamanın ruhuna hem de politik ihtiyaçlara göre yeniden kurgulanmış ve inşa edilmiştir.

Bütün bu tartışmalarda eksik olan bir şey varsa o da Batı dışı toplumların çocuk tasavvurlarının pek az çalışılmış olmasıdır. Çocukluğun İslam coğrafyalarında geçirdiği dönüşümler, içerdiği anlamlar geniş ufuklar vaat etmektedir. Avrosentrik olmayan bir çocukluk tarihi okuması, çocukluğun sosyal inşası tartışmalarına zengin bir boyut ekleyebilir.

Bir Cisim Yaklaşıyor

Bazen alacakaranlık kuşağından veya bir korku filminden fırlamış gibi odama sokulurlar. Gece yaşayan gençler. Modern çağın uyku bilmez hayaletleri. Dışarıda akmakta olan hayata karşı pek bir çelimsiz, bilgisayar ekranı karşısında pek bir Zaloğlu Rüstem. Onları ne vakit ekran karşısında unuttuk? Ne vakit bizden bu kadar sıkıldılar da sanal âlemde soluk alıp vermeye başladılar?

Dokuz yaşında çocuk, eliyle kafa kesme işareti yapıyor. "Burası hiç ilginç bir yer değil," diyor, sonra bilgisayarı işaret ederek, "Ben bu dünyadan oraya gitmek istiyorum, orada yaşamak istiyorum," diye mırıldanıyor. Tıp fakültesi öğrencisi genç, gözleri dört çeşme anneciğiyle son bir umut doktorun kapısında almış soluğu. Annesini kırmamak için burada, oysa ne ümidi var gelecekten, ne de ekran ışığından başka bir şeyin aydınlatmadığı dünyasında bir başka parıltı beklenti-

si. Ona kalsa sonsuza dek o ekranın karşısında büyük zaferlerin izini sürebilir. Ekranların mağrur kumandanı, gerçek âlemde bir oyun bağımlısı olarak tarif edilmekten rahatsız. Dudak bükerek bakıyor bu dünyaya, her şey çok sıkıcı, çok tekdüze, çok heyecansız. Dört senedir aynı sınıfta, okuldan atılmasına ramak kalmış ama o bir baykuş gibi sadece geceleri yaşıyor. Omzuna taktığı sanal apoletler ona şeref olarak yetip de artıyor, nice savaşlardan burnu kanamadan çıkmış, kimbilir kaç orduyu dize getirmiş, kaç meydan muharebesi kazanmış.

Bir cisim yaklaşıyor. Bilimkurgu filmlerinden aşina olduğumuz bir sahne, zombilerin mezarlarından kalkarak dünyayı ele geçirmesi, sanki gerçek oluyor. Yürüyen ölüler şehirlerimizi istila ediyor. Gözlerinin içine uzun uzun bakamadığımız için gözlerini ekranlara kaçıran bir kuşak, gündüz uyuyup gece sanal düşmanlara ateş ederek, önlerine serilmiş bir uçuruma doğru yürüyor. Bir düşte yaşıyor gibiler, ne ki, düşleri bile malum merkezlerde yapılıp ellerine tutuşturulmuş. Gerçekten sanala kaçan yeni mülteciler.

Göz teması olmazsa, insan bağ kuramaz ve bir ilişkisizlik halinde, ıssızlığın çölüne düşer. Çocuklarımızla göz göze geldiğimiz on binlerce defada, kalplerimizin birbirine yakınlaştığı ve ruhlarımızın birbirinin içine geçtiği o buluşma anlarında, birbirimize sevmeyi öğretiriz. O karşılıklı bağ, bizim onlara içimizde insanlığa dair en iyi şeyleri aktarmamızı sağlar. Bir nesilden diğerine sevgi böylece büyür. Çocukları muhafaza eder. Başka insanların duygu ve niyetlerini anlamamızı sağ-

layan beyin kısımları, göz temasıyla etkinleşir. Gözler kalbin aynasıdır. Göze bakmakla diğer insanların kalbinden geçenleri kestirme imkânına kavuşursunuz. Peki biz ne yapıyoruz? Akıllı telefonlarımızı fora ederek başlarımızı yere indiriyoruz. Çevrimiçi kaldığımız her dakika bir başkasının yüzünden çalınmış bir dakikadır ve empati melekemizi dumura uğratır. Bir topluluk içinde olmaktan bir topluluk duygusuna sahip olmaya geçiyoruz. Sanal cemaatler bize sadece "-mış gibi"liği yaşatıyor. Gerçek toplumdan sanal topluma, ilişkiden bir duyguya, dostluktan bir dostluk hissine geçiş.

Kimi gençler, onlara avatarları üzerinden bambaşka kişiler olma imkânı vererek büyük zaferler vaat eden çevrimiçi, çok oyunculu oyunların ayartısına direnemiyor. Avatarın neye benzeyeceği, karakteri, hünerleri, nasıl bir gelişim gösterdiği, tamamıyla gencin seçimlerine bağlı. Bu oyunlar sürekli evrimleşiyor ve âdeta oyuncuyu içine çekmek üzere tasarlanıyor. Her seviye bir sonraki üst seviye ile ödüllendiriliyor ve oyun hiç bitmiyor. Kişi gerçek hayatın dışındaki bu oyuncu benliğe duygusal yatırım yapıp bağlandıkça, davranışları da kolayca yönlendirilebilir kıvama geliyor. Avatarları kendilerine benzemeyen, gerçek hayattaki benliklerine kıyasla bambaşka gölge kişilikler yaratan gençler sanal kimliklerine daha fazla bağlanıyor. Oyun bağımlısı bir genç oyuna ne kadar zaman harcadığı konusunda yalan söylüyor, oyun sırasında aşırı zevk veya suçluluk duyuyor, aynı keyfi almak için giderek daha uzun saatlerini oyunda geçiriyor, dost ve ailesinden uzaklaşıyor, oynamadığında huzursuzlanıyor, parasını bu oyunla

ilgili malzeme ve sanal unsurlara yatırıyor ve oyun oynamadığında da sürekli oyun hakkında düşünüyor. 18 yaşına kadar olan gençlerin onda birinde bu bağımlılık belirtileri mevcut.

Peki ne yapıyor bu oyunlar da bu ölçüde bağımlılık yaratıyorlar? İlk cevap beyindeki ödül devrelerini uyararak haz veren molekülleri artırdıklarını söylemek olabilir. İkincisi, bu oyunlar ekran ve beyin arasında iki yönlü bir etkileşim meydana getiriyor. Oyunlar tıpkı bir aksiyon filmi gibi gürültülü ve görsel açıdan zengin sahnelerle dolu. Oluşturdukları kuvvetli duygusal uyarımın dışında, oyuncuyu âdeta ekrana gömen bir akış hissi veriyorlar. Kim muzaffer bir avcı yahut attığını deviren bir nişancı olmayı reddedebilir? Dış dünyanın karmaşası ve belirsizliğinden sanal âlemin basitliğine iltica. Bu oyunlar dünyayı basitleştiriyor, maliyetsiz bir zevk sağlıyor, berrak hedefler sunuyor ve kişiye anında geribildirim veriyor. Sıkıcı ve zor bir dünyadan, heyecanlı ve sansasyonel bir dünyaya kaçış. Mutsuzlar için bir sığınak. Mutsuz ve tatminsiz gençler, kendilerinden çok farklı avatarlar oluşturuyor. Her şeyin gerçek hayattan daha iyi olduğu, gencin kendisini daha yakışıklı ve güçlü olarak kurgulayabildiği, yeni bir kimliği üzerinde denediği bir serap... Seni mutsuz, endişeli ve değersiz kılan yaşantılara kendini kapattığın, sadece eğlenip zaferler kazandığın ayrı bir evren. Ruhsal olarak incinebilir gençler, bu tuzağa kolaylıkla düşüyor.

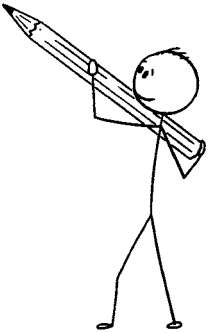
Öldürmeyi, zevk ve skor olarak oyucularına geri döndüren şiddet içerikli video oyunlarında bir patla-

ma yaşanıyor. Peki bu sistemli bir seferberliğin veya bir kötü niyetin tezahürü olabilir mi? Nefesinizi tutun. Birinci ve ikinci cihan harplerinde ABD ordusunda ateş hattında yer alan askerlerin ancak yüzde on beş ila yirmisinin silahlarını ateşlediği, Marshall istatistiği ile kayıtlara geçmiş. Bu fire, savaş mekanizması için büyük bir kayıp. İnsan büyük savaşların ortasında dahi insanı öldürmekten imtina ediyor. Sonra ABD'de bir gizli el önce televizyon, sonra bilgisayar ekranlarında insan öldürmeyi yaygınlaştırıyor, bir tür Pavlov'cu koşullanmayla, öldüren kişinin bir suçluluk değil bir zafer hissiyle tanışmasını sağlıyor. Öldürme eylemi suçluluk hissinden arındırılıyor. Toplum başkasının acı ve ıstırabına duyarsızlaştırılıyor. Sonuç: ABD ordusu Kore'de karavana atış oranlarını çok düşürüyor, Vietnam savaşında ise karavana atış neredeyse yüzde üçe iniyor. Amerikan askeri, şiddet içerikli film ve oyunlarla gözünü kırpmadan öldürmeyi öğreniyor. Bugün ekran şiddetiyle sokaktaki şiddeti ilişkilendiren 1.000'in üzerinde bilimsel çalışma var.

Bir cisim yaklaşıyor. Bir meteor taşı, dünyamıza çarptığında her şeyi altüst edecek bir şey. Büyük sözler edebildiğimiz kadar, iyi anne ve babalar da olmak zorundayız. Çocuklarımızı ekran önünde unutursak, onlar bir daha evin yolunu bulamayabilir. Kendi evine hayrı olmayan insanların dünyayı değiştirme ihtimali yoktur. Önce biz ekranlarımızı kapatalım, sonra çocuklarımızın elinden şefkatle tutup onları ekran başından kaldıralım. Konuşalım, gülüşelim, gözlerinin içine bakalım. Sevgi beş duyuya ihtiyaç duyar. Dijital

dünya görsel olanı yeğliyor. Biz bununla yetinmeyelim. Koklayalım, dokunalım, işitelim ve görelim. Yeri geldiğinde tadalım. Bir kucaklaşmayı e-posta ile gönderemeyiz. Gözyaşını facebook mesajıyla silemeyiz. Sevdiğimizin omzuna twitter ile yaslanamayız. Bize gerçek lazım. Elimizi uzattığımızda dokunan bir el, yüzümüzü döndüğümüzde sevgiyle süzen gözler lazım. Omzumuza sahte zafer madalyaları takmasa bile, gerçek daha güzel. Yürüyen ölüleri diriltecek şey, dikkat ve sevgidir. Dikkat, bir kez verdiğimizde geri alamayacağımıza göre, onlara sunacağımız en büyük hediyedir.

Maarif Meselesi

"Tolstoy, orduya katıldığında subaylardan birinin, yürüyüşte sırayı bozduğu gerekçesiyle bir askeri dövdüğüne tanık oluşunu anlatır. Tolstoy subaya şöyle der: 'Kendin gibi bir insana bu şekilde davranmaktan utanmıyor musun? Hiç mi İncil okumadın?' Subay şöyle karşılık verir: 'Peki, sen hiç mi Ordu Tüzüğü okumadın?' Bu sert yanıt, maddi olanın yönetimini ele geçirmeye çalışan tinsel insanın yüzüne bir şamar gibi inecektir daima... İnsanları maddi şeyleri elde etmeye yöneltenlerin adalet ve insafa ihtiyacı yoktur."

Julien Benda, *Aydınların İhaneti*

Şair, "Biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük!" diyor. Öğrenmek, tüzüklerin mantıksızlığını, insafsızlığını sorgulayabilmekle olur. Modern eğitim bize aynı torna tezgâhından çıkan ve üretilmiş bir hakikate kayıtsız şartsız inanç gösteren birörnek bireyler sunmak vaadinde. Bunun için de çocuklarımızın önüne ko-

nan yem: başarı. Başarı kültürü insan ruhunda en iyi ve en soylu olanı kışkırtmıyor; tahayyül veya estetik ve ruhani duyarlılığı beslemiyor. Nezaket, cömertlik, ihtimam ve merhameti yüreklendirmiyor. İnsan ruhunda sevgiyi ve hayatı diri tutan ne varsa ekonomik/teknokratik dünya görüşü onu yok ediyor. Daha fazla güç için başarı fikrini elimizin tersiyle itmeliyiz. Eğitim, mihver değiştirebilirse, bize tabiatı ve çevreyi tahakküm altına almaktan önce kendi nefislerimizi zapt etmeyi öğretebilir.

Öğrencilerin önüne koyduğumuz hedef, sosyal hiyerarşide üst basamaklara tırmanarak daha fazla güç kazanmak olmasın. İhtimam, ilgi ve merhamet; eğitimin olmazsa olmaz bileşenleri olarak, çocuklarımızı kendi vadilerinin ötesindeki insanlara, duyarlılıklara, acılara taşısın. Öğrenilen bilginin dünyanın hayrına kullanılması sorumluluğu da bir değer olarak aktarılabilsin. Öğrenme yalnızca dört duvar arasına hapsedilirse, öğrenci pasifleştirilmiş olur. Tam aksine çarşıyı, pazarı, mabedi, kabristanı, doğumevini, tabiatı doğal öğrenme mekânları sayarak öğrencilerin hayat meselelerini ilk elden, yüz yüze öğrenmeleri sağlanabilir. Ayrımcılık, ırkçılık, yoksulluk, eşitsizlik gibi toplumsal sorunlar, gündelik hayattan örnekler üzerinden, sınıfta tartışılabilmelidir. Öğrenciler hayatın içinde değişik meslek gruplarından insanlarla buluşup, doğal ortamlarında icra ettikleri faaliyetin insani inceliklerini onlardan dinleyebilmelidir.

Çocuklarımızı "doldurulacak kap" olarak gördüğümüzde onların hayatın daha karmaşık meselele-

ri için fikir yürütmekten aciz, test başarısına odaklı, öğrenmek değil sonuç almak için yarışan yarış atlarına dönüştürüyoruz. Onlara bedenleriyle düşünmeyi öğretelim! Onlara soru sormayı, mevcut olana dair sorgulama yapmayı, farklı ve daha zengin biçimlerde düşünebilmeyi öğretelim! Onlara nasıl öğrenebileceklerini öğretelim. "İnsanların çoğu ömürleri boyunca yeteneklerinin ne olduğunu bilmeden yaşıyorlar," diyor Ken Robinson, "Bu kadar çok genç insanın eğitimden umudunu kesmesinin nedeni, aldıkları eğitimin ruhlarını, enerji ve tutkularını beslemiyor olması." İnsan kaynağını israf etmek yerine, onu daha da zenginleştirerek, en derinlere gömülü yetenekleri açığa çıkaracak bir eğitime ihtiyacımız var.

Dünyanın daha fazla "başarılı" insana ihtiyacı yok. Daha çok hikâye anlatıcısına, daha çok barış gönüllüsüne, gönül tamircisine, sevgi taşıyan insanlara ihtiyacı var. Dünyayı daha yaşanılası ve insancıl kılacak ahlaki cesareti gösterebilecek insanlara ihtiyacı var. Bütün bunların da modern kültürün tanımladığı biçimiyle, başarıyla ilgisi yok. Özerklik ve keşif ödüllendirilseydi "en iyi" veya "başarılı"nın tanımları da değişirdi. Çocuklarımıza nasıl bir dünya bıraktığımız kadar, dünyaya nasıl çocuklar bıraktığımız da önemli. Eğitim sadece bizim bireysel geleceğimizle ilgili değildir, aynı zamanda içinde bulunduğumuz topluma karşı da borcumuzdur. Dolayısıyla hayatı, hayatın içindeki renk ve çeşitliliği korumak da eğitimin vazifeleri arasında sayılmalıdır. "21. yüzyılın cahilleri," diyor Alvin Toffler, "öğrenemeyen, yeri geldiğinde öğrendiğini unutup

sonra yeniden öğrenemeyen kişileridir!" Kendi rahat alanlarının dışına çıkmaya cesaret edebilen, dirençli, dünyayı ve diğer insanları merak eden nesillere ihtiyaç var. Yenilik arayışı, merak, direnç ve merhamet. Bunları beslemekle toplumun hayat damarlarını beslemiş, toplumun ihtiyacını önemseyen nesiller yetiştirmiş oluruz. Bu temel hasletleri kazandırmadığımız her öğrenci, korku için uygun bir fidelik olur ve korku da nefret ile kutuplaşmayı besler.

Eğitim, öğrenciler için uyarıcı ve eğlenceli hale getirilmeli ki ondan hoşlansın ve alabileceklerinin en fazlasını alsınlar. Oyunu okulun orta yerine getirmeliyiz, çocuklarımızın en çok oynarken öğrendiğini unutmadan. Her öğrenci değişik biçimlerde yeteneklidir ve iyi bir eğitim sistemi bu yeteneklerin daha da geliştirilmesine kapı aralar. Eğitim çocuklarımıza hayatlarını kazanmak için bir hüner veya meslek öğretmenin yanı sıra neyin "uğruna yaşamaya değer olduğu" sorusuna bir cevap buldurabilmelidir. Dünya denen uzay kapsülünde her birimiz diğerine bağlı ve bağımlı olarak yaşıyoruz. Çocuklarımıza çitin öte yanında öcüler olduğunu öğretmek yerine, dağın öbür tarafında kan ve gözyaşlarının rengi bizimle aynı başka insanların olduğunu öğretmeliyiz. "Biz"in içini genişletmeliyiz. Kırılgan ve ölümlü bir dünyada yekdiğerimize ve tabiata ihtimam göstererek yaşamayı telkin edebiliriz.

Merakın, tecessüsüsün önünün açılmadığı, sorgulamanın, kurulu düzene itirazın kolaylaştırılmadığı bir eğitimin kime ne faydası olabilir bilmiyorum. Kısa dönem belleğine olabildiğince çok test sorusu alan

gençlerin "başarılı" sayıldığı bir sınav sistemi, sadece elverişli robotlar üretir. Bu eğitim sistemine çarpan nice kazazedenin özgüvenleri erken yaşta yara alıyor, anne ve babalarla çocukların ilişkisi dumura uğruyor. TEOG'un kaldırılması çok isabetlidir ve Türkiye'de öğrenme şevk ve heyecanını (süreç odaklı öğrenme), sadece fayda sağlayacak özümsenmemiş bilgiye (sonuç odaklı öğrenme) indirgemiş kabız bir sistemi de, umulur ki zaman içinde tedip edecektir. Eğitimin şart olduğu yönündeki klişe sözleri, dilimize her seferinde yeni bir tat veriyormuşçasına ağzımızda yuvarlayıp duruyoruz ama onun neyi aktarabildiğini hiç konuşmuyoruz bile. Sınav ve sonuç odaklı eğitim, çocuklarımızın yaşıtlarını birer rakip gibi algılamalarına yol açıyor ve onları birlikte öğrenmenin coşkusundan alıkoyuyor.

Şimdi iki hatıra: Çeyrek asır önce Londra'da ünlü Guys' Hospital'da (Çocuk Hastanesi) çocuk psikiyatrisi stajımı yapmıştım. Orada geçirdiğim ilk ay, dile yeterince hâkim olmadığımı düşündüğüm için toplantılarda pek konuşmadım. Bir ay sonra kulağımın iyiden dolgunlaştığını hissettiğim ve konuşulanları eksiksiz anladığıma kanaat getirdiğimde dilim de çözüldü. Bir olgu tartışmasında başasistanımızı epey bir sıkıştırdım ve tartışılan hastamız için yeni sayılabilecek bazı fikirler ileri sürdüm. Hararetli bir tartışma yaşandı. Galiba biraz fazla konuşmuştum, keşke çenemi tutsaydım! Bölüm başkanı olan profesör toplantı bitiminde beni odasına çağırdı. İşte şimdi paparayı yiyecektim! Sen misin kaç yıllık başasistana ve oradaki hocalara kafa tutan? Profesör, yanına gittiğimde babacan bir

edayla karşıladı beni, "Kemal," dedi, "bugünkü konuşmalarından hepimiz çok yararlandık. Lütfen daha fazla konuş!" Farklı, eleştirel ve aykırı olana yer açan bir eğitim, kendi safralarını da temizlemeye adaydır. Ruhi tekâmül böyle olur.

Geçen yıl tıp fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerime ders anlatıyordum, bahis depresyondu. Sınıfta Avrupa ülkelerinden gelen öğrencilerimiz de oluyor, nitekim onlardan bir tanesi İtalyan'dı ve kendisine İtalyan şair Leopardi'yi sordum. Duymamıştı ama internet üzerinden bulacağı bir şiirini bize kendi dilinde okuması ricamı da kırmadı. Öğrencilerimle birlikte lisanın müziğini hissetmek istemiştim. Sonra, sınıfa döndüm ve "Her biriniz, tek tek sevdiği bir şairden bir dize okusun lütfen," dedim. Kimi seviyor ve kimi aklınızda tutuyorsanız ondan bir dize. Şaşkınlık uyandırıcı bir durum ama yaklaşık elli kişilik sınıfta çıt yoktu. Bu kadar öğrencinin içinden bir dize okuyabilen çıkmadı. Bu gençler uzun saatler boyunca masa başında dirsek çürütüp yüksek puanlar alarak bu fakülteye geliyorlar. Üç yıl sonra doktor olarak mezun olacaklar ve bir dizeyi akıllarında tutamadıkları gibi, görünen o ki kendi alanları dışında pek az okuyorlar. Bana sorsanız tıp fakültelerinin ilk sene tedrisatı içine, edebiyat, şiir, felsefe, antropoloji ve sinema dersleri koyarım. İnsan ıstırabını tanımayan kişi, hekim değil musluk tamircisi olur.

Sınav maratonu içinde, hayatta neyin daha önemli olduğunu ve "anlam tutulması"ndan nasıl kurtulacaklarını bilemeyen, göremeyen, hissedemeyen gençler... Kenarda kalanların, daha çok soru ezberleyemediği

için yarıştan düşenlerin sessiz utancı. Anne babaların birbirine dirsek atmalarla giden ve korkunç bir isteriye dönüşen yarışı. Çocukların hayatının ortaya pey olarak sürüldüğü bir kumar. TEOG'u buharlaştırmakla iyi yapıyoruz, hiç olmazsa ortaokulda çocuklarımızı bu eziyetten kurtaralım. Hayata dönmeyen bilgiyi atıverin çöp sepetine! Bunun yerine çocuklarımıza bir metnin, bir dizenin, bir tablonun güzelliğini keşfetmeyi öğretebiliriz. Matematiği eğlenceli bir oyuna dönüştürebiliriz. Onları hayatın ortasına çıkarıp dünya ve anlam üzerine düşünmeye davet edebiliriz. Ellerini kullanarak, bedenlerini hareket ettirerek bir şeyler öğrenebileceklerini, hayata açılarak büyük deneyimlerden büyük dersler talim edeceklerini onlara gösterebiliriz. Burada iyi öğretmenlere ihtiyacımız var. Öğrencilerinin yeteneklerini fark ederek onlardaki merak, heves ve tutkuyu kamçılayan öğretmenler. Bilgiyi birlikte keyifli bir keşif süreci olarak yaşayan ve yaşatan öğretmenler. Mesleğine yüreğini koymuş, işini aşk ve şevk ile yapan "iman şövalyeleri". Ve elbette, pırıltılı öğretmen ve öğrencilerin yolunu kesmeyecek "irfan sahibi" bir maarife ihtiyacımız var.

SONSÖZ:

BURAYA KANATLARIYLA GELMİŞ BİRİSİ VAR MI?

Buraya senden önce gelmiş birisi vardı. Eleğimsağmanın altından geçen, derelerde yıkanan çocukların neşesinden tozlar, daha sen gelmeden önce serpilmişti buraya. Sen geldiğinde içine çektiğin ıhlamur kokusu, sen onu izleyebilesin diye o ruhun bıraktığı işaretten başka bir şey değildi. Sen buraya geldiğinde, sakallarına ak düşmüş bir ihtiyar olarak kıvrılmış uyuyordu zaman. Onu ölümle hayatın birbirinin içine geçtiği bir rüyadan uyandırabilmek için, senin gelmen gerekti. Melankolinin koynunda büyütülmüş ve günlük hayatın basit sevinçlerinden titizlikle saklanmış bir ömür, üzerine güneşin kokusu sinmiş bu gelişle aydınlandı da yüzünü ışığa döndü. Mağaradaki gölge kımıldadı. Seninle gelen iyilik, insanın kanat takmadan da uçabileceğini düşündürdü taşlaşmış kalp-

lere... İnsanın uzaklardaki bir yağmurun serinliğini duyabileceğini, çok uzak bir rüzgârın da çok uzak bir geçmişin dölleriyle zamanı bereketlendirebileceğini duyurdu. Ama buraya senden önce gelmiş birisi vardı. O da seni, senden önce bu dağ başındaki mağarada arıyordu. Sen onu ararken, o da seni arıyordu aslında. Arada özleyişin yarattığı titreşimler olmasa, ruhlarınız birbirinin kıyısından bile geçemezdi; ama ne çare ki şimdi hep birbirinizin kıyılarından yürüyor ama birbirinize varamıyordunuz. Ne sen onun seni aradığının farkındaydın, ne de o senin onu aradığını biliyordu. Ama bir ümit işte: Belki iyiliğin izlerini takip eden birileri çıkar. Güneşin çekildiği ve yalnızlığın ayaza vurduğu zamanlarda dilinize pelesenk olan mağlupların şarkısı olmasaydı, bu inilti yaşadığınız evrenin boşluklarına sızarak bütün varlığı hüzne bulamasaydı, bilemezdiniz birbirinizin yöresinde dolaştığınızı. Biliyordunuz da ne oluyordu Allah aşkına? Varlığı gölgelerden ve kokulardan izlemek hünerli avcıların işiydi, sizin hüneriniz ise bulmakta değil kaybolmaktaydı. Kaybolmakta usta olmanız, bulunmayı ne kadar da keskin bir arzuyla istediğinizin deliliydi sadece... Kendini arayanların bazen en uzaklara gitmesi bundan olmalı. Kendi ruhunun uçurumlarından aşağı düşmekte olan kişi, bunu bir şölene çevirmişse eğer, hangi faninin eli ona uzanabilir? Istırabıyla sarhoş olmuş kişiyi, hangi el o esriklikten çekip çıkarabilir?

Dünya birbirini arayan ruhlarla dolu. İki satır konuşabileceğimiz, gülüşün ve hüznün kıvrımlarında birlikte kaybolacağımız sahici insana susamış durum-

dayız. Göğe aynı aşkla bakabileceğimiz, etten ve kemikten olduğu kadar acıdan ve gerçekten yapılma soylu ruh arkadaşları. Onunla yürürken ve ona yürürken kaybolmaktan korkmadığımız, kalplerini kendimize pusula bellediğimiz, maceramızı yüzlerinde seyrettiğimiz, hayatlarını birbirimize tanık kıldığımız dostlar. Şu kalabalık dünyada ancak birbirimize iltica etmekle serinlediğimiz yol ehli. Kalbini dosta açan, mucizelere de açar.

Buraya senden önce gelmiş birisi vardı. Özü sözü bir, olduğu gibi görünen halis bir insan. Buralarda daha önce görmediğimiz bir kumaştan elbisesi, dünyaya fazla sokulmaktan hayâ eder bir hali vardı. Biz o vakit senin onu aradığın, onun da seni aradığı bilgisine agâh değildik. Doğrusu, bir insanın başka bir insan için yola düşebileceğini hayal dahi edememiştik. Gözbebeklerinin içine doğrudan baktığımızda ancak, onun başka bir âlemde başka ruhlarla baştan çıkmış dünya sürgünlerinden birisi olduğunu fark edebildik. Sürgünler o vadiden bu vadiye, saralı bir keşiş gibi düşüp kalkarak salınır. Elemde bir lezzet varsa eğer, bu en çok ayrılık eleminden yorgun düşmüşlere yakışır. Vuslatta değil aramaktadır o lezzet, bulmakta değil kaybolmaktadır. Aramayan kaybolmaz, kaybolmayan bulunmaz.

Sen bir insan arıyorsun. Yüreğin sızısını ve varoluşun ürpertisini yüklenecek bir arkadaş. Ruhun uçurumundan aşağı birlikte kendini boşluğa bırakacak bir yaren. Istırap meyhanesinde kalp tokuşturacak bir sarhoş. Aynı hamurdan ve aynı çamurdan yoğrulduğun parçanı arıyorsun.

Hayır, bir öteki aramıyorsun. Öteki biziz. Her birimiz maceramızı anlatacağımız ve macerasını dinleyeceğimiz, gönlünü gönlümüze, kulağını kalbimize, yarasını yaramıza bitiştireceğimiz, halden bilir bir kimse arıyoruz. O kutlu mağara arkadaşını arıyoruz. Sen gönlü kırıkların türküsünü çığırmakla onları çağırıyor, yağmur almış ağaçlara tüneyen kuşların şarkısını şakımakla onlara varlığını duyuruyorsun. Dünya bir ezgiyle dönüyor ve vardığın her yerde soruyorsun: "Buraya kanatlarıyla gelmiş birisi var mı?"

Sonra, senin dilinden artık bizim dilimize geçen o büyülü sözcükle dengini toplayıp daha da uzaklara gidiyorsun. Sadece senden onu öğrendiğimiz için bile aradığını bulamadığına bizi sevindiren o sözcük: Dilimize katıldığında bizi de yola çağıran, uçsuz bucaksız bir insanlığı, sınır çizilemez iyiliği aramayı bize vazife kılan o tılsımlı bilinç. Allahaısmarladık.

BAŞI SINUKLAR İÇİN KILAVUZ

"Dünyaya düşmekle başı yarılanlar ve kalbi kırılanlar için bu kitap. Kalbin ışığını söndürmemek için bir kılavuz. Samimiyet ve ihtimamın olduğu yerde kalp kırıklığı vardır, bize insan olduğumuzu hatırlatır. Ne umdun, ne buldun, neyi kaybettin? Sevdiğimizden inciniriz... Bir şeyler daha güzel olsun diye düş kurduğumuz için dünya bizi yaralar.

İnsan neden okur? Bir dizeye yahut bir cümleye tesadüf edersiniz, dersiniz ki 'İşte bu tam da benim yaşadığım ama adını koyamadığım o duyguyu anlatıyor!' Yalnızlığınız bir anlığına uçar gider. Başka ruhlarla aranızda bir akrabalık bulursunuz. Çoğalır ve iyileşirsiniz. *Başı Sınuklar İçin Kılavuz*, birlikte iyileşme arzusuyla kaleme alınmış denemelerden oluşuyor. Her yazı, hem kendi ruhuma hem de başka yaralı ruhlara yazdığım birer mektup."

İyiler yalnız değildir, birlikte iyileşelim.

2 49 00 TL

PSİKOLOJİ
00019
KAPI NO
640
www.kapiyayinlari.com
kapiyayinlarioffical
kapiyayinlari
kapiyayinlari
9 786257 706704
kapı